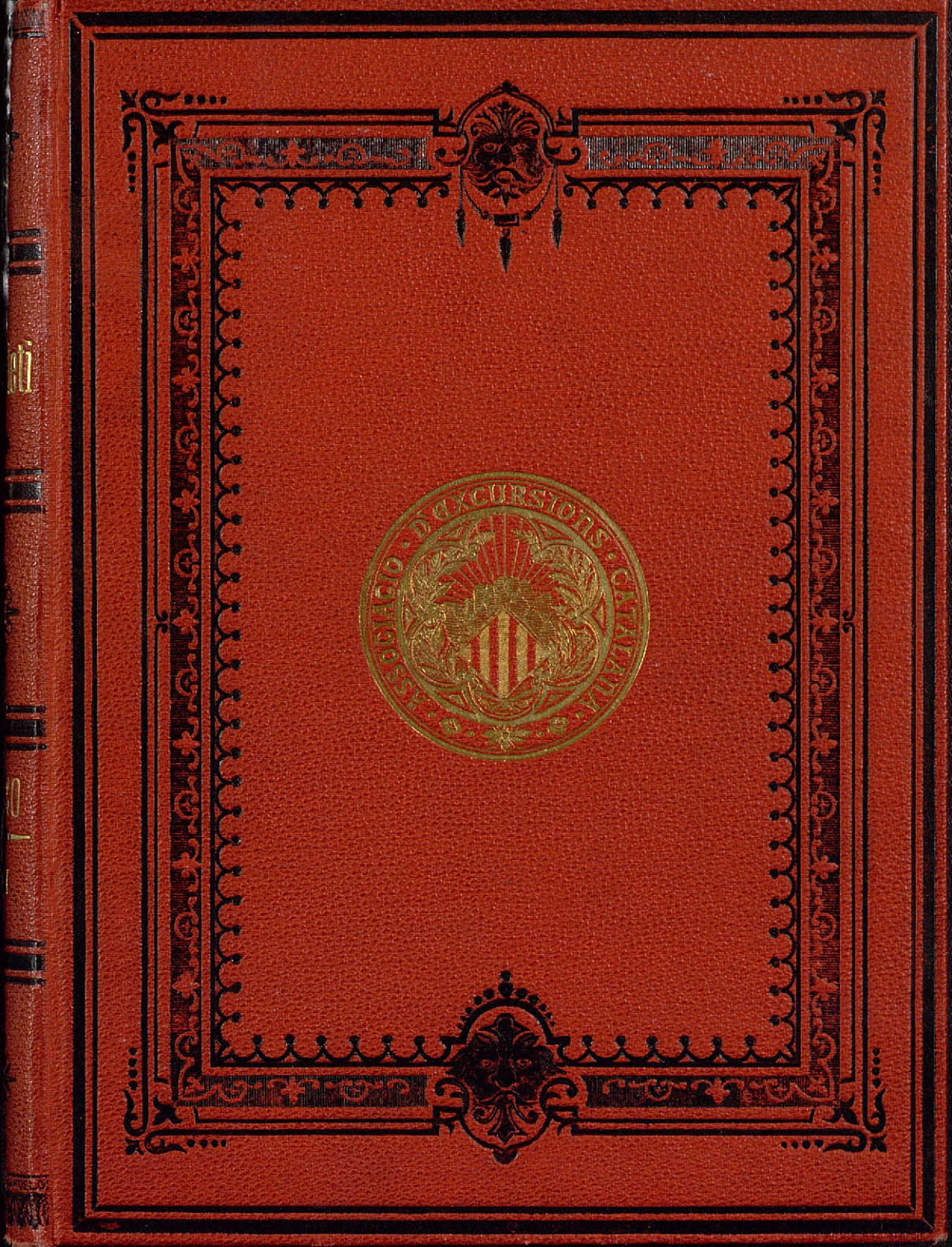

ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS CATALANA

BUTLLETÍ

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA.

1880.

EDUARD VIDAL I RIBA - BARCELONA

TOMO II.

BARCELONA.

IMPREMPTA DELS SUCCESSORS DE N. RAMIREZ Y C.ª

Passatje de Escudellers, núm. 4.

1881.

ÍNDICE.

SECCIÓ OFICIAL.

Acorts; p. 75, 103.

Anuncis oficials; p. 1, 25, 74, 102, 145, 169, 193, 217, 242.

Certámen d' enguany: próroga; p. 145.

Circular sobre la fusió de la *Associació Catalanista d' excursións científicas* y la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA; p. 97.

Comunicació endressada á la Comissió provincial de monuments artístichs de Gerona; p. 26.

Id. id. per la Intendencia de la Reyal Casa y patrimoni á l' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA; p. 73.

Excursió á Artá y Palma de Mallorca: bases; p. 76.

Renovació parcial de cárrechs; p. 1.

Biblioteca: llista de donatius pera la— p. 28, 77, 104, 169, 244.

Museo: llista de donatius pera lo— 30, 147, 170, 194, 246.

EXCURSIÓNS.

Col-lectivas.—Á Montserrat y col-locació del primer thermómetro de máxima y mínima en lo cim de S. Geroni, 7, 8 y 9 desembre 1879; p. 8.

Á Ripoll y Sant Joan de las Abadessas, 4, 5 y 6 janer 1880; p. 41.

Á las minas de Surroca y Ogassa, 5 janer 1880; p. 56.

Á Blanes y Santa Cristina, 22 febrer 1880; p. 84.

Á Figueras, Castelló d' Ampurias, Perelada y Vilabertran, 28 y 29 mars 1880; p. 126.

Á Montalegre, 4 abril 1880; p. 152.

Á Sant Pons y Corbera, 16 maig 1880; p. 158.

Á la Beguda, prop de Martorell, 17 maig 1880; p. 161.

Al Montseny, 26 á 30 maig 1880; p. 174.

Particulars.—Ascensió al pich de Sant Gervás. Excursió desde lo riu Noguera-Ribagorzana al riu Noguera-Pallaresa (Provincia de Lleyda), per lo Baró de St. Saud; p. 18.

Una excursió á Horta, inmediacións de Barcelona, 2 novembre 1879, per don Arthur Bofill; p. 61.

Correspondencia de Caspe; per D. Cels Gomis; p. 141.

Una excursió al Etna; per D. Valentí Almirall (végis' la conferencia 11ª).

—Al Montseny, 26, 27, 28 y 29 juny 1880; per D. Ramon Arabia y Solanas, D. Ignasi y D. Dionís Baixeras, D. Alvar Verdaguer y D. Alfons Rosset; p. 200.

—Al avench de Sant Pere dels Grechs, terme de Oliete, provincia de Teruel; per D. Cels Gomis; p. 211, 234.

—A Gelida, Castellví de Rosanes y Martorell, dias 24 á 29 agost 1879; per los Srs. Brú, Barcon y Garrigosa; p. 253.

CONFERENCIAS.

Inaugural. Per D. Salvador Sanpere y Miquel, 19 novembre 1879. «Cooperació de las Associacións d' excursións en la investigació dels orígens del poble catalá»; p. 2.

2.ª y 3.ª Per D. Joseph Ricart y Giralt, 1 y 15 desembre 1879. «Teoría y práctica de alguns instruments científichs útils als excursionistas.»; p. 32.

4.ª Per D. Lluis Cabello é Ibañez, 7 janer 1880. «La filoxera en lo Ampurdá»; p. 109.

5.ª, 6.ª, 7.ª y 9.ª Per lo Dr. Anton Formica-Corsi y Coronado, 19 janer, 3 y 16 febrer y 1 mars 1880. «Introducció al estudi de l' Anthropología»; p. 79.

8.ª Per D. Joseph Ricart y Giralt, 23 febrer. «Previsió científica del temps»; p. 36.

10.ª Per D. Frederich Benessat, 8 mars 1880. «Necessitat, composició y ús del botiquí del excursionista»; p. 109.

11.ª Per D. Valentí Almirall, 15 mars 1880. «Una excursió al Etna»; p. 148.

12.ª y 13.ª Per D. Ramon Arabia y Solanas, 31 mars y 14 abril 1880. «Ascensións y passejadas pe'ls alpes»; p. 195, 220.

14.ª, 15.ª, 16.ª y 17.ª Per D. Francisco de P. Benessat, 21 y 28 abril, 12 y 19 maig 1880. «Análisis de las terras de cultiu»; p. 227.
18.ª Per D. Joseph Fiter é Inglés, 25 maig 1880. «Geógrafos catalans»; p. 228.
19.ª Per D. I. Martí Turró, 1 juny 1880. «Introducció á un curs públich de Astronomía»; p. 247.
20.ª Per D. Valentí Almirall, 8 juny 1880. «Alguns projectes d' excursións y algunas reglas pera ferlos»; p. 252.

VETLLADAS LITERARIAS.

En obsequi á D.ª María de Bell-lloch, D. Salvador Sanpere y Miquel y don Gayetá Vidal de Valenciano, 13 maig 1880; p. 103.—Al congrés catalanista, 26 octubre 1880; p. 218.
Vetllada necrológica pera honrar la memoria dels catalanas il-lustres morts durant l' any, 20 desembre 1878; apéndice.
Sessió pública inaugural de l' any académich de 1880 á 1881, 16 desembre 1880; p. 243.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

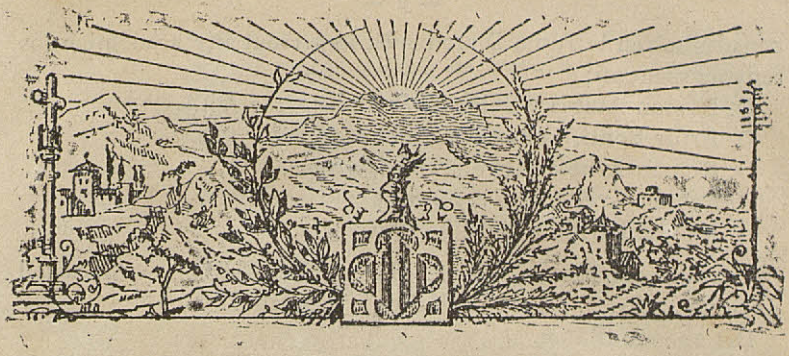
Alguns moluscos de la Vall d' Aran; per M. Maurici Gourdon; p. 188.
Costums antiguas de las valls pyrenaicas; per lo Baró de St. Saud; p. 136, 163, 186.
Inscripcións inéditas y segell del comtat de Castelló d' Ampurias, per D. S. Genís y D. A. Gifre; p. 237.
Meteorología; p. 17, 22, 70, 71, 185, 210.
Nota sobre alguns blochs erráticks de la vall de Valencia de Arreu (Catalunya), per M. Maurici Gourdon; p. 93.
Noticia de algunas trovallas arqueológicas fetas en lo districte municipal de Vilanova y Geltrú, per D. Theodor Creus; p. 165.
Un poch de Mineralogía; per D. Cels Gomis; p. 190.
Una lápida del castell de Sant Salvador en Sant Pere de Roda; per D. Esteve Trayter y D. Pere Moncanut; p. 139.

NOTICIAS Y AVISOS.

Noticias; p. 24, 95, 96, 143, 144, 168, 192, 215, 216, 240, 258, 260.
Avisos; p. 1, 24, 25, 72, 97, 241, 242.

GRABATS.

Abside y torre-campanar de la iglesia de Breda; p. 175.
Blochs erráticks de la vall de Valencia de Arreu (Catalunya); p. 94.
Capitells del convent de Sant Domingo en Castelló d' Ampurias; p. 129.
Id. del claustre del hospital de Perelada; p. 133.
Id. del monastir de Ripoll; p. 45.
Id. del claustre de Vilabertran; p. 134.
Escut simbólich del apellido Boades; p. 88.
Font antigua de Blanes; p. 89.
Fragment de utensili de fanch; p. 166.
Id. epigráfich de Castelló d' Ampurias; p. 238.
Lápida del castell de Sant Salvador, en Sant Pere de Roda; p. 140.
Las Agudas desde la riera de Arbucias; p. 204.
Las Flautas; p. 14.
Lo Castell de Orís; p. 48.
Llegenda de una peana dels apóstols de la portada de la iglesia de Castelló d' Ampurias; p. 130.
Murallas de Hostalrich; p. 184.
Panorama del Montseny desde la Creu del Matagalls; p. 205.
Pessas de obra cuyta trovadas en lo districte de Vilanova y Geltrú; p. 167.
Plano de la excursió á Montserrat verificada en los dias 7, 8 y 9 desembre 1879; p. 13.
Plassa de Arbucias; p. 183.
Pom de la porta del Sagrari del altar major de Castelló d' Ampurias; p. 131.
Pont del Diable (Montserrat al lluny); p. 12.
Segell del sigle XII. Comtat d' Ampurias; p. 239.
Sepulcre del abad Berenguer Arnau en Sant Joan de las Abadessas; p. 51.
Vista general del monastir de Ripoll. Estat actual del ábside; p. 44.

BUTLLETÍ MENSUAL
DE LA
ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA

ANY III. JANER DE 1880. NÚM. 15.

AVÍS IMPORTANT

Haventse agotat lo número 1 del present BUTLLETÍ, se pagará *una pesseta* ó s' entregará lo tomet de la *Vetllada literaria* per cada un que s' presenti. — Quedan molt pochs exemplars del primer tomo luxosament enquadernat, al preu de 40 rals pera 'ls socis y suscriptors nous.— Dirigirse á la llibrería de Verdaguer (Rambla del Mitj, 5).

SECCIÓ OFICIAL

ANUNCIS OFICIALS

RENOVACIÓ PARCIAL DE CÁRRECHS.—Lo 17 del actual tingué lloch la Junta general previnguda per lo reglament pera la aprobació de comptes y la renovació parcial de cárrechs. A més del president y tresorer se procedí també á la elecció de secretari per haver presentat sa dimissió lo Sr. Ambrós. En virtut de la elecció que recaigué

constituheixen la Junta Directiva en lo present any académich los senyors següents;

D. Ramon Arabía y Solanas, *President* (reelegit.)

D. Artur Bofill, *Conservador del Museo.*

D. Roman Arnet, *Bibliotecari-Arxiver.*

D. Ramon Avellana, *Tresorer;* y

D. Miquel Utrillo y Morlius, *Secretari.*

Traballs del més de Febrer.—*Excursions.*—Dia 2.—Al castell de Serdanyola, S. Cugat del Vallés y Tibidabo.

Dia 22.—A Blánes.

Sessions.—Dia 21.—Junta general y sessió preparatoria de la excursió á Blánes.

Conferencias.—Dias 3 y 16.—«Introducció al estudi de la anthropología», per lo Dr. D. Antoni Fórmica-Corsi de Coronado.

Dia 23.—«Previsió científica del temps», per D. Joseph Ricart y Giralt.

Barcelona 31 de Janer de 1880.

Lo Secretari,

Miquel Utrillo y Morlius.

EXTRACTE DE LAS CONFERENCIAS PÚBLICAS

celebradas per l' associació.

Conferemcia inaugural.—*Dia 19 de Novembre de 1879.—Per lo soci honorari D. Salvador Sanpere y Miquel, sobre l' tema: «Cooperació de las Associacions d' excursions en la investigació dels orígens del poble catalá.»*

«Senyors: las honrosas distincions qu' he merescut d' aquesta Associació han fet que no pogués excusar la invitació d' inaugurar los traballs del any; d' altra manera hauría refusat aquest honor, tant perque no m' correspon com per la gran dificultat que tinch de parlar en forma lliteraria en la llengua dels meus pares y dels meus fills.

«Desitjós de contribuhir al progrés de la Associació d' excursions catalana, y de que aquesta porti al estudi de la terra totas sas aficions, vos parlaré «sobre la cooperació de las associacions d' excursionistas en la investigació dels orígens del poble catalá.»

«Poderós pot esser tal concurs, y encara que á primera vista sembli que surti de vostre quadro de traballs lo contribuhir al punt indicat, si ho mireu ab calma veureu que hi entreu de plé.

«Molt es, qu' en vostras excursions estudieu lo relleu de la terra, sa topografía; molt es que inventarieu los monuments perduts; y molt es que reculliu las produccions de la terra aixís vegetals com animals. Donchs si tot ho estudieu, ¿perqué oblidar lo més principal, l' home? ¿Qui com vosaltres, que vos fiqueu en los llochs més recóndits, pera neteijar esplugas, fins ara no exploradas? ¿Qui com vosaltres que no deixeu de vista las més pobres vilas de la montanya pera estudiar allí lo tipo catalá, sino ab tota sa puresa, al ménos lo ménos barrejat possible donats los temps á qué ja havem arribat?

«Fins avuy los estudis anthropológichs no han prés peu en Catalunya, y los *Excursionistas* rés han fet en aquest ordre d' estudis, quan tant fácil los sería contribuhir de plé á son progrés, y sobre tot omplir un vuyt que no sens por y perills havém d' omplir los que fém del estudi de la historia patria especial ocupació.

«Vosaltres podríau sens gastos ni gran preparació provehirvos dels instruments anthropológichs inventats per Mr. Broca, y usantlos, podríam tots saber en quina proporció están en Catalunya los caps dolicocéphals y brachicéphals.»

[Lo conferenciant esplicá aquí dits noms, las formas que implican; lo índex cephálich, cóm se mideix, y las sub-divisions en mesaticéphals y subrachicéphals de las dos ditas grans classes, y sos índex máxims y mínims.]

«A més á més, en vostra Associació composta d' hòmens de tots los oficis y carreras, socis teniu que tenen y poden tenir ab facilitat grans y especials coneixements en anthropología; me refereixo als socis metjes, y aquestos podrían portar més endevant lo estudi, estudiant la configuració dels ossos del cap y de la cara, que son molt importants, lo color del ulls, etc.

«Si aquestos estudis se desenrotllessin no s' donaría lo escándol de que fins avuy no s' hagués pogut salvar una sola calavera de totas quantas s' han descobert en tombas antiguas, ja romanas ó prehistóricas, debentse lo poch fins ara recullit á En Francesch Martorell y Peña, quina memoria per tant justos títols vosaltres honráreu en lo primer any de vostra associació.

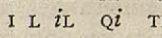
«En nostra terra no té gran importantancia lo terreno quaternari per anarhi á buscar l' home fósil, mes aixó no vol dir que no s' hi puga trobar; mes respecte l' home primitiu; al aborígena, al home de la edat de pedra, lo conegut descobriment de Caldas de Malavella nos diu que l' trobarém sempre y quan se busqui. Ara meteix ne teniu un de descobriment qu' espera als aficionats. Lo estiu passat, en la Beguda, en una vinya propietat del Sr. Witte s'han descobert uns sepulcres que per la descripció que d' ells me feu mon amich lo catedrátich de la escola de Bellas Arts Sr. Vicens crech romans, mes podrían no serho, y encara que ho sigan, quan s' estudía la craneología vasca en cráneos dels sigles xv y xvi, ¡quan millor no s' estudiaría la craneología catalana en caps dels sigles i y ii ans de Cristo ó despres de Cristo? Tancats encara están los sepulcres; jo donchs vos invito á anarhi, puig sé per mon amich Vicens que lo propietari S. Wite esté disposat á ferne lo registre com cal.

«¡Y qui sab lo que dintre podria trobars'hi! Encara que res s' hi trobi, prou que hi trobarém ab los ossos. Y si hi trobessim tant sols una moneda, d' aquestas ditas celtibéricas, ab llegenda desconeguda, ¿quin camp per l' investigació no se 'ns obriría?

«Com proba, aquí teniu la inscripció d' una moneda fins avuy no ben classificada, més ans de llegirla y explicarla, siga, senyors, aquesta Associació la primera d' Espanya en lloar la memoria d' En Antoni Delgado mort fa pochs dias, y qual nom la ciencia posará en son dia al costat de Bayer, y junt als noms gloriosos de Champollion y Opperet.

«Donchs bé; en la dita inscripció, llegida d' una manera equivoda per En Heiss que llegeix I L AU G I T quan per son sistema sa lectura sería I L D G I T venint á donar rahó á En Delgado, que diu que Λ = AU s' hi trova amagat un nom gloriós per la historia catalana.

«Jo crech haver demostrat en mons *Orígens y fonts de la nació catalana* que Λ s' ha de llegir *la, le, li, lo, lu* [aquí lo conferenciant reproduheix la demostració]: donchs feta la correcció, llegirém, llegint X = Q com procedeix

I L *iL* *Qi* TH

qual nom sería ininteligible si no posessim á contribució las llen-

guas dels pobles aborígenas, conquistadors ó colonisadors de nostra terra.

«Donchs vet' aquí probat cóm los estudis ethnológichs son inseparables dels estudis toponomástichs, y cóm hauría sigut en mí greu falta si los hagués separat en mon *Estudi de toponomástica catalana* per vosaltres premiat.—Prenent donchs una á una quantas llenguas se pot suposar que s' parlessin en lo temps en que s' acunyá dita moneda, veurem, com *Il-Ilqith* rés vol dir ni en llatí, ni engrech, ni en céltich, ni en vasch, mes en cambi nos dona per lo hebráich, considerat com llengua fenicia, lo nom de *Alforja*. —Ara bé, dita moneda prové de prop Tortosa, y Alforja está prop de Tortosa.—Donchs nom y procedencia concordan.—Mes d' ahont ha sortit lo nom d' *Alforja*?—Vet' aquí un nou problema que resoldrém pera que comprenguéu lo difícils que son dits estudis, y lo exposats qu' están á grans errors.»

«*Alforja* es un nom propi dels alarbs. Donchs los alarbs lo que feren fou traduhir en sa propia llengua lo nom fenici.—Aquest procediment es comú á tots los pobles, y per no anar á buscar exemples fora de casa, aquí 'n tenim dos de ben notables y que no deixan lloch á dubte: la nostra *Rosas* no es més que la traducció del nom grech de dita població *Roda*, *Rodon*.—La *Bisbal* del Panadés es la antigua *Antistiana*, que no vol dir més que *Bisbal* en llatí.—Aquí tenim probat cóm los pobles traduheixen á la seva llengua moltas vegadas los noms primitius.

«Donchs mireu quin resultat havem ja obtingut ab aquestos tres noms *Antistiana*, *Rodon*, *Il-Ilqith;* per ells sabém que tres pobles, lo llatí, lo grech y lo fenici, han deixat mostra de llur pas per nostra terra.—¿Aneu ara comprenent lo enllás de la toponomástica ab la ethnología?

«Vegis' ara la importancia del descobriment pera la historia.

«Quan los romans entráren com amichs en nostra terra pera tornarse traidors, posáren siti á la capital dels Ausetans de prop l' Ebro. Livi no dona lo nom de la ciutat, mes geógrafos é historiadors opinaren qu' era Falset, per quan es avuy capital de dita regió. Més com fins ara no s' ha trobat moneda antigua de Falset y tenim moneda de la época pera Alforja, Alforja fou la ciutat qu' ab tant heroisme defensá Amusitus.

«Tirém endevant y preném un nom ben conegut, lo d' *Egara*.

¿Cóm se transformá la *r* en *s*? D' una manera molt senzilla. que farém coneixer ara pera satisfacció d' un amich molt car de tots los catalans, En Pellicer y Pagés, qui m' deya un dia que fins que li expliqués dit cambi no consentiría en posar los *Castellaus* de Ptolomeo en Tarrasa y no en Ripoll. Donchs *s* cambia en *r* per una lley de la llengua llatina que vol se fassi dit cambi quan se troba *r* entre vocals, y fins se senyala l' any 312 ans de Christo y al censor Appius Claudius com qui definitivament autorisá dit cambi. Donchs ja tenim *Egara=Egosa*.—Y *Egosa* ¿qué vol dir? Rés, en llatí, grech, céltich y fenici. Mes *Egosa* en vasch vol dir, segons Humboldt, *lloch d' hospedatje;* segons En Luchaire ab qui estém conformes, *lloch habitat,* de *Ego* habitació y *sa* sufix de lloch. Vegis en la toponomástica vascongada *Ego-varri*, *Ego-z-que, Egui-ra,* etcétera...

«¿Veyeu ara cóm s' engrandeix l' horison dels estudis sobre los orígens del poble catalá? *Antistiana, Rosas, Il-Ilqith*, nos han donat á coneixer llatins, grechs y fenicis: *Egosa=Egara*=Tarrassa, nos ha donat á coneixer l' element éuskar, qual extensió en nostra terra d' una manera tant desgraciada ha sostingut ab etimologías de fantasía En Cenac-Moncaut.

«Y com aquest punt es molt interessant y trascendentalíssim pera los estudis ibérichs que tant apassionan á las societats anthropológicas de França, Inglaterra y Viena, que hi fan y han fet estudis capitalíssims, vos donaré á coneixer lo nom éuskar de la inmortal Gerona.»

«*Gerona* es la romana *Gerunda*.—Dirvos ara quan s' ha divagat desde los Maurins qu' en fan á cops de martell un nom céltich, fins á En Cortés que hi veu un nom fenici, ab lo que s' explicaría (?) Gerona y no *Gerunda,* fora molt llarch. Lo nom surt clar quant se coneix lo nom antich del Onyar, lo riu que passa avuy per dins Gerona, y ans sería son fosso per la part del plá,—l' *Onyar* se deya en l' edat mitjana *Undarius,* es á dir *Undar;* donchs *Gerunda* es *Ger-Undar,* ab cayguda de la *r*, lo qu' ens explicarém fácilment recordant que nosaltres la suprimím quasi sempre quan se troba en lo infinitiu del verb.—Ara bé, *Ger* es la preposició éuskara «aprop», «al costat», «á la vora», etc.; y *Undar* en éuskar vol dir «fondo, fangós» *ondar*, y si preném *unda*, guipuscoá y labortá, «destruir, enfonzar», tindrém noms metafórichs tots que s' es-

cahuen al *Onyar*. Donchs *Gerunda=Ger-Undar, ciutat de prop l' Undar, de prop lo riu fondo.*—Los que escriuhen Girona en comptes de Gerona, compendrán ara son error.—Mes no está dit tot per Gerona. ¿Cóm lo riu *Undar* s' ha transformat en *Onyar*? —Aquí teniam una grossa dificultat que vencer, tant més grossa quant tenim en l' éuskar, *oñ, oin, oñeɀ,* peu, *oñatr*, pas, trapijada, vestigi, etc.; *oñaɀkar,* llam etc., noms que tots explicarían *Onyar*, si no s' anés ab cuydado.—Nosaltres pe 'l cas aném sobre segur, puig sabém que *Onyar=Undar-ius* en la edat mitjana. Donchs bé; la transformació se verifica per una lley de la fonética catalana que transforma la *nd* en *ny*, com se proba en *verencundus*, vergonyós; *Alemandus* Alemany, etc. Vet' ho-aquí tot explicat.

«Hora es ja d' acabar, puig per més temps del acostumat esteu reunits pera escoltar cosas ben poch distretas, qual importancia bé compreneu.

«Vosaltres donchs podeu contribuhir al estudi dels orígens del poble catalá, recullint cuidadosament tots los noms antichs y moderns de la terra, noms de rius, de planas, (aquí teniu la plana *basarda* qu' explica las antiguas *Besedas*, *Besalú*, *Besagoda*, etc.) noms de rieras, xaragalls, etc., puig noms insignificants serveixen á voltas pera determinar formas foscas ó desfiguradas.

«¿Y qui sab, senyors, si á copia d' investigar y de recullir noms, no trobarém un dia lo significat, la etimología del nom gloriós d' *Espanya* fins ara no explicat?—Vet' aquí, senyors, un nom que no pertany com propi á cap de las antiguas nacionalitats espanyolas. Nosaltres podrém revindicar lo nom de Ibérichs; de Celtíbers, los castellans; de Turdetans los andalusos; de Lusitans, los portuguesos; mes lo nom d' Espanyols, pertany á tots en comú, es lo nom ab que s' doná á coneixer nostra terra dels antichs. Donchs senyors, permetéume per' acabar que parodie un axioma polítich, que tinch per una gran veritat, y que os digui: «Senyors; *dihemnos tots espanyols, ja que aquest es lo nom que 'ns divideix ménos.*»

EXCURSIÓ COL-LECTIVA Á MONTSERRAT

Y COL-LOCACIÓ DEL PRIMER THERMÓMETRO DE MÁXIMA Y MÍNIMA EN LO CIM DE SANT GERONI LOS DIAS 7, 8 Y 9 DE DESEMBRE DE 1879.

Extracte del Acta.

Segons acort del 26 de Octubre prop passat, la Associació d' excursions Catalana acordá establir un número indeterminat de thermómetros de *máxima* y *mínima* en los punts de major importancia pera la climatología de nostra terra, ab lo propósit d' iniciar aquest estudi, tant important pera la descripció científica d' un pais com per sas innombrables aplicacions, ja al art del pagés, ja á la botánica, hydrografia y demés ciencias que més ó ménos estudian la terra ó la utilitat que d' ella s' pot treurer pera la vida del home. Al meteix temps, se proposá, pera més endevant, la col-locació d' altres aparatos, fins á lograr reunir una estreta malla d' estacions meteorológicas qu' estudíin lo temps, pera posar en un pervindrer no molt llunyá á nostra estimada Catalunya, al nivell de las nacions més avansadas en la via de la civilisació.

Lo mal estat del temps, no permeté realisar lo intent tant aviat com era de desitjar, mes, havent per fí abonansat un poch, si bé presentantse encara bastant dubtós, se resolgué posar lo primer thermómetro los dias 7 y 8 de Desembre en lo cim de Sant Geroni de Montserrat.

Lo dia 5, en la reunió preparatoria que s' tingué al efecte, quedá acordat lo plan definitiu de la excursió, á la que debian assistir los senyors Arabía, Ricart y Giralt, Verdaguer (A.), Clapés, Canibell y lo infrascrit. Lo temps que fés lo següent dia 6 debia decidir si s' efectuaria la sortida. Ditxosament la forta pujada del barómetro y lo cambi de vent anunciáren en ell lo suspirat bon temps y nos animáren á empendrer la marxa.

Dia 7.—Efectivament, lo 7 aparegué un dia magnífich ab senyals certas de que s' sostindria lo bon temps (1). Pujárem donchs plens d'esperansa al tren, posantnos en marxa á las 5 h. 40 (hora de *la Seu)* ab la catxassa característica dels carrils de nostre país. Al arribar á la vista de Martorell, lo sol trayent lo cap per dalt de las serras, comensá á escalfarnos, lo que verament li agrahírem, puig la neu qu' en gran part cobria l' Montserrat mantenia molt baixa la temperatura.

A las 6 h. 55 baixárem á *Martorell*, la vila del históricli y monumental *Pont del Diable* (V. lo grabat, pág. 12) y després de pendrer una sólida y excel-lent col-lació en lo *Restaurant* d' En Bacarissas, pujárem (7 h. 50) á la típica tartana que 'ns esperava, menada per lo valenciá més rondallayre que haveu may sentit.

(1) Vegis' al final (pág. 17) lo quadro de las observacions meteorológicas fetas durant la excursió, ó que tenen relació ab la meteixa.

Las voras del camí cobertas de gebra y tot lo país feyan cara de més fret que nosaltres. Avans d' arribar á Esparraguera, vila vulgarment comparada á un vuyt d' oros per sa gran llargaria y poca amplitut, passárem per lo pont d' *Abrera*, antigament de fusta, ahont, de tornada del Bruch, l' any vuyt, aturá novament á la derrotada divisió francesa la inspiració d' un boig y lo coratjós patriotisme de nostres avis. Passat lo pont y dins ja del poble, se troba la creu, digna d' esser estudiada ab detenció, cosa que no férem per falta de temps, y per possehir ja la Associació una monografía molt complerta de la meteixa.

A *Esparraguera* baixárem del vehícul (9 h. 50) y prenent la dressera, comensárem á caminar per las rasas, entrebancantnos tot sovint ab los esmortuhits ceps, encara no podats.

Arribats á *Collbató* á las 11 h. 10, baixárem á la *Posada de las Cuevas*, ahont lo delegat Joan Bacarissas nos feu una coral acullida. Allí nos deturárem tant sols los moments precisos pera fer varias observacions, y saludar al Sr. Rector, lo il-lustrat Sr. D. Joseph Oriol Ricart, avuy delegat nostre, emprenent desseguida la marxa cap á las covas. Lo camí que porta á n' aqueixas es molt bonich, mes si bé pera un excursionista lo esser tant accidentat y relliscós pot esser un atractiu, pera la majoría es un inconvenient y valdria la pena de que s'arreglés y s' conservés mellor. Al sortir del poble, passadas las típicas casas que forman son extrem N., baixa á una torrentada (105 metres de desnivell), y comensa després á pujar en zig-zag per las estribacions S. O. del Montserrat, tallant una capa d' arenisca roja, rompuda per filons de 'ls conglomerats que forman la montanya. A poch de pujar, de dolent passa lo camí á esser perillós, puig es molt fácil rodolar timbas avall per las dretas escalas d' obra, que han substituhit á las antigas de corda y en las que no s' troba barana per remey. Aixís, tot bordeijant la timba, s' arriba á la entrada de las célebres *covas*, avuy tancada per una reixa de ferro: deixárem fora un thermómetro y entrárem, comensant los preparatius de la exploració: era mitj dia.

Encesas las atxas y endevant lo guía, comensárem á baixar, procurant no relliscar, puig cobreix la terra, ja de sí relliscosa, una negra catifa de cera. La primera cova ó vestíbul rés té d' especial, debent sa importancia á una grossa roca sospesa del centre de la bóveda que serveix de *clave* á las altras pedras d' aquesta y amenassa xafar, com gegantesch martinet al infelís visitador, prou atrafegat en no caurer en los moltíssims y traidors *pohuets* que s' obren sota sos peus. Las parets de totas las covas están ja quasi sense cap estaláctita, puig quan era lliure la entrada, s' entretenían los desfeynats y curiosos en destrossarlas y s' emportáren las deposicions de calissa més bonicas ó de major tamany. Forman un tot abigarrat la multitut de noms qu' en las blancas pedras se veuhen escrits,

y molts d' ells están posats á tal altura, que sens dubte deu haverhi hagut un cataclisme, puig no es possible arribarhi, tal com están las cosas actualment. No farém ara una descripció de las covas, primer perque es impossible de descriurer aquella successió de naus inmensas, de fantástichs corredors y de perillosos pous, y en segon lloch, perque podréu véurerla, més ben feta de lo que jo vos la faria, en obras especials. La Catedral, lo Pou del Diable, lo Camaril, la Cova dels papallons, lo Corredor dels monjos, etc., tot se visitá detingudament, y arribats (1 h. 30) més enllá d' ahont se sol anar, comensant á carregarse'ns lo cap per la pesadés del aire, tornárem enrera, després d' haver fet algunas observacions de temperatura y humitat y d' haver admirat los sorprenents efectes produhits per los fochs de bengala, en la més bonica de las covas, la anomenada *Camaril de la Verge*. Debém esmentar també qu' En Clapés atrapá en la tercera cova, un important exemplar de la fauna montserratina, de que més tart s' ens proporcioná per nostres actius delegats Bacarissas y Gran ample recull, un gros rat-penat, que destinárem al naixent Museo de la Associació com també los nombrosos y bonichs exemplars de papallonas y caragols, y mostras de varias classes de terras y pedras, qu' en altres punts recullírem.

Sortits d' aquell forat (2 h. 30) ab verdader desitj de respirar altra volta lo aire pur y veurer la llum del sol, emprenguérem lo camí de tornada á Collbató, d' ahont, després d' un animat y suculent dinar y no sens haver fet constar en lo *Album de visitants*, la presencia de la Associació y lo fí que la guiava en sa visita, sortírem cap al Monastir de Montserrat. Eran las 4 h. 10 de la tarde y lo sol ja s' tornava roig, com indicant que tenia ganas d' ajocarse.

Desde las primeras costas se veu palpablement cóm la capa de terra que cobreix lo peu de la montanya n' ha sigut arrebassada per l' aygua en un llarch espay de sigles. A las 5 h. 30, dominávam Collbató desde *la Batería*, nom que s' dona á un ciclópich baluart natural molt destacat de la massa general del mont. La vista que d' allí s' admira, es magnífica, mes per dissort, com lo sol feya rato que havia acabat la feyna, no poguérem disfrutarne sino molt incomplertament. En revenja, nos entretinguéren agradablement las sábias observacions que sobre la bellíssima estelada que apareixía foradant la fosca, nos feu tot caminant nostre estimat company, lo experimentat marino Sr. Ricart y Giralt (1).

Més enllá, comensárem á trepitjar neu cayguda l' dia avans, y algun qu' altre llisquent pá de glas. La nit entretant cada colp més fosca, sols ab molta precaució nos permetía avansar y aixís, ab pena y dolor y no

(1) Recomaném á nostres llegidors la extensa y ben escrita relació que ha publicat de aquesta excursió lo esmentat Sr. soci en la *Revista marítima* de qu' es director.

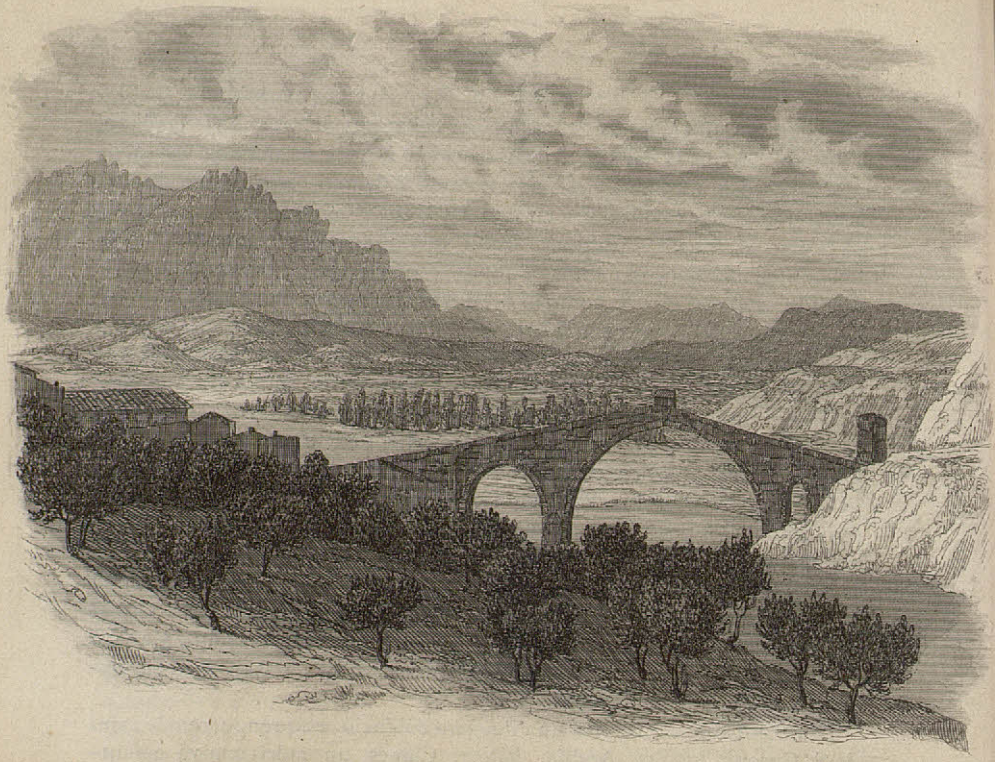
sens alguna relliscada, donárem fons en las portas del *Monastir* (713m20) á las 6 h. 30 de la tarde. Estava tancat á l' hora lo despaig del aposentador y En Canibell, indisposat desde l' dematí, arraulit per lo fret y mareijat per la cavalcadura en que feu lo intermenable camí, necessitava ficarse al llit tot seguit: era inútil pensar en obtenir cambra y roba fins dintre una hora al ménos, y aquest contratemps podia agravar sériament lo estat de nostre company. Afortunadament, en aquesta conjuntura tinguérem la inesperada sort de trobar en la fonda als Srs. Massó y Mariezcurrena, de la Associació Catalanista d' excursions científicas, antichs amichs de algun de nosaltres, y com á tals y com á vers catalans accedíren inmediatament á nostres prechs y posáren á nostra disposició lo quarto y los llits que tenian ells preparats, pera que nostre amich pogués rebrer sens perdrer temps los auxilis necessaris. Aprofitém la present ocasió pera fer públich desde aquí nostre coral agrahiment envers dits senyors per llur amabilitat, tant escayenta á qui, á més á més de la amistat, está unit ab nosaltres per la comunitat de tendencias y aspiracions.

En llur companyía y ab animada y fraternal conversa sopárem en la ben montada fonda que allí te oberta tot l' any nostre consoci Sr. Utesát després anárem á proporcionarnos aposentos y á las 9 en punt, y ab un fret més que regular, donávam fi á la jornada ben abrigats sota las atapahidas flassadas del convent.

Dia 8.—Lo endemá, feta una lleugera col-lació, emprenguérem lo camí de S. Geroni, los Srs. Arabía, Ricart, Clapés, un fadrí manyá galantment enviat per lo consoci Sr. Pié, constructor de la gavia ahont debía tancarse lo thermometrógrafo, y lo infrascrit. En Verdaguer y En Canibell, se quedáren en lo monastir, lo últim per' acabar de restablirse y lo primer pera cuidá'l y pera cumplir ab lo Il-ltre. P. Abad cóm corresponia á la Associació.

Eran las 7 h. 39 del matí, quan trobárem lo pal que marcava lo *límit* del domini del convent, al publicar aquestas ratllas y en virtut de superior disposició, considerablement engrandit.

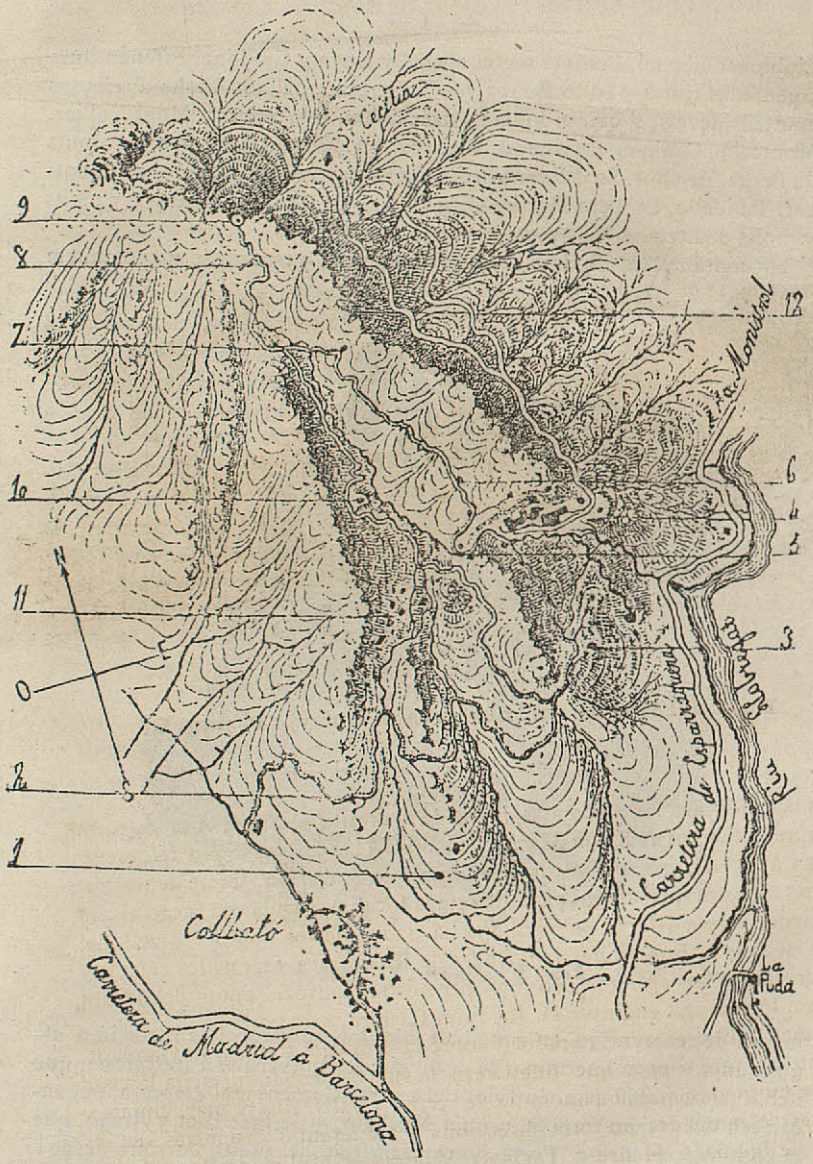
Als pochs passos, arribávam á la font d' aygua corrompuda coneguda baix lo nom de *Font dels Coloms*, á l' hora completament glassada ab un gruix de 15 milímetros. La neu abundant y, en alguns endrets, cobrint per complert los boixos; lo glas, fent parellas ab la neu, y la nombrosa y selecta col-lecció de *caramells*, que, penjant com estaláctitas de cristall, formávan per tot arreu la cenefa del rocám, donávan al paissatje tal aspecte que, ab un xich de bona voluntat, podiam fernos la il-lusió de que pujávam per alguna congesta dels Alps, en lloch de petjar los viaranys de nostre Montserrat. A la dreta se 'ns mostrá lo típich grupo de rocas nomenat pintorescament *las Flautas* (V. lo grabat, pág. 14,) y á la esquerra

Pont del Diable (Montserrat al lluny). (V. pág. 8)

un poch més tart, las arrunadas parets de la ermita de *Santa Ana*. Seguint sempre lo *torrent de Santa María*, passávam á las 9 h. per lo *plá dels escursóns* y á las 10 h. 15 arribávam á la ermita de *S. Geroni*, terme de nostres afanys. Sens perdrer temps examinárem la localitat y pujárem luego al cim nomenat *Santa María la més alta* (á 1227 metros sobre l' nivell del mar, segons lo *Bureau des longitudes* de Paris, mes, segons los cálculs y observacions fets en Agost de 1878 per nostre consoci, autor del adjunt plano, lo distingit enginyer D. Joaquim Carrera, á 1241m50).

Desde aquest enlayrat mirador y sobre las fréstegas timbas, lo viandant, en un dia seré com lo que tinguérem la sort de trobar, passeija la vista sobre un incomparable panorama de serras y valls, rius y mar, ciutats y pobles: escampadas en totas direccions y á diferentas distancias veu las vilas de Igualada, Manresa, Tarrassa, Vilafranca, Molins de Rey, Martorell, Rubí, y altras y altras en llista intermenable; per las planas, los rius

Plano de la excursió á Montserrat
verificada los dias 7, 8 y 9 de Desembre de 1879.
(Llegenda—V. pág. 17).

Llobregat (al peu), Besós (á segon terme) y Noya y Cardoner extenen llurs argentadas cintas y en lo llunyá horisont, blanqueijant molts d' ells sos mantells nevats, s' oviran los cims del Nethou (Maladetta), Mont Vallier, Montcalm, Canigou, (Pyrineus); Montsech (pr. Lleyda), Montblanch, Monts de Berga, de Olot, St. Llorens del Munt (al devant, E.), Montseny, Montgat, Tibidabo, St. Pere Mártir, d' Igualada, alt Aragó, Moncayo, y molts y molts d' altres.

Tot contemplant ab admiració aquell maravellós espectacle, no poguérem

Las Flautas (V. pág. 11).

ménos de recordar qu' en aquell alt mirador, se verificá la medició d' alguns ánguls pera determinar la distancia de Dunkerque á Barcelona, que debia servir pera buscar lo valor del metro. Comensá tal empresa, per encárrech del gobern francés, primer Mechain, y després Biot y Arago, que la continuáren fins á Formentera; servíren de punts de mira desde l' Montserrat, Morella, Montagut, Pinós, Rodó y Castell de Matas, que á llur torn se comunicávan ab altras y enllasávan aixís en científich nús, á

dúas comarcas germanas, que á las horas, per efecte de las humanas ambicions, estavan en sangrenta guerra.

Satisfet nostre anhel baixárem, y despatxadas en breus moments las costellas y demés vianda qu' ens havia preparat entretant En Bacarissas, á qui trobárem ja esperantnos al arribar á la barraca, comensárem los preparatius pera col-locar en lloch convenient lo primer thermómetro de máx. y mín. Lo morté s' glassava instantáneament al contacte del aire, lo que dificultá molt la instalació, quedant per fí termenada ab tota felicitat, á las 2 h. 40 de la tarde. Lo *thermometrógrafo* es de Six y Bellani, regalat per lo director de la «Crónica científica» y quedá col-locat, ab orientació N. N. W., á $2^{m}15$ d'alsada sobre terra, adossat á la paret de la barraca y dinsuna reforsada gavia de ferro, pintada de vermell, ab una placa de porcelana en que consta lo nom de nostra Associació y la fetxa del acort. No'ns atrevírem á deixarlo al aire lliure y en lo cim ó mirador, puig que altras obras de més aguant, que hi havia, han sigut destruidas per lo sol gust de fer mal: donats aqueixos inconvenients, que deurian avergos nyirnos, podém dir que lo thermómetro queda col-locat, sino bé, lo ménos mal possible. Tres socis delegats quedan encarregats de fer las observacions (los Srs. Ursúl, Gran y Bacarissas) y no dubtém de que s' vencerán totas las dificultats pera publicarlas ab regularitat cada 10 dias, com es lo intent de la Associació.

Realisat lo principal objecte de la excursió, comensá la baixada á las 2 h. 45, despedintnos avans amistosament dels Sr. Massó y Mariezcurrena que arribávan á l' hora pera traurer vistas; al esser al *plá dels escursons*, en lloch de seguir lo camí del matí per la esmita de *Santa Ana*, tirárem á la dreta per lo camí de *trenca-barrals ó albarda dels catellans*.

Després de relliscar no pocas vegadas á causa del moltíssim glas que la forta gelada del dia havia apilonat en las ubagas, y d' haver admirat lopreciosos punts de vista que ofereixen las revoltas del pintoresch camí (entre las quals digne es d' esmentarse lo típich *Estret de Gibraltar*), arribárem á *S. Miquel*, y luego al *Monastir*, emprenent la marxa En Clapés, lo fadrí manyá y lo infrascrit, per la dressera de Monistrol, ab lo intent de arribar á Barcelona la meteixa nit; com lo sol ja jeya, y la fosca era complerta, lo camí fou dificultós en extrem, y si després de tot, arribárem á la carretera, deu esser perque no n' hi ha d' altre, puig cap de nosaltres lo coneixía.

Arribats á la estació del carril á las 8 h. 10 de la nit, tinguérem tant sols lo temps just de pujar al tren tot esbufegant per una hora y mitja de correr, pero contents per haver empleat tant be lo dia col-locant lo primer instrument científich de la série projectada per nostra Associació, en lo cim del més indicat dels turons catalans, fins ara verges de tals

hostes, y tal volta iniciant ab aquest senzill acte una nova y més práctica tendencia en las associacions d' excursions, de positius y profitosos fruyts pera la patria.

Per extracte del Acta,

Lo Secretari accidental,

MIQUEL UTRILLO Y MORLIUS.

Apéndice —Lo Sr. Ricart y Giralt y jo nos quedárem en lo *Monastir*, que no haviam tingut encara ocasió de visitar, fentho someramement en lo breu intérval que faltava fins á la hora de la *salve* (6 h. tarde): arribada aquesta, entrárem en lo grandiós temple, en lo que apenas s'hi veyan las 60 ó 70 personas que assistían al rosari, cantat per la un temps célebre escolanía. Las magestuosas notas de la famosa *salve*, entonada per la severa veu dels monjos, extenentse poch á poch per la nau inmensa nos impressionáren fortament, com si fós la primera vegada que las sentíssem: difícil es en efecte armonisar més senzillesa ab més sentiment, més dolsura ab més solemnitat.—Lo Sr. Verdaguer, en carta que 'ns deixá avans de sortir á la tarde cap á Barcelona ab nostre company Canibell, notablement mellorat, nos explicava la somptuosa festa que al matí, com á día de la Inmaculada, hi havia hagut en la iglesia y á la que molt sentírem no haver pogut assistir: aixís ho feu present dit senyor al Iltre. Sr. Abad, quan després de la funció, li demaná audiencia pera saludarlo en nom de la ASSOCIACIÓ y entregarli la carta de recomanació que per ell nos havia entregat nostre consoci Sr. Fiter. Lo Sr. Abad alabá molt nostre propósit y nos ofertí son poderós valiment pera portarlo á bon terme y obtenirne los resultats que desitjém.—Acabada la *salve*, entrárem á la fonda y quan comensávam á sopar, arribáren los amichs de la Catalanista, Srs. Massó y Mariezcurrena, que haviam deixat á S. Geroni y que 'ns portavan de allí la primera observació feta després de nostra sortida.

Dia 9.—Lo endemá, á las 6 h. del matí, nos despedírem dels esmentats senyors, y á las 8 h. 15, després de visitar detingudament lo espayós saló y las altras ben montadas dependencias de la fonda, sostinguda per nostre consoci Sr. Utesá, empreníam la baixada per la tortuosa carretera arribant á *Monistrol* (142m54) á las 10 h. 10. Férem allí una curta visita á nostre delegat, encarregat de pendrer las observacions meteorológicas de la vila y de inspeccionar las de St. Geroni, lo farmacéutich Sr. Ursul, qui ab suma amabilitat nos acompanyá á la estació, y á las 11 y minuts pujárem al tren descendent de Saragossa, donant per ditxosament termenada la profitosa y agradable excursió comensada dos dias avans.

R. A. S.

METEOROLOGÍA DE MONTANYA

(Notas pera la climatología del Montserrat.—Desembre 1879.)

TEMPS.		LLOCH.	Estat cel.	VENT.			Forma núv.	Baróm. à 0°	Term. Forsa	Tensió vap.	Estat Higr.	OBSERVACIONS DIVERSAS.
Dia.	Hora.			Penell.	D. núv.	Forsa.						
7	4h10 m.	Barcelona.	2	N	NE. b	4	Cm.	758m2	+ 6°6	4m63	0°75	T. mín. (ombra)+5°9 (aire lli.)+0°4
7	6h55 m.	Martorell.	2	N	NE. b	4	Cm.	756m8	+ 7°4			Sortida sol. Cúm. roig molt viu.
7	11h m.	Collbató.	2	N	NE. b	4	Cm.		+ 4°3			Descens de temperatura.
7	11h30 m.	Collbató.	2	NNW	NE. b	4	Cm.	734m2	+ 4°1	4m29	0°76	Gebra. Cel blau fosch.
7	12h dia.	Porta Covas	2				Cm.	721m6	+ 6°2			Altura 585 m/mar. Temp.Sol+10°6.
7	1h t.	Fons Covas.	2				Cm.	724m5	+14°1	11m59	0°98	Desnivell de la porta al fons 153 m.
7	4h t.	Collbató.	2			5	Cm.		+ 3°2			Posta sol, roig fosch.
7	9h nit.	Monastir.	2	N	NW.b	7	Cm.	708m5	— 0°2	1m62	0°45	Gebra. Gela. Fret. Vent.
8	7h m.	Monastir.	2	N			Cm.	709m9	— 1°5	0m72	0°24	Gebra. Gela. Fret. Vent.
8	11h m.	St. Geroni.	2	N			Cm	681m0	— 1°3	0m45	0°67	Forta gelada. Neu glassada.
8	11h m.	Cim (1241m)	2	N		8	Cm.	680m1	— 2°7			Aygua cisterna +9°2.
8	máxima.	St. Geroni.	2	N		8			— 2°2			Mín. om. 11 m. á 3 t. —4°1 Sol —1°1
8	10h nit.	Barcelona.	0	SSW		2		772m9	+ 5°1	1m96	0°47	Gelada. Gebrada. Neu al horizont.
8	máxima.	Barcelona.						772m9	+ 8°6	2m48	0°51	Máx. temp. aire lliure +14°5.
8	mínima.	Barcelona.						772m7	+ 3°6	1m96	0°88	Mín. temp. aire lliure —3°7.

LLEGENDA DEL PLANO (V. PÁG. 13)

1, Covas.—2, la Bateria.—3, St. Miquel.—,4 Monastir.—5, Dressera.—6, Santa Ana.—7, Plá dels Escursóns.—8, Barraca ahont está col-locat lo thermómetro.—9, Mirador de St. Geroni.—10, Estret de Gibraltar.—11, Las ermitas.—12, Las Flautas—Itinerari seguit pe 'ls excursionistas, ...

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ

ASCENSIÓ AL PICH DE SANT GERVÁS.

Excursió desde l' riu Noguera-Ribagorzana al riu Noguera-Pallaresa (provincia de Lleyda). (1)

Als 28 de Maig de 1879, á dos quarts de quatre de la tarde, mon guia H. Passet y jo passém de la vora dreta á la esquerra del Noguera-Ribagorzana per un pont que 'ns porta d' Aragó á Catalunya. Aquest pas es verament digne d' eixas curiosas encontradas, puig lo riu s' es anat obrint camí á través dels espadats contraforts de las serras de Sant Salvador y de Montiberri, determinant un congost de formas accentuadas y de vigorosa entonació, de uns 15 metros d' ample per 300 de llarch y uns 200 d' alt, anomenat la *Solaneta de la Palanca* (730^{m}). (2)

Un xich més avall, prop de Sapeira, un' altra esqueixada oberta á pich en la serra que uneix las «Cornadas d'Aulet» ab la «Espalda del Gervás,» dona pas igualment á las ayguas del Noguera. Lo meteix succeheix en tota aquesta encontrada ahont las serras, apareixent un xich independentas dels Pyrineus de la frontera, s' extenen paralelament á la cadena de partió de las ayguas en direcció de O. N. O. á E. S. E. Las ayguas, que corren de N. á S. han hagut de obrirse pas formant estrets canals, y totas aquestas fraus, congosts y passos constituheixen las principals curiositats de la comarca.

Trenquém tot seguit al E. del Noguera, seguím lo barranch de Palomera y á un kilómetro de sa unió ab lo de Cantalupos pujém á la carena que 'ls separa, ab molta propietat anomenada lo *Serrat d' esquena d'ase*. La calor nos té rendits! Lo Sr. Pey, de Santarens, ha volgut acompanyarnos, mes ell ray no porta més qu' un farsellet, mentres que lo guia y jo aném carregats ab lo més feixuch.

En fí, deixém enderrera aquest entrebanch y arribém á un petit coll que s' obre de O. N. O. á E. S. E. y ahont se troba una capelleta dedicada á *Sant Roch*, qu' es la que li ha donat nom (á 2 h.

(1) Aquesta relació fou llegida en la vetllada literaria celebrada lo dia 20 de Desembre prop passat: destinada originariament á la «Société Ramond», debém á la expontánea galanteria de son autor, entussiasta per nostra terra, lo poder publicarla en nostre *Butlleti* al meteix temps que apareixerá en lo de la esmentada societat.

(2) Las altituts donadas en metros sobre l'nivell del mar han sigut calculadas y comprobadas més tart segons las observacions barométricas del meteix autor.

20 del Noguera, y á 1 h. de Adons, altitut 1430m); aquest coll separa lo Montiberri del Gervás.

Una hora després nos trobém á *Adons* (1320m), bonich poblet enfilat dalt d' una coma, y arrecerat del N. per una roca sobre la qual s' exten en forma d' amfiteatre. Aném á posar á ca 'n Coma, la mellor casa del poble, encara qu' en punt á netedat deixa bastant que desitjar; los catalans que la habitan, galan gent que 'ns acullen lo mellor que poden, quedan tots parats al veure 'ns y molt més quan trayém ma conserva de bou, lo extracte de Liebig y la essencia de café ab sa cafetera corresponent.

La noya de la casa, l' aixerida Catarina, que vesteix jipó de vellut negre y faldillas blavas, m' ensenya las dansas de la terra al só de la guitarra, puntejada per son germá.

Se sol dir, y fins s' estampa, que pera pujar mellor la montanya al dematí, s' ha de tenir lo ventrell buyt. Quin disbarat! lo dia avans á dinar havia menjat molt poch, y una tauleta de xocolata presa en una xicreta com un didal, ¿quin aliment podia donarme lo endemá dia 29 al prepararme pera muntar al Sant Gervás? Aixís es que ab penas y traballs puch arrivar fins al Senyal d' aquesta montanya, situat á 1 h. 15 al S. del poble. Sols la neu es lo que fa un xich pesada la ascensió: aquesta neu, que trobém á 300m avans d' arribar al cim y que, á proporció, ha sigut enguany més abundant á Espanya qu' á França, dona á las rocas catalanas un nou matís plé de contrasts y de gran bellesa per los efectes que produheix. L' ascensió pe'l S. es quasi impossible á causa dels escarpaments que s' aixecan á plom fins á 300m sobre la ermita de *Sant Gervás*, qu' es la que ha donat nom á la serra; en lo cim hi ha construhida una sólida torre de pedra que, segons l' Institut Geográfich de Madrid, té una altitut de 1839m damunt del nivell del mar.

La vista es magnífica, com no pot ménos, desd' aqueix observatori situat en mitj de la planicie monticulosa que separa lo sistema dels Pyrineus propiament dits del de las Serras. No m' es possible anomenar tots los cims que s' mostran á mos ulls, puig fins á l' hereu Coma que 'ns acompanya li son desconeguts en sa major part, mes no puch encara recordar sens emoció lo maravellós espectacle que d' allá dalt vaig contemplar.

A l' O. se presentan: en primer lloch, al lluny, las Serras d'

Oroel (prop de Jaca, Alt Aragó) y de Guarra, que s' veuhen de per tot arreu, y més ensá, lo Cotiella, lo Turbon y las Serras Montanyesa, de Serraduy y d'Aulet, que venen á soldarse ab lo Gervás. Al S. s' alsa la llarga cadena del Montsech que deixa entreveurer unas montanyas llunyanas (lo Montseny?) al través de las escletxas obertas pe 'ls dos Nogueras que la parteixen en tres grupos. Més aprop, al S. E. la Serra de Gozul, al E. los serrats de Bou-Mort y de Cadí y finalment al N. los elevats promontoris pyrenáichs desde Andorra fins als Montartos y Malibierna.

Torném á baixar pera esmorsar á Adons, d' ahont sortím altra volta á mitj dia. Tirém llavors al S. E. deixant que las ayguas se dirigeixin cap al N. pera juntarse ab las del Noguera Ribagorzana; passém pe 'l *Coll d' Abrix* (1300m) á la partió de las ayguas dels dos Nogueras, y entrém per fi en la poch fértil *Vall d' Abrix*, creuhada per torrenteras, que s' dirigeix envers lo riu Flamisell.

Los pobles que atravessém están estranyament situats. Veus' aquí *Corroncuy* (1250m), *Pinyana* (1148m), que domina al N. una gran fondalada oberta en los flanchs del rocám, y després *Cadolla* (931m) dominat á la esquerra per unas rocas desconjuntadas y estranyas que semblan ruinas de fortificacions. Lo camí passa després á la vorera dreta pera tornar á pujar un xich—bella vista sobre las Encantadas, lo Sant Cristófol y lo Moncenito—segueix luego la vall que s' obre de bat á bat, baixa desseguida per la dreta al poble de *Naens* (980m), estranyament plantat sobre un penyal, y 'ns porta per fí á *Senterrada* (732m), poble important edificat sobre la vorera dreta del Flamisell.

Aném seguint aquest riu y caminém de sorpresa en sorpresa perque també aquí s' ha obert lo torrent un passatge de uns 3 kil. de llargada, formant un verdader y magnífich barranch de aplomadas rocas, altas de més de 300m y afectant las formas més estranyas, com torres, bastions y contraforts.

Lo cel es de un blau egipci y se m' apareix un núvol com una visió, matisat de tots los colors de l' Iris, semblant á una veritable y gegantina bambolla de savó; y ací los cims nevats, allá la roca rogenca ab entradas y sortidas de ubagas misteriosas, m' omplen lo cor de goig y m' deixan foll d' alegría.

Mes ay! tota aquesta decoració digna de las Mil y una Nits s' esveheix; un pont arruinat (554m) nos torna á la rivera esquerra y

allí un espectacle no tant grandiós, pero més rialler, s'ofereix á ma vista; es la *Conca de la Pobla*, fértil planura de verts prats y camps florits, que regan á doll las platejadas ayguas del Noguera-Pallaresa y del Flamisell, qu' en ella s' juntan.

A las 5 de la tarde fém nostra entrada á la capital d' aquesta regió, la hermosa vila de *La Pobla de Segur* (2000 habitants: alt. 523m). Una excel-lent acullida en la posada del Sr. D. L. Cortina, y una bona música en lo café á la nit, bastan y sobran pera que may més oblidi la meva primera jornada exclusivament consagrada á ma estimada Catalunya, comensada ab tants bons auspicis y finida tant alegrement.

BARÓ DE SAINT-SAUD, del C. A. F.,
soci delegat á Lourdes.

BIBLIOGRAFÍA.

Catálogos sinonímicos de los insectos encontrados en Cataluña, aumentados con los recientemente hallados por el autor, por D. MANUEL MARTORELL Y PEÑA.—Barcelona, Sucesores de N. Ramirez y C.ª, 1879.—1 vol. de 200 pl. en 4.rt major, 16 rals.

D. Manuel Martorell y Peña, autor de varios traballs de reconeguda importancia sobre historia natural y agricultura, acaba de donar á la estampa un volum de 200 planas ab lo títol que va al comens d' aquestas ratllas, qual obra ha dedicat á la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, de que forma part dit senyor.

Pocas paraulas bastarán pera donar una idea del valor y de la importancia de la obra que ha posat la pluma en nostras mans. En tot lo mon se nota avuy una tendencia decidida als traballs de localitat que servescan pera donar idea de la meteixa, y, entrellassantse, pera concórrer al desenrotllament general de las ciencias y arts. A Catalunya faltava un catálech d' insectes, aixís com n'existeixen de plantas, de moluscos, de fóssils, etc. y aquest es lo vuyt que la obra del Sr. Martorell ha vingut á omplenar dignament.

Los ordres d' insectes que cataloga son los Coleópteros, Hemípteros, Hymenópteros, Orthópteros, Lepidópteros, Dípteros y Neurópteros, donant per resultat, la existencia de 566 géneros dels primers, 174 dels segons, 83 dels tercers, 49 dels quarts, 308 dels quints, 100 dels sisés, y 17 dels setés y derrers. Tots aqueixos géneros y las especies que comprenen son coneguts en general en varias regions europeas, desde la regió pyrenaica á la litoral. Pero ademés d' aixó conté una *addenda* ab 11 espe-

cies trobadas fa poch per l' autor y altra ab 11 més, novas ó no conegudas encara, de las quals dúas son géneros dels que no s' coneixian especies. Tals son lo *Polydrosus dichrous* y lo *Lagria elliptica*. Totas eixas especies han sigut descritas per Mr. Léon Fairmaire, de Paris, qui ha dedicat tres de las meteixas al Sr. Martorell, un *Elaphocera*, un *Cleonus* y un *Cyrtonus*.

No podém ménos de felicitar al Sr. Martorell per son traball, tant per lo valor intrínsech del meteix com per sa importancia, puig aqueixa mena d' obras, fruy de molts anys de pacient investigació y de no pochs dispendis, son de las que sempre tenen utilitat y prestan al naturalista aymant de sa terra inapreciables serveys. Un altre fi porta aquesta, segons demostra la dedicatoria, y de totas veras desitjém que s' obtinga, y es: lo d' estimular al jovent de nostra Associació pera que s' dediqui com convé al estudi de la historia natural de nostra patria estimada.

A. F. C. C.

OBSERVACIONS METEOROLÓGICAS DE CATALUNYA.

recullidas y publicadas per la

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA.

En lo següent estat, las estacions meteorológicas van col·locadas per ordre d' adhessió ó d' instalació, funcionant avuy regularment las següents: *St. Geroni de Montserrat* (observadors, Srs. Bacarissas, de Collbató, y Gran, de Montserrat: inspector, Sr. Ursul, de Monistrol); *Monistrol* (obs., D. Joseph Ignasi Ursul); *Barcelona* (obs., Sr. Martí Turró). A més, s' está termenant la organisació de las següents: *Tibidabo*, provisionalment *Vallvidrera* (obs., lo infrascrit) y *Ripoll* (obs., D. Joseph M.ª Pellicer y Pagés), comptantse fundadament ab lo concurs de totas aquellas personas y corporacions, oficials ó particulars, que avuy fan observacions en diferentas localitats, pero aisladament y per lo tant, sens recíproca utilitat, quan, si s' subjectessen á un plan uniforme y científicament estudiat, serian de gran trascendencia y profit pera tots. Aquesta unificació metódica es la que s' proposa la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, á més d' establir per son propi compte estacions completas, á qual fí dirigirá dintre poch una circular qu' espera será corresposta cóm mereixen sos desitjos. Entretant, tots los qui vulgan demanar detalls ó comunicar datos, poden dirigirse al infrascrit, en lo local de la Associació (Gegants, 4, primer).

Lo *barómetro* está reduhit á 0° y al nivell del mar.—Lo *thermómetro* es lo centígrado.—La *evaporisació* es l' altura d' aygua evaporada á la *sombra*.—La *forsa del vent, estat del cel y estat del mar*, están indicats per una xifra, de 0 á 10, essent 0, quan la mar está *plana*, lo *cel ràs* y l' vent es *insensible*, y 10, quan la mar está *embravescuda*, lo cel *clós*, y l' vent *huracanat*.

OBSERVACIONS METEOROLÓGICAS.—JANER DE 1880.

ESTACIONS.		BAROMETRO					THERM. OMBRA					THERM. AIRE LLIURE					PLUJA.		HUMIT.		EVAPORACIO	VENTS.		ESTAT CEL.	ESTAT MAR.
			MÁX.		MÍN.			MÁX.		MÍN.			MÁX.		MÍN.				Tensió vapor.	Higrom. Estat.					
		Mitja.	Valor	Dia.	Valor	Dia.	Mitja.	V.	Dia.	V.	Dia.	Mitja.	V.	Dia.	V.	Dia.	Total.	Dia.				Direcció.	Forsa.		
1.ª Década.	S. Geroni...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Monistrol...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1°17	3°8	6	-1°0	2	»	»	»	»	»	W	2	1	»
	Barcelona...	773m0	776m3	3	770m4	10	8°8	13°4	4	4°5	7	9°3	22°9	8	-3°1	10	0m00	0	»	»	29m	WSW	2	2	0
2.ª Década.	S. Geroni...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Monistrol...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	0°91	4°5	20	-2°8	11	»	»	»	»	»	NWW	2	2	»
	Barcelona...	769m0	774m7	13	762m8	19	6°9	11°8	11	2°9	15	7°6	22°6	13	-3°9	17	5m76	1	»	»	21m	E.	2	2	5
3.ª Década.	S. Geroni...	»	»	»	»	»	5°2	9°5	»	1°0	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Monistrol...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	6°21	11°7	31	2°2	21	»	»	»	»	»	NW	2	2	»
	Barcelona...	767m1	769m9	21	765m4	26	8°3	13°7	31	2°2	23	8°1	19°5	22	-2°3	24	11m67	5	»	»	23m	NE	4	9	9

OBSERVACIONS DIVERSAS.

S. Geroni de Montserrat.—Lo 31 de Janer, W S rodant al NW. *Cel*, 10. *Boyra* molt espessa y *pluja* menuda.

Monistrol.—*Pluja* lo 19, 2h t; 26, 7h m; 28, 2h t; 29, 2h t. *Boyra* lo 20, 7h m; 22, 7h m. *Vent* NW 7 á 10h m.

Barcelona.—*Pluja* lo 9, 25, 26, 28, 29, 30. *Glassada* lo 1, 2, 5—10, 13—17, 22—25 (al matí). *Gebrada* lo 1—3, 5—7, 9, 10, 13—17, 21—25. *Boyra* lo 2—4, 10, 11, 13, 15, 17 (al matí). *Corona Llunar* los dias 20—23. *Halo Solar* los dias 11 y 17 (á mitj dia).

Barcelona 31 de Janer de 1880.

Lo Secretari,

Miquel Utrillo y Morlius.

SECCIÓ DE NOTICIAS

PUBLICACIONS NOVAMENT REBUDAS.— Son las següents desde lo derrer número: *Der Tourist*, de Viena; *La union escolar*, de Gerona; y lo *Boletin de la Revista del derecho y del notariado*, de Barcelona.

BIBLIOTECA Y MUSEO.—Per la abundancia de original, no podem continuar en aquest número la llista dels donatius pertanyents á abdúas seccions.

EXCURSIONS.—Han tingut lloch en lo corrent més: lo día 1.er, una al Tibidabo pera estudiar la instalació definitiva d' un thermómetro de máx. y mín., que quedá provisionalment col-locat en Vallvidrera, y los 4, 5, y 6, altra importantíssima á Ripoll y á la vila y minas de S. Joan de las Abadessas. En lo prop vinent número n' insertarém las actas.

CERTÁMENS.—Havém rebut los cartells dels *Jochs Florals* d' enguany, de la *Joventut Católica de Barcelona*, *secció Catalanista* y del *Milenari de Montserrat*. No 'ls insertém per falta d' espay, mes, apart de que han sigut ja publicats per tots los diaris locals, s' avisa als Srs. Socis qu' están á disposició de tots ells en Secretaria.—No podém atribuhir sino á oblit lo no haverse'ns enviat los de altras societats catalanistas, que també han vist la llum fa poch.

ARRIBADA.—Ha arribat á nostra ciutat, essentnos recomanat d' una manera especial, Mr. Albert Daval, distingit atvocat y antiquari de St. Germain-Lembron, membre del Club Alpí Francés, secció d' Auvernia. La nostra ASSOCIACIÓ, al donarli la més coral benvinguda, espera que podrá verificar en sa companyía alguna excursió, á fi de demostrarli práctica-ment la manera cóm enten y realisa son ideal y la simpatía y afinitat que la agermana ab lo Club Alpí Francés y demés Clubs Alpíns Extrangers.

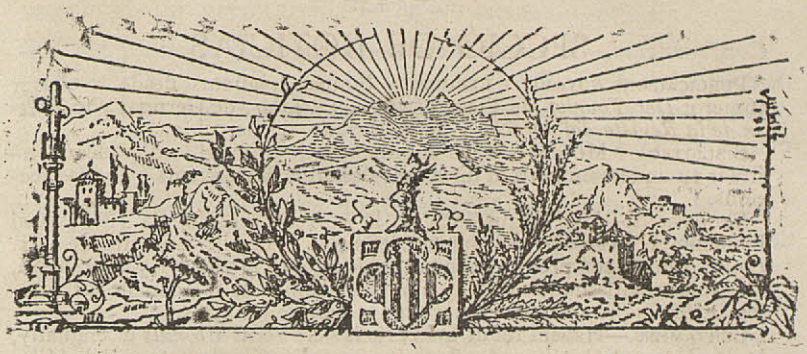
La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals, no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

ALS SRS. SUSCRIPTORS FORANS

Estant en descobert molts Srs. Suscriptors de fora Barcelona per no haver satisfet lo import de llurs suscripcions ni enviant sellos de correu ni per cap altre conducte, á despit dels repetits avisos que se 'ls hi ha donat per lo BUTLLETÍ, se 'ls fa avinent que si per tot lo més de Mars prop vinent no han saldat llurs atrassos satisfent ensemps la suscripció del mitj any que finirá ab lo núm. 21, desde l' número següent al present se 'ls considerará de baixa, sens perjudici de reclamá'lshi per las vias que correspongan lo que quedin debent.

Barcelona 31 de Janer de 1880.

LO ADMINISTRADOR.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA

ANY III. FEBRER Y MARS DE 1880. NÚMS. 16 Y 17.

ADVERTENCIA

Motius independents de nostra bona voluntat han fet retrassar la publicació dels números corresponents als mesos de Febrer y Mars, que avuy donem aplegats.

Dispensin aquest retart nostres suscriptors y estigan segurs de que ja ordenat lo material, anirán eixint ab puntualitat los números vinents.

LA DIRECCIÓ.

SECCIÓ OFICIAL

ANUNCIS OFICIALS

TRABALLS DELS MESOS DE MARS Y ABRIL.=*Excursions.*—Dia 22 de Mars.—A Figueras, Castelló d' Empurias, Perelada y Vilabertran.

Dia 18 d' Abril.—A Montalegre.

Conferencias.—Dia 1 de Mars.—«Introducció al estudi de l' anthropología,» per lo Dr. D. Antoni Fórmica-Corsi de Coronado.

Dia 8.—«Necessitat, composició y ús del botiquí del excursionista,» per D. Frederich Benessat.

Dia 15.—«Una excursió al Etna,» per D. Valentí Almirall.

Dia 31.—«Ascensións y passejadas pe'ls Alpes. I.—Orografía y datos,» per D. Ramon Arabía y Solanas.

Dia 14 d' Abril.—«Id. Id. II.—Ascensións célebres,» per lo meteix.

Dia 19 y 26.—«Análissis de las terras de cultiu,» per D. Francisco de P. Benessat.

Vetlladas literarias.—Dia 24 d' Abril.—Lectura dels següents traballs: de D. Theodor Creus, soci delegat á Vilanova y Geltrú: «Noticia de algunas troballas arqueológicas en lo terme municipal de Vilanova y Geltrú.»

De Mr. Maurice Gourdon, soci delegat á Luchon: «Blochs erráticlis de la vall de Valencia de Arreu (Catalunya)» y de D. Joaquim M. de Moner, delegat á Fonz, «Baumas encantadas y Tombas (monuments celtíbers de Bolós), (Camprodon)».

Dia 30.—De D. Eudalt Canibell: «Acta de la excursió á Blánes.»

De D. Ramon Arabía y Solanas: «Lo pas dels Alpes per Anníbal,» de Cárles Durier; traducció comentada.

Barcelona 31 de Mars de 1880.

Lo Secretari,

MIQUEL UTRILLO Y MORLIUS.

COMUNICACIÓ

ENDRESSADA Á LA COMISSIÓ PROVINCIAL DE MONUMENTS ARTÍSTICHS DE GERONA.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, que ha visitat fa poch lo monastir de Santa María de Ripoll, ab lo desitj de ferse cárrech presencialment del estat de las obras de restauració, ha vist ab goig lo molt que s' ha fet ab las 8,000 pessetas fins ara obtingudas del Govern pera dit objecte, pró ha pogut apreciar ensemps, lo molt que falta pera que dit gloriós edifici puga restituhirse, no ja al primitiu estat d' esplendor que tingué un dia, sino á altre, que per-

meti al menos restablir en éll lo culto salvantlo aixís de definitiva é inevitable ruina.

L' Associació, té noticia certa de que gracias principalment al bon zel é interés de son soci lo diputat á Corts D. Félix Maciá y Bonaplata, dignament secundat per los Excms. Srs. D. Víctor Balaguer y Marqués de Monistrol, se ha obtingut del Govern una segona concessió de 8,000 pessetas, la qual no vindrá definitiva y formalment inclosa en lo pressupost, sens que per un costat s' hagi acreditat en forma la inversió de las 8,000 pessetas primeras, y per altre, se presenti un detallat plano y pressupost demostratiu de la inversió de las segonas.

Lo primer s' es ja fet, y, per carta oficial del Sr. Maciá sab aquesta Associació, qu' ha quedat aprobat per lo Ministeri de Foment. Lo segon ó siga la formació de nou plano y pressupost pera lo qual se fixá un terme máxim, no s' es fet encare apesar d' haver espirat ja fa temps dit terme, y, de no ferse improrogablement avans de finir lo present mes, perilla molt l' anulació de la segona concessió y es inevitable la suspensió dels traballs empresos y per lo tant poch menos que inútil tot lo fins ara fet. Com dit plano y pressupost deu ultimarlos y presentarlos eixa Comissió de sa digna presidencia, creyém excusat insistir en la necessitat de ferlos en lo terme avans dit, puig es segur qu' eixa Comissió que tant se interessa per los monuments confiats á son cárrech, y sobre tot per lo gloriós monastir de Ripoll, de inestimable valor artístich y d' altíssima válua histórica, no voldrá pendrer sobre d' ella la responsabilitat tristíssima en que incorreria, si per no cumplir á temps las formalitats esmentadas, quedés sens efecte una restauració comensada ab tant entussiasme, prosseguida ab tant desinterés y activitat y esperada ab tant llegítim anhel.

La Associació d' Excursions Catalana, qu' ha prés en dita restauració la part modesta si be que activíssima que li assignava lo patriótich ideal que te escrit en son Reglament, y que, avuy meteix te iniciada y traballa ab ardor una suscripció en favor de la meteixa, no ha cregut improcedent dirigirse á V. S., al objecte, no d' excitar lo probat zel d' eixa Comissió, sino simplement al de ferli present lo apremiant de las circunstancias y lo imperiós d' una resolució. Espera donchs fondadament, que donará V. S. las ordres convenients pera que s' fassin inmediatament dits plano y

pressupost, á fí de que pugan presentarse en terme hábil ó sia avans del 31 del corrent.

Deu lo guart molts anys.

Barcelona 18 de Janer de 1880.—Lo President, Ramon Arabía y Solanas.—Lo Secretari, Marsal Ambrós.

M. I. Sr. President de la Comissió provincial de Monuments artístichs de Gerona.

Obras rebudas pera la biblioteca.—De D. Ramon Codina Länglin: 1 vol. *Nomina et acta episcoporum barcinonensium*, per M. Aymerich; Barcelona, 1760.

De D. Enrich Brú Sanclement: 1 vol. *Los eruditos á la violeta, ó curso completo de todas las ciencias*, por D. Josè Vazquez; Barcelona.

De D. Isidro Martí Turró: 1 vol. *Los Alimentos: Guia práctica para comprobar las falsificaciones*, por A. Vogl; Barcelona.

Del Sr. Director de la «Veu del Montserrat»: 1 vol. *Homenatje á María Inmaculada. Corona poética en llahor de Pio IX*, publicada per Mossen Jaume Collell, pbre., mestre en gay saber; Vich, 1879.

De D. Enrich Claudi Girbal: 1 fasc. *Discurso* llegit per lo donador en la obertura de la exposició artística en Girona, 1879.

De D. Cayo Cardellach: 1 vol. *Jurisprudencia práctica: Régimen hipotecario;* Barcelona, 1862, escrita per D. Pau Cardellach.

De D. Manuel Ribot y Serra: 1 fasc. *Mestre Jan*, poesía; Barcelona, 1879.—1 fasc. *Lo pecat original*, poesía.

Del «Fomento de la Produccion Española»: 1 fasc. *Divisibilidad práctica de la luz eléctrica, sistema Molera y Cebrian*, Dictámen de I. Paulí; Barcelona, 1879.

De D. Joseph Ricart y Giralt: 1 vol. *Viajes por Marruecos, El Sus, Uad-Nun y Tekna*, de D. Joaquin Gatell (El Kaid Ismail).

De D. Cels Gomis, soci delegat á Montesquiu: 1 vol. ab lám. *Datos pael conocimiento del terreno garumnense de Cataluña*, por D. Luis Mariano Vidal; Madrid, 1874; 1 vol. *El piso tenéncico ó urgo-áptico y su fauna*, por D. José J. Landerer; Madrid, 1874; 1 vol. ab lám. *Geología de la provincia de Lérida*, por D. Luis Mariano Vidal; Madrid, 1875; 1 vol. ab lám. *Monografía paleontológica del piso áptico de Tortosa, Chert y Benifazá*, pur José J. Landerer; Madrid, 1872.

De D. Miquel Utrillo y Morlius: 1 vol. *La libertad de pensar y el catolicismo*, por D. José Lorenzo Figueroa; Madrid, 1868.—*Certámen poético celebrado en la ciudad de Lérida el 18 octubre 1863;* Lérida, 1863. —*La civilizacion; Historia universal biográfica*, por A. de Lamartine;

Barcelona, 1852.—*La plaça de Vendome y la Roquette; documentos históricos sobre el principio y fin de la Commune*, por Mr. Lamazou; Madrid, 1871.—*Abraham Lincoln; su juventud y su vida política*; Barcelona, 1876.—*Italia; coleccion de cantos sobre la guerra de la independencia italiana*, por V. Balaguer; Barcelona, 1859.—1 fas. *El Perro generoso*; Barceloua, 1878.—1 fas. *El lobo guardian;* Barcelona, 1878.

De D. Pere Pelliccr: 9 llibrets piadosos.

De D. Ramon M.ª Bolós: *Noticia de los extinguidos volcanes de la villa de Olot y sus inmediaciones*, escrita per lo Dr. D. Francisco Bolós; Barcelona, 1841.

De D. Artur Masriera y Colomer: 1 vol. *Poesías líricas (historias bíblicas y populars)*, escritas per lo donador; Barcelona, 1879.

De D. Francisco X. Tobella: 1 vol. *Indicacion de las obras para evitar los desbordamientos del Guadalentin;* Lorca, 1879.

De la Renaixensa: 1 vol. *Novas tragedias*, per D. Victor Balaguer; Barcelona, 1879.—1 vol. *Los reys d' Aragó y la Seu de Girona, desde l' any 1462 fins al 1482. Série segona*; Barcelona, 1876.—1 vol. *Las damas d' Aragó*, per Salvador Sanpere y Miquel; Barcelona, 1879.

De M. Vénance Defey, vise-president del Club Alpi Italiá (secció d' Aosta), los 5 volums següents: *Règlement de la section d' Aoste*, Aoste 1877. —*Guida alle acque ed ai bagni di Courmayeur e Pré S.t Didier*, per il Dottore Cav. Gio.-Antonio Giusta, Aosta, 1875.—*Courmayeur et Pré S.t Didier (Val d' Aoste) leurs bains, leurs eaux et leurs environs*, par Auguste Argentier; Aoste, 1864.—*Le grand Tournalin*, par l' abbé Corret Amè; Torino, 1876.—*Le vallée de Valtournanche en 1867*, notice de G. Carrel (Chanoine); Turin, 1868.

De D. Joan Sol y Ortega: 1 vol. *Discurso leido por el Señor D. Juan Sol y Ortega en el Ateneo Barcelonés*, Barcelona, 1879.

De D. Albert Daval, del Club Alpí Francés (secció d' Auvergne): 1 fasc. *Le sac Wite*, escrit per lo donador; Clermont-Ferrand, 1878.

De D. Joseph Nausa, los 2 volums seguents: *Memoria sobre la música antigua leida en la sesion celebrada por la Sociedad arqueológica el dia 7 Enero de 1876 por el socio D. José Ignacio Gual*; Tarragona, 1876.— *Los catalans y sos furs, llibret dictat per un fill de la terra*; Barcelona, 1872.

De D. Joaquim Manel de Moner y de Siscar, soci delegat á Fonz, los 13 volums següents escrits per lo meteix: *Prolegómenos en monografías y cuadros ó introduccion al estudio del derecho*, 1 tomo; Barcelona, 1866. —*Historia de Rivagorza desde su orígen hasta nuestros dias*, 3 tomos; Fonz, 1879.—*Biología del alma, Historia fundamental de la conciencia humana*, 1 tomo; Fonz, 1875.—*Historia de la villa ciudad de Tamarite*

desde los tiempos remotos, 1 tomo; Fonz, 1876.—*Obras en prosa y verso castellano y catalan escritas en la época de D. Juan II de Aragon*, anotadas per lo donador, 1 tomo; Fonz, 1871.—*Tratado de historiología é historiografía y didáctica histórica, ó psicología, lógica y ética de la historia*, 1 tomo; Fonz, 1876.—*Objeto, importancia y sentido oculto de el Quijote*, 1 tomo; Fonz, 1872.—*Suspiros de una alma penitente, version parafrástica de los salmos de David, 6, 31, 37, 50, 101, 129 y 142*, comentats per lo donador, 1 tomo; Fonz, 1871.—*Discurso sobre la generalizacion y su importancia científica*, 1 tomo; Fonz, 1871.—*Opúsculos póstumos del Dr. J. Alberto de Monner, publicadas con notas* per lo donador, 1 tomo; Fonz, 184.—*Recopilacion de las letanías aprobadas con su explicacion*, 1 tomo; Fonz, 1874.

Museo.—Segueix la llista dels donatius fets á la Associació.

De D. Cels Gomis, soci delegat á Montesquiu:

Mineralogía: Arenisca del Espadallé, Sant Quirse de Besora; calissa numulítica, de id.; marga calissa de id.; calissa disposada en vetas entre capas de arenisca, de Sederra; estalagmita, de Ripoll; silicat de magnesia (cartró ó paper de montanya), de id.; hulla de id.; carbonat de cals cristallisat demunt de l' arenisca, de Montesquiu; concrecions calissas en estat de formació, entre molsas, de id.; calissa concrecionada demunt de l' arenisca, de id.; argila negre entre las areniscas blavas, de id.; calissa carbonífera, de la vall de Ribas; id. bituminosa de id.; esquisto carbonífero, de id.; arenisca roija, transició del carbonífero ab siluriá, de id.; runyons de quarzita, entre lo carbó mineral, de id.; esquistos argilós y argilo-quartzós del terreno carbonífero de id.; calissa numulítica, de id.; quartzito, de id.; cristalls de guix en lo terreno carbonífero, afloraments de carbó, de id.; calissa entre quals capas se troba lo silicat de magnesia, de Sant Meri; asbesto ó cartró de montanya, de id.; guix laminar del castell de Gurb, Vich; óxit de ferro entre las margas del Armengol, de id.; estalagmita al costat de una arrel fossificada; una mostra crua y una cuita de la calissa hidráulica ab que s' fabrica lo ciment de Turrallas; cals grassa de Montesquiu y calissa bituminosa entre quals capas goteija continuament lo petroli, de Surroca.

Fóssils.—108 especies de las localitats següents: De los Plans, Vich, 8 especies; Sant Joan gros, id., 16; Sant Joan xich, id., 3; casa en Franch, idem, 1; casa Cadet, id., 9; castell de Gurb, id., 21; l' Armengol, id., 2; molí del Ferrés, Besora, 8; castell de Besora, 2; Ginestet, Montesquiu, 17; la Costa, id., 5; soley de las Codinas; id., 2; ubaga del puig de las Codinas, id., 1; illa de Saderra, 6; recó de la Portella Saderra, 1; vora esquer-

ra del Ter, de Sant Quirse á Saderra, 6; encontorns de Sant Quirse, 1.— De la major part de las especies esmentadas n' hem rebut numerosos exemplars.

Botánica.—Excrescencias produhidas per la picadura de un insecte en los brots tendres y en las aglans del roure. Están cubertas d' una sustancia viscosa tant apalagosa com lo besch. Procedeixen de la Cugulera, ahont son conegudas ab lo nom vulgar, molt ben apropiat de *pipas.*— Un exemplar d' un líquen.—4 especies de bolets.

Una fotografía de la Mare de Deu de Oris, 1 goig y 1 estampa de la de Bellmunt en Torelló.—Una col-lecció de 6 goig.

De D. Félix Sallent: 2 quadros que representan: una finestra de la casa anomenada «Colomer de la Pineda», en Viloví dels Panadés, lo un; y una finestra de la casa núm. 16 del carrer de la Cort en Vilafranca del Panadés, l' altre.

De una excursió á Aramprunyá: uns goigs á *Sant Miquel Arcángel*, que s' venera en la capella del Castell d' Aramprunyá.

De D. Feliciá Marí: los 11 següents dibuixos: Torre Sallés (Paréts).— Id., altre vista.—Creu de terme y detall de la meteixa, Cardedeu.—Castell de Bell-lloch.—Castell de la Roca.—Id., altre vista.—Torre Tabernera, Vallromanas (aquarela).—Un cap, copia d' una taula del sigle XIV, existent en la parroquia de Sarriá de Barcelona (id.)—Altre cap, id. (id.) —Copia d' un tapís, propietat del Dr. Vallet (id.)—Copia d' una taula del sigle XIV, representant la conversió de Sant Agustí, propietat del gremi de pellaires d' aquesta capital (id.)

De D. Eudalt Canibell, 1 dibuix: vista del monastir de Sant Cugat del Vallés; altre dibuix: 4 capitells del claustre de dit monastir. 1 molusco fóssil: *Ficus*, de Vilafranca del Panadés.

De D. Francisco de P. Benessat: Marga y calissa folissífera ab *Pectens* á 10 metros de profunditat, terra llaurable de Sant Juliá de Vilatorta.— Esquisto Carbonós fossilífero, ab bivalvas; procedent de Fígols.

De D. Gayetá Pié: 1 moneda turca moderna, de coure.

De la excursió colectiva á Sant Miquel del Fay: 2 estalactitas de la cova de Vall de Ros.

De D. Francisco Gras: 1 exemplar de guix laminar, (mirall d' ase) extret de la mina en lo poble de Pradell, partit judicial de Falset, per lo donador.

De D. Joseph Garrigosa: 1 fóssil, motllo de *Conus.*—1 moneda de plata, de *Fernando el Católico* y 1 de coure de Felipe IV.

De D. Joan Brú Sanclement: 18 exemplars del coleóptero *Hoplia cærulea* Drury, ab representants dels dos sexos, procedents de las salseredas del Besós. 3 dibuixos executats pel Sr. Bellí, que representan: Vista del

castell de Gélida; escut de la casa senyorial,—altre vista del dit castell presa de un punt diferent.

De D. Francisco X. Tobella: 2 exemplars del molusco *Strombus gigas* L., de la isla de Cuba.

De D. J. Barcon Olesa: varis motllos de Venus; id. de Turritella.— 1 cristalisació Gelida.—3 monedas de coure espanyolas.

De D. Ramon Arabía y Solanas:—1 trosset de marbre del *Duomo* de Milan.—3 fotografías ab sos quadros, representant la Exposició del Club de Turistas Austríach á París lo any 1878, una vista exerior del anexo y duas interiors mostrant: ura, la exposició del Club de Turistas austríach y l' altra la de la Secció «Austria» de la *Societat Alpina d' Alemania y Austria (Deutscher und Oesterreichischer Alpen Verein.*—Además un quadro ab tots los segells dels Clubs Alpins.

Del Sr. Baró de S. Saud, soci delegat á Lourdes: 1 fotografía: Basílica de Ntra. Sra. de Lourdes.

De D. Andreu Avelí Comerma, soci delegat en lo Ferrol; 1 fotografía: lo dique de la Campana en lo Ferrol, inaugurat en 18 de Agost de 1879.

De D. S. Rusiñol 5 dibuixos al llapis: finestra de la Catedral de Barcelona, picaportas del arxiu de la corona de Aragó, de id.; id. de la casa del Arcediá, de id.;copia d' un exemplar del *Phallus impudicus*, existent en lo Museo de la Associació y vista de un payssatje dels Pyrineus prop d' Eaux-Bonnes.

De D. Ignasi Roca: *Gorgonia Flavella?* Sord, Zoófit de las costas nortamericanas del Atlántich.

De D. Francesch Medina: Galena, Blenda y sulfat de barita, de la mina *Argentera*, d' Ibiza.— de id.

De D. Isidro Martí y Turró: fóssil del género Venus, procedent de Montjuich: 1 *Echinus* y varias *ostreas* del numulítich de la conca de Tremp.

De D. Joaquim Aymamí: 1 exemplar del molusco *Cypræa caurica* L., de Filipinas; 1 motllo de bivalva, del Papiol.

EXTRACTE DE LAS CONFERENCIAS PÚBLICAS

CELEBRADAS PER L' ASSOCIACIÓ.

CONFERENCIAS SEGONA Y TERCERA.—*Dias 1 y 15 de Desembre de 1879, per lo soci D. Joseph Ricart y Giralt, sobre l' tema: «Teoria y práctica de alguns instruments cientifichs útils als excursionistas.»*

Lo disertant comensá fent una exposició dels tres diferents estats en que se 'ns presenta la materia, quals formas dependeixen del

moviment vibratori dels átomos, ja sia que la forsa de cohessió sia major que la de repulsió, ja que abduas sian iguals, ó que la segona sia major que la primera, en qual cas los átomos tendeixen sempre á separarse, aixó es, que 'ls gasos sempre tenen propensió á ocupar major espay del que ocupan en lo lloch ahont están continguts. Explicá després las propietats dels gasos y definí l' atmósfera; exposá sa composició y sas propietats, particularment la pressió qu' exerceix sobre la unitat de superficie; ressenyá de una manera general los diferents fenómenos que tenen orígen en aquest medi que cubreix lo Globo y feu notar la importancia que te lo estudi de la Meteorología, tant pera la navegació com pera l' agricultura. Digué que es tal la importancia que avuy dia ha adquirit ja, aquella part de la Física, que se la considera com una ciencia aislada, y que si be s' pot dir que naix encare actualment— ja que, entre altres obstacles, hi ha lo de tenir que recorrer á instruments imperfectes, carregats d' erradas que no poden corretjirse en quasi tots, y s' ha d' apel-lar las més de las vegadas á observadors que no fan degudament las apreciacions—dona avuy dia grans resultats gracias á la organisació que pren la creació d' estacions meteorológieas en tota la superficie de la Terra, ja que la tenim aquesta ficada dintre d' un filat de observacions de las quals la bondat de las unas fa deduhir per analogía la exactitud de las restants, y per interpolació hipotética, los datos de las comarcas que careixen d' observatoris.

Explicá la organisació, que tant important servey té en los Estats-Units, al frente del qual hi está avuy dia lo il-lustrat general Albert Myer, que ha enllassat totas las estacions meteorológicas ab lo fil telegráfich, donant cada dia al públich una carta de la República ab tots los elements atmosférichs del dia anterior; ademés reparteix mensualment un quadern-resúmen y cartas generals del Globo ab totas las afeccions meteorológicas, y aixís lo conjunt de aquestos datos dona molta llum pera l' estudi atmosférich de las localitats y pera deduhir la previsió del temps. Lo Sr. Ricart repartí entre los concurrents varias cartas y quaderns del *Signal Service* dels Estats Units.

Després d' explicar lo anteriorment exposat, com á prólech necessari á la descripció dels instruments, comensá per lo *barómetre*. Contá la ja tant coneguda historia dels fontaners de Florencia, de-

manant á Galileo que 'ls expliqués perque l' aygua en las bombas no s' elevava á més de 10 metres, primera sospita de la pressió atmosférica que no pogué descubrir lo sabi y vell Galileo, cabent aquesta gloria á son deixeble Torricelli. Ab minuciosos detalls ensenyá la construcció dels barómetres de mercuri los quals, digué, son los únichs que mereixen avuy lo nom de *científichs*, puig estant ben construhits, son propiament una balansa en la qual la pressió atmosférica obra en un platet, y la columna mercurial en l' altre.

Ensenyá un *barómetre de campanya*, sistema *Gay-Lussac*, ab un estuig propi pera los excursionistas y feu notar las correccions que deuhen aplicarse á las alturas del mercuri y son: per temperatura, per capilaritat, la del punt del zero de la escala y la reducció al nivell del mar. Recomaná que al comprarse un de aquestos instruments s' exigís lo nom del autor y lo número de registre y que s' tingués en compte lo diámetre interior del tubo, ensenyant també lo modo de trobarlo per medi de la coneguda fórmula $P=VD$. Essent V, volúm de la columna mercurial, un cilindre, y per lo tant igual á $\pi r^2 l$, tenim: $P=\pi r^2 l D$. Y posant com á primer membre de la igualtat lo rádi qu' es lo element que busquém, se tindrá $r^2=\frac{P}{\pi l D}$. Y per fí, extrayent l' arrel dels dos membres nos quedaria $r=\sqrt{\frac{P}{\pi l D}}$

Explicá los *barómetres metálichs* dels sistemas *Bourdon* y *Aneróide* fent notar llurs defectes y recomenantlos sols com á acompanyants comparantlos sovint ab un barómetre de mercuri y acabá sa primera conferencia, donant tant sols una lleugera idea, á causa de sa poca importancia científica, del *barómetre químich*, del *absolut* y del *simpiezómetre*.

En sa segona conferencia comensá lo Sr. Ricart explicant lo que es lo calor segons la teoría moderna de las vibracions atómicas, de las quals depenen també los demés agents físichs, electricitat, llum y magnetisme, segons la direcció y amplitud dels moviments vibratoris; feu notar la sospita que tenia, idea seva propia, de que en la Naturalesa sols existia un agent únich, forsa primitiva que iniciá lo moviment de la materia en sa condensació, pera formar

los mons siderals; aquesta forsa es la que domina y es coneguda ab los noms de gravitació, gravetat, atracció y cohessió, y segons sa aplicació á la materia en sas diferents manifestacions, produheix los expressats agents físichs, apreciats aisladament per la imperfecció dels nostres sentits.

Doná una idea de lo que eran en absolut los *maximums* y *minimums* de temperatura, de la necessitat d' establir un punt convencional de partida ó sia un zero relatiu de calor lo qual, es lo del gel. Digué que la paraula *fret* es de intel-ligencia, vulgar pero sens valor ni traducció científica, puig per baixa que sia una temperatura sempre acusa una cantitat de calórich. Explicá la escala de Reaumur, la de Farenheit y la Centígrada y recomaná la última pera evitar lo travall de las reduccions.

Ensenyá los grans defectes que tenen los *termómetres* com instruments científichs, entre altres lo desplassament del zero, lo no esser ben calibrats los tubos, las desigualtats de capassitat y diferencias de dilatació del líquit ab lo cristall y escalas, ja sian metálicas ó de fusta. Recomená los thermómetros més capil-lars possibles á fi de que los graus tingan molta llargada y que los depósits sian cilíndrichs y mellor encara, que l' formi lo meteix tubo enrotllat en espiral plana.

Feu notar que lo zero absolut de temperatura correspon al—273° centígrado, explicant lo que s' enten per equivalent mecánich del calor, per caloría, per capacitat calorífica y per líneas isotermas, isoteras é isodinámicas. Doná una idea dels diferents sistemas de *termómetres de máxima y mínima,* de tant interés pera los excursionistas.

Passá luego á definir la Higrometría, donant á coneixer lo interés de son estudi per las relacions que te ab la pressió y temperatura. Se queixá de qu' encar estiguessen admesos instruments tant erróneos com lo *higrómetre de Saussure*, que res indican, recomanant com únich instrument higrométrich lo *psicrómetre de August*, per mes que s' necessitin taulas pera deduhir lo estat de saturació de la atmósfera y tensió del vapor.

Explicá lo *pluviómetre simple* y lo de *Babinet* y lo *radiómetre* com instrument de futur valor meteorológich.

Doná per fi algunas nocions de topografía, útils als excursionistas, ensenyant lo maneig de *brújulas de campanya* pera la medició

de ánguls, aconsellant que se 'n prenguessin lo major número possible formant vértices en los cims de totas las montanyas, puig que relacionats després aquestos datos ab bases midadas ja en las carreteras y ferro-carrils, se podrán temps á venir, tancar los triánguls dels quals dependeix lo coneixement topográfich del país.

Conferencia octava.—*Dia 23 de Febrer de 1880, per lo soci D. Joseph Ricart y Giralt sobre l' tema «Previsió científica del temps.»*

Lo disertant comensá dihent, que l' títol de aquesta conferencia es complertament nou en la llarga llista de las científicas que s' han donat en aquesta temporada en varias corporacions, ab tot y haverhi hagut molts que s' han ocupat de Meteorología. Ja digué Arago: «Jamay, per més que progressi la ciencia, los verdaders sabis qu' estimin sa reputació s' aventurarán á predir lo temps:» y en efecte, res han dit encare los sabis sobre una materia de tant interés pera la Navegació y l' Agricultura. Digué que extranyava qu' en un temps de tanta ilustració com lo nostre, se dongués crédit encare á las prediccions dels fabricants de calendaris que sols procuran especular, y que certs diaris molt reputats se fessin eco de aquellas prediccions donant á sos autors lo pompós nom d' *Astrónomos*.

Entrá després á examinar la idea, que es bastant corrent avuy dia, de que la predicció del temps es segura, portant registres meteorológichs per períodos de 18 anys, y que lo promedi de molts períodos nos dona una aproximació del temps que fará; suposá que aquest período deu esser lo *Cicle llunar* de 235 llunacions en las quals las meteixas fasses de la lluna coincideixen ab iguals fetxas y feu avinent que lo tant conegut *Saragossano* trobá un registre per l' estil quan se cremáren los convents. Y en efecte, tant se ha sentit á dir que lo cambi de Lluna influeix en lo cambi de temps, que ja no 'ns estranya: Si s' han de tallar fustas es menester tenir en compte la Lluna; al cambi de Lluna es deguda la recayguda en moltas malaltías; á ella s' deuhen las geladas, y per fi no succeheix fet físich ni natural, petit ni gran en que nostre humil Satélit no hi intervinga com á arbitre de la humanitat. Lo conferenciant combatí aquesta idea, y recordá los datos que sobre l' calor havia donat en l' anterior conferencia. La Lluna te un volúm 49 vegadas més petit que la Terra, y son radi es tant sols $^3/_{11}$ del de nostre planeta,

del que dista per terme mitj 60 raigs terrestres ó sian unas 69,000 lleguas geográficas. La Lluna influeix sobre nosaltres per la atracció segons se veu en las marejadas y s' compren que si sobre l' líquit te tanta influencia, sobre l' atmósfera aquesta influencia ha d' esser major, per presentar ménos resistencia á la dilatació, de manera qu' es innegable que existeixen las mareas atmosféricas al igual que las marítimas. L' atmósfera al dilatarse y molt particularment las capas superiors, eleva també los vapors en suspensió y 'ls condensa en capas més fredas per esser més elevadas, lo que es contrari al antich proverbi de que la «Lluna se menja 'ls núvols.» Aixís donchs, l' atracció llunar no pot influir gran cosa en lo cambi de temps, per aquest senzill moviment vertical de l' atmósfera que s' traduheix en insensibles condensacions al pujar y dilatacions al baixar, y pot ser també sian causa aquestos fenómenos de disminuir la intensitat del vent á la pujada y aument en la baixada per compressió de las capas atmósfericas. Si alguna influencia tingués la Lluna en los fenómenos atmosférichs, sols podria causarla lo calórich que 'ns envía, pero la Lluna es un cos opach y la llum que de la meteixa rebém, es reflectada; essent son orígen lo Sol. Coneguts y sensibles son los efectes del calórich solar: es la vida; sens ell no existiriam; las estacions ab sos cambis de temperatura produheixen la varietat de vegetació; los raigs solars que cauhen verticalment en la zona tórrida produheixen la verdor contínua y exhuberant en los camps y la carencia intermitent de aquells en los casquets polars, es causa de la blancor no interrumpuda dels gels. Lo calor solar produheix la circulació atmosférica y occeánica, com en lo sistema sanguíneo del cos humá ab igual regularitat. L' atmósfera calentada en lo Equador s' eleva formant lo. Doldrums equatorial ó zona de las calmas y passant per las altas regions se dirigeix als polos formant las corrents cálidas ó equatorials. Las atmósferas polars freda y densa, pera ocupar lo vuyt format en lo Equador, se dirigeixen á 'n ell formantse aixís un verdader circuit del Equador als polos y dels polos al Equador, modificat per la rotació del Globo que 'ns fa apareixer oblíqua al meridiá la direcció de las corrents; y també per las condicions locals de la orografía de la Terra que converteix en grans corrents de mar y terra ó sian monzons, y petitas corrents análogas en totas las costas ó sian wiazons y terrals y també en las valls, formantse vent de

la plana ó de la montanya. En l' Occeá, digué, tenim igual exemple: corrents cálidas que del Equador se dirigeixen als polos com lo Gulf-Stream que fá habitable á la Inglaterra, Holanda, Dinamarca y Noruega, y lo Kuro-Sciwo en lo Pacífich, y las corrents polars que fredas y pesadas van desde 'ls polos á buscar lo calórich al Equador. Lo calórich solar, ab sas variacions, fá y desfá los núvols, produheix desequilibris que forman grans corrents aéreas que topant moltas vegadas, son causa de grans ciclons, terror de terras y mars; llur forsa potent desfá las grans massas de gel de las altas montanyas, que convertintse al principi en modestas fonts acaba per formar los caudalosos rius. Lo Sol, en sa distancia mitja, nos envia per minut sobre un metre quadrat 17,633 calorías, lo que fá per tota la superficie terrestre la enorme quantitat de 1210 quintillons de calorías, capás de fóndrer en un any una capa de gel de 31 metres d' altura y que cubrís á la Terra. Axó exposat, examiná lo calórich que 'ns envía la Lluna. Ab los thermómetres comuns no 's fá sensible ni tant sols en lo pleniluni de sa mínima distancia á la Terra y concentrant los raigs per medi de miralls esférichs, Melloni valentse de son thermo-multiplicador, conseguí fer sensible lo calor llunar evaluantlo com máxim á $^1/_{18}$ de grau centígrado. M. Smith confirmá l' anterior resultat desde 'l pich de Tenerife ahont la absorció atmosférica es menor. Per lo tant, essent tant petita la quantitat del calor llunar ¿quins efectes pot causar en l' atmósfera? Aquesta mínima quantitat de calor es absoluta pera las altas capas atmosféricas, resolent tot lo més los ténues *cirrus* que s' hi troban; tal es la explicació del esmentat adagi. Alguns anys de navegació han ensenyat al disertant que nostre satélit no te res que veurer ab las perturbacions de nostra atmósfera, y terminá esta part de la conferencia exhortant als excursionistas á que procuressin fer desapareixer tals preocupacions, fent veurer al meteix temps la importancia que tenen las observacions fundadas en alguna rahó científica.

Digué que la paraula *temps* pot pendrers en duas accepcions: 1.ª, la successió infinita dels fets y 2.ª, l' estat relatiu de l' atmósfera y sos efectes. Per l' objecte que l' conferenciant se proposava sols podia pendrer dita paraula en la segona accepció. Lo temps se divideix en *bo* y *dolent*, segons nos persuadím de que lo que per uns convé, per altres es una cosa dolenta, y posá l'exemple de que

lo que convindria á nostre consoci lo Sr. Tobella, com á agricultor, aixó es que plogués y no fés vent, al disertant, com á marino, colocat en la cuberta d' un barco, lo mortificaria l' aygua que caygués del cel, pero en cambi desitjaria un vent que inflés las velas pera navegar. Lo *bo* y lo *mal* temps lo enten en general lo vulgo, segons fassi sol ó estiga núvol, segons s' experimentin ó no los extrems de la temperatura y segons fassi ó no molt vent ó plogui ab abundancia. Científicament pot acceptarse la paraula *mal temps* per tot desequilibri atmosférich, perque se separa de la regularitat ó equilibri, única condició que mereix lo calificatiu de *bó*.

En las anteriors conferencias, ja descrigué lo Sr. Ricart los principals instruments meteorológichs y n' explicá lo us, entre ells s' hi comptan lo barómetre, lo thermómetre y lo psicrómetre, únichs que junts poden dir alguna cósa sobre la previsió científica del temps, ab lo ben entés, que jamay deu tenirse una confiansa absoluta en las indicacions de dits instruments, per quant moltas vegadas depén un cambi atmosférich de causas quasi instantáneas y que no poden apreciar los instruments que avuy dia se coneixen. Pera usar aquestos instruments, digué, que avans debian estudiarse molt detingudament, *coneixe'ls á fondo*, saber be llurs defectes pera apuntarlos y tenirlos en compte quan se fassin las observacions. Després, avans de dedicarse al estudi de la previsió del temps, es precís calcular las indicacions mitjanas dels tres instruments en la localitat, y per las décadas de tots los mesos del any, lo que implica alguns anys de constant observació. Aquestas indicacions mitjas son los termes de comparació ó punts de partida ó zeros de las escalas pera donar lo degut valor á las observacions, puig que 'ls intruments nos donan valors molt relatius que per sí sols res diuhen, pero que comparats ab lo terme fixo esmentat, diuhen molt. Sabent lo que significan las alturas mitjas barométrica, thermométrica y la diferencia psicrométrica per cada deu dias del any, se poden comensar las observacions de predicció.

La *predicció del temps* deu dividirse en dos parts: la predicció local, es dir, dels fenómenos que s' verifican en l' atmósfera del país de observació sens cap influencia externa, y la predicció general que compren l' anunci de las *tormentas* de tragectoria. Pera la primera bastan los instruments esmentats, mes, pera la segona, es precís que l' observador estigui en comunicació telegráfica

ab lo major número possible d' estacions meteorológicas repartidas en tota la superficie de la Terra, y rebrer cada dia los datos, perque colocats en la carta ó plano corresponent trassi las líneas isotermas é isobáricas pera deduhir los centres de máxima y mínima pressió y llurs tragectorias. De aquesta manera, pot molt be l' observatori de Washigton anunciar las tormentas á la vella Europa. Sabut es que las tragectorias seguidas per los ciclons en l' hemisferi Nort, forman una parábola qual primer ramal se dirigeix al 4.t quadrant y lo segon ramal al 1.er. Naix un cicló y l' observatori americá reb los telégramas de son curs per lo mar Caribe, després entra en los Estats Units seguint generalment lo Gulf-Stream; quan se despedeix de la costa americana, l' observatori ja te dibuixadas en la carta las duas terceras parts de la tragectoria, de manera que quasi pot dibuixar sens equivocarse la part restant y telegrafiar á Europa la fetxa, la intensitat y demés datos anexos.

Las indicacions particulars del barómetre, digué, son las següents: essent las corrents polars més pesadas que las equatorials, lo barómetre baixa ab las primeras y puja ab las segonas. Ab las primeras lo temps es clar y sech, y ab las segonas hi ha pluja ó per lo ménos humitat. Ab corrents polars lo thermómetre baixa y ab las corrents tropicals puja. Ab aquellas hi ha sequedat y per lo tant molta diferencia entre los dos thermómetres psicrométrichs y lo contrari succeheix ab los últims.

L' armonía dels tres instruments pot donar la predicció dels grans desequilibris atmósférichs fins ab dos dias d' anticipació. Los cambis bruscos en los esmentats instruments sempre indican temporals y los cambis suaus indican també suavitat en la variació del temps. Respecte als límits de las escalas en que están enclosos los diferents cambis de temps, manifestá que aixó era condició de cada localitat, ahont deuhen estudiarse aquestos límits y tabularse pera llur bon ús, puig en un punt, per exemple, una variació de 10mm en lo barómetre, en 6 horas indicará poca cosa, y en altres localitats será preludi de temporal.

Recomaná també los estudis práctichs de la previsió del temps, que si be no son pera servir com verdaders elements científichs, n' obstant, son de gran utilitat pera la gent del poble, que necessita instruments naturals que li donguin las indicacions d' una manera general. L' atmósfera desempenya un gran paper en aquest ex-

trém, puig, segons está més ó ménos condensada ó carregada d' humitat ó en capas irregulars, etc., l' aspecte dels astres es diferent en color y en intensitat de llum. Aixís veyém que la gent de mar te per veritat los següents aspectes: la Lluna ben definida y platejada, *bon temps;* si es verdosa ab corona, *mal temps ab pluja* y si es de color roig indica *vent.* Si surt lo Sol estant clar l' horizó, ó tot lo més ab prims *stratus* que s' desfan, *bon temps*; si surt lo Sol per sobre núvols roijenchs, donant una llum groguenca, deu esperarse *mal temps.* Si s' pon lo Sol ben definit, encar que l' dia hagi sigut dolent, deu augurarse *bon temps*, y si s' pon per entre núvols ben retallats y de colors roig y groch brillant, senyal de *mal temps.* Las estrellas claras que pareix están *soltas,* indican *bon temps*, si *espurneijan* mes de lo regular, *vent*, y si perden la llum apareixent llunyanas, *mal temps.* L' observador que vulga dedicarse á la predicció del temps, es precís que prescindeixi de tota aquesta conveniencia, que volém enllassar ab los fenómenos atmosférichs y que passi molts anys avans de que dongui fruyt l' arbre que haurá fet creixer á copia de tant travall.

L' Associació d' Excursions Catalana, termená dihent lo disertant, al establir los observatoris meteorológichs, no fa més que preparar, pera recullir lo fruyt, tot lo més, dintre deu anys.

EXCURSIÓ COL-LECTIVA

á Ripoll y Sant Joan de las Abadessas.

los dias 4, 5 y 6 de janer de 1880.

Extracte del acta.

Pocas excursions haviam esperat ab més afany que la visita al monastir de Ripoll, pera quin salvament, ab goig y esperansa traballa l' Associació y ja, avans d' esser fundada, dins d' altr' entitat consemblanta, várem traballar.

L' interés que mou la desgracia y la ruina de un joyell del art; lo que desperta las superbas formas y richs detalls de una obra plena de grandiositat, deguda á la conmemoració de un dels fets trascendentals de nostra historia, eran prou pera fernos decidir á concórrer á una expedició, en quina, si l' fret amenassava nostres cossos, escalf brollaria en lo cor y fantasía explendenta y pura en

la pensa, fenthi naixer lo sentiment d' admiració que anima, lo de plany qu' ensenya.

Assistírem á la excursió lo President Sr. Arabía, D. Eudalt Canibell, D. March Sala, D. Miquel Utrillo y l' infrascrit.

Ja feya una hora que haviam deixat Barcelona; una temperatura freda, lo cel cobert de boyras, gebrats los camps y congelada l' ayga en sas corrents, era lo aspecte que presentava lo pintorech paisatge del Vallés al ferse de dia. Mes enllá de Granollers, á cada punt, estesa capa blanca, senyalava l' esbatiment projectat per un mur de arruinada fortalesa, per la torre de la iglesia ó la sensilla masía: lo demés lleugerament reflectava lo poder dels raigs solars; los gorchs no oferian l' esplendidesa vegetal y sí tant sols l' impressionable efecte de una munió de caramells de glas, cayent de las rocas: los casals dels Centellas, s' destacavan de las nevadas montanyas, y tot fins passat Vich, resplandia la influencia de la freda ventada del hivern, qu' en mitx de la mort que transparenta, té també sa part de poesía y ofereix contrasts, potser més ferms y violents que l' meteix estiu ab sas galas y ab lo bell color de son cel.

A Vich sortí á rebre'ns nostre delegat á Montesquiu, D. Cels Gomis, quin entussiasme tant bé acredita lo museo de nostra Associació. S' establí entre tots la més viva simpatía, arrelada per aquell sentiment de germanó qu' enllassa als identificats ab nostra idea. Fins á Sant Quirse, á cada punt nos sorprenia lo recort d' un fet histórich, la vista d' un monument notable, la perspectiva d' un panorama dibuixat al lluny per entre mitj de relligadas montanyas. Lo Castell d' Oris (V. lo gravat, pág. 48), Torelló, lo castell de Besora y més enllá l' arruinat de Montesquiu, reflectian los passats temps gloriosos de Catalunya units per lo mágich poder dels avensos d' avuy, símbol de nostr' esperit, y esperant un demá més afalagador encare.

Arribats á Sant Quirse á las once del matí, passárem á Montesquiu ab nostre delegat Sr. Gomis, qui 'ns rebé ab consideracions distingidas, oferintnos un explendent dinar. Avans, visitárem l' iglesia, que, res te de notable, y no pujárem al castell perque nostre delegat nos manifestá, que sols las parets exteriors ne restavan. Fortalesa que com totas las de sa mena la constitució de la etat mitjana havia fet important, la trobém remarcada en dos conjectu-

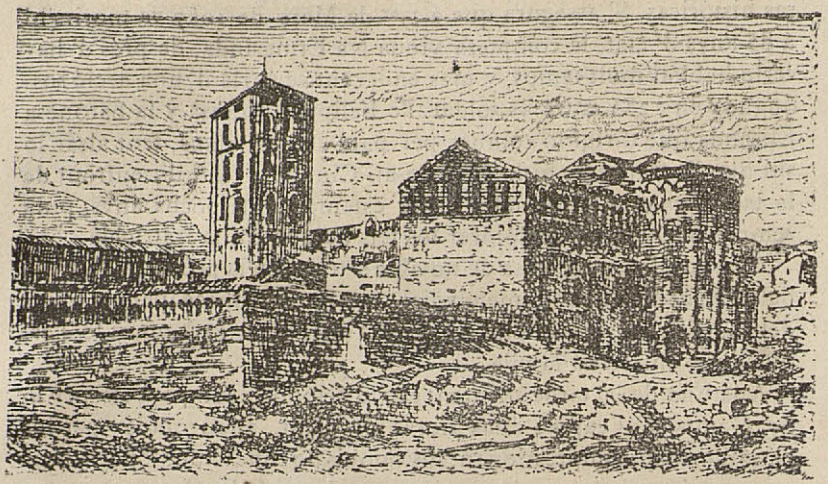
ras históricas. S' assegura que á 1.er de Mars de 1057 va morirs'hi á 85 anys d' etat, la comptesa viuda Na Ermesinda, després d' haverlo habitat molt temps, y mes endevant se parla d' una acció sostinguda en 1285 entre 'ls soldats de Felip de Fransà y la baronesa Elisenda que dirigí lo combat per part dels catalans, fent alsar lo siti que 'ls francesos hi havian posat. Cluquém los ulls enfront de la taca sagnanta en aquells murs estampada fa pochs anys, puig sempre 'ns han de condóldrer los fets de una lluita fratricida.

Apart d' això, poca cosa de notable s' troba en la població; la gruta dels *Encantats* dessota meteix del castell, destruhida per las obras del camí de ferro, y lo pintorech pont de fusta estés demunt lo Ter, que dona entrada á la vila.

A la una de la tarde sortíam cap á Ripoll, acompanyats per lo Sr. Gomis, y al cap de duas horas de camí, allaugeradas per los panoramas que impressionan, los cambis de condicions topográficas y vegetació y l' espectacle que la naturalesa ofeïa ab sas pintorescas cascatas de glas, son celatje cobert d' espessa nuvolada y allá del lluny mostrant las nevadas puntas dels Pyrineus, descobrírem lo campanar de Santa María. Tot seguint la carretera várem poguer apreciar l' estat de las obras del ferro-carril, próxim á inaugurarse, y especialment en lo trajecte dirigit per nostre company Sr. Gomis. Es indescriptible la impressió que 'ns produhí la vista de la torra del monastir. Tal vegada era lo sentiment que s' despertava en nostre pit, una armonía de reconeixensa pera los que ab tant d' afany han procurat la conservació del monument; de llastimós recort pera los que sens donarse compte de son procedir excitáren á ferir lo bon nom de la patria, sembrant la ruina y profanant las tombas.

Los delegats á Ripoll, qu' esperavan nostra arribada en lo cotxe de la una, ja s' havian retirat creyent que la retrassariam fins al vespre, aixís es que á ells nos presentárem tan bont punt arribats y comensárem á esser desde aquell moment, objecte de las consideracions més distingidas per part de tots.

A las quatre de la tarde, acompanyats per los Srs. D. Pere Pellicer, arcalde de la vila, D. Joseph M.ª Raguer y D. Cels Gomis, tots delegats digníssims de l' Associació, nos dirigírem á visitar l' avuy Santuari de Santa María.

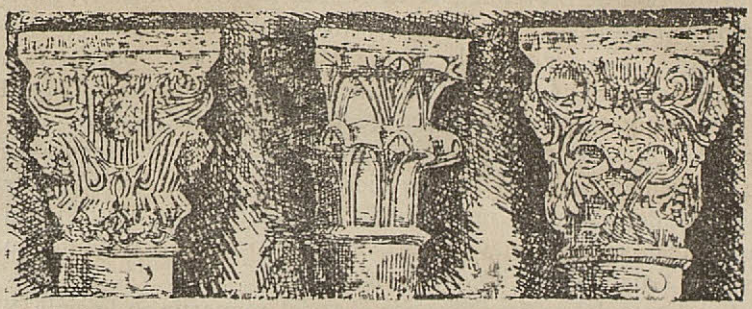
Vista general del Monastir de Ripoll. Estat actual del àbside.

Vensudas las primeras dificultats que 's presentavan pera sa conservació, tot just comensa á sobreixir de la ruina que l' embolcallava (1). Tanca la entrada de la Casa municipal que serveix també de pas al claustre, un reixat de ferro, en quin coronament se llegeixen en lletras dauradas los lemas *Entra, recorda, venera*. Aquestos tres mots, venen á sintetisar l' esperit d' un poble, l' admiració que als cors catalans inspira, fins en mitj de sa devastació lo passat esplendor d' aquell casal, temple del Senyor, monument del art, sepulcre dels il-lustres comptes que ab llur sang y ab llurs esforsos, conquistáren lo nom honrat de la patria, lo blassó que la feu respectable y respectada.

Al renaixement artístich y literari de Catalunya, de dret li pertocava l' interés que havém mostrat pera la restauració del antich monastir, primer en lo sí de una corporació consemblant á la nostra, després en l' Associació d' excursions catalana, que podrá sempre comptar com un dels més prehuats de sos modestos serveys, la suscripció iniciada pera contribuhir al salvament d' aquella joya.

(1) Pera formarse concepte de las obras realisadas, vegis l' estat oficial de las meteixas, que s' inserta en aquest número, pág. 54.

Mentres estavam examinant lo claustre, exactament reproduhit en sas fotografías per lo Sr. Sala, mentres lo respecte 'ns sobreculía enfront dels sepulcres de Berenguer III y del atribuhit al abat Oliva, ja colocats en ell, se 'ns presentáren altres dels senyors delegats. Tots plegats seguírem l' ala dreta del primer pis, assegurada ja, mitjansant las quantitats consignadas per lo ministeri de Foment, embadalintnos en la contemplació dels delicats detalls esculpits en las pedras y capitells, ahont resplandeix la més inacaba-

(1) (2) (3)

ble fantasía y lo gust y estil arquitectónich de diferentas épocas en que fou construhit sens que per això s' en ressentí la unitat de trassat, que respectáren los artistas dels sigles XII al XV.

No preteném escriurer una monografía del monastir, que ja está acomplida aquesta tasca per nostre il-lustrat company D[t] Joseph María Pellicer. Nostra visita més fou d' impressió que d' investigació, puig l' obra de aquest senyor satisfá totas las exigencias. Apuntém no mes, donchs, alguns datos importants.

Ripoll, fou lo panteó dels Comptes de Barcelona, com Santas Creus, després, ho va esser dels Reys d' Aragó: quan la ciencia s' refugiava en lo claustre, doná en aquell casal bonas probas de desenrotllament y, esplendorosa s' mostrá en ell, durant los segles VIII, IX y X. Son orígen remotíssim s' conceptúa del segle VI, regnant lo goth Recaret. Ell fou qui en la poética vall de Ripoll, prop de las confluencias del Ter y l' Frasser, que, més tart simbolisá

(1) y (3) Notables capitells de la part S. del claustre, s. XIII.
(2) Capitell de la galería pis del claustre—ala del S., s. XV.

Oliva en lo mosáych de la iglesia, fundá lo primitiu monastir, que sufrí la trista sort de la vila y de la encontrada, quan los alarbs invadiren lo lloch. Los monjos fugitius, salváren de la devastació las reliquias per ells adoradas y 'ls preciosos códices que conservavan. Reedificat després lo monastir, quan ab lo concurs de Carlemagne y de son fill lo Piadós, havian los naturals allunyat als infidels (á últims del sigle VIII) prompte havia de sofrir la malhaurada sort esdevinguda avans; mes, per fi lo comte Jofre, lo fundador de la gloriosa casa de Barcelona, al deslliurar la terra catalana, novament va reedificar lo monument, y dedicantlo en 888 com á testimoni de reconeixensa á la Verge María, lo teu poderós casal á quina sombra vá fundarse y creixer la important vila de Ripoll.

Las franquesas y privilegis concedits al monastir, per los sucessors del comte Jofre, la protecció que seguidament li dispensavan, lo posáren en possessió de quantiosos bens, donant ocasió de ferhi obras de verdadera importancia, construhint un molí hidráulich y una cequia que avuy per avuy, proporciona la forsa de moviment á algunas fábricas del terme.

La elecció del comte Oliva per abat del monastir en lo sigle XI li doná tota la esplendidesa que podia esperarse. Ell va concebir y dirigir la magestuosa obra del temple y la portada, y enriquí de tal manera la biblioteca, que formava per sa importancia histórica, per lo número de códices y per lo traball artístich dels meteixos, una colecció inapreciable.

En la part del claustre ahont estavan enplassats los sepulcres dels comtes, l' ala que donava al Capítol y ahont en modestos enterraments, oberts en la terra y recoberts per sensillas llosas, descansáren las despullas de Jofre lo pelut, Ava, Jofre de Besalú, lo bisbe Miró y sos pares, Sunyer y Armengol, Bernat Tallaferro, Guillem (lo brau), Bernat II y s' creu que Oliva Cabreta, Borrell II y sa primera muller Ledgarda, Armengol lo Cordovés y Berenguer Ramon *lo Corb*, nos mostrá lo senyor Pellicer la forma de las sepulturas y la lápida de *Tallaferro* trobada en 1878 y descrita en sa obra.

Cuidadosament recullits en aquella part de claustre, com al peu de la portada, s' troban alguns fragments arquitectónichs pera emplearlos en la restauració del monastir. La portada se 'ns presentá esplendorosa, ab tot y sa ruina. Obra acabada del sigle XI, dels

temps del noble abat Oliva, es un exemplar dels més richs que l' art bizantí deixá al cristianisme. La inspiració més orientalista, lo criteri filosófich més profond, aplegats, no haurian pogut produhir una creació més fantástica. Es, com diu molt bé un de nostres autors, l' arch de triomf erigit al sentiment religiós d' aquell temps.

La descripció, no pot ferse en reduhit espay. Predomina en sa composició general lo sentiment místich, ja remontantse al antich testament, com exposant ab simbolismes de bon cálcul la gloria del cristianisme, mes no hi manca la gráfica descripció de las costums de la época, agermanadas ab notables combinacions de grupos importants quasi be tots pera la indumentaria y la historia general del art. En la portada de Ripoll, s' necessita interpretar un per un, la disposició dels cossos, dels retaules y divisions; fins en los superbs adornos, d'un travall delicadíssim pot trobarse analogía ab la intenció del gran Oliva, que dirigí la obra. Nótas' en ella los efectes de la devastació, si be sembla que devant d' aquella grandiositat, fins los encegats sentiments dels destructors, havian de conmourers'.

Al entrar en lo que fou iglesia y es avuy un munt de ruinas, encare arrimadas desde que ab tant de zel hi traballa la Junta restauradora, es quan més se remou la veu de la indignació. Arrancats los altars, obertas las tombas, esquerdadas, quan no caygudas las naus, tot lo conjunt presenta estampat lo trist recort d' aquella irrupció funesta que ni respectá lo sagrat del temple ni las delicadas concepcions del art. Allí la nombrosa comissió que 'ns acompanyava 'ns exposá lo projecte de restauració, ja comensada en las naus laterals y en l' ábside, que lliure de la capa de runa que l' cobria, mostra sa forma simbólica y elegant, per més que com la torre-campanar, que s' alsa á la part dreta del edifici, no corresponguin en delicadesa als de la portada y claustre.

Segons lo senyor Pellicer la forma de la iglesia «era la d' una creu llatina, sa part transversal de 40 metres, determina lo creuher en quin centre s' admirava lo mosáich del sigle XI y lo retaule d' or, descrits minuciosament per nostre consoci. «La part longitunal del temple era de 60 metres, contenint cinch naus de 9 metres d' amplaria la del mitx, y de 4 cada una de las colaterals.» Desolador contrast forma al que ab deteniment llegeixi la monografía, la

Lo Castell d' Oris (V. plana 42.)

descripció de la iglesia avans de sa ruina, comparantla ab l' estat en que avuy s' troba, y encara la esperansa de veurer dignament rehabilitada tant superba obra, es certament un lenitiu al pesar que causa sa ruina.

Eixint del monastir, quan fosquejava, 'ls arbres despullats de fullas, lo sol qu' anava á la posta, y las corrents del Ter y del Frasser glassadas, presentavan en tot un conjunt misteriós, d' armonía ab lo trist espectacle de devastació y acabáren de impressionarnos: després 'ns retirárem á nostre hostatge, que 'ns havian preparat en las mellors habitacions de la Fonda de Catalunya.

Prop de las nou del vespre, nostres delegats y l' entussiasta senyor Deop, 'ns indicáren que lo coro ripollés ab unió de las duas coblas formadas en la vila, demanava autorisació pera donarnos una serenata. Bonich conjunt presentava la plassa, plena de gom, quan, complert lo programa, sortí nostre President al balcó diri-

gint sa veu al poble de Ripoll, prenent per peu de sa peroració, l' efecte que produheixen en tot cor catalá los ecos robustos y conmovedors dels *Nets dels Almogávers* (que havian executat ab bon ajust) recordant las glorias del monastir de Santa Maria, l' deber que tots teniam de contribuhir á son sosteniment y acabant ab un *visca l' poble de Ripoll,* que fou contestat per un á l' Associació d' excursions Catalana.

Pagant modestament l' obsequi que havíam rebut, oferírem als músichs un sensill refresch, regnant en ell expansió y franquesa. Se pronunciáren brindis entussiastas per la restauració del monastir, per sa historia, per l' avenir de Ripoll, próxima á inaugurar son camí de ferro, per nostra Societat y pels il-lustres consocis don Víctor Balaguer, Maciá y Bonaplata y Rius y Taulet, com al senyor Marqués de Monistrol, que tant s' han interessat per la obra que allí 'ns reunia, portant entre altres la veu, en tan enlayradas manifestacions los Srs. Arabía, Pellicer (Joseph M.), Raguer, Ginestá, Deop y 'l infrascrit.

A quarts d' una de la nit, després d' assistir al teatro ahont en nostre obsequi la orquesta executá tonadas populars del país, nos reculliam á la fonda, despedintnos del senyor Gomis que debia retornar á Montesquiu.

A las nou del matí del dia 5 sortírem cap á Sant Joan de las Abadessas, los Srs. Arabia, Canibell, Utrillo y l' infrascrit, restant á Ripoll lo senyor Sala pera completar la col-lecció de fotografias. Al cap de duas horas d' un camí que fa agradívol la riquesa de vegetació, l' accidentat del terreno y l' remor del Ter que passa paralelo, arribávam á la població, separantnos los excursionistas, passant los tres primers á visitar las minas y restant jo en la vila. A sa entrada, per la part de la carretera, s' alsa un esbelt pont de tres archs que la tradició suposa romá, mes que mostra inegables las reparacions sufertas y especialment en 1138. Un erudit prebere D. Pau Parasols y Pi ha escrit la historia de Sant Joan de las Abadessas, essent llástima que á voltas en sa obra, son bon desitj lo porti á conjecturas un xich massa arriscadas. Sens dubtar de que per lo que á sa fundació s' refereix, podría estar acertat si 'ls recorts y 'ls monuments vinguéssen á apoyar son criteri, creyém molt més possible l' orígen que li atribueixen Caresmar, Argaiz y molts altres historiadors. La població va creixer á la

sombra del monastir allí edificat, consignantse en la escriptura de fundació, que la vall ahont s' alsa, llavoras nomenada de Ripoll, estava erma y despoblada.

Acompanyat per lo Sr. Rector, distingit é il-lustrat eclesiástich amant de las bellas arts, vaig visitar la col-legiata, que conserva la planta del temple consagrat en 3 de Novembre de 1150 per l' Abat Pons de Mulnells, en forma de creu llatina; lo tronch te 8'50 metres d' amplaria per 53'20 de llargada y ls brassos 8 metres d' ample per 36'80 de llarch.

La nau es de mitj canó arrancant de sensilla motllura y las columnas que als ánguls del presbiteri venen á sobresurtir de la sensillesa general de las parets, recordan tota la inspiració del art románich.

L' altar major es d' estil gótich florit, constant de quatre cossos horizontals de taulas, y destacantse al mitj coronadas per delicats dossers de talla, las estátuas dels Sants Joan Baptista y Evangelista, notables per sa execució y obra del portugués Alfons Rams en 1497 y 1498. En las pinturas s' nota l' estil predominant del segle XVI.

Set frontals de gran importancia pera las arts suntuarias, adornan en las funcions solemnes, l' altar major de la col-legiata. Representan quasi bé tots escenas del Nou Testament, y es remarcable sobre tot un d' anterior al segle XI, d' estil morésch, que té un valor inaprehuable.

Lo chor, obra del segle XVI fou dirigit per Christófol de Salamanca, y en ell campeijan en los dos ordres de cadiras, las principals escenas del Nou Testament, originals figuras y ben combinats adornos del renaixement. L' orga, de construcció moderna, es de las mellors que s' coneixen y fou dirigida y acabada en 1818 per D. Joan Font; conté 40 registres y 3 teclats.

En lo chor, lo senyor Rector, nos mostrá 3 llibres de cant y reso del segle XV, que al igual que alguns ornaments sagrats y joyas, entre quinas sobresurt una creu bisantina dels primers sigles, conserva ab sol-licitut digna d' elogiar.

L' iglesia te duas portas en los brassos de la creu. Lo campanar, torra de transició románica ojival, es obra de 1361. Per la porta de la dreta del chor, se surt al claustre, del sigle XV, comensat en 1442 y acabat en 1445 en temps del abat Villalba. Te la

forma d' quadriláter irregular y més esbelt que l' de Santa Agna de Barcelona, produheix un conjunt riquíssim. Llástima que l' mal gust del sigle passat restés en ell imprés emblanquinantlo y pintantlo sens ordre ni concert.

Del antich temple de Jofre lo pelut s' conservan tant sols los archs, columnas ab sos capitells dels ábsides dels costats y la porta que donava als claustres de Sant Mateo, arruinats en lo primer ters del segle XVII, sense posar esment en salvar totas las lápidas sepulcrals dels abats enterrats en ell, puig sols, y encare algo mutiladas s' conservan la de Ramon de Bianya, la de Berenguer Arnau (V. lo gravat), la de Pere Soler, de Berenguer de Blanes, Pere Guillem y Ramon de Cornellá.

Sepulcre del Abat Berenguer Arnau, en Sant Joan de las Abadesas.

Devant del altar de Sant Jaume detrás del presbiteri s' troba lo sepulcre de Miró de Tagamanent, mort en 12 de Septembre de 1161, y considerat com á Beato..Son notables la volta ab los capitells y columnas románicas, que guardan la sepultura de marbre costejada per l' abat Bianya en 1345 y profanada pels francesos en 1794.

Prop d' ell s' alsa la capella del santíssim Misteri, compost per set estátuas de mida natural, toscament esculpidas en lo sigle XIII en las que ab tot s' nota en la expressió dels rostres cert misticisme adecuat á cada una d' ellas. Representan lo devallament de la creu, destacantse al mitj del grupo Jesús, desclavadas sas mans y sostingut per Joseph d' Arimatea y Nicodemus; en los ánguls, lligats en la creu, los dos lladres, y entre aquestos y 'ls indicats, la Verge María á la dreta y Sant Joan á la esquerra. En lo front del

Crist, nóta's un vuyt en qu' está conservada una hostia que, segons datos 's consagrá á mitxos del segle XIII.

Veyent de pas l' Abadía que al comens del segle XV, maná restaurar Arnalt de Villalba y que conserva encare algun finestral de molta elegancia, nos dirigirem á la iglesia de Sant Pol, únich monument que, després dels predits, mereix esmentarse. Fundada á principis del segle X, fou destruida en 1690 per lo Duch de Noailles en lo siti que posá á la vila. Sols la porta, bonich exemplar de l' arquitectura bisantina, resta del antich temple, ab son hermós relleu en lo dintell, representant al Senyor assegut en son trono de gloria y voltat per los apóstols Sant Pere y Sant Pau, ab sas graciosas columnetas, capritxosos capitells y ben entalladas arcadas.

L' interior de la iglesia, reedificada després de la destrucció, no te avuy res que cridar puga l' atenció del excursionista, mes, guardat en la sagristía s' conserva un altar gótich del sigle XIV, de traball delicadíssim. Es d' alabastre, y los relleus de las figuras y adornos, col-locats demunt cristall, representan la Passió de Jesucrist: per lo que sembla: fou costejat per lo rector Estruch de Font.

A las quatre retornávam de las minas los companys que las havian visitat, y en companyía del Sr. Raguer, arribat á la una, emprenguérem lo retorn á Ripoll quan ja lo sol anava á la posta. A quarts de nou entrávam en la vila, poguent encare apreciar una de sas costums tradicionals. la maynada eixint á cercar los Reys, que al sendemá entre somnis afalagadors, plens d' ignocencia, creyen veurer cóm depositávan las presentallas.

A las nou del vespre estava convocada en casa del Sr. Arcalde D. Pere Pellicer, una junta dels delegats pera constituhir la primera de nostras delegacions. Las personas que més sacrificis han fet pera la conservació del monastir estavan allí reunidas, rebentnos á nostra entrada, ab mostras de la més deferenta consideració. Lo Sr. Arabía exposá l' objecte de la reunió, en ben pensadas frases, y 'ls congregáts s' adheriren á la idea de constituhir la delegació que no tan sols contribuheixi al sosteniment del monastir, sino que propagui nostre propósit en aquella important encontrada. Usáren la paraula, encomiant aquest pensament, los senyors Raguer, Pellicer (Joseph M.ª), Ginestár y l' infrascrit, quedant de fet constituhida la primera de nostras delegacions, dirigida

interinament per los Srs. Oñós, Pbre., president; Pellicer (Joseph M.ª) y Raguer, secretari. Assistíren al acte los Srs. Pellicer (D. Pere y D. Joseph M.ª), Rnt. D. Mariano Boixaderas, pbre., Graells y Surroca del Ajuntament, Ginestar, Raguer (D. Joseph y D. Joaquim), Deop, Cavallería, Illa, Budallés, Sadurní y García, á més del concurrents á la excursió. Se feren entre barcelonins y ripollesos, mútuas protestas de ferma germanó, refermadas en l' espléndit refresch que 'ns oferí després lo Sr. Arcalde. Un dels efectes de aquella reunió, tractan de mostrarlo prompte los ripollesos, puig segons nostras noticias, se proposan contribuhir ab llur valiós concurs al bon éxit de las estacions meteorológicas qu' estableix l' Associació.

Al matí del dia 6, acceptant la galana oferta del Sr. Ginestar, passárem á sa casa, essent objecte de las més delicadas atencions. Després, visitárem altra volta lo monastir, lo ben organisat col·legi dirigit per nostre consoci D. Joseph M.ª Pellicer, ahont s' instalará una estació meteorológica, la iglesia de Sant Pere, la capella de Sant Eudalt, y despedintnos de las familias Raguer y Pellicer, nos retirárem á la fonda ja passat mitj dia.

Al alsarnos de taula s' pronunciáren brindis que trametían tots los bons desitjos per nostra part y per la dels il·lustres ripollesos que constantment nos probáren llur bon afecte.

A la una de la tarde, abandonávam Ripoll, sortint á despedirnos la major part de nostres delegats. A Montesquiu sortí á rébre'ns D. Cels Gomis, que fins á Sant Quirse vingué ab nosaltres, acompanyantnos després en lo tren fins á Torelló.

A las vuyt del vespre entrávam á Barcelona, rublert lo cor d' agrahiment, satisfets de nostra excursió que no fou escassa en resultats, ja que, á més dels minerals recullits pera nostre museo, lo Sr. Sala tragué vuyt preciosas fotografías, cinch de detalls de capitells del claustre, l' ábside y 'ls sepulcres de Berenguer y l' atribuhit al abat Oliva; lo Sr. Canibell una ben acabada copia de un intencionat relleu d' un fris de Santa María de Ripoll y alguna impressió de las minas de Sant Joan de las Abadessas, lo meteix que l' senyor Utrillo, y l' infrascrit, la copia de la porta de Sant Pol, dels sepulcres de Miró y Arnau en lo monastir y una vista general del pont de Sant Joan de las Abadessas.

Major fou encare l' efecte moral que produhí nostra visita y

que tenim lo deber d' aumentar contribuhint ab totas nostras forsas á que sia de resultats positius la suscripció iniciada per nostra societat, secundant los nobles propósits dels ripollesos qu' esperan veurer realisada la restauració del monastir de Santa María, la Covadonga catalana com oportunament lo califica nostre il-lustrat consoci Pellicer.

Per extracte del acta,

Lo Secretari accidental,

JOSEPH FITER É INGLÉS.

MEMORIA DETALLADA DELS TRABALLS QUE PER DISPOSICIÓ DE LA MOLT IL-LUSTRE COMISSIÓ PROVINCIAL DE MONUMENTS, S' HAN PORTAT Á CAP EN LOS CLAUSTRES É IGLESIA DEL MONASTIR DE SANTA MARÍA DE RIPOLL, DESDE L' 31 DE MARS AL 30 DE JUNY DE 1879.

EN LO TEMPLE (PART EXTERIOR).

1.er S' han netejat d' herbas las voltas y parets de la Iglesia en conformitat á lo previngut en lo art. 7 de la Instrucció de la Il-lustre Comissió de Monuments, haventse tapat ab ciment totas las escletxas pera la bona conservació en una extensió de 660 metres superficials. Las voltas en quinas s' ha fet la operació son nou, contant las set dels ábsides.

2.n Tretas las herbas de las parets del Temple, s' ha realisat la obra de tapar las moltas esquerdas que, produhidas desde temps inmemorial per las citada herbas malmetian las parets. Aqueixa obra de reparació mideix 1,200 metres de superficie.

3.er Com que las moltas parets alsadas ab gran irregularitat de sobre y voltants del Creuher destorbávan lo desaigüe de las aiguas de la pluja, y donávan una fesomia molt ridícula al ordre románich del Temple, s' han fet desapareixer en tota sa extensió, que es de 92 metres lineals, per 3 de alt y 1'20 de gruix.

4.t A fí y efecte de que pogués esser objecte d' interessant estudi la part testera del Temple notabilíssima y tal vegada única per sa original arquitectura, s' ha procedit á la restauració d' una part de la meteixa en sa Secció central, quina apareixia destrossada y quasi ruinosa, ab motiu de la moderna construcció del camaril que s' havia aixecat á manera de pantalla en front de dita Secció. L' enderroch d' aquella s' efectuá durant las obras anteriors. Aqueixa obra de restauració midex 92 metres superficials.

5.t Per lo degut complement de la meteixa part testera, s' ha procurat la restauració de la cornisa antigua, en una llargaria de 86 metres lineals per 40 centímetres alt y 50 centímetres ample; además s' han restaurat 'ls archs d' adorno en 22 metres de círcol per 1 metre 80 centímetres d' altura, 60 centímetres de vol y 1.80 metres ample.

6.é Res s' hauria lograt ab las obras fins aqui mentadas, si no s' hagués procurat treurer la humitat constant y destructora que 's notava en la part testera del Temple, fins en los dias mes calurosos de l' estiu. Ocasionava dita humitat la terra depositada ab lo decurs de 9 sigles, quina havia fet pujar lo nivell del plá terreno á 4 ½ metres. Las filtracions de la cequia de *Arnulfo* tenian constantment empapadas d' aigua dita terra y per conseqüencia las parets del Temple. Fent grans excavacions y desmonts s' ha tornat á posar lo pla-terreno á son estat primitiu, lograntse de resultas d' aqueixas operacions, que las parets hagin guanyat 4 ½ metres; que siguin més esbeltas, y que s' hagi desterrat la humitat. Las meteixas excavacions, han donat un altre resultat, que es lo descubriment de dos finestrals, en dita secció central, y de una cripta construida sota l' presbiteri de la Iglesia, que reb llum de dits finestrals, essent molt patent que dita cripta es lo punt del Temple conegut per CONFESSIO ó MARTYRIUM, que hi havia en las Iglesias del estil de la que 'ns ocupa. Varis historiadors fan notar que en dita cripta trobá Vifredo I en 888 la Imatge de Ntra. Sra. de Ripoll, y la tradició anomena á dita cripta per LA COVA DE LA MARE DE DEU.

7.é S' han cobert ab teulas las voltas del crehuer en la extensió de 364 metres superficials, á fí de preservarlas dels perjudicis que 'ls hi ocasionarian las plujas y geladas tant durables en aqueix país.

Ditas indispensables reparacions han donat per resultat indirecte, la completa reaparició del grandiós y hermosíssim ábside del sigle XI, admiració del intel-ligent y gran adorno de la població.

EN LO CLAUSTRE.

8.é Seguint lo previngut en los articles 4.t, 5.nt y 6.é de las Instruccions, s' ha reforsat la teulada del costat del claustre llindant ab la casa de l' Ajuntament; s' ha renovat la teulada del costat del claustre inmediat á la Iglesia; y s' han col-locat per seguretat de

las galerías de dits claustres uns tirants de ferro y de fusta, empleant á dit objecte las pessas de fusta compradas á Morell segons compte; tot ab conformitat á la mida disposada per lo Sr. Vocal Arquitecte.

9.é Seguint las demés instruccions del Sr. Arquitecte Provincial, s' han fet las demés obras de refors en la coberta del claustre en lo costat llindant ab la carretera de Sant Joan de las Abadessas; advertint que 'ls traballs que s' están fent en la muralla que serveix de sosteniment de dit costat del Claustre se fan subjectantse als articles 1.er, 2.n y 3.er de las instruccions particulars de dit facultatiu, y van compresos en quant á llur pago, en la quantitat de las 1115 pessetas que va cedir al Monument, la Empresa del ferro-carril y minas de Sant Joan y aplicá la Comissió á dit objecte.

10.é S' han adovat ab menudall y ciment los desperfectes qu' existian en lo basament, sota la columnata del claustre, conforme la Instrucció de dit Vocal-Arquitecte.

EN LA PORTADA.

11.é En conformitat á lo disposat en lo article 8.é de las instruccions de la Comissió, s' han adovat y deixat completament en son estat, la teulada del porxo del Temple, ab quina operació quedan á cobert de la intemperie las esculturas de la Portada. Serveix pera hermosejar la portada, la gran plassa que s' está obrint devant los Pórtichs de la fatxada principal ab motiu de la construcció del sifon pera conduhir las ayguas de la cequia del abad *Arnulfo*, obra costosa, d' empresa particular, que ja 's trova bastant avansada.

EXCURSIÓ COL-LECTIVA

Á LAS MINAS DE SURROCA Y OGASSA EN SANT JOAN DE LAS ABADESSAS, LO DIA 5 DE JANER DE 1880.

Extracte de l' acta.

A las 8 del matí del dia 5 de Janer de 1880, sortiam de Ripoll, pera visitar las minas més importants de Catalunya, los socis senyors Arabía y Solanas, President, Fiter é Inglés, Canibell y l' infrascrit. Lo fret era de—2°4, y 'ls rius Ter y Frasser que als peus

del camí relliscan, portávan en llur corrent cristallina grans pencas de glas, que com en llurs voreras, pintorescament se destacavan.

A uns 3 kilómetres de Ripoll, lo camí molts cops porta un desnivell de 15 centímetres per metre, tanta es l' accidentació de son terreno. En lo single de Ribamala s' troban numulites, de que 'n recullírem alguns exemplars, ab tot y 'l desitj que teníam de atravessar depressa aquell perillós pas.

Al fons de una estreta vall, passat lo single, á l' altra banda del riu, s' veuhen unas tacas blancas formadas per las guixeras conegudas com á propietat *del diable*, sobre quinas s' han inventat tan ignocentas tradicions que dona bó de sentirlas referir.

Separantnos enfront Sant Joan, los excursionistas, seguírem dret á las minas los Srs. Arabía, Canibell y jo. Desde Sant Joan de las Abadessas, lo camí fa via á las minas, quina proximitat se demostra ja á 2 kilómetres de la població. Veuse un xich mes enllá la estació de *Torrallas* límit del camí de ferro pera los passatjers, y la estació esencialment minera. Los traballs que s' executávan lo dia de nostra visita eran per demés importants: pera sostenir la estació 's construhían 2 grossos pans de paret de 150 metres de llarch per 2 d' ample y distants 20 metres. Allí deu haverhi grans plataformas giratorias, un depósit de wagons de carga, de passatjers y de traball, y un taller de locomotoras. Ne dificultará la construcció llur emplassament, qu' está entre un no molt ample tall de roca. Lo dia en que s' inauguri la via, s' alsará una inmensa pirámide de *hulla* y cals hidráulica, que vol mostrar la empresa com á proba dels resultats obtinguts en la explotació d' aquell terreno.

A 550 metres d' alsada s' veu á ma esquerra, lo petit edifici que serveix de comunicació de las minas, que están á bona altura, y l' estació de Panella. Uneix los dos punts, un *plá inclinat* d' un desnivell de 25 centímetres per metre, per quin passarán los wagons, usats en las minas, pera trasportar los minerals. S' extenen en aquella baixada duas vias, y l' sistema adoptat pera lo trasport es sumament sensill, basat en lo principi de la gravetat y nivellació del pés, conduhintse los trens per medi de una corda de filferro de doble llargada de la que te lo camí. Desde l' punt superior s' conduhirán per un *plá inclinat* mes suau, distant uns 6 kilómetres.

Passada l' estació de *Torrallas*, la terra s' torna sombría, escasse-

ja la vegetació y las pedras prenen un tó cendrós molt marcat. L' aygua que surt de las minas es negrosa y deixa en sa corrent depósit d'óxit de ferro, que conté ab abundó. Fins á las meteixas minas va prenent cada cop més negró l' aygua, que ressaltava per lo contrast del glas apilotat á las voras.

A poca distancia s' troba la fábrica de *ciment hidráulich,* dins de quina, en alguns indrets, pot notarse la cals molt saturada de petroli, que traspua, y desprén sa fetor característica. Encar que menys indicat, se troba també aquell líquit en alguns punts del camí. Moltas de aquestas pedras, com los fóssils y minerals de aquellas regions, poden estudiarse en lo museo de nostra Associació, gracias als traballs de nostre actiu y entussiasta consoci D. Cels Gomis.

Passada una collada de rocas de uns 5 metres d' amplaria, lo viatger entra en la regió complertament minera.

Los edificis que prop d' ella s' alsan y serveixen de refugi als traballadors, son en general de pobre aspecte, dominant aquella població minera la torre de nostre consoci D. Félix Maciá, blanca com lo glas que la voltava llavoras. Deixant allí las cavallerías, 'ns dirigírem á las oficinas, pera presentar la galana recomanació del Director de la Companyía, lo esmentat Sr. Maciá.

Pintoresch en extrém es lo camí, y desde l' altura que á son cap se troba, se disfruta una bonica vista panorámica.

Acompanyats per lo Sr. Pella, empleat en aquellas oficinas, entrárem en las galerías, després d' haver firmat en l' *álbum* de visitadors que allí se conserva.

Vestits ab lo trajo adecuat, pera preservar nostra roba y nostra persona de las humitats y tacas de ferro que destilan de las parets de las minas, y provehits de sensills llums d' oli que donada la ventilació de las galerías, son suficients, penetrárem en una de las bocas de las minas que per arreu están escampadas, y á diferents nivells, comunicantse per fils telegráfichs y la de la *Gallina* qu' es la més alta, per un *plá inclinat.*

Visitárem la fábrica d' aglomerats, ó pans de carbó regulars, fabricats ab la pols y trossos menuts de carbó, que no poden carregarse. Allí 's creuhan totas las vias que surten de las galerías.

A la boca de la mina *Dulce,* nom que porta en recort del general, En Canibell feu algun dibuix de la entrada y del trajo pintoresch

que 'ns haviam vestit. Montats en lo wagó, que debia durnos y empenyat per un sol home, comensárem lo viatge subterrani per las minas de Sant Joan. A més de nosaltres venian en lo wagó lo Sr. Pella y 'l quefe práctich dels traballs interiors Mr. Turch. Devant del vehícul portávam tots los llums, pera fer més visible l' interior. A cada punt, una galeria lateral s' deixava veure á pesar de la rapidesa ab que marxávam; de moltas d' ellas rajava ab estrépit y á grans dolls l' aygua enfosquida per las causas que avans havém esmentat, y que á abdos costats del camí, formava dos brassals, desembocant al torrent que s' troba al sortir de la galería. Aquestas tenen profunditats diferentas, comunicantse entr' ellas. La que visitavam es una de las més fondas, puig te 2,200 metres de profunditat, bifurcantse á poch tret, en duas de magnitut igual. Las parets están revestidas de mahons y penjan del sostre delicadas y nombrosas estalactitas de cals concrecionada, per las que rajan imperceptibles filets d' aygua.

Als 40 minuts de marxa s' aturá l' wagó, enfront d' un ample forat que á ma dreta 's trobava. Entrárem allí, y poguérem veurer un dels pous més fondos de tota la mina. Llavoras midava 75 metres de fondaria, tenint sa entrada 2 metres quadrats. La llum del minaire que traballava al fons, s' veya com una petita intensitat de claror, essent difícil sentir lo soroll que feya ab lo martellet.

Pera baixarhi, s' troba una cabria que sosté dos robustos caixons units per un llivant de pita de 10 centímetres d' amplaria, untada de quitrá pera l' objecte que s' pot compendrer, puig regna allí forta humitat. De la volta n' surten gran quantitat de vegetals acotilédons.

D' allí passárem á una galería del costat. Vaig passar pe 'l pou inclinat de 65 metros de longitut, que segueix las sinuositats del filó, donant accés á las demés galerías. Comensa al peu de la galería per una dreta escala de fusta, que puja fins al sostre, ahont s' obra un forat de uns 50 centímetres quadrats. D' allí comensa á fer esses, que feyan un tant difícil la marxa pera qui no hi está acostumat, mes, agafantme bé als grahons y avansant sobre segur, vaig arribar á dalt sens més desperfectes que unas quantas rascadas y alguns cops de cap que feyan més molestos lo dur sombrero.

Seguint per las diferentas ramificacions de la galería y observada la temperatura que oscila entre 15°3 á 15°5, lo mateix que la in-

clinació de las parets y col-locació de travessalls que sostenen la volta, vaig tornar ab mos companys, essent més dificultosa la descensió.

Satisfets de la visita, empreguérem lo viatge de tornada, que s' feu ab major velocitat y mes agradívol, ja que durant ell, Mr. Turch nos explicá la forma d' explotació ab tots los detalls, mentres que l' Sr. Pella 'ns describia científicament los minerals, deduhintse de sas explicacions, l' abundó de impressions *falgueras* y *calamites*, aquestas més raras, y las *pecopteris* que de llarch en llarch temps s' troban. Prometé enviar pera nostre museo, una completa col-lecció d' impressions de plantas del terreno *huller*.

Arribats á la boca de la galería, nos despullárem dels vestits de minayre, poguent veurer á la llum esplendenta del sol, l' aspecte dels pobres traballadors que semblan homes despertats en mitj d' un profond dormir. En aquell dia n' hi traballavan 300, número que acabadas las obras del carril s' aumentará com lo tráfech. La fábrica d' aglomerats pot fabricarne 15,000 diaris y la de cals hidráulica uns 800 hectólitres.

De la sortida de la mina y passat lo pont, pujárem á un wagonet apropósit pera viatgers y provist de fré, que ab una sola empenta en 8 minuts nos feu passar lo trajecte de 3 kilómetres que hi ha fins á Torrallas, ahont arribárem tot disfrutant de una magnífica vista durant lo trajecte.

Despedits de 'n Pella, y montats en las mulas que trigáren tres quarts en arribar, tornárem á Sant Joan de las Abadessas, ahont ja 'ns esperaban nostres consocis Srs. Fiter é Inglés y Raguer. Després de dinar, emprenguérem plegats y quasi bé á las foscas la tornada á Ripoll, ahont entravam á las 8 y 45 minuts del vespre.

Per extracte del acta.

Lo Secretari accidental,

MIQUEL UTRILLO Y MORLIUS.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ

UNA EXCURSIÓ Á HORTA

(INMEDIACIONS DE BARCELONA), VERIFICADA EN 2 DE NOVEMBRE DE 1879.

Los ayguats, que en la primera quinzena del passat Octubre sembráren la miseria y la desolació en varias de las provincias austro-orientals de nostra península, y que no deixáren de manifestarse en Marsella, poch podian tenir tranquils als habitants de nostra Barcelona. Per fortuna, uns quants xáfechs, una plujeta de hivern y una porció de dias de trist aspecte, fou lo únich que molestá als habitants de la capital del Principat. Es molt natural que nosaltres, acostumats ab aquest cel tant pur, á las poch interrompudas visitas quotidianas del Astre vivificador, á un ayre que no sols quasi may nos assota, sino molt al contrari, quasi sempre nos acaricia, nos aburreixin aviat aqueixos dias tant comuns en altres paissos. A tal circunstancia sens dubte es degut, que lo 2 de Novembre, que aparegué ab un cel seré, després de tants dias de pluja, nos semblés més espléndit que aquells que veyém normalment.

Era donchs aquesta, una ocasió oportuna pera sortir de la ciutat y anar á respirar l' ayre pur del camp; aixis es, que decidírem ab mon estimat amich D. Rafel Roig y Torres passar lo dia en las inmediacions de Barcelona. Lo nostre objectiu, fóren las montanyas de Horta, tant pintorescas com tots los demés punts de las inmediacions de nostra Capital.

A las 9 del matí, hora en que emprenguérem la marxa, lo thermómetre centígrado marcava 16 graus y la pressió barométrica era de 757 milímetres.

Per' anar á sortir á la carretera de ca'n Gomis, al peu meteix del Tibidabo, desde la plassa de Catalunya, pot dirse que no hi ha més que seguir amunt sempre, en línea recta, per un carrer quasi del tot edificat, que té poch més ó menos una hora de llargaria. Aquest carrer, presenta ben marcats tres aspectes: lo del ample passeig de Gracia ab sos richs y elegants palaus, que no altra cosa poden dirse la major part dels edificis, fent de aquest punt de Barcelona un dels més notables, comparable ab los mellors que altras ciutats puguin ostentar. La segona secció la forma lo carrer Major de Gracia, que en sa primera part te casas ja al estil de Barcelona y lúxosos establiments, y en la segona, fins á la estació de la tran-

vía, avans de arribar als Josepets, conserva encare lo aspecte que bastants anys enrera presentava aquesta vila, la més gran d' Espanya.després de Madrid. Finalment, la tercera secció, que comensa en la esmentada carretera dels Josepets, vá á parar á la de ca'n Gomis. En aquesta tercera secció del llarch carrer que arrenca, com qui diu, de la plassa de Sant' Ana de Barcelona, s' hi construheixen un gran nombre de casetas á la inglesa, propias per l' esbargiment de las personas, qu' en los dias feyners, portan l' activa vida de la ciutat. Aquest carrer ó carretera atravessa una de las avansadas del Tibidabo, passant á má esquerra per lo peu de un turó anomenat lo Putxet; á má dreta pot contemplarse lo poble de Vallcarca, situat en una vertent. Aquest poble me produhí l' efecte de aquells inmensos remats dels Pyrineus, que cubreixen materialment tot' una montanya. No hi falta un antich y arrunat aqüeducte, del que se 'n conservan algunas arcadas, lo qual contribuheix no poch á donar al paisatje un aspecte en extrem pintoresch.

Pero, arribárem á un punt ahont no poguérem menos de aturarnos. ¿Quí es lo qui al trobarse á qualsevol de las elevacions de la granítica cordillera del Tibidabo, no s' queda absort contemplant lo bellíssim panorama que s' presenta á sa vista, tot mirant en direcció á Barcelona? Jo per la meva part puch dir, que son moltas las vegadas qu' he tingut ocasió de contemplarlo, y cada una d' ellas l' he trobat més nou, sempre més plé d' encants. Confesso que recordaré tota ma vida los dias que vareig passar en la campinya napolitana, aquest paradís de la Europa, com pugui recordar un home las tendresas de sos juvenils amors. No crech que tingui rival aquell golf, vast amphiteatre tot voltat de casas que s' reflectan en sas sossegadas ayguas, ab la sens igual isla de Capri en lo límit meridional y las poéticas de Ischia y de Prócida en la septentrional; besant los peus de Sorrento, patria del Tasso, y de Castellamare, somni daurat dels inglesos, y no lluny de la interessant Pompeya y del imponent Vesubi. L' alegre Pórtici, la populosa Nápols y la bella Pozzuoli, ab llurs inmediacions sembradas de antichs monuments, minadas de fenómenos volcánichs y cubertas de una expléndida vegetació, forman un admirable conjunt que no pot idear lo més inspirat artista. Y tot plegat, ja sia contemplat de alguna de las esmentadas islas, ja de dessobre de la famosa *grotta di Posilippo,* desde lo castell de St. Elmo, ó de la incomparable Camaldoli, deixa en lo ánimo una tant inefable impressió que jamay pot oblidarse.

Pero lo cert es, que al contemplar lo paisatje que s' domina desde las elevacions de la cordillera del Tibidabo, apenas trobo á faltar aquell paradís. ¿Quí no se sent embadalit al admirar, rodeijat per las tebias alenadas que portan los perfums de tantas plantas

silvestres, lo panorama que s' presenta á la vista desde l' punt ahont me trobava? Als meus peus, y sens discontinuitat en un extensíssim radi, veya un inmens mar d' edificis que ocupan gran part del plá de Barcelona, destacanthi al mitj de la ciutat antigua, y en lo lloch més elevat, los campanars de nostra monumental basílica. En la part de llevant, se descubria la costa fins aprop de la provincia de Gerona, ab una munió de pobles blanchs com un glop de llet; á la dreta la montanya de Montjuich, que s' pot dir la mare de Barcelona, ja que molts de sos edificis son fills de sas montanyas de arenisca; més enllá los terrenos del Llobregat, plans com la má y cuberts d' una somrisenta verdura: terrenos qu' en época geológica no molt llunyana no existian encare, puig lo mar besava las costas subapeninas de la Bordeta; al frente meu, y després de las casas, un bosch de barcos, y en lo fondo las blavas ayguas del histórich Mediterrani, extenentse fins á trobar la ratlla del horizont. Várcig alsar la vista envers lo zénith y vegí un cel puríssim, que lo Creador, no gosa entelar pera contemplar ab arrobament tant deliciós paissatje.

Després de havernos extassiat un rato devant d' aquest quadro sempre plé d' embelés, nos dirigírem á Horta, per la carretera de ca'n Gomis. No trigárem en veurer la poética *Font del Roure*, que inspirá á nostre Clavé, lo malaguanyat geni de la música y poesía populars catalanas, un de sos tant tendres cants.

Al poch rato arribárem á un camí que s' troba á má dreta y que comensa en un desmont de la carretera. Se segueix un rato per entre varios camps de fajol (*Polygonum Falopyrum L.*) y dos rengles de corsecadas oliveras, totas carregadas de llur fruyt groguench.

Al dirigir una mirada á la vegetació espontánea d' aquells encontorns, no poguí menys de considerar la lluyta entre l' home y las plantas silvestres: l' home extirpantlas, disputantlashi lo lloch pera procurarse una de las primeras necessitats, y ellas vensudas, pero no exterminadas, bregant pera recobrar llur imperi á casa seva. Allí poguí observar en los márges dels camps y en las voras dels camins, la elegant cerverola (*Agrimonia Eupatoria* L.) planta de la familia de las Rosáceas, ab sas floretas de color de canari; la bufanaga (*Dancus carota* L.), ab sa graciosa inflorescencia en umbela y la vulgar *Calendula arvensis* L. ab sos grochs capítuls.

Baixant sempre per un camí que devia conduhirnos á la riera que després passa per Vallcarca, y tenint devant nostre lo petit contrafort del Tibidabo, en un paratje arresserat, s' hi troba un marge de dos ó tres metres d' elevació, un dels molts que abundan per aquells llochs. La terra vegetal estava cuberta enterament per varias especies de molsas y per altras criptógamas perteneixents á las hepáticas marchantiáceas, formant com una verda catifa ahont

s' hi passejavan alguns insectes coleópteros y la *Pupa polyodon* Drap., petita y llargaruda especie de molusco testáceo. Matissavan aquest fondo, varias plantas fanerógamas, entre altres lo *Aster acris* L., ab sas lígulas de color de lila, la *Calendula arvensis* L., ab sas flors grogas y una especie de lleterola (Euphorbia) de reduhidas dimensions. No hi mancavan petits claps d' elegantíssims bolets de un color groguench, dels quals no poguí emportarmen perque anava desprevingut de utensilis. Aquell bellísim jardí natural en miniatura, estava defensat de las agressions exteriors per las incómodas romagueras (Rubus), especie de protectoras dels animals y plantas que allí hi havian, perque no s' hi podia ficar la má sense tréurerla esgarrinxada ó ab alguna punxa.

Sortírem després al torrent ó riera de Vallcarca, que té en aquell indret los marges revestits de atzevaras (*Agave americana* L.), al peu de las quals, no hi faltavan lo *Bulimus decollatus* L., molusco helicídeo molt comú, y lo no menos comú *Cyclostomus elegans* Müll., molusco pneumonopomáceo. Mirant las fullas de aquellas plantas, no podia deixar de trobarhi la *Helix splendida* Drap., que en efecte, no sols ho es de nom, sino també de fet. Dels quatre exemplars que de aquesta especie vaig arreplegar, tres corresponen al tipo y un á la varietat unilineata, presentant alguns d' ells la tendencia á la coloració rosada en lo peristoma. Al registrar un marge bastant humit, y á cosa de un centímetre de profunditat, dessota dels detritus vegetals, vaig trobar reunits pot ser dos dotzenas de ous de aquesta hélice: son de un color blanch molt pur, presentan una superficie tant brillant com brunyida y tenen uns dos milímetres de diámetre, oferint á primera vista lo aspecte de glóbuls homeopátichs. Al dia següent al de la excursió vaig trobar en la capsa ahont havia ficat los moluscos, alguns ous qu' en aquell intérval havia fet algun dels indivíduos de la especie esmentada.

No lluny d' aquest punt, en un marge de roca desprovist de vegetació, vaig observar la *Helix Barcinensis* Bourg., classificada posteriorment per Rambur ab lo nom d' *Helix iberica* y donada á conéixer per primera vegada en la *Iconographie der Land und Susswasser-Mollusken* per Rossmässler, com una varietat de la *Helix caperata* Montagu. De aquesta especie n' havia trobat anys enrera un sol exemplar en lo pla de Barcelona, en un marge del torrent de Vallcarca, prop dels Josepets; pero en mon *Catálogo de los moluscos testáceos terrestres del llano de Barcelona* (1) ja indicava que no deu esser rara; ab tot, després de un bon rato de buscar ab lo Sr. Roig, sols poguérem recullirne vuit indivíduos. En aquest punt trobárem també alguns exemplars de la *Pupa polyodon* Drap.

Seguírem un curt moment lo camí hont aquest marge se troba y

(1) En la p. 11.

atravessárem un camp de fajol pera sortir prop de una casa; entre las herbas silvestres vaig recullir un exemplar de la *Helix cespitum* Drap., que pot referirse á la *fasciata* de Moquin-Tandon, encare que las faixas de la part superior de la conquilla son poch visibles (1). Aquesta especie, com la *Helix splendida* y la *variabilis*, que també s' troba allí, es coneguda per lo poble ab lo nom de *Caragoli*. Una especie verdaderament comú en lo plá de Barcelona, la *Monjeta* ó *Helix vermiculata* Müll., no pot menos de habitar en aquell punt, com ho demostra un individuo recullit aprop de la *Helix cespitum*, que acabo d' esmentar.

Tres exemplars que recullírem de la *Helix apalolena* Bourg., coneguda ab lo nom de *Caragol vinyal*, sens dubte perque se troba ab preferencia en las vinyas, concordan perfectament, á lo menos per lo que respecta á la conquilla, ab las figuras que dona Hidalgo en son *Catálogo iconográfico y descriptivo de los moluscos terrestres de España, Portugal y las Baleares* (2) y ab la descripció que s' troba en la *Monographia heliceorum* (3) de Lluis Pfeiffer.

Nos encaminárem després á un turonet inmediat, ahont vaig observar una roca formada de vetas de calissa superposadas y termenada superior é inferiorment per capas de calissa concrecionada, de manera que presentava l' aspecte de un tros de cansalada viada. Vaig emportárm'en un exemplar que junt ab la major part dels objectes recullits en aquesta excursió, passará á formar part de nostre Museo.

Desde 'l punt ahont se troba aquesta roca pot contemplarse, per entre dos séries de petitas montanyas, y col-locat en un plá lo poble de Sant Andreu de Palomar, ab sas fábricas que s' distingeixen á primera vista á causa de sas altas xemaneyas; més lluny las ombrívolas voras del Besós que corre tranquilament á trobar lo Mediterrani y després las blavas ayguas de aquest mar que banya las més bellas costas de nostra Europa.

Per las inmediacions del lloch ahont nos trobávam, en los tallos de las herbas que tenian ja las flors marcidas per los primers frets de la tardó, entre las quals mercix esmentarse la *Cupularia viscosa* Gr. et God., ab las fullas glandulosas y son color penetrant, se veyan alguns individuos de *Pupa Polyodon* Drap. Un exemplar tant sols, y encare mort, poguí observar de la *Helix Penchinati* Bourg., que s' troba en diferents punts del plá de Barcelona (4).

(1) L. c., p. 10.
(2) Lám. 12, f. 113-115.
(3) T. VII, p. 332.
(4) V. mon *Catálogo*, l. c., p. 11.

Havent disfrutat ja de la vista que desde aquell punt se descubreix, y després de recórrer un poch las inmediacions, no sens observar que s' trobavan allí alguns orthópteros que feyan llurs tremendos salts al sentirse aprop seu nostras petjadas, resolguérem anar á dinar en una casa no molt lluny de la riera.

Baixárem ab tota calma escorcollant los recons, passárem per lo marge ahont haviam trobat la *Helix barcinensis*, registrantlo de nou, y tornárem á atravessar la riera. Als pochs passos, entrant per un camí que á má dreta está brodat d' atzevaras, vegí mitj ocult al peu de una d' ellas un objecte que m' feu llensar una exclamació de sorpresa, no perque fos pera mí desconegut, ja que l' he vist pintat en alguna obra de botánica (6) y sé qu' está generalisat per Europa, sino per trobarlo sense que l' busqués y allá ahont menos podia pensarho. Aquest estrany objecte, que no crech se hagi citat en Catalunya, encare que molts l' hi han observat, es un bolet conegut per los naturalistas ab lo característich nom de *Phallus impudicus*. En efecte, al veurer la forma de la capa y la estructura de sa part exterior tota cuberta de una materia de un color verdós fosch que de sólida se torna líquida y viscosa, sumament fétida; aquell peu fistulós, cilíndrich, de un diámetre no gayre menor que l' de la copa, d' estructura celulosa-cribosa, bastant parescuda á un bolado, y de un color blanch pur; aquella volva blanca també, de una estructura compacta esbotzada per la sortida del peu; las dimensions meteixas (19 centímetres de longitut), basta pera que pugui assegurarse que aquell no pot esser altre que lo *Phallus* en qüestió. En Catalunya té son nom vulgar, també molt apropiat, puig es conegut ab lo nom genérich equivalent al del llatí, pero ab la diferencia de que no se l' hi diu *impudicus* sino *del diable*. Diu lo Dr. D. Agustí Yañez (7) que la ruptura de la volva al sortir lo peu se fá ab molta violencia y moltas vegadas ab un soroll parescut al de un' arma de foch. En altra obra l' he vist indicat com venenós. Vaig recullirlo ab tot cuydado d' entre las fullas d' atzevara de ahont sortia y embolicat convenientment y protegintlo del més petit accident que podia malbaratarlo, lo vaig destinar pera esser trasportat á Barcelona y si era possible, conservarlo en lo Museo de la Associació.

Era ja la nit enterament closa quant emprenguérem la marxa á Barcelona; pero la fator que despedia lo *Phallus* era tal, que m' vegí obligat á separarme de quantas personas podian estar aprop meu, per quant pot dirse que m' tapava los esperits, obligantme á tenir detrás de la esquena la má en que portava lo bolet. Prenguí

(6) Entre altres En Payer, *Botanique cryptogamique*, f. 561-563, 570 y 571.
(7) *Dios y sus obras*, T. III, p. 224, col. 1.ª

la determinació de baixar á peu, ja que no de altre modo hauría pogut venir lo exemplar.

Serian quarts de nou del vespre quant arribárem á Barcelona; lo termómetre centígrado indicava 17°4 graus, y lo barómetre 756 milímetres. Durant algunas horas de la nit, caygué una pluja bastant seguida.

L' ensentdemá, veyent que l' exemplar del *Phallus* s' anava descomponent per moments y desconfiant de poderlo salvar, vaig decidir que á lo menos se 'n tregués la copia; la casualitat me depará que trobés á nostre consoci lo Sr. Rusiñol, qual habilitat en manejar lo llápis més de una vegada havém admirat, y aquest senyor tingué la galantería de dibuixarlo. Mentres se 'n estava trayent la copia, vaig notar que no se sentia lo mal olor del bolet ab una intensitat com la del dia anterior quant lo portava: no sé si es que mon olfat hi estava ja acostumat ó si realment, lo que es molt probable, era un efecte natural. Avans de llensar l' exemplar, sols me quedava un recurs pera sa conservació, y era acudir á demanar auxili als molts coneixements de un altre de nostres consocis, lo Dr. D. Francisco de Paula Benessat, que posá un empenyo especial en salvarlo de la destrucció, com efectivament ho lográ després de haver passat un dia en la preparació.

Avans de acabar, per vía de resúmen de tot quant acabo de dir, dech fer notar qu' en aquest petit passeig per una de las inmediacions de Barcelona me vaig convencer una vegada més de la utilitat de las excursions. Si s' considera baix lo punt de vista objectiu, veyém que s' fá un gran servéy á nostra hermosa patria catalana estudiantla minuciosament y donantla á coneixer en lo ample camp que nostra Associació 's proposa; subjectivament nos fem un bé á nosaltres meteixos, puig nos robustím lo cos al deixar periódicament la vida poch natural de la ciutat; nos enaltím moralment al contemplar las innombrables bellesas de nostre país y satisfém la intel-ligencia, experimentant una noble fruició á cada un dels nous coneixements que adquirím.

Barcelona 22 Novembre 1879.

Arthur Bofill.

SECCIÓ DE NOTICIAS

ERRATA.—En lo núm. 15 pl. 4, ratlla avant penúltima, la segona lletra de la inscripció celtibérica está invertida y deu llegirse, pera que siga *l*, posant l' obertura cap per vall: Λ y no V.

DONATIU.—Están ja en poder de l' Associació las obras concedidas per lo ministeri de Foment. Entr' ellas ni ha de molt notables, pera nostres especials estudis, y s' acaban de classificar pera publicar llurs títols en la secció especial del Butlletí. Com saben nostres consocis, aquest donatiu ha sigut en primer terme degut á las gestions de nostre soci honorari Excm. Sr. D. Víctor Balaguer.

SUSCRIPCIÓ DE RIPOLL.—Per cartas rebudas dels Srs. Marqués de Monistrol y Maciá y Bonaplata, de l' Associació, sabém que dintre pochs dias se rebrá la comunicació oficial, anunciant la quantitat ab que S. M. lo Rey, patrocinará la idea constant de nostra societat, contribuhint á las obras de restauració de Santa Maria de Ripoll. En un dels números vinents, comensarém, donchs, á publicar la llista dels suscriptors.

LO BARÓ DE SAINT SAUD.—Havém tingut lo pler d' estrenyer la má á nostre entussiasta company, que ha permanescut pocas horas á Barcelona de pas pera Montserrat y Saragossa. Un periódich de Catalunya *La voz del Pirineo* del 25 de Janer últim, insertá una traducció de son article describint l' ascensió al *Cap de Bou Mort*, feta en Juny del any passat per nostre il-lustre consoci.

CONFERENCIAS EN SANT MARTÍ DE PROVENSALS.—Lo dia 7 de Mars, s' inauguráren en lo *Fomento Martinense*, las conferencias dedicadas á la classe traballadora, usant de la paraula lo Sr. Fiter é Inglés, que desarrollá ab apropiat llenguatje, fent atinadas consideracions históricas, lo tema *Obrers il-lustres de Catalunya*. Lo 14 del meteix mes, lo Sr. Martí y Turró hi doná una conferencia sobre lo tema *Influencia dels vents en la meteorología é higiene doméstica*.

VISITA.—Nostre il-lustre consoci D. Andreu Avelí Comerma, ha eixit cap á Londres pera desempenyar una comissió oficial, y estigué á despedirse de l' Associació, lo dia 13 del corrent Mars. Li desitjém bona sort y que acrediti en l' extranger, sos coneixements que l' fan considerar com á una de las ben sentadas reputacions científicas contemporáneas.

TROVALLA.—Lo soci resident Sr. Fiter é Inglés, en una excursió qu' ha fet derrerament á Pueyo de la Cruz (Alt Aragó,) ha trobat un preciós retaule del sigle XIV, mitj abandonat en la iglesia, y notable no tant sols per la execució delicada, sino per la indumentaria de la época, que, sobre tot ressalta en dos dels quadros representant la resurrecció de Llátzer, y la *cena*. Lo retaule estava dedicat á Santa María Magdalena, mes avuy, en lo mitj s' ha obert una escaparata de mal gust, col-locanthi una imatge de la

Verge, y la taula antigua resta poch menos que arreconada en altre altar. Nostre consoci va recomanar sa conservació al Sr. Arxipreste, y es d' esperar que s' mirará ab interés, donada la il-lustració d' aquell respectable sacerdot.

Exploració.—Un de nostres socis residents més entussiastas, á mitjans del més de Febrer, comunicá á la corporació que s' havia descobert una nova galeria, en lo que s' crehuen catacumbas romanas, de Barcelona (Iglesia y plassa de Sant Just) comensadas á explorar fa alguns anys per lo Reverent Sr. Martí y Cantó, y Srs. Belau, Mestres, Balaguer (Víctor) y altres, oferint al ensemps, una relació de aquellas exploracions. En vista d' aquestos datos y desitjosos de prosseguir las indagacions, se reuní una nombrosa comissió, que passá á examinar la galeria novament oberta, que correspon dessota del campanar del temple y quina época de construcció no s' pogué definitivament fixar, per la munió de restos humans que als 30 metres privàren lo pas dels que assistíren á aquella excursió. Com están encare en via d' organisació los traballs, esperém poder més endevant, donarne compte á nostres lectors.

Sortida.—Lo soci del Club Alpí Francés, y delegat de nostra Associació, Mr. Albert Daval, va sortir cap á Castella y Andalusía á últims de Febrer. Durant sa estada, poguérem probarli la simpatia que 'ns meresqué, en las excursions celebradas en son obsequi, al Tibidabo y Sant Cugat del Vallés, (2 de Febrer) y á Pedralbes y Sant Pere Martri (11 de Febrer). Obsequiat per part de l' Associació ab un modest dinar, correspongué oferintne un d' espléndit al que hi assistíren los Srs. Arabia, Fiter é Inglés, Utrillo, Verdaguer, Canal y Canibell, pronunciantse brindis entussiastas pera lo desenrotllament de nostra idea.

Descobriment important.—Traduhim del *Star and Herald* del Panamá la següent noticia per lo que s' relaciona ab la historia de las arts de Catalunya:

«Lo tinent Mr. Wyse, quefe de la derrera exploració del Darien, ha portat de la arruinada fortalesa de Cana, un dels cinch ó sis canons que en ella restavan abandonats. En una faixa de la culata hi ha la inscripció «Josephus Barnola fecit. Barna 1744» S' creu ab fonament que l' abreviat «Barna» vol dir Barcelona. Demunt de un dels munyons diu «*Bronces Viejos*» dessobre del altre: 121. L.ª P.º C.º que deu referirse al pes.

«Lo calibre del canó es aproximadament de duas pulgadas inglesas. Lo gruix del metall, en la boca es d' una pulgada; lo diámetre de sis pulgadas y la llargaria de tres peus inglesos. Reuneix una particularitat: en la culata, en lloch de *oido*, té per demunt, una obertura ampla de la meytat de la circumferencia y de unas deu pulgadas, deixant una cambra de calibre major que la del canó, com si servís pera la col-locació de la cárrega ab cartutxo de pólvora y bala; aixís es que de la configuració del arma deu suposarse, contra la opinió general, que l' invent que s' creya molt modern, de la cárrega pér la culata, «*ja era conegut á Barcelona, fa mes d' un sigle.*» Lo tinent Wyse ha conseguit permís pera exposar aquest canó en la Exposició de París de 1888.

OBSERVACIONS METEOROLÓGICAS.—FEBRER 1880.

	ESTACIONS.	BAROMETRE					TEMP. OMBRA					TEMP. AIRE LLIURE					HUMITAT.		EVAPORACIO.	PLUJA		VENT		ESTAT CEL	ESTAT MAR
			MAX.		MÍN.			MAX.		MÍN.			MAX.		MÍN.										
		Mitja.	Valor.	Fetxa.	Valor.	Fetxa.	Mitja.	Valor.	Fetxa.	Valor.	Fetxa.	Mitja.	Valor.	Fetxa.	Valor.	Fetxa.	Tensió vapor.	Estat Higrom.	Total.	Total.	Dias.	Direcció.	Forsa.		
1.ª Década.	S. Geroni...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Monistrol...	»	748m	6	732m	10	12°7	17°5	7	-0°3	7	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	SE	»	»
	Barcelona..	»	771m	2	754m	10	»	16°5	10	5°6	5	»	22°6	1	-1°0	9	»	»	15m7	7m2	2	SW-NE	3	»
	Vallvidrera	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	-5°6	»	»	»	»	»	»	»	»	»
2.ª Década.	S. Geroni...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Monistrol...	»	750m	13	733m	17	10°9	21°5	18	0°5	13	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	WNW	4	»
	Barcelona...	»	768m	13	755m	16	»	16°2	11	6°2	13	»	23°1	19	1 3	12	»	»	21m0	0m1	2	WNW	4	»
	Vallvidrera	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	-4 2	»	»	»	»	»	»	»	»	»
3.ª Década.	S. Geroni...	»	»	»	»	»	5°6	13°0	»	-1°8	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Monistrol...	»	747m	21	740m	28	11°1	20°0	21	4°2	25	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	WNW	3	»
	Barcelona...	»	767m	21	759m	23	»	16°3	22	5°1	27	»	25°1	27	1°1	28	»	»	13m7	0m0	0	NW	2	»
	Vallvidrera	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	-2°6	»	»	»	»	»	»	»	»	»

NOTA. Lo barómetre, en Barcelona está sempre reduhit á 0° y al nivell del mar.

OBSERVACIONS METEOROLÓGICAS.—MARS DE 1880.

ESTACIONS.		BAROMETRE					TEMP. OMBRA					THERM. AIRE LLIURE					HUMITAT.		PLUJA.		EVAPORACIO	VENTS.		ESTAT CEL.	ESTAT MAR.
			MÁX.		MÍN.			MÁX.		MÍN.			MÁX.		MÍN.										
		Mitja.	Valor	Dia.	Valor	Dia.	Mitja.	V.	D	V.	D	Mitja.	V.	D	V.	D	Tensió vapor.	Higrom. Estát.	Total.	Dias....		Direcció.	Forsa.		
1.ª Década.	S. Geroni...	»	»	»	»	»	»	12°5	»	0°0	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Monistrol...	»	»	»	»	»	13°5	22°0	»	4°6	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	SW	4	2	»
	Barcelona...	»	771m	10	760m	1	»	20°8	5	6°4	10	»	36°2	5	2°3	1	»	»	0m	0	23m	SW	5	2	2
	Vallvidrera	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1°0	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Sabadell.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Reus.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
2.ª Década.	S. Geroni...	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Monistrol...	»	»	»	»	»	12°9	22°6	»	6°3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	»	SE	5	6	»
	Barcelona...	»	770m	11	759m	18	»	17°2	19	6°3	17	»	28°3	19	4°3	13	»	»	8m	3	28m	SW	3	3	3
	Vallvidrera	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2°1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Sabadell.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Reus.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
3.ª Década.	S. Geroni...	»	»	»	»	»	8°6	16°7	»	0°5	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Monistrol...	»	»	»	»	»	»	21°7	»	6°2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	SE	3	7	»
	Barcelona..	»	766m	21	747m	22	»	20°0	21	6°5	28	»	24°5	21	5°0	23	»	»	24m	3	32m	E	6	4	3
	Vallvidrera	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1°3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	Sabadell.....	»	»	»	»	»	»	18°0	31	4°0	27	»	»	»	»	»	»	»	44m	3	»	»	»	»	»
	Reus.....	»	»	»	»	»	»	21°0	30	7°5	27	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»

NOTA. En lo número próxim, publicarém notablement ampliadas totas las observacions, en particular las de Sabadell y Reus. En lo present, pot veurers la concordancia de las temperaturas máxima y mínima (3.ª década) puig quasi totas concorreguéren en un dia, ab poca diferencia.

Lo meteix pot observarse en la pluja, qu' en totas las estacions se produhí en igual número de dias.

Com més ampliadas sigan eixas observacions, més resultats pràctichs podrán donar, puig comptant ab més elements, las diversas relacions qu' existeixen, sortirán á primera vista.

Bacelona 1 de Abril de 1880.

Lo Secretari,

MIQUEL UTRILLO Y MORLIUS.

EXCURSIÓ MARÍTIMA

A LAS COVAS DE ARTA Y PALMA.

Lo dia 23 de Juny surtirá ab un espayós vapor, fletat expressament per l' Associació y manat per individuos marinos de la meteixa, una expedició á las Covas de Artá y Palma de Mallorca, estant de regrés á Barcelona lo dia 28. Tots los socis y personas amigas que desitjin concorr'hi, poden passar á la llibrería de Verdaguer (Rambla del Mitj, 5), ahont se 'ls donarán detalls y podrán inscriurers' preventivament.

Lo dia 25 de Maig se tancará la inscripció.

UN ESTUDI DE TOPONOMÁSTICA CATALANA

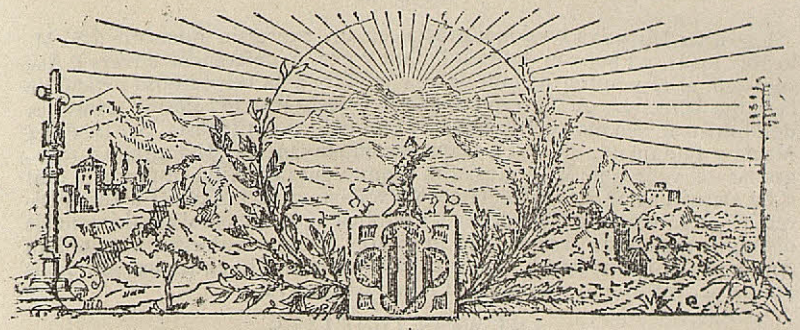
PER

D. Salvador Sanpere y Miquel.

Aquesta obra, premiada en lo certámen de 1879 per l' *Associació d' excursions Catalana,* surtirá á llum á primers de Maig prop vinent formant un bonich volúm de unas 200 planas en 8.au major, luxosament imprés. Com s' en tirará un reduhit nombre d' exemplars, tots los qui desitjin obtenirla se servirán deixar llur nom en la llibrería de Verdaguer; lo preu s' ha fixat en 20 rals, sumament módich tenint en compte que pera la impressió ha sigut necessari los alfabets árabe, grech, celtibérich y hebreu. S' en tirarán ademés 20 exemplars de luxo, á 50 rals.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imprenta de «La Renaixensa», Xuclá, 13, baixos.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA

ANY III. ABRIL DE 1880. NÚM. 18.

SECCIÓ OFICIAL

COMUNICACIÓ

ENDRESSADA PER LA INTENDÈNCIA DE LA REYAL CASA Y PATRIMONI, Á LA *Associació d' excursions Catalana.*

INTENDENCIA GENERAL DE LA REAL CASA Y PATRIMONIO

S. M. el Rey (q. D. g.) deseando contribuir de algun modo á los objetos de esa Asociacion de la digna presidencia de V. S. ha tenido á bien resolver, que se pongan á disposicion de la misma, en concepto de donativo, la cantidad de tres mil pesetas, con destino á la suscricion abierta para la reconstruccion del célebre Monasterio de Ripoll. Lo que comunico á V. S. de Real órden para su inteligencia y demás efectos, remitiendole adjunta una letra de la referida cantidad de tres mil pesetas, endosada á su favor á cargo de los Sres. Aran y Compañía de esa ciudad. Dios guarde á V. S. muchos años.

Palacio 10 de Abril de 1880

B. CORTÉS LLANOS.

Sr. D. Ramon Arabía y Solanas, Presidente de la Asociacion de excursiones Catalana.

La Junta Directiva ha donat gracias en un expressiu mensatje á S. M. lo Rey (q. D. g.) per son desprendiment y per sa deferencia envers l' Associació, al respondrer de tant galana manera á la respectuosa petició de la Junta Directiva, qu' en nom d' ella li presentáren lo celós Sr. Marqués de Monistrol, senador del Regne, y lo no ménos entussiasta Sr. D. Félix Maciá y Bonaplata, diputat á Corts, acompanyant la Monografía y fotografías del venerable y hermosíssim monument per quina restauració tant s' ha afanyat sempre la Associació d' excursions Catalana. La Junta Directiva, creu també de son deber fer públich aquí son coral agrahiment als distingits esmentats senyors per lo interés y bona voluntat ab que han desempenyat lo encárrech que 'ls confiá, coneixent lo entussiasme que 'ls anima per tot lo que s' refereix al bé de Catalunya.

ANUNCIS OFICIALS

Traballs del mes de Maig.—*Excursions.*—Dia 9.—A Molins de Rey, Sant Pons y Corbera.

Dias 26, 27, 28, 29 y 30.—Al Montseny.

ITINERARI

Dia 26.—2 h. 40 t. sortida de Barcelona.—4 h. 30 t. Arribada á Breda (estació).—5 h t. *Breda* (vila). Visita al convent, etc. Sopar.

Dia 27.—3 h. m. Sortida de Breda pe 'l Pla de Fogueras, Sant Climent, Feixa llarga, Bimanés y Font de la Teula.—8 h. m. *Santa Fé* (1180 m): esmorsar. Visita á las Fonts: traballs.—12 h. m. Dinar.—Tarde. Excursions al Turó del Morous (1410 m), ½ h., al Coll de Santa Elena (1280 m), ½ h.

Dia 28.—4 h. m. Sortida de Santa Fé. Coll de Montllubar (1500 m). Turó gros. Turó de Coll Sasbassas.—7 h. m. *Turó del home* (1910 m): *Las Agudas*, 1 h. Esmorsar. Font de Briansó (1640 m), 1 ½ h. Coll del Espinal (1330 m), 1 h. *St. Marsal*, 1 ½ h. —2 h. t. Dinar: traballs: sopar.

Dia 29.—4 h. m. Sortida de St. Marsal pe 'l Coll Pregon (1640 m) á la *Creu de Matagalls* (1900 m), 3 h.—Font de Matagalls, ½ h.—Font del Ascot, á la dreta del camí, ½ h.—8 h. 30 m. *St. Miquel dels Barretons* (1420 m).—8 h. 40 m. St. Segimon (1360 m); esmorsar.—9 h. 45 m. Cascada del Oratori.—Santuari de la Arola, ¼ h.—11 h. m. Viladrau (840 m); dinar.—3 h. t. Sortida de Viladrau, pe 'l Coll de Sas Plegarias y Serrat de Sardans (865 m). —6 h. 30 t. *Arbucias* (270 m); sopar.

Dia 30.—4 h. m. Sortida de Arbucias.—5 h. 15 m. La Geneta: Coll de Castellar (475 m).—6 h. 30 m. Castell de Montsoriu (620 m): esmorsar.—7 h. 30 m. Coll de Norri (230 m).—10 h. m. *Hostalrich* (90 m): murallas, iglesia, dinar.—5 h 30 t. Sortida d' Hostalrich.—8 h. Arribada á Barcelona.

Conferencias.—Dias. 12 y 19.—«Análissis de las terras de cultiu,» per D. Francisco de P. Benessat.

Dia 25.—«Geógrafos Catalans,» per D. Joseph Fiter é Inglés.

Vetlladas literarias.—Dia 13.—En obsequi al autor del traball que ha guanyat lo premi de la Associació en los Jochs Florals d' enguany: lectura de traballs en prosa y vers.

Dia 20.—Lectura de las Actas de las excursións á Blánes, per D. Eudalt Canibell, y á Figueras, Castelló d' Empurias, Perelada y Vilabertran, per D. Alvar Verdaguer.

Juntas Generals.—Dia 20.—Junta General ordinaria.

Dias 8 y 24.—Sessions preparatorias de las excursions del dias 9 y 26 á 30.

Barcelona 30 de Abril de 1880.

Lo Secretari,
MIQUEL UTRILLO Y MORLIUS.

ACORTS

Junta General del 6 de Mars prop passat.—S' aprobá lo Reglament interior de la Biblioteca de l' Associació.—S' acordá no avisar á domicili las conferencias que s' dongan en l' Associació, sino sensillament pe'ls Diaris locals.

Id. id. de 17 del corrent.—Per haver trasladat á París son domicili lo Sr. Utrillo y Morlius, s' acceptá sa dimissió, y fou nombrat per unanimitat nou secretari D. Eudalt Canibell Masbernat, qui, trobantse ausent, no ha prés encara possesió de son cárrech.

Manifestació de gratitut á D. Pere Bosch y Labrús.—Enterada la Associació, de las paraulas pronunciadas per lo il-lustrat economista catalá, lo distingit President del *Fomento de la Produccion Española*, y digne diputat pe'l districte de Vich, D. Pere Bosch y Labrús, en duas ocasions solemnes; pera fer ressaltar lo propósit de la idea excursionista, acordá en Junta general de 17 del corrent Abril manifestarli: 1.er que las havia sentidas ab molt gust; 2.on que s' insertessin en lloch preferent del Butlletí, y 3.er que 's comuniqués al orador l' acort unánim de la corporació. felicitantlo per sas enlayradas y patrióticas frases.

Complerts per la Junta Directiva dos dels indicats extrems, avuy cumplim ab pler lo de transcriurer la part dels discursos que interessa á nostre propósit. Pronunciat l' un en lo Congrés dels diputats lo dia 3 del actual, y l' altre lo dia 5 al fer entrega á S. M. la Reina, de l' arquilla ab los llibres, present d' alguns de nostres més distingits escriptors y poetas, abduas vegadas, dirigeix á las societats d' excursions mots plens de vigor y de calurosos el-logis, que per l' efecte moral que produhiran devém remerciar de veras al Sr. Bosch. Nosaltres, que, per una prescripció expressa de nostre reglament, quasi be podriam dir com á part integrant de la idea, som y havem d' esser indiferents á tota questió que ab la política 's relacioni, creyém de nostre deber enaltir la significació dels mots pronunciats per lo Sr. Bosch y Labrús, perque hi descubrim pre-

cisament la interpretació justa de un dels fins, potser lo més important, que 'ns proposém.

Rebi donchs lo Sr. President del «Fomento de la Produccion Española,» catalá entussiasta, la sincera felicitació de nostra societat, y estiga convensut de que tindrém sempre presents sos patriótichs desitjos y sas falagadoras paraulas, que copiém á continuació.

En lo Palau de la reprentació nacional, digué lo Sr. Bosch lo dia 3 del corrent:

«Acabo d' arribar de mon país; allí están organisadas associacions de joves entussiastas que los dias de festa 's dedican á recorre los camps, los poblets, las més apartadas vilas, pera fer renaixer d' entre las ruinas, de sos mobles antichs, de sos monuments, la historia de sas arts, de sa industria, de son passat. ¿Quín medi més bell hi pot haverhi, de preparar lo pervindre, que 'l de mostrar á nostra generació la grandesa de nostre passat?...

En la solemne entrega de l' arquilla y obras catalanas á S. M. la Reina, lo Sr. Bosch, va «explicar lo qu' eran las societats d' Excursions, compostas de joves entussiastas qu' emplean los dias festius en recorrer los pobles y 'ls camps pera desentranyar dels monuments, de las ruinas y d' entre las mateixas pedras l' historia del passat, al objecte d' alentar ab lo seu recort é inspirar ab sas grandesas, forsa y vigor á l' actual generació y preparar un gloriós pervindre á la patria espanyola.»

EXCURSIÓ Á ARTÁ Y PALMA DE MALLORCA

Bases.

1.ª S' admeten en la excursió, á mes dels socis de la «Associació d' Excursions Catalana», als de la «Catalanista d' Excursions Científicas», y altres Associacions catalanistas del Principat, als del «Foment de la Producció Espanyola» y personas invitadas per tots ells.

2.ª Arribant á vuytanta lo nombre dels inscrits, se fará la excursió, en un vapor expresament fletat, que ab tot son personal de mariners y máquina, estará á las ordres de la Comissió organisadora de la excursió.

3.ª Se sortirá lo dia 23 de Juny prop vinent, y se tornará lo dia 27 segons expressa lo següent

Itinerari.

Dia 23.—A las 2 de la tarde: Sortida de Barcelona.
» 24.—Arribada á Palma á las 8 del matí.
» 25.—Estada á Palma fins á las 12 de la nit, en quina hora sortirá lo vapor cap á Artá.
» 26.—Arribada á Artá á las 10 del matí, y sortida per Barcelona á las 6 de la tarde.
» 27.—Arribada á Barcelona á las 10 del matí.

4.ª Lo preu del passatge inclusa la manutenció á bordo (2 dinars, 2 esmorsars y 3 cafés) será de 40 pessetas. La manutenció á Palma va per compte de cadascú y pot calcularse en un duro y mitj diari, resultant lo cost total de la excursió á uns 11 duros.

5.ª Las pocas lliteras que hi ha disponibles se cedirán als qui primer las demanen, mediant l' aument de 5 pessetas en cámara de 1.ª y 2'50 pessetas en 2.ª Los passatgers que no tingan llitera dormirán al entre-pont, ahont podrán jaure convenientment y á sota cubert.

6.ª En lo cas (poch probable donada la época de la excursió) de que per mal temps, ó en altre cas, per voluntat unánime dels excursionistas, se retingués lo vapor durant algun dia mes dels indicats, deurán pagarse á prorata 345 pessetas diarias per lloguer y contribució del vapor, lo qual vindrá á resultar á rahó de 4'31 pesetas per personna.

7.ª No s' admetrá cap senyora que no vagi acompanyada de son pare, marit ó germá.

8.ª Sols se permetrá portar l'equipatge de ma, mes precís, quedant per lo tant exclosos los baguls y maletas de molt pes y volúm.

9.ª Queda oberta desd' ara la inscripció (que 's clourá lo dia 10 de Juny prop vinent á mitj dia) en la llibrería de Verdaguer, Rambla del Mitj, 5, ahont se farán efectius 5 duros al moment de rebre lo taló numerat que s' entregará, y los 3 duros restants se pagarán desde 'l 10 al 15 de Juny; tenint present que aquell que no cumpleixi tal requisit s' enten que renuncia á tot dret, tant de passatge com de reintegro: aixís mateix perdrá tot dret, aquell que no comparega á bordo, en las horas avisadas per l' embarch.

10. Tota novetat que interessi als expedicionaris se posará de manifest en la llibreria de Verdaguer y en lo local de la Associació (Gegants, 4, 1.er) insertantse ademés en los diaris d' aquesta ciutat.

Barcelona 1 de Maig de 1880.

La Comissió organisadora.—Joseph Ricart y Giralt, Francesch X. Tobella, Valentí Almirall, Joseph Marquet, Pere Clapés.

Obras rebudas pera la Biblioteca.— De D. Valentí Almirall: los següents tomos: *L' Indicateur des chemins de fer* (Fransa). — *L' Indicatore ufficiale* (Italia). —*L' Indicateur des chemins de fer* (Suissa).—*Indicador general de los caminos de hierro* (Espanya).

De D. Arthur Osona: 1 vol.: *Guia general de las montanyas del Monseny ab la versió castellana y francesa, acompanyada ab lo plan de la encontrada;* Barcelona, 1880.

De D. Frederich Benessat: 1 vol.: *La Medicina y la farmacia doméstica*; Barcelona.

De D. Joseph M.º Quadrado: *Discurso sobre la historia universal*, del donador; Barcelona, 1880.

De D. Cels Gomis: *Noticia de los extinguidos volcanes de la Villa de Olot*, por el Dr. D. Francisco Bolós; Barcelona, 1841.

De D. Joan Martorell y Peña: 1 vol.: *Apuntes arqueológicos de D. Francisco Martorell y Peña*, ordenados por D. Salvador Sampere y Miquel, publicados por el donador, ab grabats, mapa y retrato, junt ab l' autógrafo de D. Francisco Martorell; Barcelona, 1879.

Del Ateneo llibre de Catalunya: 1 vol.: *Memoria y discurso leido en la sesion inaugural de 1879;* Barcelona, 1880.

De la Asociacion artístico-Arqueológica Barcelonesa: 2 vol.: *Exposicion de grabados de autores españoles. Catalogo;* Barcelona, 1882.— *Album fotográfico de la Exposicion de trages y armas*; Barcelona, 1879.

De D. Joaquim Botet y Sisó: 1 vol.: *Noticia histórica y arqueológica de la antigua ciudad de Emporion*, ab 1 mapa, 5 láminas de varios objectes y 6 láminas de numismática. Gregas, Celtiberas y Llatinas; Madrid, 1879.

De Mr. Maurice Gourdon: Los 16 volums següents escrits per lo donador: *Croquis Scandinaves: Bagneres de Luchon*, 1877.—*Les montagnes de Caldas* ab fotografías: Toulouse, 1877.—*Catalogue des blocs erratiques de la vallée de l' Arboust (Pyrénees de la H.te-Garonne)*; Toulouse, 1879.—*Materiaux pour l' histoire primitive et naturelle de l' homme. Les tumuli de Beuqué et fouilles á Saint-Mamet (Haute Garone)* ab grabats; Toulouse.—*Blochs erratiques de la Valée de l' Arboust ancien glacier d' Oo*; Toulouse, 1878.—*Le pic de Montarto des Aranais*; Toulouse, 1877. —*Ascension d' Hiver au pic du Midi de Bigorre*, ab 2 vistas fotográficas; Toulouse, 1876.—*Une excursion d' Hiver au Sacroux*, ab 1 vista fotográfica; Toulouse, 1876.—*La valleé d' Aran*, ab 1 vista fotográfica; Toulouse, 1877.—*Le pic Salana*, sens peu d'imprenta.—*Le mont-perdu*, (3351 m.) id. id.—*La fourcanade*, (2882 m.) id. id.—*Les sepultures de la vallée d' Aran*, id. id.—*Le pic de Boum* (3060 m.) *nouvelle route par l' Est et le Nord-Est*, id. id.—*Ascensions du pic de Nêthou* (3404 m.) *et de la Maladetta* (3312 m.) id. id.—*Catalogne et Andorre*, id. id.

Del Fomento de la Produccion Española: 1 vol.: *Discurso pronunciado por D. Pedro Bosch y Labrús con motivo de la interpelacion sobre la adjudicacion de los ferro-carriles del N. O. en los dias 11 y 15 Marzo 1880*; Madrid, 1880.

De D. Eudalt Canibell: 1 vol.: *Cátalogo de las cartas, planos, vistas, estampas y libros pertenecientes á la direccion de hidrografia de Madrid.*

De la Revista Popular: 1 vol.: *Cuatro novelitas de Matilde Bourdon. (Dicha y desdicha, Los dos caminos, Valeria y El secreto)*; Barcelona, 1880.

De D. R. Arabia y Solanas: 1 fasc.: *Conferenza internazionale dei Clubs alpini in Ginepra nel Agosto 1879*, per R. H. Budden; Torino, 1880.

Periodichs nous.—*Lo punt de las donas*, de Girona.—*Revista Tecnológico-industrial, O Positivismo, revista de Philosophia*, de Porto.—*La voz del Pirineo*, de Puigcerdá, *A Escola*, de Lisboa.—*Der Tourist*, de Viena.—*Oesterreichische Alpen Zeitung*, de Viena.—*Rasegna di Alpinismo*, de Florencia.— *El Telefono catalan*, de Girona.— *Club alpin français section d' Auvergne*, 4 Butlletins ab magnifichs mapas.

EXTRACTE DE LAS CONFERENCIAS PÚBLICAS

CELEBRADAS PER L' ASSOCIACIÓ.

INTRODUCCIÓ AL ESTUDI DE LA ANTHROPOLOGÍA

Conferencia primera.—19 de Janer de 1880.

Comensá lo disertant per definir la paraula *anthropologia* y distingirla de la significació que tenia en temps antichs, de que tot quant tractava del home era anthropología, mentres que la acepció que avuy se li dona es dihent, que l' anthropología *es la branca de la historia natural que tracta del home y de las rassas humanas* (Topinard). Seguidament digué que aqueixa ciencia era nova y recient, y feu un lleuger resúmen de sa historia. Comensant per l' antigüetat esplicá que Hipócrates, parlant en son llibre *De las aiguas, aires y llochs* dels Scytas y altres nómadas, de las deformacions cranianas dels macrocéfalos del Palus-Meotis, y Aristóteles comparant l' home y lo mico y parlant dels mestissos humans; que Plini definint als habitants de certas comarcas y Galeno dissecant micos, feren involuntariament, los primers travalls d' anthropología. Passant á l' edat mitjana feu notar que res adelantá la ciencia y que solsament Belon ja en la época moderna, en 1655 s' atreví á comparar l' esquelet del home ab lo de un aucell sens que 's fes cas de eix esfors progressiu fins que Linneo en 1755 un sigle després de Belon clasificá al home ab lo nom de *Homo sapiens*, y 'l feu entrar decididament en la escala animal. Llavors comensáren los travalls de Daubentau sobre la *situació del forat occipital,* los de Blumenbach sobre las *variacions del género humá*, de Camper y de Withe. Los viatjans, de sa part cooperaren y molt ab sos descobriments als avensos de l' anthropología. Estavam ja en plena época moderna y duas escolas oposadas se trobaban frente á frente. Després de Linneo, Lamarck sostingué que las especies zoológicas variaban y 's transformaban. Cuvier, per lo pes de sa autoritat, vencé á Lamarck y á Etienne Geoffroy Saint-Hilaire. Buffon feu una clasificació de las rassas humanas y un estudi, que te tot lo valor d' un traball d' anthropología. Llavors fou l' época de Prichard y de Virey y nasqué l' etnología, fundanse á París una escola de dita ciencia.

En 1858 P. Broca fundá la primera *societat d' anthropologia* á

París, á qual fundació seguí la de Londres en 1867, New-York, Sant Petersburg y Moscou en 1865, Manchester en 1866, Florencia en 1868, Berlin en 1869, Viena en 1870 y Stockolm y Tiflis en 1874. Coincidí ab la fundació de la societat anthropologica parisien, la confirmació pública del descobriment de Boucher de Perthes, que feu remontar molt l' antiquitat de genero humá. A Espanya, res se ha fet encara: s' han succehit congressos d' anthropología y sols en lo de Hamburgo y en la Exposició de París en 1870 lo Dr. Chil y Naranjo, de las islas Canarias, parlá dels *guanches*, pobladors primitius de las Canarias, y exposá una colleccio de sos cráneos.

Passant després al estudi del home, y especialment del esquelet, lo dividí en *columna vertebral* y *apéndices*. Fixantse especialment en la regió cefálica de la columna ó cráneo, descrigué las regions *frontal*, *parietal*, *occipital* y *basilar*, las *suturas* principals y senyalá los punts craniológichs mes importants com lo punt *nassal*, *l' opisthion*, *lo bregma*, *l' inion*, *lo basion*, *lo stefanion*, *lo ptereon*, *lo obelion* etc., y termená la conferencia prometent ocuparse del resto del esqueleto y altres carácters en la següent.

Conferencia segona.— Dia 3 de Febrer de 1880.

En aquesta conferencia, tractá lo disertant de las regions *cervical*, *dorsal*, *lumbar* y *sacro-coxigea*, tent notar las prolongacions de las regions dorsal y sacro-coxigea. Parlá de las *curvas raquidianas* especialment de la donso-lumbar del home y dels quadrumans, y després fixá en la duodécima dorsal y primera lumbar lo punt ó *nus* ó *ratlla* neutra de P. Broca. Parlant dels apéndices dorsals ó *costellas*, que ab lo *esternon* y *tendrums costals* forman lo pit, parlá de l' antítesis entre lo pit del home, en lo que dominan los diámetres transversos y lo dels demés animals, en los que dominan los diámetres ántero-posteriors.

Després passá al estudi de la pelvis masculina fent notar la preponderancia dels diámetros transvers y ántero-posterior sobre lo vertical en la dona y del vertical en lo home. Seguidament feu lo paralelo entre lo muscle compost de la *clavicula* y l' *omoplato* y la cadera representada per l' *os iliach* y lo *lligament de Poupart*, segons Huxley, lo bras format per l' *húmero* y la cuixa constituida per lo *femur*, lo avant-bras compost per lo *radius* y lo *cubitus* y la cama

composta per la *tibia* y lo *peroné* ó *fibula* y per fi entre la ma dividida en *carpo*, *metacarpo* y *dits* y lo peu compost analogament per lo *tarso*, *metatarso* y *dits*. Feu notar la proporcionalitat entre eixos segments de las estremitats.

Mencionats alguns carácters de los muscles voluntaris y parlant dels sentits, digué que en lo de la vista falta al home lo *tapetum* que 's nota en l' ull de molts rumiants y altres mamíferos y aucells. Termená l' exposició dels carácters anatómichs per lo cervell en lo que exposá las circunvalucions, frontals, parietals, temporals y occipitals y las *cisuras de Prolaudo*, *de Silonis* etc. Feu també notar la preponderancia de la regió occipital del cervell del home y lo desenrotllament dels lobuls laterals del cerebelo.

Entre 'ls carácters fisiologichs parlá del desarrollo del home, la disposició *discoplacentaria* de la placenta humana, la llargaria del tubo digestiu en relació ab la alimentació omnívora del home y 'ls carácters del sistema dentari, ab la importancia que tenen pera lo reconeixement de l' edat.

Entre 'ls carácters patológichs parlá de los organs rudimentaris com l' apéndice vermicular, lo plech semi-lunar etc. y de las deformacions del cráneo, del pit y dels peus, artificialment produhidas.

Termená eixa conferencia, fixant lo lloch del home com lo mes alt de la escala zoológica y refusant la formació del regne anthropologich, proposat per alguns naturalistas.

Conferencia tercera.—16 de Febrer de 1880.

Aprofitant los estudis fundamentals exposats en las passadas sesions, comensá segons promesa lo conferenciant l' estudi de las rassas.

Feu constar la vaguetat de la paraula *especie* y la falta de solidés dels criteris que á la mateixa s' han aplicat y combatut, principalment la idea de que la producció de fills infeconds per lo acoplament d' especies distintas, fos la base fundamental de dita idea.

Seguidament indicá lo valor de las paraulas *varietat* y *rassa*, comprenent segons la majoria del's autors, las variants dintre las especies per la primera y la conservació y trasmissió per herencia de ditas varietats, per la segona.

Passá després lo disertant á enumerar algunas de las principals classificacions de las rassas, entre ellas la de Bernier en blanca,

groga, negra y lapona, la de Linneo en *Homo sapiens, ferus* y *monstruosus,* la de Blumenbach en blanca, mongólica, malaya, americana y negra, la de Cuvier en blanca, mongólica y negra, la de Geoffroy St Hilaire en ortognats, eurignats, prognats y eurignato-prognats; fixantse especialment en la de Huxley per sa originalitat en *ulotrichi* ó de cabells crespats y *leiostrichi* ó de cabells llisos, subdividias en australoide, mongoloide, xanthocroica y melanocroica y en la de Quatrefages per sa sencillés y per lo que s' acostava á la veritat y que suposava un arbre ab tres brancas, blanca, groga y negra de las quals derivan las subdivisions.

Feu constar l' escalonat que podian y tendian á establir eixas classificacions, en rassas blancas ó elevadas, mitjas ó grogas, y americanas y baixas ó negras.

Dividí després los carácters de las rassas en físichs; fisiológichs y varios. Subdividí los primers en anatómichs y externs, explicant la preferencia que deu donarse als primers, perque las relacions de viatjers á que dehuen referirse molts dels segons, careixen varias vegadas de la exactitud precisa.

Entre l's carácters descriptius craniologichs, exposá la necesitat prévia de fixar lo sexo y la etat segons los datos ja enumerats en las anteriors conferencias, y després doná com á principals á imitació de Topinard.

1.er L' estat de las suturas craneals que indican ab sa complicació la major altura intelectual d' una rassa.

2.on La sortida de la protuberancia occipital externa ó *inion* limitada per P. Broca ab los números o y 5.

3.ª La disposició del *ptereon* en H, X ó I.

4.ª Lo punt de la cara ahont va á parar la prolongació del plano del forat occipital fixant l' escala de Broca per las lletras A punt *alveolar*, E *espina nassal* anterior, Y *cornet inferior*, O *punt orbitari*, U *punt del meguis* y N *punt nassal.*

5.ª La prominencia mes ó menos gran de la glabel-la y archs superciliars.

6.ª La curva frontal.

7.ª La forma de la bóveda craneal redona, en plataforma ó en cresta, marcant la primera com especial de las rassas elevadas, y la segona com propia de las mes degradadas.

8.ª La curva de la regió *supra iniaca* y

9.ª La inclinació *sub iniaca* del occipital.

Passant als carácters de la cara, fixá la sortida dels pómuls, la amplaria y proeminencia del nas, lo prognatisme de las dents y las mandíbulas y la figura oval ó triangular de la cara.

Exposá finalment la *norma verticalis* de Blumenbach, la inversió d' Owen á fí de poder veurer lo forat occipital, lo perfil y plano anterior anyadits per Prichard y lo posterior de que parla Topinard. Deduhí d' aquest estudi, que las bóvedas craneals unas son *ovals*, altras *dolicocéfalas* y altras *braquicéfalas*.

Termená lo disertant prometent ocuparse en la vinenta conferencia de la craniometria aplicada al estudi de las rassas.

Conferencia quarta.—1.er de Mars de 1880.

En la quarta y derrera conferencia seguí ocupantse dels carácters físichs, y digué, quatre paraulas dels instruments empleats pera la craniometria, entre ells del *stereógrafo* de M. Broca, y del seu *craniógrafo*, del *craniophoro* de P. Topinard y del *goniómetro parietal* de M. de Quatrefages. També indicá, qu' entre las substancias que s' emplean pera omplir lo cráneo y trauren la cubicació se contavan l' aigua, la sorra, lo mill, l' ordi, lo blat, monjetas, perdigons, etc.

Seguidament s' ocupá lo disertant de las proporcions entre lo cap y las demés parts del cos, y citá entre altres dels caráctes físichs, la perforació del húmero, la *platycnemia* ó tifia plana com la fulla d' un sabre, lo femur en columna, lo peroné excavat y lo cúbito incurvat. Al parlar de la pelvis digué, que la del negre es mes estreta y mes llarga, carácter que dintre de certs límits, s' nota també en la rassa blanca en lo mascle respecte de la femella.

Després de alguns carácters dels cabells, del muscles etc., passá lo disertant á tractar de las rassas en particular. Subdivididas eixas en *europea*, *mongólica*, *negre d' Africa* y *hotentota*, parlá dels tipos de la primera.

Los europeos ó blanchs se distingeixen per la estatura regular, cara oval, color clar, ulls grans, cabell llis, llabis prims y front gran y espayós. Distingí en la rassa blanca la rossa y la morena; ocupantse de la primera parlá dels inglesos, alemanys etc., y al esplicar la segona feu esment dels espanyols, italians, turchs, alarbs, etc.

La rassa mongólica 's caracterisa per lo color bronzejat ó d' oli-

va de son cutis, los ulls petits y oblicuos, cabell llis, cara triangular, pómuls proeminents é intel-ligencia inferior á la de la rassa europea.

La rassa negra d' Africa digué que 's feya notar per sa cara ampla, galtas proeminents, ulls petits, llavis groixuts, color negre ab diversos matisos, cabell crespat y baix nivell intelectual.

Los hotentots digué 's semblavan als negres pero 's fixá en la esteatopygía que sufreixen y en la hipertrofia del clítoris.

Doná fi á esta serie de conferencias indicant alguns carácters distintius dels habitants del interior y litorals d' Australia. Los primers se distingeixen dels segons, perque tenen menos pronunciats los carácters que consisteixen en la gran elevació mitjana del front y de la sutura sagital, y están casi borradas las *abolladuras* frontals y lo prognatisme pronunciat de las dents y de las mandíbulas.

EXCURSIÓ COL-LECTIVA

Á Blanes y Santa Cristina

lo dia 22 de Febrer de 1880.

Extracte de l' acta.

A las 5 de la matinada emprenguérem la marxa ab lo tren de Mataró, los Srs. Arabía, Sala (March) y l' infrascrit, arribant á Blanes á prop las vuyt. Al baixar del tren, l' espay seguía tot emboyrat, del mateix modo que desde 'l dia anterior ho estava en Barcelona. Al peu de l' estació trovárem á nostre laboriós delegat en aquella vila Sr. Cortils y Vieta ab altres duas personas que 's dignaren acompanyarnos y ab qui simpatisarem ben prompte. Pujats en duas tartanas, ab mitj' hora escassa nos trasladárem al interior de la població, ahont forem molt ben acullits.

Després d' havernos obsequiat ab un senzill esmorsar, examinárem los pergamins mes importants d' un plech de documents que 's guardan en la rectoría. De la major part d' ells ne possehim una copia feta per lo Sr. Cortils, y son los següents:

Trasllat de la sentencia arbitral de la rectoria de la vila de Blanes 1424

Taula de las imposicions de la vila de Blanes. 1449

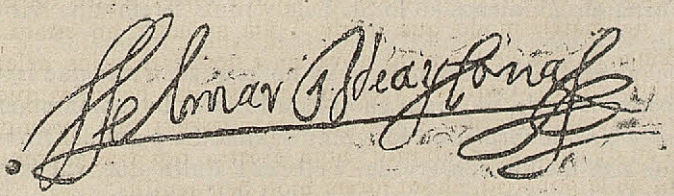
Ordinacions de la vila de Blanes. . . . . »

Forma de el-leció de Jurats.. 1477
Taxació dels salaris de les escribanies é notaries, etc. . . 1460
Ordinació del forn del destret, etc. 1482
Ordinació novament feta sobre lo forn del destret, etc.. . 1520
Franquesa del peatges de Daroca y Calatayut, en lo regne d' Aragó, concedida á la vila, etc.. 1521
Privilegi otorgat per D. Lluis Enriquez de Cabrera. . . 1541

Dels següents ne possehim l' estracte.

Privilegis otorgats per
D. Bernat de Cabrera, anys. . . . . 1373, 1387, 1390 y 1398
D. Bernat Joan de Cabrera.. 1460
Lo rey Joan II. 1467
D.ª Violant de Cabrera. . . . . 1456 y 1458
D. Frederich Enriquez de Cabrera. 1488
Lo Emperador. 1543
Lo rey Felip.. 1548
D. Gaston de Moncada, marqués de Aytona, vescompte de Cabrera y Bas, etc. 1614

Ferem un petit index del contingut de quants documents examinárem y al mateix temps, reproduhirem tres autógrafos, de Joan segon, Felix segon y Gaston de Moncada marqués de Aytona, respectivament.

En acabat, mentres lo Sr. Sala treya algunas vistas de la població, ab lo Sr. Arabía y en Cortils y Vieta examinárem las parets exteriors del pálau é iglesia, en busca dels detalls esculptórichs mencionats per nostre delegat en son traball sobre 'l Palau de Blanes, publicat en aquest *Butlleti*. En l' ábside de l' iglesia, adherida á las parets del palau, poguérem veurer empotradas cinch ó sis claves molt preciosas. Perteneixen, axí per son estil com per son traball, al sigle XIV, y si be las figuras se ressenten de l' época,

los fullatjes gótichs y demés adornos del mateix género, com també 'l ben disposat conjunt, son dignes de l' imaginació dels artistas que concebiren las catedrals de Barcelona, Lleyda y Girona, en l' ordre religiós, y lo pati de l' Audiencia y 'l saló de Llotja en lo civil.

Es verdaderament sensible que tingan d' estar á l' intemperie y á mercé de l' ignorancia, que 's gosa trencant á pedradas los detalls mes delicats. Las mes properas al jardí, han sigut tan atropelladas, que n' hi ha duas que ja no donan rahó de lo que foren. Tal vegada aquesta fou la causa de que 'l Sr. Cortils en son treball, publicat per la nostra corporació las referís á una época anterior. Lo Sr. Cortils atribuía gran antiguetat á las citadas claves atés l' estat del relleu y potser per las proporcions de las figuras, y avivava la seva opinió la referencia d' un autor antich, segons lo qual, en la época goda s' establí un convent ó monastir en Blanes ó 'ls aforas de la vila. Lo exámen posterior vingué á confirmar més nostre parer. Es molt possible, per no dir segur, que tals claves pertanyin als arruinats trespols del palau. Las esculpturas del arranch dels archs que encara restan en las parets del casal de Blanes, son d' una mateixa má, y tota aquella construcció porta 'l sello dels sigles XIV ó XV. Aixó, n' obstant, en res desfá la possibilitat indicada per lo Sr. Cortils d' haver existit allí un monastir en temps anteriors.

Tornárem á unirnos ab lo Sr. Sala y junts férem una visita al palau.

Del antich palau de Blanes, avuy no 'n quedan més que las quatre parets laterals, mostrant en sa cara interior lo comensament de las arcadas que formarían los grans salons. La paret del frontis es la que está mellor conservada, y ella es l' única que val la pena. No hi busqueu pas abundancia de detalls; allí 'l conjunt es l' objecte, y aquest domina en tot. Un senzill portal semicircular dona ingrés al interior. Demunt d' ell y á cada costat, sense simetría, templan la cruesa de la paret duas finestras góticas que, com tot lo que resta del edifici, son elegants y de bon gust. Se 'ns digué que dessota 'l pis actual existeix encare alguna sala, ó mellor dit soterrani, ab arcadas com las que constituhirían los baixos y principals estatjes del palau. Com pot compendres, donchs, es molt poch lo que resta avuy d' aquell casal y, ademés, está faltat d' interés encare

que traslluheix sa antigua grandesa. Aixís es que, atés al benéfich objecte per que pensa aprofitarse aquell solar, y dat son estat actual va semblarnos suficient que 's cuydés de recullir los fragments d' esculptura empotrats encara per las parets, y vegés d'aprofitarse la del frontis per l' hospital que prompte reemplassará á las ruinas d' aquell lloch. Aquell pany de paret es, després de l' iglesia, l' única mostra d' arquitectura dels bons temps de Catalunya que guarda Blanes; te condicions de solidés verdaderament notables, á lo qual contribueix per molt lo gruix no gayre comú del mur, y pot servir ab facilitat pera l' objecte del nou edifici. Aqueix fou lo medi que trobárem pera conciliar la conveniencia pública ab la conservació del edifici antich. En 1830 l' interior d' aquellas ruinas fou destinat á cementiri.

Després, passárem á examinar l' iglesia que, segons havem dit, es adossada á una de las parets del palau. Es molt possible que abdós edificis fossen construhits á un temps, per mes que 's nota en la fatxada una línea entre 'ls sillars d' un y altre, que fa creurer lo contrari. Aixó no obstant, y á pesar de las alteracions que l' interior y portada del temple han sufert, se distingeix perfectament l' estil del sigle XIV dominant per tota la fábrica, ja sia en lo campanar, ó en la porta, ahont posteriorment va adossarshi un cos avansat, formant un soportal que destruhí lo delicat traball primitiu, ó en la nau central y en la sagristía.

En va buscárem en l' interior quadros ó retaules dignes de mencionarse. Solsament l' altar major, relativament modern, te duas portas provinentas, tal vegada, del retaule anterior ó primitiu, del temple, qual estat de conservació fa que no's puga apreciar gran cosa d' ellas. Per casualitat, en lo fondo de una urna colocada sobre un altar lateral d' entrant á l' esquerra, notárem algunas testas de correcte dibuix y bon colorit, que á causa de sa colocació passavan desapercebudas á tothom.

Preguntant á nostre delegat Sr. Cortils y Vieta per l' autor de l, obra *Feyts d' armes de Catalunya*, en Bernat Boades, rector que havía sigut de la vila de Blanes, va mostrarnos al peu del altar major, duas llosas plenas de carácters gótichs preciosíssims, que son l' epitafi que tancava la tomba d' aquell escriptor catalá. A cada ángul de la llosa, hi ha un escut simbólich del apellido Boades dintre d' un graciós dibuix circular. Una part de l' inscripció es com-

plertament borrada per haverse degastat la pedra per lo molt trepitj que ha sufert, á causa del lloch ahont es situada. L'erudit y laboriós escriptor D. Félix Torres Amat va copiarla quan encara podía ben llegirse y l' inclogué en la noticia biográfica, que d' en Boades feu en lo *Diccionari d' autors catalans*. Véushela aquí tal com la cópia:

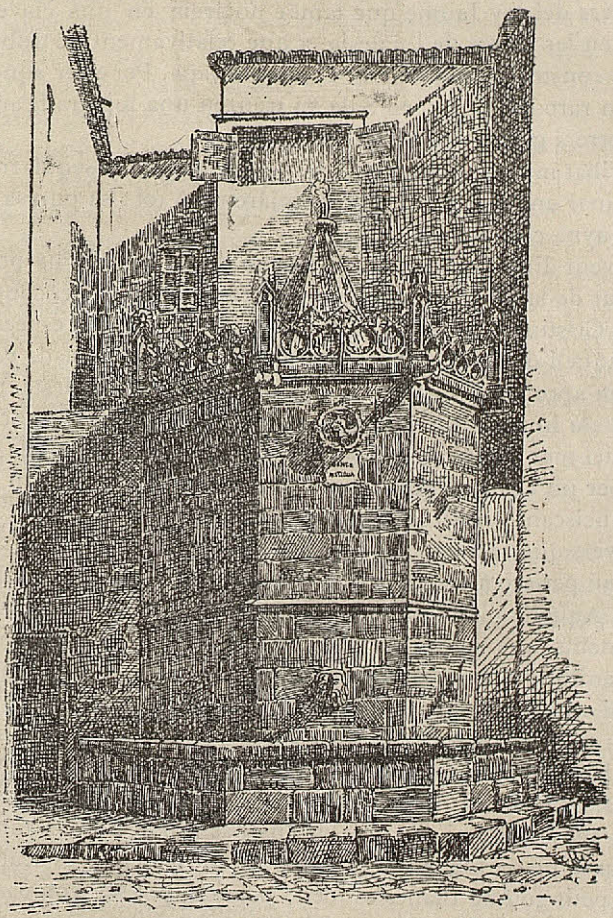
Aci jau lo V. mossen Bernat Boades quondam rector de Blanes, batxiller en drets, qui passá de aquesta vida á IX *de mars del any* MCCCCXLIV. *Lo qual mossen Bernat Boades ha instituit un beni fet en lo altar de monseñer S. Miquel en la dita iglesia de Blanes. Cujus anima requiescat in pace Amen.*

La fetxa de la inscripció transcrita concorda exactament ab un pergamí que hi ha en lo santuari del Vilar, segons nota comunicada per lo Sr. Cortils, que comensa así: *Lo venerable Bernat Boades quondam Rector de Blanes, que morí als 9 de mars del any 1444, en lo llibre que deixá de ma sua, de fets de armes de Catalunya*, ect., etc.

En lo bell costat de la porta, en l' exterior, hi ha també un petit sepulcre qual inscripció tot just se llegeix; que segons nos digueren guarda las despullas del primer rector de la iglesia actual.

Acabada la visita al temple, donguérem un passeig per la població. Los carrers generalment son rectes, alguns d' ells de regular amplada, y l' afirmat de las aceras es molt plá y fort, ab tot y esser compost de palets y fragments de terra cuyta, entre 'ls que 's notan trossos bastant regulars de rajolas romanas iguals á las del cementiri romá de Vista Alegre, de las quals se 'n troban ab facilitat en lo lloch ahont estava emplassada l' antigua *Blanda*, famosa població de l' Espanya Citerior ó Tarraconesa. La població te

aquell tipo de netedat que tan especialment caracterisa á las vilas de Llevant. La ensenyansa está ben cuydada en Blanes, puig además de las escolas comunals posseheix un colegi molt ben montat que ocupa un edifici dels mellors de la vila, colocat en un puig casi en los aforas de la població, disfrutant d' un bell panorama y rebent bona ventilació.

Visitárem la *font antigua,* que es fama costejá na Violant de Cabrera.

Aquella font, es composta per dos cosos de forma sis-avada rematat per un fris de delicat fullatje gótich en forma de corona, sobresurtint del mitj, un tercer cos en forma de pirámide que acava ab una estatueta que, segons la tradició, representa la noble dama que feu erigirla. En la cara principal y dessota 'l fris del coronament hi ha un ben esculpit medalló circular ab lo celebrat casco ó cimera del rey Jaume que també notárem en una clave empotrada en las parets de l' iglesia, y que relativament se troba sovint en las construccions civils de l' edat mitjana. Per esser aquella font un tan raro exemplar, en Sala va tréuren una fotografía aprofitant los derrers moments de tocarhi 'l sol.

Arribat mitj dia, lo delegat Sr. Cortils volgué obsequiarnos fentnos dinar en sa casa, ahont saborejárem en tota sa puresa la excelent cuyna catalana.

Havent dinat, llestos ja del exámen de tot lo que 'ns pogué interessar de la vila, emprenguérem lo camí del santuari conegut per Santa Cristina á la qual tota aquella comarca te una especial devoció. Aquell dia se celebrava una peregrinació nomenada *perdon*, y devíam aprofitar l' ocasió de poder assistir á una festa popular. Seguirem lo camí de marrada perque es lo més pintoresch. Vora vora del mar caminárem per la curva que descriu la platja, y pujárem per un caminet que 'ns portá fins á las ruinas de un convent de franciscans construhit en lo sigle XVI, habitat avuy per uns masovers que cultivan las terras del voltant.

Quan petjárem las arenas de la platja, rebérem una terrible desilusió. Aquella platja tot temps famosa, la constructora dels mellors bastiments que solcan lo Mediterrani avuy está deserta. Algun llaut en lo sorral, set ó vuyt barquetas de pescar varadas també, com si esperessen que las soleyadas del estiu próxim, vage á esberlarlas; tal es l' aspecte que 'ns presentava. No fa gayres anys, un considerable número d' obrers trobavan feyna en la construcció de barcos, ocupació casi exclusiva de la vila de Blanes. Avuy, fa molts mesos que ni un sol encenall se barreja ab la sorra, puig que en la platja regna lo quietisme; lo moviment s' es acabat.

Lo petit golf de Blanes es bell, poétich, pot ser comparable ab los de Nápols y Niza. Es un dels punts de vista més simpátichs y atractius que havém trovat en las excursions. Ell sol, val la pena de fer una anada á Blanes. Lo convent de franciscans que havém

mencionat y que domina perfectament lo panorama, confirma nostra opinió. No te oberturas apenas en las parets de Llevant, pro en las duas que miran envers la platja, fins hi ha una galería de proporcions desmesuradas.

En altre ocasió hauríam gosat, verdaderament, sentint aquellas impresions que parlan al esperit y que no 's borran tan fácilment de la pensa, sino que 's fan més simpáticas ab lo trascurs del temps, pro devant del obscur porvenir d' aquella població, que veyam á nostres peus acariciada dolsament per las onadas, lo cor palpitava no sé si de goig ó de greu.

Quan visitárem la platja de Blanes, no feya molt que havíam llegit en un periódich que veu la llum en Ultramar, la noticia de que en los Estats-Units era l' admiració dels inteligents una embarcació construida darrerament en la famosa platja de nostra historia, y tals detalls s' afegían á la nova, que no semblava sino que 'ls constructors de Blanes havían volgut demostrar ab una de sas darreras obras, que la causa del marasme que fatalment los abat, no resideix pas en la vila catalana, sino que es lluny, molt lluny, y 'ls antecedents més lluny encare. Poden trobarse en los anals de la Corona d' Aragó senyalats ab la fetxa del 18 de Octubre de 1469 per lo casament de Isabel *la católica*, y en la darrera fulla de l' historia de Catalunya, que porta la fetxa del 11 de Setembre de 1714.

Seguint lo camí, després d' haver donat l' última mirada á n' aquell panorama, no tardárem en unirnos á la gentada que concorría al *perdon*, y que venía per la dressera que nosaltres havíam deixat d' intent.

Tota l' encontrada s' havía convocat á Santa Cristina, per assistir á una festa expansiva, com totas las festas populars, que podrá tenir un orígen y objecte piadós, pro que avuy principalment es lo motiu de fer una sortida en familia per gosar de l' entrada del bon temps, la primavera, que, si l' anyada no es tardana, ja 's mostra en tal dia ab sos perfums y sas galas. Lo escás jovent que en aquell dia está á casa seva descansant de las congoixas dels viatjes d' un continent al altre, no deixan perdre l'ocasió de concorre al *perdon* per que allí no hi faltarán á grans collas y senzillament vestidas las nenas de la Costa, d' airós contorn, de cara rodona, colradas per lo sol y la marinada, d' ulls negres, brillants com los estels de

nit serena, las nenas, enfí, que meresquéren un cant del geni que sobressurt sobre tots los demés catalans del present sigle, d' en Clavé, del inmortal Clavé.

Per gosar dels punts de vista més bells que ofereixen los alrededors de Blanes, férem lo camí tot vorejant la mar. En la comarca ahont estan enclosas las poblacions de Tossa, Lloret y Blanes, no busqueu un paisatje de montanya bell com en altres punts de la mateixa Costa. Allí lo terreno está faltat d' aquella vegetació exuberant, la verdor dels camps no domina sobre las rocas de cap marjada, per tot arreu no 's veu més que l' aspresa de la terra separada de la blavor del espay per la línea més ó ménos graciosa, pro segada sempre, de las montanyas vehinas. Pot ben dirse que, ó la naturalesa ha influit en los hábits del poble que allí mora ó be aquest ha calcat son carácter en la naturalesa. La mar ha fet la Costa y la mar constitueix lo modo d' esser dels pobles riberenys. Sos habitants han viscut en la mar desde la més remota antigüetat, la mar los hi proporciona 'l ben estar relatiu que avuy poden gosar. Si la Costa deixés d' esser principalment una continuació de poblacions marítimas per convertirse en industrials, al perdre son carácter propi perdría son benestar, y pot ser tota nostra terra 'n tocaria las conseqüencias ben prompte. A nostre veure, en la Costa, ó es lógica la naturalesa ó 'l modo d' esser de sos habitants.

Entre 'l bullici de l' alegre gentada que com nosaltres feya vía dret á Santa Cristina, y distrayentnos sovint los punts de vista que ofereixen las descarnadas estribacions de la costa, arribárem al fi de nostra jornada, sens que apenas haguéssem notat la distancia.

L' espectacle que se 'ns ofería á la vista era afalagador. Aquella festa popular tenía carácter propi. No hi faltava cap detall dels que puga desitjar l' imaginació més ardenta. La naturalesa desplegava totas sas galas, contribuhint no pas poch ni gayre á fer brillant lo quadro. Partía en línea recta y en direcció oposada al viarany que havíam seguit, un camí ab duas fileras d' admetllers que arriban devant mateix de l' iglesieta. Lo conjunt era mágich desde 'l camí. Per demunt del florit brancatje dels admetllers, y á segon terme, la blanca cúpula de Santa Cristina destacava armónicament del Mediterrá que li serveix de fondo. En la plasseta devant de l' ermita y en la marjada del costat, se bellugava aquella gentada que en tals cassos sembla composta d' una sola familia. Mentrestant fe-

rían l' espay los acorts d' una copla ampurdanesa que tocava ayres populars. Quan hi arribárem los raigs del sol que correns caminava á la posta rublían de poesía aquell espectacle, daurantlo ab sa rogenca llum.

Traguérem una fotografía d' aquell conjunt ahont tot respirava pau y tranquilitat y altre volta retornárem á Blanes.

Com á variants de llenguatje, notárem que en los pretérits passats de tots los verbs, la pronunciació es més pura que en lo resto de la Costa fins á Barcelona.

Satisfets de l' expedició retornárem á l' entrada del vespre, sino plens los álbums d' apuntacions, rublert l' esperit de las diversas impresions que rebérem en l' excursió que tan agradablement nos feu passar 'l dia, y que induptablement ha portat algun resultat á la terra, despertant en Blanes l' esperit catalanista colgat entre 'l caliu del patriotisme com be ho proba 'l número de delegats que avuy conta en aquella vila nostra Associació, ab ajuda dels quals pot ser no es lluny lo dia en que torni á trobarse lo pedestal que sostingué un jorn l' estátua del fundador de l' antigua *Blanda*, Telongo Baccio y que resta perduda fa dos sigles.

Altre cosa dech consignar. Lo laboriós consoci Sr. Sala (M.) ensajá una máquina ú objectiu fotográfich propi pera las excursions, obtenint los *clixés* ab lo colodion sech, y á pesar d' haver tingut boyra durant gran part del dia, los resultats no podían esser més satisfactoris.

Lo Secretari,

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ

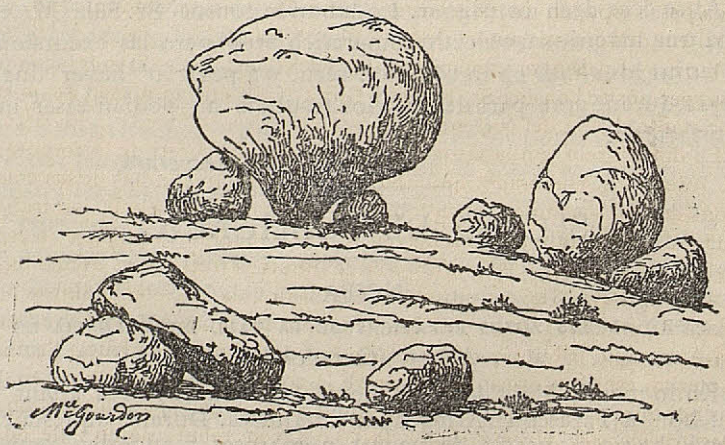
NOTA

SOBRE ALGUNS ROCHS ERRÁTICHS DE LA VALL DE VALENCIA DE ARREU (CATALUNYA)

En lo mes de Maig de 1878 me trobava en Espanya anant de Luchon á Tarascon (Ariège) per Catalunya. Durant aquesta excursió he tingut ocasió de veurer nombrosas y superbas senyals de la época glaciaria, mes la localitat en que he pogut observar los rochs més curiosos, se troba no gayre lluny de Valencia de Arreu. Tant punt se surt de la feréstega y estreta collada que, del port de la Bonaygua (2072m) baixa cap Esterri á alguns metres del Puente de Pontillon, s' entra en plena *morena*. Lo camí de ferradura ser-

peja entre rochs errátichs (granit porfiróide sens cristalls de feldespath) lo que 'ls distingeix dels de las montanyas d' Oo y del Lys (prop de Luchon). Aquestas rocas, vingudas del nús d' Espot del que distan més de 16 kilómetres, cobreixen tota la vertent de la montanya, fins á una altura de 4 á 500 metres y en no pochs indrets llurs feixugas massas están empastadas en los fanchs glaciaris. A la meteixa vora del camí, he tingut la sort de recullir una destral de pedra pulida.

Quasi per tot arreu los esquistos del terreno presentan bellas superficies amoltonadas y estriadas. Un poch més abaix sobre una petita eminencia que domina la vall, hi ha rochs posats en equilibri y un d' ells, apuntalat per dos de més petits, apar qu' estiga sospés sobre la pendent que cau cap á Arreu: es dels més curiosos qu' he tingut ocasió de trobar y está col-locat de tant extranya manera que son equilibri sembla que no ha de costar res alterarlo. Res d' aixó no obstant, y si lo furor de destrucció de que están possehits los montanyesos no fa presa en aquest roch, passarán encara molts sigles sens destruhir aqueix preciós testimoni d' una época ja ben llunyana. No obstant pera guardarne al ménos lo recort, me sembla útil tráure'n un petit dibuix que adjunt 'ls hi envio.

Dotze dias de correr per las valls d' Esterri, de Tirbia, de Ferrera y d' Andorra m' han permés comprobar molts altres fenómenos del período glaciari, principalment á Escalo y á Tirbia. Aqueixos

bells vestigis son quasi tant curiosos y dignes d' estudi com los que ofereix la via que del Port de Banyels me torná per Andorra á Ussat y Tarascon (Ariège).

MAURICI GOURDON, del C. A. F.
soci delegat á Luchon (França)

SECCIÓ DE NOTICIAS

ALBUM HISTÓRICH PINTORESCH Y MONUMENTAL DE LEYDA Y SA PRONINCIA. —Ab aquest títol, nostres il-lustrats consocis de Lleyda Srs. Pleyan de Porta y Renyé, han comensat la publicació de una obra, notable baix tots conceptes ja que vé á prestar un bon servey á la idea pera quin desenrotllament traballa nostra corporació. Lo primer quadern, conté una bonica vista heliografica de la Seu de Lleyda y una ben escrita monografía catalana y castellana, de la important ciutat del Segre, deguda á la ben tallada ploma del Sr. Pleyan. Recomaném l' Album per son enlayrat propósit, á tots los que estimin la gloria de nostra terra y, tan més quant per sas condicions, económicas y editorials es una obra recomenable. Tenim noticias del bon éxit que obté en aquella Provincia tan rica en monuments, la major part d' ells desconeguts per las dificultats en que á cada pas 's topa, en un pais bastant faltat de vias de comunicació, y 'n felicitém de veras als autors de tan útil publicació .

VISITA.—Lo Senyor comandant del yacht portugués *Syrius* acompanyat per nostre consoci Sr. Ricart y Giralt, va visitar lo museo de nostra Societat lo dia 24 del corrent.

Lo dia 28, rebérem la visita del distingit soci honorari de la corporació D. Joseph M.ª Quadrado, qui, ab pler va examinar algunas de las coleccions de que 's compon nostre museo, animantnos á seguir los traballs que tan bons resultats produheixen Lo Sr. Quadrado va fixarse ab especialitat en la colecció epigráfica y la de dibuixos trets en las excursions.

AGRAHIMENT.—Devém mostrarlo á la distingida societat alpinista austriaca *Alpen Club Oesterreich* de Viena, per los falaguers mots que á nostra ASSOCIACIÓ tributa, y estiga convensut de la correspondencia lleal que li oferim, esperant ocasió de mostrarli la consideració que 'ns mereix per sos notables traballs. En lo derrer número que de sa publicació oficial *Oesterreichische Alpen-Zeitung*, (n.º 34) havém rebut, després de donar noticias respecte á la organisació de nostra Junta Directiva, parla de nostre Butlletí en termes que no podém resistir al desitx de traduhir. Diu:

«Son molt interesants la relació de la conferencia donada per D. Salvador Sanpere y Miquel sobre las antigüetats existents en lo territori de Catalunya, llurs capritxosos noms populars y l' orígen d' aqueixos noms;

la de l' ascenció al Montserrat feta á primers de Desembre per socis y baix los auspicis de l' Associació, y molt digna d'atenció també, la de las estacions meteorológicas creadas y sostingudas per la mateixa.

No volém deixar passar sens citarla la noticia per la qual la J. D. de l' Associació dona coneixement de l' arribada de un soci del C. A. F. Mr. Albert Daval ab l' advertencia de que Mr. Daval podía estar segur de la mellor recepció y més coral benvinguda per part de l' Associació com la trobaría sempre á Barcelona tot soci de qualsevol altra Societat Alpina extrangera. Desitjém á l' Associació d' excursions Catalana lo éxit més complert en sos llohables esforsos pera la utilitat del públich y resseguirém ab interés los Butlletins que continuhi enviantnos.»

Premi ofert als Jochs Florals.—La joya artística oferta per l' Associació als *Jochs Florals* d' enguany y que segons lo fallo del Consistori ja publicat, ha sigut concedida al traball titolat *Montseny*, consisteix en una columna romanica, d' ébano, en qual base artísticament gravat y pintat en plata 's destaca l' escut de la corporació y la dedicatoria, y son capitell també de plata, perfectament acavat, es copia de un de molt notable existent en Sant Domingo de Perelada. Obra de dos de nostres consocis, ha merescut l' aprobació de la prempsa y dels intel-ligents.

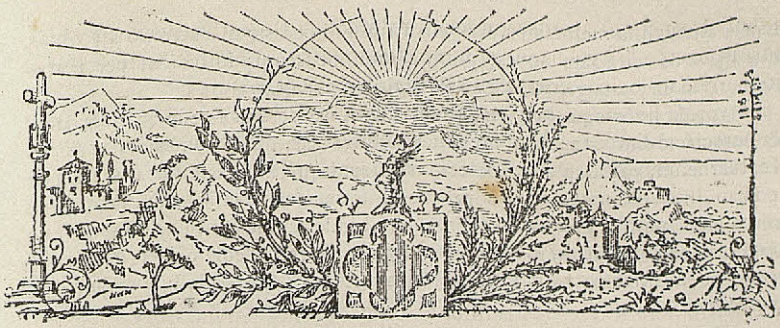
Certamen de la Joventut Católica.—Galanament invitats, concorreguérem al certámen que la secció catalanista de la Joventut Católica va celebrar en lo pati de la Universitat de Barcelona lo dia 18 del corrent. Va presidir l' acte lo Excm. é Ilusm. Sr. Bisbe de la Diócesis, assistinthi comissions de autoritats y corporacions, y 'ls distingits escriptors D. Joseph M.ª Quadrado y D. Manel Cañete. Pronunciats los discursos de costum, y oberts los plechs, que contenían lo nom dels autors premiats, ho resultaren ab premi los Sr. Serra y Marsal, Collell, Verdaguer pbre., Rierola y D. Joseph de Palau, y ab accéssit los Srs. Masriera (Artur) Moncerdá (D.ª Dolors) y Parassols pbre.

Rectificació.—En la pág. 63, ratlla 10, se posá equivocadament, la paraula *montanyas* en lloch de *entranyas*.

Excursions a Valencia.—En un de nostres derrers números, anunciarem la constitució de una secció excursionista en la societat valenciana *Lo Rat Penat*. Avuy podém ja donar compte de duas notables expedicions fetas per ella, una á Benisanó, y altre á Almenara. Sentim una íntima satisfacció al esmentarho, y no duptém que 'ls esforsos de 'ls valencians, contribuhirán al esplendor de la idea excursionista.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusions exposadas per llurs respectius autors.

Imprenta de «La Renaixensa», Xuclá, 13, baixos.

BUTLLETÍ MENSUAL
DE LA
ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA

ANY III. MAIG Y JUNY DE 1880. NUMS. 19 Y 20.

A NOSTRES SUSCRIPTORS.

Circunstancias imprevistas nos han fet retrassar la sortida del BUTLLETI; á fí de posarnos al corrent, publiquém avuy aplegats los dos números corresponents á Maig y Juny prop passats, sortint desde ara los demés mensualment ab tota regularitat.

LA DIRECCIÓ.

CIRCULAR SOBRE LA FUSIÓ

DE LA «ASSOCIACIO CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTIFICAS»
Y DE LA «ASSOCIACIO D' EXCURSIONS CATALANA».

Barcelona 30 de Juny de 1880.

Sr. D.....

Molt Sr. nostre y estimat amich: sens dubte haurán arribat fins á V. los rumors de fusió de las duas associacións d' excursións de Barcelona, que ab insis-

tencia circulan fa molt temps. Creyém arribada la ocasió d' enterarlo á V. de lo que hi ha de cert sobre aquest punt, cumplint ensemps lo acordat per nostra Associació en Junta general de 20 de Maig prop passat.

Nascuda la Associació d' excursións Catalana de una escisió ocorreguda en la Associació Catalanista d' excursións científicas, quals fundadors, sens exceptuarne un, passáren á la primera, es evident que tota gestió pera la fusió no podíam iniciarla nosaltres, no perque hi fóssem refractaris, sino perque, de ferho aixís, nostras gestións hagueran portat indefectiblement una absorció, no una fusió. La iniciativa, donchs, pera lograr aquesta, debia náixer necessariament de la Catalanista d' excursións científicas. Y aixó es lo que realment ha succehit.

Altre fet hi ha evident, y es que per llur especial carácter y trascendencia, aqueixas gestións, fins lo moment decisiu, debían forsosament portarse, sino secretas, al menos ab reserva y sens carácter oficial de part y altra. Per lo tant, al dir que la Catalanista d' excursións científicas prengué la iniciativa, entenèm dir que la prengué un individuo de sa Junta Directiva, lo únich que lo infrascrit President de nostra Associació podía estimar prou caracterisat pera tractar, creyent que sa representació era la garantía mes sólida de la eficacia de las gestións que iniciava.

Lo dia 4 de Febrer prop passat, dit senyor, en una entrevista particular que per mediació de un amich pertanyent á abduas associacións, D. Álvar Verdaguer, havia manifestat desitjos de celebrar ab nostre President, li expressava son anhel pera que la fusió s' fès y li preguntava baix quinas bases la creya factible. Acceptada ab efusió la idea per nostre President, exposá *impromptu* aquest las bases que, á son parer, podrían evitar tota dificultat de part y altra, quedant en véurers' altre dia, que lo iniciador volia molt próxim, pera donarse compte mútuament de la manera cóm eran acceptadas ditas bases per los restants individuos de cada Junta Directiva y amichs més influyents de cada associació.

Aixís passáren dias, y si per part del infrascrit Sr. Arabía se tingué la satisfacció de trobar ben acceptadas generalment, dins y fora de la Associació, las bases que havia *proposat, á invitació del iniciador de las gestións,* en cambi sembla que aquest trobá en son camp algunas dificultats, potser inesperadas, mes algunas, com la que s' referia á la quarta base presentada, de tant insuperable solució á l' hora, que l' obligáren á escríurer al Sr. Arabía una carta, segons la qual aquest considerá que debia abstenirse de tota gestió ulterior.

Lo meteix iniciador fou qui, passadas algunas setmanas, insistí, y lo President infrascrit, per deferencia y, ¿per qué negarho? perque lo pensament li era simpátich, accedí novament á anusar las interrompudas gestións, donantne aixís la seguretat al amich D. Frederich Benessat, qui, en nom y per encárrech exprés del primer, li adressá los prechs més expressius á tal objecte.

No obstant, divulgadas ja inevitablement las gestións ab la mitja-publicitat que tant mal fá, puig excusa tota inexactitut, y llegitima, ó al menos dissimula,

tota mala intenció, cregué lo infrascrit President qu' era hora ja de parlarne obertament en Directiva y de no fer ja res més sens que aquesta vingués á compartir ab ell la responsabilitat de sa conducta. La Junta Directiva aprobá las bases presentadas per lo Sr. Arabía, se declará solidaria de tot lo fet per aquest y l' autorisá á convocar una reunió privada pera assessorarse y saber, ja que s' presentavan dificultats per part de la CATALANISTA, si aquestas dificultats podian vencers' y de quína manera.

Desitjós de assessorarse ab tota imparcialitat, convocá exclusivament á dita junta nostre President als senyors socis que á la vegada pertanyen á abdúas associacións ó que fins molt poch temps enrera hi havian pertenescut, sens més excepció que la de D. Gayetá Vidal de Valenciano, que créyam erradament enclós en aquest nombre y la del Sr. Fiter é Inglés, representant per son orígen del element mal anomenat intransigent. Lo Sr. Canibell, que abaix firma, assistí sols pera aixecar l' acta, mes sense veu ni vot.

Lo dia 4 de Maig y en casa del citat Sr. Fiter se celebrá la esmentada reunió ab assistencia dels Srs. Aldavert, Arabía, Bacardí, Carrera, Fiter, Guimerá, Maspons (D. Francisco de S.), Maspons (D. Mariá), Ricart y Giralt, Torrens y Monner, Verdaguer (D. Álvar), Vidal de Valenciano (D. Enrich) y Vidal de Valenciano (D. Gayetá). Després de ámplias explicacions y de una extensa y reposada discusió, s' acordá *per unanimitat* lo següent:

1.er Aprobar, ab una petita modificació al final, exigida per la delicadesa dels presents, las bases presentadas, que s' declaráren *de sentit comú y d' extricta justicia*, en la forma següent:

Bases de la fusió de l' ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIÓNS CIENTÍFICAS *y de l'* ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA.

Primera.—La Associació fusionada portará un nom diferent del de cada una de las actuals, pero en que s' trasparenti ben clarament l' objectiu *excursións*.

Segona.—Se discutirá y acordará una declaració de principis, fixant ben bè l' objectiu de la nova Associació y los medis de portarlo á cap, eliminant tot alló que no siga de la competencia directa de l' Associació y donant la deguda importancia als estudis científichs y de carácter práctich.

Tercera.—Acceptació recíproca de compromisos morals y materials.

Quarta.—Junta Directiva interina, per 6 á 12 mesos, á fí de resóldrer tots los problemas que presenti la fusió, y composta: de quatre individuos de una Associació y quatre de l' altra y de un President elegit per los vuyt anteriors individuos, per majoría de vots, ó bé á la sort en cas d' empat.

2.on Comunicar particularment lo Sr. Arabía ditas bases al Sr. President de l' ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIÓNS CIENTÍFICAS, demanantli que respongués si las aprobavan, modificavan ó refusavan, y en tal cas, si n' volian ó no presentar d' altras.

3.er Donar per termenada per part nostra, després de fet aixó, tota gestió

oficiosa sobre dit assumpto fins á rébrer de la CATALANISTA la resposta qu' exigian las preguntas dirigidas á son President.

De conformitat ab lo en esta reunió acordat, lo infrascrit President enviá lo dia 7 de Maig al Sr. President de la CATALANISTA, després de una visita que aquest li feu, las bases expressadas y una carta particular en que li feya las preguntas á que s' refereix lo segon acort de la reunió de casa lo Sr. Fiter.

Passáren dias, cap contestació rebíam y arribá la Junta general del dia 20 de Maig prop passat. Interpelat en ella ab justa acritut lo President de nostra Associació per la ignorancia en que havia deixat á la meteixa de un assumpto tant grave; fets véurer los inconvenients que per aquesta tenia situació tant falsa é indefinida, no podent cap soci desmentir obertament y ab coneixement de causa las veus ab insistencia escampadas, per uns de que la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA ab sa intransigencia impossibilitava la fusió, per altres de que l' havia solicitada *in articulo mortis*: se resolgué lo Sr. Arabía, no sens recansa, á entregar lo assumpto á la publicitat de una Junta general, y no sens temor, si bè que ab conciencia tranquila, á fer á n' aquesta jutje de sa conducta.

Ditxosament pera ell y pera tots, després de llarga y accidentada discussió, quedá acordat *per unanimitat* lo següent:

1.er Aprobar las bases de fusió, enviadas per lo Sr. Arabía al Sr. d' Argullol, tal com quedáren aprobadas en la reunió del 4 de Maig á casa lo senyor Fiter.

2.on Aprobar totas las gestións fetas per lo Sr. Arabía fins á la fetxa.

3.er Donar al meteix un vot de confiansa il·limitat pera proseguir ditas gestións.

4.rt Donar compte en nostre BUTLLETÍ de tot lo ocorregut en aquest assumpto. (A n' aquest últim acort no s' conformáren los Srs. Maspons (D. Francisco de S.) y Ricart y Giralt.)

Després de tals acorts, cap dubte podia quedar ja á ningú de que l' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA admetia de bon grat la fusió y de que, com á bon pagador, no li dolian prendas. Vejám ara quín resultat donavan las gestións en la CATALANISTA.

Per carta particular de son President, en resposta á la del nostre del 7 de Maig ja esmentada, sabém que lo 24 del meteix Maig prop passat tingué lloch també en ella una reunió en la que «s' acordá contestar per medi de gestións *personals* y *verbals* á nostras bases de fusió», á quin efecte dos dels més caracterisats companys de Directiva del Sr. d' Argullol «acceptáren la comissió d' ajudarlo pera véurers' ab nosaltres.» Tingué lloch la entrevista en lo Ateneo Barcelonés la vetlla del 11 del actual, assistint de una part los tres senyors alludits, y de l' altra lo infrascrit President, qui, plenament autorisat pera proseguir las gestións, no cregué del cas anar acompanyat.

S' entrá en la discusió de las bases, y omitint aquí tot detall inútil sobre alló en que estiguérem conformes ó en que la disconformitat era poca, re-

sultá que la gran dificultat consistia en lo cambi de nom. Los senyors de la CATALANISTA agotáren llurs arguments pera probar qu' era just, convenient y natural que, al refundirse las duas associacións en una, prengués aquesta lo nom de la més antigua, manifestantse en aixó intransigents y expressant llur convicció de que, en aquest punt, l' Associació que representavan demostraría igual intransigencia lo dia en que se la cridés á decidirho. Com lo President infrascrit no créu justa, convenient ni natural tal solució y com, encara que se l' hagués convensut de que ho era, no s' creya autorisat pera admétrerla, puig destruhía per son peu la primera base presentada y sens dubte la més important de las aprobadas per nostra ASSOCIACIÓ; se produhí inmediatament per tal fet unanimitat absoluta sobre una cosa: sobre la impossibilitat de fer la fusió per ara.

Ab tristesa consignèm tal resultat, pero no 'ns remordeix la conciencia, y á V. y á tothom fem jutjes de nostra conducta. Que jamay se diga que l' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA s' ha oposat á la fusió; no: la vol, pero la vol digna y, en los sacrificis que á cada Associació imposi, completament igual. Fer la nostra lo abandono de son nom, no té més que una compensació: que l' fassi del sèu la CATALANISTA. Comprenèm que aquesta estiga joyosa del sèu; mes quan, á despit de obstacles externs y de dificultats voluntarias, com son la quota d' entrada y las formalitats d' admissió, havém arribat á ésser, al cap d' un any y mitj, 206 socis residents y 160 delegats; quan havém tingut la sort de véurer acudir á disputar nostres premis á nostres més distingits escriptors; quan havém tingut la honra d' esser los únichs representants de Catalunya y d' Espanya en una gran Conferencia internacional; quan tenim la satisfacció d' haver obtingut tantas y tant bonas relacións en Espanya y en lo Extranger; quan cada dia se 'ns solicita pera establirne d' altras; quan havém fet lo que havém fet pera Ripoll; quan havém iniciat prácticament una tendencia científica que ningú cuidava d' introduhir en lo catalanisme; quan tenim projectes y nudrim aspiracions y realisém promesas y 'ns atrayém simpatías; tenim també lo dret, y potser lo deber, d' estimar lo nom de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA tant per lo menos com pugan estimar lo sèu los individuos de l' altra Associació. No obstant, no escoltant altra veu que la del patriotisme, que tantas vegadas se 'ns ha retret, promptes estavam á deposarlo devant de una denominació nova, que per sí sola, sens difusas y transitorias explicacións, sintetisés y expressés clarament lo gran acte de la fusió. Los representants de la CATALANISTA han pensat altrament.

Al fer públich lo que ha passat, no preteném inferir un cárrech ni esbravar un ressentiment que no tenim; sempre considerarém á la CATALANISTA com á germana nostra y l' dia que vulga, tots serém uns. Consti aixís, mes consti també que creyém necessari, á mes de enterarlo á V., posarnos á cobert una vegada pera sempre, de tota mala interpretació y de tota reticencia, ab que un dia un periódich (1), altre dia una corporació y tots los dias tothom á totas ho-

(1) Vegis *L' Aureneta* de Buenos-Aires, any III, n.º 87, 11 Janer 1880, pls. 490 y 491.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

ras s' ha dolgut de que la fusió no s' fès y ha suposat ó deixat enténdrer que si no s' feya, era per culpa nostra.

Per la Junta Directiva: *Lo President,* RAMON ARABÍA Y SOLANAS.—*Lo Secretari,* EUDALD CANIBELL.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

TRABALLS DEL MES DE JUNY. — *Excursións.* — Dias 25 á 29.—A Artá y Palma (V. l' itinerari en lo núm. 18, pl. 76), ab lo vapor «Mallorca».

Dias 27 á 29.—Excursió particular al Montseny.—Itinerari: Palau, Sant Esteve de Palau Tordera, Santa Fé, Coll de Montllubar, Turó Gros, Turó del Home, Las Agudas, Font del Briansó, Sant Mrasal, Coll Pregon, Creu de Matagalls, Sant Andreu, Coll Formich, Café del Plá de la Calma, Tagamanent, Ayguafreda, Centellas, Sant Miquel del Fay, Sant Pere de Bigas, La Garriga.

Conferencias.—Dia 1.er— «Introducció á un curs públich d' Astronomía», per D. Isidro Martí Turró.

Dia 8.— «Alguns projectes d'excursións ó viatjes y algunas reglas pera ferlos», per D. Valentí Almirall.

Vetlladas literarias.—Dia 19.—Lectura dels següents traballs: «Acta de la excursió á Montalegre», per D. Pere Clapés; «Id. de la id. á Molins de Rey, Sant Pons y La Beguda», per D. Eudald Canibell; «Correspondencia de Caspe», per D. Cels Gomis, y «Alguns moluscos de la Vall d' Aran», per Mr. Maurici Gourdon.

Junta general.—Dia 19.—Junta general ordinaria y sessió preparatoria de la excursió á Mallorca.

TRABALLS DEL MES DE JULIOL.—*Excursións.*—Dia 18.—A Mataró, Argentona, La Roca y Granollers.

Visita.—Dia 18.—Al museo de antigüetats de Sta. Agueda, Barcelona.

Conferencias y vetlladas literarias.— (Durant los mesos de Juliol, Agost y Setembre s' ha acordat suspéndrerlas).

Junta general.—Dia 16.—Junta general ordinaria y sessió preparatoria de la excursió del dia 18 á Mataró y Granollers.

NOTA.—Los demés actes s' avisarán á domicili.—Barcelona 30 de Juny de 1880.—*Lo Secretari*, EUDALD CANIBELL.

ACORT.

En Junta general de 20 de Maig se proposá y aprobá que, á excepció del dels Jochs florals, no ofería l' ASSOCIACIÓ altres premis que los qu' en temps oportú s' acordi pera los certámens de la meteixa.

VETLLADA LITERARIA

EN OBSEQUI A D.ª MARIA DE BELL-LLOCH, D. SALVADOR SANPERE Y MIQUEL Y D. GAYETA VIDAL DE VALENCIANO,

celebrada lo dia 13 de Maig de 1880.

ACTA.

Lo dia 13 de Maig de 1880, á las nou del vespre, en lo gran saló de actes del *Fomento de la Produccion Española*, apropiadament decorat pera la festa, ab nombrosa y escullida concurrencia de socis y personas invitadas, entre las que hi havía un bell aplech de senyoras, lo President de l' ASSOCIACIÓ, D. Ramon Arabía y Solanas, tenint á sa dreta á D. Francisco Maspons y Labrós, germá de la escriptora premiada ab lo premi de la ASSOCIACIÓ en los Jochs Florals d' enguany, declará oberta la sessió. Lo infrascrit Secretari llegí l' acta de la Junta Directiva de 29 de Abril prop passat en que s' acordá celebrar una vetllada literaria pública dedicada al autor que resultés ésser del traball premiat ab nostre premi per lo Consistori dels Jochs Florals d' enguany.

Lo esmentat Sr. President prengué la paraula y, en un breu discurs, després de felicitar á la senyoreta de Bell-llóch y als senyors socis Sanpere y Vidal de Valenciano, premiats també en dit certámen, enaltí la importancia de haver sigut una senyora qui hagués disputat y guanyat la joya oferta per la ASSOCIACIÓ, veyent en aquest acte una proba del interés que 'ls propósits de aquesta despertan entre las que están destinadas á formar nostres cors y 'ls de nostres fills, prometentse d' ell la creixent simpatía y cooperació de la dona catalana pera l' arrelament y fructificació de nostra patriótica idea.

Seguidament D. Joseph Fiter é Inglés, soci resident, llegí la poesía del delegat á Lleyda, D. Lluis Roca y Florejachs, titolada *Romaní*, escrita expressament per aquest acte.

D. Salvador Sanpere y Miquel, soci honorari, l'egí varís fragments de sa *Biografía d' en Esteve Gilabert Bruniquer*, premiada en los Jochs Florals d' enguany ab un brot de bruch d' or.

D. Marsal Ambrós, soci resident, doná lectura de la poesía remesa per D. Joseph Pleyan de Porta, delegat á Lleyda, nomenada: *En Baget* y premiada ab lo lliri de plata en lo certámen derrerament celebrat per la «Sociedad literaria y de bellas artes» de dita ciutat.

D. Joseph Ricart y Giralt, soci resident, llegí un quadro en prosa de sòn consoci D. Arthur Gallart, ab lo títol de: *Lo mocador blau.*

D. Alvar Verdaguer, soci resident, doná lectura de la poesia: *A la consagració de la copa dels felibres provensals*, de sòn consoci D. Joan Montserrat y Archs.

D. Joseph Fiter é Inglés llegí un capítol de la novela del soci resident D. Gayetá Vidal de Valenciano: *La familia del más dels Sálzers*, que guanyá lo premi de «La Renaixensa» en los Jochs Florals d' enguany.

D. Marsal Ambrós recitá la poesía del soci resident D. Angel Guimerá, nomenada: *La mort de la monja.*

Y finalment, lo President D. Ramon Arabía y Solanas doná lectura de las *Tradicións del Montseny*, de D.ª María de Bellloch, premiadas enguany en los Jochs Florals ab la joya artística y alegórica oferta per la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA; essent tots aquestos traballs rebuts ab entussiastas aplausos.

Després de lo qual y remerciada la concurrencia per lo senyor President, declará aquest terminada la vetllada á las 11'10 de la nit.

Barcelona 3 de Maig de 1880.—*Lo Secretari accidental*, RAMON AVELLANA.

OBRAS REBUDAS PERA LA BIBLIOTECA.—Del ministeri de Foment: 1 tomo. *Los restos de Colon*, informe de la Real academia de la historia sobre el supuesto hallazgo de sus restos en la Catedral de Santo Domingo; Madrid, 1879.—1 tomo. *Breve descripcion de los viajes hechos en América durante los años de 1862 á 1866.*—1 fasc. *Martinez Campos y sus hechos principales*, por E. Gonzalez Apousa; Madrid, 1876, con dos mapas; Madrid, 1866.—1 tomo. *Atlas geográ-*

fico de España, con noticias históricas de sus provincias; los mapas de las cinco partes del globo; Madrid.—5 tomos. *Historia política y literaria de los trobadores,* por D. Víctor Balaguer; Madrid, 1878.—1 tomo. *Los nuevos bronces de Osuna,* que publica D. Manuel Rodriguez de Berlanga, con láminas; Málaga, 1876.—1 tomo. *Monumentos históricos del Municipio Flavio Malacitano,* que ha ordenado Manuel Rodriguez de Berlanga; Málaga, 1864.—1 tomo. *Historia del descubrimiento de las regiones australes,* por el general Pedro Fernandez de Quirós, publicada por Justo Zaragoza; Madrid, 1876.—1 tomo. *La guerra de Quito,* publicado por Marcos Jimenez de la Espada; Madrid, 1877.—1 tomo. *Guerras piráticas de Filipinas contra mindanaos y joloanos,* corregidas é ilustradas por D. Vicente Barrantes; Madrid, 1878.—1 tomo. *Jornada de Tarazona hecha por Felipe II en 1592,* recopilada por Enrique Cock; Madrid, 1879.—1 tomo. *Relacion del viaje hecho por Felipe II en 1585 á Zaragoza, Barcelona y Valencia,* escrita por Enrique Cock; Madrid, 1876.—1 tomo. *Catálogo del Museo Nacional de Pinturas,* por Gregorio Cruzada Villaamil; Madrid, 1865.—1 tomo. *De Madrid á Lisboa* (impresiones de un viaje), por Nicolás Diaz Perez; Madrid, 1877.—1 tomo. *Historia de Talavera la Real,* por D. Nicolás Diaz Perez; Madrid, 1879.—1 tomo. *Curso completo de Historia Universal,* por J. María Fernandez Sanchez; Barcelona, 1875.—1 tomo. *De Madrid á Oporto pasando por Lisboa* (diario de un caminante), por M. Fernandez y Gonzalez; Madrid, 1874.—1 fasc. *Dictámen emitido en cumplimiento de la ley de 22 de Agosto 1877, relativo al estado de la ganadería española,* por la Junta informadora; Madrid, 1878.—1 tomo. *Antigüedades prehistóricas de Andalucía,* por Manuel de Góngora y Martinez; Madrid, 1868.—2 tomos. *La beneficencia en España,* por el Dr. D. Fermin Hernandez Iglesias; Madrid, 1876.—4 tomos. *Viaje estático al mundo planetario,* en que se observan el mecanismo y los principales fenómenos del cielo, por Lorenzo Hervás y Panduro; Madrid, 1793.—1 fasc. *Alemania,* apuntes á vuela pluma por Augusto Jerez Perchet; Madrid, 1878.—1 fasc. *La clase obrera y la instruccion popular,* por Augusto Jerez Perchet; Málaga, 1876.—1 tomo. *Tres relaciones de antigüedades peruanas,* publicadas por el Ministerio de Fomento; Madrid, 1879.—1 tomo. *Cartas de los secretarios del Cardenal Fray Francisco Jimenez de Cisneros,* durante su regencia en los años de 1516 y 1517, por el Ilmo. Sr. D. Vicente de la Fuente; Madrid, 1875.—1 tomo. *Catálogo de los códices arábigos,* adquiridos en Tetuan por el Gobierno de S. M., formado por D. Emilio Lafuente y Alcántara; Madrid, 1862.—1 tomo. *El imperio de Marruecos,* por D. Manuel G. Llana y D. Tirso Rodrigañez; Madrid, 1879.—1 tomo. *Cuentos filipinos,* por D. J. Montero Vidal; Madrid, 1876.—3 tomos. *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia.* Código de las costumbres de Tortosa, por D. Bienvenido Oliver; Madrid, 1876.—1 tomo. *El árbol de la vida,* estudios fundamentales sobre el Cristianismo por Abdon de Paz; Madrid, 1877.—1 tomo. *Origen y progreso del arte de la guerra en España desde la época celtíbera hasta la terminacion de la edad media,* por D. Mariano Perez de Castro; Madrid, 1872.—1 tomo. *Marcos de*

maderas para la construccion civil y naval, por D. Eugenio Pla y Rave; Madrid, 1878.—1 tomo. *Discursos leídos ante la Real Academia de la Historia en la recepcion de D. Juan de Dios de la Rada y Delgado* (antigüedades del cerro de los Santos); Madrid, 1875.—2 tomos. *Viaje á Oriente de la fragata de guerra Arapiles* por D. Juan de Dios de la Rada y Delgado; Barcelona, 1876.—1 tomo. *Naturaleza y civilizacion de la grandiosa Isla de Cuba,* estudios variados por el Ilmo. Sr. D. Miguel Rodriguez Ferrer; Madrid, 1876.—1 tomo. *Reseña histórica de la escolanía ó colegio de música de Montserrat,* desde 1456, por Baltasar Saldoni; Madrid, 1856.—1 tomo. *Viaje de S S. M M. y A A. á Portugal en Diciembre de 1866;* Madrid, 1867.—1 tomo. *Viaje científico á Dinamarca y Suecia,* con motivo del Congreso internacional prehistórico celebrado en Copenhague en 1869, por J. Vilanova y F. M. Tubino; Madrid, 1871.—1 fasc. *La Catedral Compostelana en la edad media y el sepulcro de Santiago,* por José Villaamil y Castro; Madrid, 1879.—1 fasc. *Los pertigueros de la iglesia de Santiago,* por D. José Villaamil y Castro; Madrid, 1873.—1 tomo. *Ecos del alma,* poesías de Rosario de Acuña y Villanueva; Madrid, 1876.—1 tomo. *Compendio de la Historia universal y de la general de España,* por D. Manuel Ibo Alfaro; Madrid, 1872.—1 tomo. *La familia,* memoria leida en la Academia de Ciencias morales y políticas por el Excmo. Sr. D. Manuel Alonso Martinez; Madrid, 1872.—1 tomo. *Ecos nacionales y cantares,* por Ventura Ruiz Aguilera; Madrid.—1 tomo. *La Arcadia moderna,* églogas é idilios realistas y epígramas, por V. Ruiz Aquilera; Madrid, 1867.—1 tomo. *Inspiraciones,* poesías selectas de D. V. Ruiz Aguilera; Madrid, 1866.—1 tomo. *Apuntes interesantes sobre las islas Filipinas,* escritas por un español; Madrid, 1870.—1 tomo. *Montes de Piedad y cajas de Ahorros.* Reseña histórica y crítica por el Excmo. Sr. D. Braulio Anton Ramirez; Madrid, 1876.—1 tomo. *De 1820 á 1824,* reseña histórica por D. Agustin de Argüelles; Madrid, 1864.—1 tomo. *Bacon.* Ensayos de moral y de política traducidos por Arcadio Roda Rivas; Madrid, 1870.—1 tomo. *El Párroco castrense,* por D. Leopoldo Bardon y Gomez, Pbro.; Madrid, 1877.—1 tomo. *Viajes y descubrimientos efectuados en la edad media,* en su relacion con los progresos de la geografía y la historia; Madrid, 1876.—1 tomo. *Cróquis humanos,* cuentecillos y bocetos de costumbres por D. E. Bertran Rubio; Madrid, 1878.—1 tomo. *Guerras de Bohemia é Italia en 1866,* por J. Viel, traduccion de Arturo Cotarelo; Madrid, 1876.—1 tomo. *La educacion militar,* por W. Rüstow, coronel suizo, traduccion de Felipe Tournelle; Madrid, 1877.—1 tomo. *Guia del oficial y sargento en los puestos avanzados,* por H. C. Fix, capitan belga, traducido por el brigadier G. S.; Madrid, 1877.—2 tomos. *Armas reglamentarias en el ejército y en la armada,* por Cándido Barrios; Madrid, 1877.—1 tomo. *Rusia y Turquía,* apuntes históricos, geográficos y militares por A. Cotarelo y F. Tournelle con un mapa; Madrid, 1877.—2 tomos. *Guerra franco-alemana,* de Arturo Cotarelo; Madrid, 1877.—4 tomos. *Tratado de táctica aplicada,* escrita por el general del ejército prusiano J. A. Paris, traducido por Felipe Tournelle; Madrid, 1877.—2 tomos. *Campaña de Napoleon I en Prusia y Polonia* (1806 á

1807), escrita por Dionisio Morquecho y Montojo; Madrid, 1878.—1 tomo. *Romancero del Cid;* Madrid, 1872.—2 tomos. *La Celestina,* Tragi-comedia de Calixto y Melibea; Madrid, 1872.—1 tomo. *Estudios sobre la Edad Media,* por F. Pí y Margall; Madrid, 1873.—1 tomo. *Poesías de Fray Luis de Leon y San Juan de la Cruz;* Madrid, 1873.—1 tomo. *Las pasiones bajo el punto de vista de la salud y de las enfermedades,* por traduccion de D. José Saenz y Criado; Madrid, 1878.—1 tomo. *La abolicion de los fueros vasco-navarros,* estudio por D. Francisco Calatrava; Madrid, 1876.—1 tomo. *Los Luisadas,* poema épico de Luis de Camoens, traduccion del Excmo. Sr. Conde de Cheste; Madrid, 1873. —1 fasc. *Discurso,* pronunciado por D. Antonio Cánovas del Castillo el 26 de Noviembre 1870 en el Ateneo de Madrid; Madrid, 1870.—1 fasc. *Discurso,* pronunciado por D. Antonio Cánovas del Castillo el 25 de Noviembre de 1871 en el Ateneo de Madrid; Madrid, 1871.—1 fasc. *Discurso,* pronunciado por don Antonio Cánovas del Castillo el 25 de Noviembre de 1873 en el Ateneo de Madrid; Madrid, 1873.—1 tomo. *Pensamientos,* por D. Rafael Cerreros y Bueno; Madrid, 1877.—2 tomos. *Coleccion de piezas literarias selectas,* latinas y castellanas; Madrid, 1868.—1 tomo. *Catálogo de la Exposicion general de bellas artes de 1876;* Madrid, 1876.—1 tomo. *La hacienda de nuestros abuelos,* conferencias de aldea por Modesto Fernandez; Madrid.—4 tomos. *Historia del reinado de Cárlos III en España,* por D. Antonio Ferrer del Rio; Madrid, 1856.— 1 tomo. *La libertad de pensar y el Catolicismo,* por D. José Lorenzo Figueroa; Madrid, 1868.—1 tomo. *La historia del matrimonio,* cuadros vivos matrimoniales por Antonio Flores; Madrid, 1876.—1 tomo. *Romancero de Cristóbal Colon,* por Ventura García Escobar; Madrid, 1866.—1 tomo. *La mujer española,* estudios acerca de su educacion y sus facultades intelectuales por D.ª María Concepcion Gimeno; Madrid, 1877.—1 tomo. *Un soldado español de veinte siglos,* relacion verídica por D. José Gomez de Arteche; Madrid, 1874.—3 tomos. *Cronicon científico-popular,* historia de ciencias é industrias coetáneas y de sus últimos progresos por Emilio Huelin; Madrid, 1877.—1 tomo. *Sakúntala,* drama del poeta indio Kalidasa, en 7 actos, version del sanscrit por Francisco García Ayuso; Madrid, 1875.—1 tomo. *Vickramorvasi,* drama del poeta indio Calidasa en 5 actos, version del sanscrit por Francisco García Ayuso; Madrid, 1874.—1 tomo. *Estudio sobre la marina de los pueblos que se establecieron en España hasta el siglo* XII, por Fermin Lacaci y Diaz; Madrid, 1876.—1 tomo. *El arte de la lectura,* traducido al castellano, del francés, por José Anchorena; Madrid, 1878.—1 fasc. *Capítulo X de la obra titulada: «Mi segundo viaje á Europa»,* en los años 1840 y 1841... G. Lobé; Cádiz, 1841.—1 fasc. *La produccion lanera y los aranceles,* por el Excmo. Sr. D. Miguel Lopez Martinez; Madrid, 1879.—1 tomo. *Principios generales del arte de la colonizacion,* por D. Joaquin Maldonado Macanaz; Madrid, 1873.—1 fasc. *Las huelgas,* sus causas y los remedios por Meliton Martin; Madrid, 1875.—1 tomo. *Guadalete y Covadonga,* del año 600 al 900, por Eusebio Martinez de Velasco; Madrid.—1 tomo. *Breve refutacion de los falsos principios económicos de la Internacional,* por D. José

Menendez de la Pola; Madrid, 1874.—1 tomo. *Polémicas, indicaciones y proyectos,* sobre la ciencia española, por M. Menendez y Pelayo; Madrid, 1876.—1 tomo. *Relacion del viaje á la ciudad de Marruecos,* verificado por D. Francisco Merri y Colom; Madrid, 1864.—1 tomo. *¿D. Alfonso ó D. Cárlos?* estudio histórico-legal acerca el derecho de sucesion á la Corona de España por D. P. M. de Montoliu; Barcelona, 1876.—2 tomos. *Constituciones de España y de las demás naciones de Europa,* por D. José Muro Martinez, Madrid.—1 tomo. *Impresiones musicales,* coleccion de artículos de crítica y literatura musical por A. Peña y Goñi; Madrid, 1878.—1 tomo. *El pauperismo,* sus causas y remedios, por don Manuel Perez de Molina; Madrid, 1868.—1 tomo. *Romancero de Numancia,* por Antonio Perez Rioja; Madrid, 1866.—1 tomo. *Vocabulario matemático-etimológico,* seguido de un breve índice de matemáticos célebres, por Felipe Picatoste y Rodriguez; Madrid, 1862.—1 tomo. *Costumbres populares de la sierra de Albarracin,* por Manuel Polo y Peyrolon; Barcelona, 1876.—3 tomos. *De la libertad política en Inglaterra desde 1485 hasta 1689,* por el vizconde del Ponton; Madrid, 1871.—1 tomo. *Sensitivo,* novela filosófico-moral por Ubaldo R. Quiñones; Madrid, 1875.—1 tomo. *Estudios administrativos y comerciales de Filipinas* por Cárlos Recur; Madrid, 1879.—1 fasc. *Memoria,* leida ante la sociedad central de arquitectos por el sócio D. Enrique M.ª Repullés y Vargas; Madrid, 1877.—1 tomo. *Inscripciones árabes de Sevilla,* por D. Rodrigo Amador de los Rios; Madrid, 1875.—1 tomo. *Los oradores griegos,* por Arcadio Lopez; Madrid, 1874.—1 tomo *Ensayo sobre la opinion pública,* por Arcadio Roda Ribas; Madrid, 1870.—1 tomo. *Cosas del mundo,* por Álvaro Romea, Madrid.—1 tomo. *Apuntes históricos sobre el archivo general de Simancas,* por D. Francisco Romero de Castilla y Perosso; Madrid, 1873.—1 tomo. *Noticia del plan de clasificacion,* adoptado en la sala de estampas de la Biblioteca nacional, por Isidro Rosell y Torres; Madrid, 1873.—1 tomo. *Nociones de derecho penal,* con relacion al Jurado, por D. Ramiro Rueda; Santiago, 1875.—1 tomo. *Leyendas, cuentos y poesías,* por Narciso S. Serra; Madrid, 1876.—1 fasc. *Cartas políticas y sociales,* por el Dr. Solano; Madrid, 1876.—1 fasc. *Estudios políticos y sociales,* por el Dr. Solano; Madrid, 1875.—1 fasc. *Ocios sobre el deber,* ó sea la razon y las pasiones, poema épico-filosófico-moral, por D. Ramon Sordo de Estrada; Madrid, 1877.—1 fasc. *Compendio de taquigrafía,* por D. Leopoldo Suit y Agüero; Madrid, 1872.—1 fasc. *Tablas de reduccion de las pesas y medidas de Castilla á las métrico-decimales,* por la Comision permanente de pesas y medidas; Madrid, 1863.—2 tomos. *La Jerusalen libertada* de Torcuato Tasso, puesta en verso castellano por el marqués de la Pezuela; Madrid, 1855.—1 tomo. *Elegías de Tíbulo,* traducidas al castellano por D. Norberto Perez del Camino; Madrid, 1874.—5 tomos. *Memorias del general D. Francisco Espoz y Mina,* escritas por el mismo, y publicadas por su viuda; Madrid, 1851.—1 tomo. *Obras escogidas de Ventura de la Vega;* Madrid, 1874.—1 tomo. *Memoria histórica de la Universidad de Salamanca,* por D. Alejandro Vidal Diaz; Salamanca, 1869.—1 tomo. *Dos pequeños poemas,* por Cárlos Vieyra de Abreu; Madrid, 1879.—2 tomos.

Las insurrecciones en Cuba, por Justo Zaragoza; Madrid, 1872.—1 tomo. *Noticias históricas de la Nueva España,* por D. Justo Zaragoza; Madrid, 1878.—1 tomo. *Marcos de Maderas para la construccion civil y naval,* con el precio que tienen estas y otros productos forestales en las provincias de España, por Eugenio Plá y Ravé; Madrid, 1879.—1 fasc. *París-Múrcia.*

Periódichs.—*Crónica científica,* revista internacional de ciencias; *Anales de la Academia de Ciencias médicas de Cataluña; Revista geográfica y estadística; Revista tecnológico-industrial,* de Barcelona; *La ilustracion universal,* de Madrid; *La voz del Pirineo,* de Puigcerdá; *O positivismo, Revista de Philosophia,* de Porto; *A escola,* de Lisboa; *Rassegna di Alpinismo,* de Florencia, y la *Oesterreichische Alpen Zeitung,* de Viena.

EXTRACTE DE LAS CONFERENCIAS PÚBLICAS

CELEBRADAS PER L' ASSOCIACIÓ.

Conferencia quarta.— *Dia 7 de Janer de 1880, per lo soci D. Lluis Cabello é Ibañez, sobre l' tema: «La filoxera en lo Ampurdá».*—(Havent tingut que ausentarse peremptoriament de Barcelona per llarga temporada lo Sr. Cabello, no ha pogut entregar á temps lo extracte de dita conferencia. Procurarém recullirlo oportunament pera publicarlo cóm correspon.)

Conferencias quinta, sexta, séptima y novena.—*Dias 19 de Janer, 3 y 16 de Febrer y 1 de Mars de 1880, per lo soci Dr. D. Anton Fórmica-Corsi de Coronado, sobre l' tema: «Introducció al estudi de la Anthropología».*—(V. lo n.° 18, pl. 79 y següents, en quin extracte per error de caixa deixá de continuarse lo nom del disertant Sr. Fórmica).

Conferencia décima.—*Dia 8 de Mars de 1880, per lo soci D. Frederich Benessat, sobre l' tema: «Necessitat, composició y us del botiquí del excursionista».*

Comensá lo conferenciant dihent que al desarrollar lo tema proposat, indicaría al propi temps alguns preceptes higiénichs deduhits de las causas de las malaltías á fi d' evitar en lo possible lo tenir que fer us del botiquí. Respecte de la conveniencia de portar durant las excursións un botiquí que contingui lo mes indispensable pera aténdrer á las primeras necessitats, feu notar que res deuría dirne perque lo evident no necessita demostració, per mes que deu presumirse que l' que voluntariament forma part de una excursió, está ó creu estar en perfecta salut. ¿Cóm

es possible predir lo que succehirá en los diferents llochs y circunstancias en que pót trovarse l' excursionista? Además, basta recordar que tots los dias y per causas imprevistas unas y desconegudas altres sobrevenen accidents y desgracias que reconegudas á temps per tenir á má, com succeheix en las ciutats y pobles, medicaments y facultatius, se curan fácilment sens deixar rastre, essent aixís que de altre modo podrían ocasionar llargas malaltías y hasta la mort. L' alteració orgánica ó funcional de un aparato pót donar per resultat la de tots los altres, de manera que rara vegada s' altera l' un sens que se' n ressenti mes ó menos la economía, de lo qual ha de deduhirse qu' evitant un petit accident s' evitan mòltas vegadas gravíssims mals; d' aquí la necessitat de portar un botiquí ab las corresponents instruccions pera ferne us quan convingui. Digué que reduhiria las mòltas causas que poden perturbar la regularitat de las funcions de la economía humana á vuyt grupos principa s y que 'n deduhiría alguns preceptes higiénichs encaminats á evitarlas, y per quan aixó no fos possible, indicaria un plan terapéutich pera remediar los sèus efectes ó esperar ab mes tranquilitat l' assistencia facultativa.

1.er grupo. Lafalta ó impuresa del ayre que respirém.—L'ayre es al aparato respiratori lo que las viandas al digestiu; tant necessaris á la vida sòn l' un com l' altra. Si sensa faltarhi res, hi sobran certas sustancias, es nociu y hasta mortal; luego pera tenir salut es necessari disposar de ayre pur y abundant pera poder mantenir la combustió de la sanch. La falta ó impuresa del ayre pót donar lloch á la asfixia, als envenenaments, á las hemorragias, etc.

2.on Los cambis bruscos de temperatura y los extrems de fret y de calor.—Un cambi subtat del calor al fret tothom sap que pót donar lloch á gravíssims mals: refredats, catarros, bronquítis, pulmonías, reumatisme, diarreas, feriduras, congestións de tota classe. Lo pas rápit del fret á la calor pót donar lloch á indigestións, desvaneixements, dificultat de respirar, asfixias, congestións, hemorragias, etc. Lo excés de fret y de calor pót produhir la gangrena; lo calor excessiu, aumentant la circulació, desorganisa los teixits, y lo fret, privant la circulació, produheix com aquell, la gangrena (tan cert es que los extrems se tocan).

3.er Lo excés, la insuficiencia, ó la mala qualitat dels aliments.—De aixó ningú 'n dupta, per mes que coneixentho, no tothom s' en val.

4.rt Las causas traumáticas y demés que produheixen las feridas de tota classe.

5.nt L' acció de sustancias irritants ó venenosas sobre la pell ó los aparatos digestiu y respiratori.—Poden obrar senzillament per sa forma, irritant la pell ó las mucosas, com succeheix ab las sustancias estranyas, espinas, arestas, corpúsculs que revolotejan per l' ayre, etc., que sens passar al torrent circulatori, produheixen grans trastorns, obrant de un modo mecánich. Poden además obrar en virtut de sa naturalesa química, com en los envenenaments y altras malaltías, per exemple, las produhidas per focos de infecció baix quina influencia, por trovarse l' excursionista.

6.sé Acció de determinadas especies, animals y vegetals, ó de llurs gérmens, que fixantse en la pell ó desarrollantse en lo interior del organisme, poden originar tota classe de desordres, tal volta los de major trascendencia, perque hi van compresas las causas que, segons la ciencia, produheixen las epidemias.

7.té Traballs físichs ó intel-lectuals excessius ó mal dirigits.

8.té Las causas morals, sobre tot las passions concentrativas, ja que son de las que originan mes enfermetats de difícil curació, per quant no es sempre assequible sustreurer lo pacient al agent que las ha produhidas.—Dins de aqueixos grupos es fácil inclóurer las causas conegudas de las malaltías que poden sobrevenir al excursionista. De ditas causas se 'n deduheixen alguns preceptes higiénichs encaminats á evitar en lo possible llur influencia y un plan terapéutich pera remediar las malaltías que á pesar de tot sobrevinguin á esperar ab mes tranquilitat la assistencia facultativa.

Preceptes higiénichs.—Se dòna mòlta importancia á tot lo que se refereix á la higiene, perque, com diu Fenohstersleben, tot lo secret del art de allargar la vida consisteix en no escursarla; sense créurer per aixó, com alguns, que ha de arribar un dia en que la higiene supleixi, á la terapéutica, fentla innecessaria.

Principals preceptes higiénichs.—Tot excursionista deuria, avans de sortir de casa, rentarse bè encara que fos fins á mitj cos ab aygua freda á fí de fer menos sensible l' acció de l' atmósfera exterior. Usar hivern y estiu camiseta de llana, perque essent aqueixa materia mal conductora del calórich, escalfa en hivern privant la irradiació del calor, y privà per lo meteix motiu la rápida evaporació del suor en l' estiu, evitant lo sens fi de

malaltías que de aixó poden originarse. Importa mòlt, avans de sortir de casa, fixarse bè en lo calsat, que no dèu esser estret ni ample, ni nou; respecte á la forma y material mes adequats, dependeix de la costum, pero quant s' ha de trepitjar glas, ha de portarse sempre clavetejat. No dèu empéndrer la marxa mòlt poch á poch ni tampoch mòlt depressa, de manera que vinguin lo suor y lo cansanci: s' ha de tenir present que per anar lluny, es precís anar poch á poch. Al arrivar á algun punt de descans, no alleugerirse de roba, ni posarse á las corrents d' ayre. Si pe 'l camí sobrevé alguna tempestat, ni soplujarse baix la copa de un arbre, ni posarse á correr, ni exténdrer parayguas, perque las tres cosas exposan á l' acció del llamp. Per aquest motiu recomaná als excursionistas un impermeable, que bèn plegat pót portarse á la butxaca y ab lo qual poden impunement rébrer la pluja sens necessitat de córrer. De altre modo seria necessari portar una mudada interior que se deixa en lo punt de parada mes próxim pera cambiarla després de haberse ben aixugat y ficarse al llit fins haver entrat en reacció y tenir la roba de sobre seca; de cap manera convé la humitat, y menos anant de camí. Pera evitar l' acció del ayre aixís com la del sol, sobre lo coll, cap y cara, en lloch del *hongo* ó gorra, convindría usar una especie de *pasamontes* ó caputxa, gruixut en hivern y prim en estiu, fet segons un patró que permeti tapar ditas parts á voluntat. Aixó, que podríam dirne *caputxa d' excursionista* estalviaría lo tapabocas, lo parasol y lo sombrero; lo parasol, no obstant es mòlt útil pera recullir insectos.

No ficarse en grutas, covas y demés puestos sospitosos sens un llum, que se procurará portar un poch endevan ja alt, com baix fins un pam de terra, no tant pera tenir seguritat en los passos com pera coneixer si aquell ayre es respirable. Procurar no passar massa temps dintre de puestos mòlt frets ó mòlt calents ni passar subtadament de un extrem á altre. Si pe 'l camí se trova algun animal venenós que s' desitja recullir, péndrer totas las precaucions, y millor encara no agafarlo fins que sigui mort. Respecte als reptils, sempre que se 'n trovi un déu sospitarse la existencia de un altre no mòlt lluny, puig acostuman anar mascle y femella, sobre tot en l' estiu. Pera evitar las picaduras de certs animals y, mes que lo fret, las esgarrinxadas y demés feridas, al passar per certs puestos, seria convenient portar guants flexibles y gruixuts.

Arribada l' hora del dinar, convé esperar un rato avans de

menjar ni béurer, evitant descansar en paratjes de corrents d' ayre, ni tréurers roba tot seguit. Es per demés recomanar la sobrietat en los menjars y begudas, pero sí dèu aconsellarse que no 's menjin bolets ni cargols: los primers perque á mes d' ésser indigestos, quan sòn bons, es fácil confóndrerls ab los venenosos; y los cargols perque sòn indigestos sempre y venenosos quan han menjat plantas narcóticas y venenosas pe 'l home, en qual cas ells son lo vehícul per medi del qual s' ingereix lo veneno.

En quant á l' aygua es precís anar ab cuidado á no béurer la primera que se trova al pas, perque en algunas, ademés de sérs organisats microscópichs, hi ha sangoneras ó altres animalets que si no de moment, poden despues ésser causa de terribles malaltías, entre las quals se contan las febres tifóideas, palúdicas, etc. Ademés l' aygua enxarcada y hasta la que no ho es, pót tenir en disolució varis principis nocius que poden ocasionar graves alteracións al organisme. Pera evitar tots aqueixos inconvenients recomaném un filtre de carbó, que s' pót portar á la butxaca, al través del qual se podrá béurer si convé qualsevol aygua. Després de menjar, es bo descansar un rato avans de repéndrer la marxa. Pera descansar, y sobre tot, pera dormir durant la nit, no sòn indiferents los sitis: mòltas vegadas será preferible dormir sobre un banch, una taula ó manta, encara que siga dur, que dormir á la pallissa ó en puesto ahont hi haigi bestiar ó hi passin corrents d' ayre; en la pallissa, perque los animalets que s' hi están, las partículas de palla y arestas poden introduirse als órganos respiratoris ó altres; en puestos ahont hi haigi bestiar perque á mes de la impuresa del ayre y dels parássits, s' poden apegar las moscas y moscardons que 'ls xupan la sanch, essent fácil que inoculin varias malaltías, entre altras lo carbuncle que pót matar en pocas horas; ni en los llochs ahont se notin corrents de ayre ó mòlta humitat, perque es fácil que s' originin varios accident entre altres algun do'or que impossibiliti mes ó menos dias continuar la excursió.

Pera preservarse lo meteix de la humitat que de las feridas á las camas, serian utilíssims, calsons de cuyro, y millor usar botas fins á genoll ab las quals lo meteix se podria anar pe'ls matorrals que per puestos humits y fangosos. Segons ahont se dirigís la excursió, no estarian de més unas ulleras coloradas y tapadas pe'ls costats pera evitar l' acció massa viva del sol, especialment en mitj de la neu, y la entrada de cossos estranys en los ulls, causa las dos de fortas oftalmías.

Poch han de influir en l' excursionista las causas morals, perque durant las excursions hi haija generalment expansió de ánimo, abort de las passions concentrativas y oblit dels quefers que abruman, de manera que generalment sòn las excursións mes bè un remey contra las afeccións morals. Aixó no obstant, pót darse lo cas de que l' excursionista s' trovi vivament impressionat, agradable ó desagradablement, per objectes y escenas que no es fácil prevéurer; en aquestos cassos no hi poden res los medis preventius, entrant de plé en lo domini de la terapéutica.

Indicats los principals preceptes higiénichs, digué lo disertant, si á pesar de sa puntual observancia sobrevingués la necessitat de utilisar lo botiquí, per imprevista malaltía, vejám quins sòn los accidents á los quals están mes subjectes los excursionistas.

Anginas.—S' enten generalment per angina la inflamació de la garganta y part posterior de la boca, que produheix un embarás y dificultat de parlar y empassarse la saliva ab mes ó menos dolors; las causas mes comuns sòn los cambis bruscos de temperatura, lo refredament de la pell estant suat y los esforsos pera cridar ó cantar. Hem de indicar tan sols los medis de combátrer l' angina simple, que es la que pòt sobrevíndrer ab mes freqüencia als excursionistas. En aquest cas lo tractament es senzill: banys de peus, mostassas á las extremitats, lavativas ab sal y aygua de olivas, ó algun purgant; gárgaras ab aygua y vinagre ó ab a'um, lo que 's pót agafar ab un ralet, pera un vas de aygua y si hi ha do'or viu, 10 gotas de láudano; pòt ferse us de l' aygua salada y millor clorat de potassa ó borat de sosa. Si aquestos astringents aumentan lo dolor, gárgaras de llet ó aygua de malvas y cabessas de cascall, uns draps al coll, y millor argila ruixada ab vinagre debilitat. Al interior 4 gotas de tintura de acónit ab una xicra de aygua cada dos ó tres horas, y á tot béurer llimonadas. Si no cedeix, ficarse al llit, suar y cridar al facultatiu, avans de posar sangoneras ni usar altre remey.

Asfixia.—Entenem per asfixia l' estat de mort aparent que prové de la falta de respiració. L' asfixia pòt reconéixer per causa la falta de ayre per la sumersió en l' aygua ó algun altre líquit; la obstrucció del nas, boca ó laringe per algun cos, la falta de ayre en lo lloch ahont s' entra ó se cau; la presencia de gasos mefítichs, en qual cas la podriam calificar d' envenenament; la falta de circulació determinada per un fret intens; lo excessiu calor, etc.

En tots aquestos cassos lo primer que déu ferse es separar al malalt del puesto en que está, portarlo, si es possible, á una habitació ni massa freda, ni massa calenta, pero sempre ben ventilada, y tréurerli tot lo que pugui impedir la circulació, desbotonantli totas las pessas de vestir, y millor despullarlo, si 's pót disposar de un llit. Se procurará col-locarlo en posició horizontal, pero ab lo cap y pit un poch elevats (may penjat de cap pervall com alguns aconsellan); sols podrá mantenirse lo cap y pit mes baix y lo resto del cos per espay de 5 minuts en cas de asfixia per submersió á fí de procurar la sortida del aygua.

En aquesta posició, y despues de llimpiada la boca de la espuma y demés cossos que puguin privar la entrada del ayre en los pulmons, se farán moviments de respiració artificial, procurant imitar los naturals, apretant lentament los costats y ventre per espay de 4 ó 5 segons: tot seguit, deixant de fer pressió, se li aixecarán tot lo possible los brassos 4 ó 5 segons mes, luego se repetirá la pressió y axís se seguirá alternant per espay de mòlt temps sense desesperar, perque s' han vist cassos de tornar á la vida despues de 12 y hasta 20 horas d' estar mort aparentement. Mentres aixó 's fa, se li tirará ab forsa aygua freda á la cara, se l' aixugará y se repetirá aquesta operació algunas vegadas; al propi temps, ab las barbas de una ploma ó altre objecte se li farán pessigollas al nas, ó bè olorar amoníach y lo gas sulfurós que 's despren dels lluquets ó mistos de teya, ó cremant sofra, tot aixó ab cuydado, de manera que sols duri alguns segons. Si ab aixó no basta, no déu desesperarse, sino que se li farán fortas fregas en las extremitats y hasta per tot lo cos ab una bayeta, raspall ó cosa que rasqui, ó ab ayguardent canforat y amoníach. Cas de que aixó no dongui resultat, déu acudirse á la *insoflació* directe ó sia posarli una canya á la boca, tapar lo nas y bufar 4 ó 6 segons pera ficar ayre al pulmó, essent necessari apretar un poch la nou de Adan perque l' ayre no vaigi al aparato digestiu; millor encara seria, per ésser mes limpio y proporcionar un ayre mes pur, emplear una manxa ó una bufeta. En l' asfixia per congelació se calentará al malalt mòlt gradualment, si possible fos, ficantlo en un bany de 10°, 12°, 16°, 20°, etc., pera evitar un cambi brusco de temperatura que podria produhir la gangrena ó matar al pacient. En cas de asfixia pe 'l sulfhídrich ó gasos de las comunas, ademés de lo indicat com á procediment general, se li fará olorar cloro, que 's despendrá tirant un raig de vinagre sobre una cantitat de hipoclorit de cals. Finalment, en tots los cassos en que no

bastés lo indicat, se pót cremar esca ó draps de ayguardent sobre l' estómach y part interna de las cuixas del pacient. Quan lo malalt se comensi á retornar, lavativas de sal y vinagre y ferli béurer aygua calenta ab vi ó rom, alternant ab un poch de antiespasmódich.

Cossos estranys.—Entenem per tals tota sustancia que no participa de la vida del individuo. La major part venen del exterior y s' implantan en los teixits ó s' introduheixen per las oberturas naturals. Quan lo cos es en los ulls pót succehir qu' estigui lliure ó implantat; si está solt, siga de la naturalesa que siga, se procurará tréurerlo posant lo cap baix y tenint l' ull tancat, fent pressió ab un dit en lo ángul intern de l' ull y movent lo globo del meteix á fí de que las llágrimas l' arrastrin y l' obliguin á sortir al obrir l' ull; si no basta, se ficará la cara dins de un rentamans, plat ó altre objecte ple de aygua ben neta; tenint los ulls dintre, se obrirán y tancarán á fí de rentarlos, ab lo qual se consegueix tréurer lo cos y la inflamació; si aixó no dòna resultat, ab una xeringueta ó pera de goma s' hi tirará aygua fresca, y millor ab goma, aixarop ó clara de ou, qu' essent viscosa, arrastra lo cos ab mes facilitat; quan no bastan aquestas operacions, pót recórrers al medi de tréurerlo ab un estilet de paper, un pinzell ó un pany de mocador cargolat empapats ab clara d' ou, goma ó saliva, per quals medis, si se tè bon pols, se treuhen sense irritar l' ull. Quan lo cos está implantat, se procurará arrancarlo ab las pinsas, pero tenint mòlt cuidado á tirar, poch á poch y en lo sentit en que está implatat, perque si es frágil no se trenqui ó 's fassi mes mal ab l' instrument. Quan los cossos estranys obran no sols per la forma, sino per llur acidés ó alcalinitat, será precís, si es un ácit, rentar l' ull ab aygua de sabó ó un poch de bicarbonat de sosa, y si es cals, lleixiu ó altre álcali ab aygua y vinagre; despues d' extret lo cos, si ha quedat inflamació, se rentará l' ull freqüentment ab aygua fresca, afeginthi en tot cas 10 gotas d' extracte de Saturno y 5 de láudano, per cada xicra de aygua. També será útil un drap xupat ab llet ó aygua y clara d' ou.

Per mil causas poden introduhirse en las orellas insectes y tota mena de cossos estranys. Si está visible lo cos, se procurará tréurerlo ab las pinsas ó un estilet, ab lo cuydado que es natural de no ferir lo conducto auditíu ni ficar lo cos mes endins. Si está mòlt internat, en lloch de tanteijar ab pinsas ó escura-orellas, ab lo qual s' irritaría l' orella y se faría mes difícil la sortida, se tirarán

unas gotas d' oli d'atmetllas y despres se inclinará lo cap, lo que mòltas vegadas basta perque surti per son propi pes; sino una injecció de aygua, ó ab lo cap inclinat s' aplicará á la orella una rajoleta fina ó altre objecte cubert ab lo mocadó y ab un palet ó altra cosa se picará de manera que aquesta acció fassi baixar lo cos. Lo millor, no obstant, es la instilació de l' oli y las injeccions de aygua tébia, al principi suaus, y despres fortas, alternant hasta que surti: aixís se consegueix disóldrerlo si es soluble y facilitar que rellisqui si no ho fos. Sempre que per la acció del cos ó per altra causa s' hi sentin dolors, será útil l' oli de atmetllas dolsas ab láudano.

No es de tanta trascendencia ni tan dolorosa la presencia de cossos estranys en lo nas com en la orella, pero déu procurarse tréurerls aviat, avans no vingui una forta inflamació. També se pót intentar extréurerls ab las pinsas ó estilet si se poden agafar, pero no deu insistirshi massa; mes val omplir la boca de aygua y ferla sortir pe 'l nas ó produhir forts estornuts per medi del tabaco ó fent pessigollas al forat del nas que se trova lliure, ab las barbas de una ploma ó altre objecte; fora que sigui lo cos, pera calmar la irritació, s' ensumará aygua, y si hi ha hemorragia, lo qu' en cas de epistáxis, ó sanch pe 'l nas.

Lo punt ahont sòn mes perillosos los cossos estranys es en lo exófago. Pót procurarse, segons siga sa forma, ferlos baixar al estómach per medi de la deglució de aygua en gran cantitat, figas giradas, prunas sensa pinyol, mollas de pa, etc., ó de una bala de plom fixa á l' extrem d' un fil, ó per medi d' una cerilla ó de una cosa qualsevol llarga y flexible que supleixi la sonda. Algunas vegadas dòna bons resultats lo pegar forts cops de puny á l' esquena, medi del qual se valen hasta alguns cirurgians. Quan se detenen á la entrada del exófago, mòltas vegadas bastan las pinsas, y sino un poch de tártaro emétich, pera produhir lo vómit, ó una bona cantitat d' oli, que además suavisa lo exófago y facilita la sortida del cos. En las demés parts del cos déu agafarse ab las pinsas ó sensa, y tirár, dilatant la ferida si convingués.

Convulsións ó atachs de nervis, desvaneixament, síncope, desmay.—Sobrevé á consequencia de mil causas, particularment per las perduas de sanch, la vista de objectes repugnants, las impressións fortas, etc. Consisteix en la suspensió rápida y momentánea de l' acció del cor, ab interrupció de la respiració, pérdua de la sensibilitat y dels moviments voluntaris per falta de sanch al cervell. Pót esser síntoma de altras malaltías ó constituhir una

malaltía especial, aixís com pót venir subtadament ó precedit d'un malestar general, xiulets á las orellas, mareig, suors frets, etc. Es mes ó menos fort, arrivant á ferse mòlt semblant á la feridura y á la asfixia, ab las quals te analogía, sols que en la síncope lo primer que se perturba es lo cor, en la feridura lo cervell, y en la asfixia los pulmons; en totas aqueixas malaltías se interessan los tres órganos, sols que ab diferent ordre é intensitat.

Lo primer cuydado que requereix lo que cau en desmay es afluixar los vestits, la posició horizontal, y hasta ab lo cap mes baix que lo cos á fi de que la sanch per son propi pes vaigi al cor y del cor al cervell: mòltas vegadas basta aixó pera fer recobrar los sentits; si no basta, sens cambiar al malalt de posició, se li aixecarán camas y brassos pera lograr lo meteix objecte, se li estimulará la pell ab fregas, se li tirará aygua freda sola ó ab vinagre á la cara, se li fará olorar l' éther y en últim cas l' amoníach; mitja xicra de antiespasmódich, si pót empassársel, fregas y draps ca'ents sobre lo cor y lavativas estimulants, ab sal, aygua de olivas, etc.

Envenenament.—Los síntomas generals del envenenament son: calor á la garganta y estómach, boca seca ó espumosa, llabis pálits, encesos ó amoratats, ascos, vómits de tota naturalesa, set, respiració difícil, suors frets, dificultat de orinar, alteració de la fisonomía, etc.

En tots los cassos, com á tractament general, lo primer que déu ferse es provocar la sortida de las sustancias venenosas per medi del vomitiu, donant al pacient cada 5 minuts una cullerada de aiygua en la qual se haurá disolt una cantitat com un granet de blat de tártaro emétich per un vas de aygua, hasta que vomiti, si es que no ho produheixi lo meteix veneno; en tal cas convé no cohibirlo, ans bé favorirlo; se li donará una purga forta, dos unsas de sal de Madrit, 5 ó 6 píldoras de áloes, lavativas, etc. en cas de que fassi temps que s' té lo veneno en lo cos y se pugui créurer que ha passat del estómach als budells. Quan lo envenenament fos per lo fósforo, may déu darse oli, perque favoreix la disolució y absorció del meteix.

L' exámen de las materias tretas ó 'ls antecedents poden dar á conéixer la naturalesa del veneno quan no se sap, y allavors se podrá donar lo contraveneno apropiat després de haber provocat lo vómit y diarrea. Si lo veneno fos alguna sal de coure s' administrará la clara d' ou, aygua de llinosa ó malvas, disolució de tanino, etc.; si fos una sal de plom, lo millor será una unsa de

sal de Madrit; si una sustancia vegetal, una disolució saturada de sal comú.

Respecte als bolets diu M. Foucart que es mes fácil fer que sigan innocentas las especies mes venenosas que diferenciarlas de las comestibles. Per aixó aconsella macerarlos ó bullirlos ab aygua que tingui sal ó vinagre. Lo célebre naturalista M. Gerhard ha escrit sobre lo meteix una Memoria y diu que per 500 grams de bolets, es necessari un litro de aygua ab tres culleradas de vinagre ó dos de sal; se deixan d' aquesta manera dos horas, se rentan ab mòlt' aygua y despres se fan bullir mitj' hora, se tornan á rentar y luego se poden menjar sense cap por per mes venenosos que sigan. Seguint aquest procediment, diu que ell y tota sa familia han menjat las especies mes venenosas. M. Pon, chet, pera probar la solubilitat del principi venenós en l' ayguas ha fet bullir gran cantitat dels venenosos y ha donat á un gos l' aygua y á un altre los bolets bullits y rentats: lo primer ha mort, y lo segon no ha experimentat cap mal.

Si per no practicar aqueixas operacions, sobrevingués, com ab massa freqüencia 's veu, un cas d' envenenament per los bolets, se procurará la sortida dels meteixos per medi del oli ó l' emétich y per lo vomitiu y los purgants, donant al meteix temps la sal de Madrit (una unsa) ab dos grans de tártaro emétich per un vas d' aygua; després de net l' estómach y budells, una xicra d' aygua naf, un poch de sucre, sis gotas d' éther y tres de láudano, repetint la dóssis cada mitj' hora 5 ó 6 vegadas; si vinguessin suors frets, y esgarrifansas, café, the ó aygua ab vi ó rom ben calents.

Pót verificarse ademés l' envenenament per la pell (feridas envenenadas) y per l' aparato respiratori (asfixia).

Feridas.—S' enten per ferida tota especie de lessió local produhida per una violencia exterior; comprenentse per lo tant baix aquest nom, no sols las peladas, llagas, esgarrinxadas, etc., sino las contusions, luxacions, tortas, trencaduras, ossos trencats, cremaduras, picaduras y mossegadas de animals venenosos.

De una manera general pót dirse que las esgarrinxadas, escoriacions, etc., per llur poca importancia ó no 's curan ó s' hi posa tant sols un poch de tafetá inglés, colodion ó esparadrap pera evitar lo contacte dels agents externs. Algunas vegadas, no obstant, sense tenir importancia, molestan prou, com succeheix quan pe'l excés de camí ó pe'l mal calsat, se trova l' excursionista

que no pót continuar la marxa. En aquest cas pót emplearse un poch de tanino, sol ó ab bálsam Malatz, un drapet y sobre un cuixí de cotó fluix fixat ab una petita vena ó cinta, y millor dos tiras d' esparadrap en creu, aixó si ha de caminar; si pót reposar ó si 's fica al llit, draps d' aygua, extracte de Saturno, alum, etc.

Quan la ferida es de mes importancia, passant á la forma de tall ó desgarro, se procurará cohibir la hemorragia rentantla ab aygua freda, y si fos abundant, ab ayguardent, una disolució de alum y tanino, y millor que tot ab lo percloruro de ferro. Cohibida la hemorragia, s' aixugará la part ferida, se procurará unir las voras posantlas en llur relació natural y mantenirlas fixas per medi de tiras d' esparadrap, col-locadas en direcció trasversal ú oblícua á la de la ferida; aixó fet, se cubrirá tot ab una capa de colodion ó unas desfilas xupadas ab bálsam Malatz pera evitar l' acció del ayre y la dels cossos que pót portar en suspensió, que són mòltas vegadas orígen de una putrefacció que se desarrolla en la ferida fentli péndrer un carácter grave.

Contusions.—Són tota lesió produhida en los teixits vius per l' acció de algun cos contundent, sense solució de continuitat en la pell; pót ésser tan grave que causi la mort, per haber afectat una part interna mòlt interessant sens haver deixat lo mes petit rastre en la pell. Quan són lleugeras, bastan unas compresas de aygua freda renovadas sempre que s' escalfi aygua ab vinagre, ayguardent canforat, extracte de Saturno y tot lo que tendeix á robar calor, anyadint lo láudano si se sent mòlt dolor. Si es profunda, las ventosas ó mostassas, y després oli d' atmetllas ab unas gotas de láudano, y draps d' aygua de llinosa, llet ó aygua ab extracte de Saturno y ayguardent canforat.

Luxació.—Separació de dos ó mes ossos quals superficies articulars han perdut mes ó menos llurs relacions naturals, ja per una violencia externa ó per l' alteració de alguna de las parts que 'ls mantenian en dita relació; lo primer que se ha de fer es reduhir la luxació, ó siga tornar los ossos á puesto, procurar la inmovilitat per medi de la quietut, y sempre serán útils vendatjes, draps de ayguardent canforat, ó aygua ab extrate de Saturno y árnica; los accidents que sobrevinguessen se curarán segons lo cas.

Tortas.—Distacció violenta dels lligaments, muscles y demés parts tobas que mantenen y cubreixen l' articulació; pót ésser tan forta que causi la ruptura de alguns dels lligaments, y en aquest cas passa á ésser grave; generalment s' evitan ab un bon calsat y s' curan ab draps xupats d' aygua freda sola ó ab

extracte de Saturno, ayguardent canforat, árnica, aygua ab vinagre y tot lo que tendeixi á refredar la part, evitant la inflor y estancament de la sanch; pero dits remeys deuhen ésser continuats per espay de algunas horas, durant las quals lo malalt guardará repós; millor que tot aixó, y pera evitar que s' desarrolli una inflamació que podría produhir una anquilosis incomplerta, es la reducció inmediata. Consisteix aquesta, suposant que la torta es de peu, fent séurer al malalt, procurant ferli apoyar la planta del peu sobre lo genoll del operador; aquest agafará lo taló del peu, si es lo dret ab la má esquerra, fent un moviment de báscula de baix á dalt y de detrás á devant, produhint una forta tracció del tendó de Aquiles, y ab lo dit gros de la meteixa ma tornará á llur puesto los teixits, estenentlos tot lo possible en direcció del tormell extern; aqueixa operació continuará fins que desapareixi la inflor y quedi en estat natural. Mantenint la ma esquerra en la meteixa posició, déu procurarse ab la ma dreta tornar los teixits de la part superior y anterior á llur posició per medi de moviments de baix á dalt y de un costat á l' altre; á las horas disminuheixen los dolors, s' abaixa la inflor y lo malalt pót calsarse y continuar caminant Lo meteix objecte tè lo que vulgarment se fá, que es fer rodar una ma de morter ó altre objecte rodó ab lo peu malalt.

Trencaduras.—Consisteix la trencadura en tot tumor format á causa de la sortida de puesto de un órgano ó una part del meteix, que havent eixit de sa cavitat natural per una obertura qualsevol, se manifesta al exterior. Com se compren sòn mòlts los órganos que poden sufrir semblant dislocació, y per lo meteix mòltas las trencaduras. Las mes comuns sòn las formadas per la sortida de una porció de bodell, á conseqüencia de un estornut, tos ó per un esfors qualsevol, etc., ja sia per lo anell inguinal ó per l' arch crural; lo primer que déu ferse es la reducció, procurant posar al malalt ab posició adequada, y tornar, per medi de la pressió y moviments oportuns, los bodells dintre la cavitat ventral; despres, per medi de una pilota ó un coixí fixat per un vendatje, evitar que no surti altre vegada.

Ossos trencats.—Aixó es, la solució de continuitat de un ó mes ossos, produhida generalment per una causa externa; algunas vegadas, no obstant, pót ser produhida per la forta contracció dels muscles qu' en ells s' insertan. Lo primer que déu ferse es la extensió, despres la contraextensió y luego la coactació, quals operacions tenen per objecte encarar los ossos, ó sigui jun-

tar las dos superficies; lograt lo qual, se procurará mantenirlos en dita posició per medi de férulas y vendatjes, procurant luego la inmovilitat del membre.

Cremaduras.—En lo primer grau ó de simple inflamació de la pell ab rubicundés, basta mantenir llarch rato la part afectada ab aygua ben freda, esperit de vi, aygua ab vinagre ó extracte de Saturno, etc. En lo segon, ó quan se forman butllofas, se punxarán aquestas pera vuydarlas sense tallar la pell, y despres que hagin calmat bastant los dolors, per medi de l' aygua fresca ó lo demés esmentat, se aplicará polvo de tanino ó un liniment compost de oli de atmellas dolsas, ous batuts y un poch de láudano, procurant cubrirho prompte ab draps fins, y millor encara, cotó cardat ó buata. En lo tercer grau, ó sia quan se formi escara, se procurará calmar los dolors ab lo liniment y cubrir prompte la llaga pera evitar l' acció del ayre; la curació no 's repetirá mes que una ó dos voltas al dia; l' endemá polvos de tanino y lo meteix liniment ó lo colodion elástich, que privará per complet l' acció del ayre, causa de sérias complicacions. Los síntomas que sobrevinguin, si la cremadura es extensa, poden variar y se combatirán segons lo cas.

Picaduras de animals venenosos.—Quan la picadura es de algun insecte, com son abellas, vespas, aranyas, escorpins, encara que pocas vegadas causa la mort, pót molestar bastant, per lo qual convé en primer lloch tréurer l' instrument ab lo qual l' han produhida, si hi ha quedat implantat; luego fer surtir sanch, aplicanthi sobre un cos absorbent com l' argila ó verificant la succió ab la boca, tota vegada qu' encara que hi hagués un vírus ó materia venenosa, no se inoculan per la boca si no 's fá ferida, ans bè perden llurs qualitats deletéreas, alterantse á benefici del principi que conté la saliva y los suchs gástrichs; tot aixó ab l' objecte d' evitar lo pas dels suchs danyins al torrent circulatori; despres s' hi aplicarán draps d' aygua ab vinagre ó extracte de Saturno, y si hi ha mòlt dolor, un poch de oli de atmetllas ab láudano.

Quan la ferida es d' escursó, únich reptil venenós que 's coneix en nostre país, lo primer que déu ferse, si la picadura es en un membre ó puesto que ho permet, practicar una forta compressió un poch mes amunt de la ferida, per medi de una vena, mocador, corda ó lo que s' tingui á ma, á fi de impedir la absorció del veneno; si la ferida es tan petita que no dòna sanch, se dilatará ab lo bisturí, s' hi aplicará una ventosa ó se fará la

succió ab los llabis pera facilitar la sortida de la sanch envenenada, y luego se cauterisará ab un ferro vermell ó ab amoníach ó nitrat de plata, y millor ab ácit sulfúrich; despres de cauterisada s' hi aplicarán unas desfilas xupadas ab una mescla de vinagre y ayguardent canforat. Al interior s' administrarán 6 gotas de amoníac ab mitj vas d' aygua cada hora, repetintho 5 ó 6 vegadas. Si vinguessin desmays, fret ó altres síntomas d' envenenament, se fará lo que l' cas requereixi. Del meteix modo se tractarán de moment las mossegadas de animals venenosos y lo carbunclo.

Hemorragia.—Si es per lo nas (epistaxis), quan la cantitat de sanch que surt es poca, no es necessari cohibirla, puig mòltas vegadas es un desahogo natural y saludable; en passant de certs límits, se cohibirá, col-locant al malalt en siti fresch, lo cap alt, draps d' aygua freda, aygua ab vinagre, esperit de vi ó éther en lo front; se li aixecará lo bras del costat per ahont surt la sanch, hasta la posició vertical durant 4 ó 6 minuts, al propi temps que ab l' altra ma se li tapará lo nas. Si no basta aixó, se li fará ensumar aygua ab un poch de vinagre, ácit sulfúrich (8 gotas per vas d' aygua), polvos de alum (una culleradeta de las de péndrer café per tres vasos d' aygua), y en últim resultat percloruro de ferro (una cullerada per vas d' aygua).

Quan la sanch surt per la boca, pót ésser ab vómit, lo qual suposa que es del aparato digestiu, ó ab tos, lo qual indica que prové del aparato respiratori: en tots dos cassos deuhen péndrers, si es possible, trossets de glas, sino aygua fresca ab vinagre ó ácit sulfúrich, de manera que sigui lleugerament agre; si aixó no basta, aygua ab percloruro de ferro, 20 gotas per un vas d' aygua, de la que se 'n pendrá una xicra cada hora. En tots dos cassos, pero especialment quan es del pit, ó sia ab tos, se procurará lo major repós possible, evitant parlar y fer moviments de brassos. Sempre serán bons los revulsius, mostassas ó fregas d' oli ab amoníac (parts iguals) en las extremitats.

Las hemorragias per feridas se cohibirán usant los meteixos remeys indicats; rentar la ferida ó posarhi draps xupats d' aygua fresca ab vinagre, esperit de vi, alum, tanino, ó percloruro de ferro. Basta moltas vegadas tapar la ferida ab polvos de tanino ó pega grega, unas desfilas ó draps sobre y lligarho ab una vena. Si la ferida es en un bras ó cama, deurá aixecarsel tot lo possible.

Indigestió.—Perturbació mes ó menos passatjera de las fun-

cions del aparato digestiu, que sobrevé ordinariament al cap de mes ó menos temps de haber menjat, per causa de un accés ó mala qualitat dels aliments, per l' estat patológich del estómach, per un excés de traball físich ó mental despres de haber menjat, per fortas impressions ó per altras causas, com es lo fret, etc. Quan se presentan los primers síntomas, bastan algunas vegadas begudas aromáticas (thé, tila, aygua naf, salvia, etc.). Si á pesar de aixó sobrevenen ascos, deurá facilitarse lo vómit fent pessigollas en la garganta ó bebent aygua calenta ab oli de atmetllas, y en últim resultat una cantitat com un gra de mostassa de tártaro emétich en mitj vas d' aygua; despues begudas aromáticas; si hi ha cor agre, bicarbonat de sosa; si do'or de ventre, un poch de antiespasmódich ó una xicra d' aygua naf ab 6 gotas de láudano, 3 ó 4 vegadas cada hora; si la diarrea es abundant ó dura mes de un dia, un paperet de óxit de bismut cada 4 horas, y entremitj un de fosfat de cals. Si hi ha dolor de ventre y restrenyament, un poquet de sal de Madrit, una xicra d' oli de atmetllas ó una lavativa. En tots los cassos abstinencia de menjar y de begudas alcohólicas.

Insolació.—L' acció del sol fort sobre la pell pót determinar una forta inflamació bastant incómoda y algunas vegadas grave y afectant la forma d' erisipela. Pera calmar la picor y calor que s' hi sent, aixis com per prevenir complicacions, draps xupats de aygua ab vinagre, estracte de Saturno, y si fès mòlt mal un poch de láudano. Pót també usarse una disolució de alum ó tanino, y convé tapar la part afectada pera evitar l' acció del sol y la del ayre.

L' acció del sol sobre lo cap pót produhir lo *tabardillo* ó *febre térmica*, afecció cerebral que, com totas las de aquest órgano, convé no descuydar. Quan un compren que lo sol l'hi ha entrat al cap (com se diu), comensará per posarse draps d' aygua ab vinagre, esperit de vi canforat, árnica, en fi, qualsevol cosa que robi calor; al meteix temps mostassas á las camas, un purgant (4 píldoras de aloes) y cada hora una xicra d' aygua ab 3 ó 4 gotas de tintura d' acónit. Un autor ha demostrat que la temperatura de 39° á 40° pót produhir la mort ab poca estona. Convé, donchs, als que no s' hi han acostumat gradualment, evitar tant aquest calor excessiu com lo fret y lo enrariment del ayre.

Mal de las montanyas.—Es de asfixia per enrariment del ayre. A 4,500 metros sobre lo nivell del mar já no se observa

vegetació, y á mes de 6,000 no hi pót víurer cap animal. No obstan, en 1804 Gay Lussac s' elevá en globo hasta 8,400 metros, sentint sols un' aceleració en lo pols y en la respiració. Havém de créurer que si hagués pujat per la forsa muscular ó hi hagués permanescut mes temps, hauria sentit tots los síntomas de aqueixa especie de asfixia. Alguns dels que fan excursións per los Alpes han tingut ocasió de notar aquest *mal de las montanyas*, vejentse obligats á recular, descansar y tornar á empéndrer la marxa, acostumantshi de mica en mica: es l' únich recurs que queda: sustréurers á la causa que la produheix y combátrer despres los efectes segons siguin ells. Se assegura, no obstant, que alguns carmelitas, entre altres lo Pare Jaume Prats, en llurs excursions per los Andes, han pogut arribar á grans alturas valentse de un medi que no sabém cóm pót obrar, per mes que afirman dar bons resultats, y que consisteix en mastegar de tant en tant un gra de all.

En vista de lo dit anteriorment, deuhen inclóurers en lo botiquí del excursionista los medicaments que s' expressan á continuació:

Aygua naf.—Ayguardent canforat.—Aygua del Carme.—Antiespasmódich.—Amoníac.—Acit sulfúrich.—Alum (polvo).—Bicarbonat de sosa.—Bálsam Malatz.—Colodion elástich.—Estracte de Saturno.—Ether sulfúrich.—Esparadrap aglutinant.—Fosfat de cals.—Hipoclorit de cals.—Láudano de Sydenham.—Nitrat de plata —Oxit de bismut.—Oli d' atmetllas dolsas.—Percloruro de ferro.—Píldoras de áloes.—Sal de Madrit.—Tintura de acónit.—Tintura de árnica.—Tártaro emétich.—Tanino.—Tafetá inglés.—Vinagre concentrat, xarop simple ó punsem.—Draps, venas, desfilas, cotó cardat ó buata, una faixa ab veynas, férulas, una pera de goma, pinsas, estisoras, cullereta de marfil, copa de vidre ó vas de plata, un rotllo de cerilla, agullas, fil, esca y un pinzellet de pel de marta.

Atenent á las petitas cantitats que de cada cosa se necessitan y á una bona colocació que se 'ls pót donar, es fácil fer un botiquí mòlt portátil y ab lo qual poden socórrers totas las primeras necessitats y evitar gravíssims mals y algunas vegadas la mort. Acabá lo disertant dihent que aqueixos últims motius lo havian decidit á acceptar lo desarrollo del tema de aquesta conferencia.

EXCURSIÓ COL-LECTIVA

A FIGUERAS, CASTELLO DE AMPURIAS, PERELADA, Y VILABERTRAN, LOS DIAS 28 Y 29 DE MARS DE 1880.

Extracte del acta.

Lo dia 28 de Mars sortírem de Barcelona per lo tren del carril de França, lo president D. Ramon Arabía, D. Eudalt Canibell y l' infrascrit. Lo temps estava cubert y l' estat atmosférich general feya presagiar una inminenta pluja si per circunstancias especials aquell estat no mudava. Això, no obstant, poca influencia podia tenir en nostra expedició, á menys que tals perturbacions atmosféricas vinguessen á ocasionar rieradas, inundacions, etc.

Deixant donchs temors que quelcom tenian de prematurs, nos disposárem á admirar lo variat espectacle que á abdós costats de la vía anava desenrotllantse. Prou conegut que es lo camí perque 'ns detingam á detallarlo sobre tot quan tan llarga tasca tenim al devant, mes no deixarém de consignar que instintivament nos llansárem tots á la finestra del cotxe aixís que poguerem divisar la histórica y pintoresca vila de Hostalrich, que ab sos murs negrenchs y per sa especial situació, sempre són novas las impressions que causa.

No cal dir tampoch ab quin interés y afecte volguerem saludar de pas á la inmortal ciutat que tants recorts guarda per tot bon catalá, y admirar una vegada mes lo gótich campanar de Sant Félix, la Catedral, Sant Pere de Galligans y la pintoresca vista de la ciutat, com desde 'l carril se divisa.

Al passar per Sant Miquel de Fluviá nos quedárem embadalits devant de la notabilíssima torre románica que per curts moments, tan sols durant la parada del tren, pót admirarse.

Al arribar á Figueras nos esperavan en la estació nostres delegats consocis y amichs en Esteve Treyter y en Pere Moncanut, á la amabilitat dels quals deviam los principals datos de la excursió, y los qui 'ns tenian previnguda una tartana per si voliam seguir nostre viatje, que es lo que determinárem á fi de guanyar temps.

Eran las 12^{h} 15^{m} quan sortírem de Figueras en direcció á Castelló. Lo temps s' havia aclarit; en lloch de la tramontana forta que per las regións aquellas acostuma dominar, sols deixava sentirse un oreig del Canigó que, á pesar de la fresca res tenia de desagradable.

La carretera, que es la que conduheix á Rosas, mòlt ben conservada y plana com lo palmell de la ma, segueix la direcció de O. á E. aproximadament y porta á Castelló en dos trets perfectament rectes, ab poca desviació l'un del altre. A un quart d'hora de Figueras, á la esquerra se trova Vilatenim, y en la meteixa direcció se veu lo campanar de Vilabertran; mes endavant, atravessant lo Manol (afluent de la Muga), ahont hi ha una sólida passera establerta sobre pilars de pedra que asseguran lo tránzit en cas d'una avinguda. Pochs minuts despres (12h42m) passarem per Vilasacra, que 's trova á mitj camí de Castelló; al lluny se distingeix lo campanar de dita vila, y á l' horisont lo castell de Rosas.

Lo pla que atravessa eixa carretera es verament deliciós; exhuberant de verdor y brollant aygua per tot arreu, dòna goig de véurer la varietat de cultiu, que hi prospera ab gran ufanó, gracias á la bona qualitat del terreno. Tan favorables condicions foren causa, segons los historiadors, pera que vinguessen á establirse en aquesta regió los primitius moradors d' Espanya.

A la 1h y 20m entravam á Castelló despres de atravessar lo pont que hi ha sobre la Muga (riu anomenat antiguament Tichis ó Anystus), que passa junt á la població.

Baixárem á la «Posada Ampurdanesa» de Joan Palou (a) *Joanet Macu* (que de pas recomanèm als excursionistas per lo bon tracte que hi rebérem), y mentres nos aparellavan lo dinar anárem á donar un tom pera fernos cárrech del aspecte general de la població, que per tot arreu demostra una gran netedat.

Atrets per un impacient desitj fácil de compéndrer, anarem á parar á la plassa de la colegiata, quedant extassiats devant del aspecte que presenta la fatxada; allí vingué á trobarnos nostre apreciable consoci d legat en Salvador Genís, que sabent nostra arribada, acudí á posarse á nostra disposició, per lo que forem obsequiats despres de dinar, en lo café, ahont nos esperavan lo senyor arcalde D. Joseph Aupí, lo conegut poeta en R. Bordas y alguns altres senyors, quals noms sentim no recordar, agregantshi mes tart lo il-lustrat senyor metge D. Fortunat Budó y los Srs. Masetis y Sabater juntament ab los quals y ab tan bona companyía emprenguerem la visita de tot lo notable que la població conté.

De la antigua *Castulon*, que formava part de la colonia greco-espanyola Emporion, res ne queda en la actualitat. Un historiador afirma haverse trovat en distintas épocas y en lo territori que ocupava aquella algunas armas y utensilis de pedra y bronze pro-

pis de las etats prehistóricas. Segons tradició, allí es ahont S. Pau fundá la primera iglesia cristiana. En lo sigle X s' hi celebrá un concili provincial pera dirimir las qüestions que tenia l' abat de Banyolas ab lo de Sant Pere de Roda.

Mes tart, en lo sigle XIII, fou capital del comtat de Ampurias. Actualment la vila de Castelló conta ab uns 3,000 habitants y tè fama de morigerada. Aquesta qualitat no extranyariam que fos deguda principalment á la afició que sos habitants han tingut de temps antich per la música, tota vegada que hi existia una plassa de mestre de capella y era considerada aquesta de tal importancia, que la dotació del dit mestre la constituhia una heretat de 400 vessanas; justa es además la nomenada de las coplas de Castelló, d' ahont han surtit varios distingits professors que ara com ara están desempenyant los primers llochs dels principals teatros de Barcelona.

Sortint pe 'l portal del Puig, tinguérem ocasió de admirar las bellas proporcions de la antigua fatxada de casa Pastells, que está mòlt ben conservada, ab son macís portal á punt rodó, damunt del qual s' hi ostenta l' escut d' armas (ara mutilat á conseqüencia de las darreras perturbacions políticas) y ab dos bells finestrals partits per delicadas columnetas. Es tradició que 'l mar arribava, en altre temps, fins prop de la casa, que servia de aduana y que encara s' hi veuhen en sos murs posteriors, senyals de las argollas que servian pera amarrarhi las embarcacions.

Tirant cap á la dreta del expressat portal del Puig, pót un donarse compte del emplassament que ocupava l' antich clos de fortificació, que s' remonta al sigle XIII, y quals murs corren com empotrats y confosos ab las edificacións adjacents, essent fácil seguirne los restos á través de las eixidas, corrals y patis, ó per damunt de las teuladas de las casas. Un pany, no obstant, de dita muralla, pót véurers á la part de llevant, ben conservat, á causa de haverse aprofitat lo fosso pera ferne acequia de un molí, lo qual li dòna encara mes carácter, evitant aixís que fins ara s' hi haja adossat construcció alguna. Forma part d' aquest pany una torre quadrada en la que s' nota un portal aparedat que, segons documents antichs era nomenat lo portal de la Gallada.

Seguint en la meteixa direcció y donant lo tom á la vila, contemplárem l' ábside de Santa María y la fatxada posterior del convent de Sant Domingo, erigit aquest damunt del antich palau dels comtes, sigle XIII, del que se 'n conserva encara un gros

pany de mur y la meytat inferior de una torre, vejentse clarament desde allí la situació del fosso.

Donant la volta, entrárem en lo dit convent de Sant Domingo, qual iglesia, que serveix en l' actualitat de depósit de palla, es de l' any 1767, segons la inscripció del portal, y nos recordá lo interior del temple de Sant Agustí de Barcelona. Lo restant de dit convent está destinat pera hospital provisional, cos de guardia, etc., etc.; sos claustres sòn mòlt espayosos, y la vista que s' disfruta desde 'ls balcons de la fatxada posterior es inmensa y encisadora. Sòn notables uns capitells de gust bisantí que hi ha en un dels corredors del primer pis.

Capitells del convent de Sant Domingo.—Castelló d' Ampurias.

Passárem despres á visitar la colegiata ó parroquia de Santa María, notabilíssima per mòlts conceptes. La fatxada, que es del sigle XV, s' aixeca sobre una gradería de tres grahons de ample estesa (que 'ns digueren ser mòlts mes los que hi ha soterrats) de llosas de marbre blanch y de marbre blau alternadas. La portalada, qu' es magnífica, s' compon de varias ojivas concéntricas, entre las quals y pe 'l llarch de las meteixas corren delicats adornos de fullatje calats primorosament; aquestas ojivas están sostingudas per columnetas, entre las quals hi ha las estátuas dels dotze apóstols, sis per banda, sota los corresponents doserets, y reposant damunt de un pedestal tirat, dividit per requadros de mòlt elegant dibuix. Un banch de pedra per cada costat completa lo basament de la portalada y enclouhen á aquesta dos pilanets que rematan ab agullas de crestería. Damunt de la porta hi ha un alt relleu que representa la Adoració dels Sants Reys. Lo restant del frontis desdiu de la magnificencia que s' empleá en la portalada, ja que ni lo segon cos ab son rosetó, ni la única torre (quadrada y enmarletada) que hi ha en lo primer cos res tenen de particular.

No dirém lo meteix de la hermosíssima torre quadrada del sigle XII, que constituhía lo campanar antich, y que sols es comparable ab la de Sant Miquel de Fluviá. Sòn majestuosos y de bellas proporcions los tres pisos que sobresurten del temple, divi-

dits per plafons que adorna una elegant cenefa de petits archs simulats. En las respectivas caras de cada pis s' obra un finestral románich-bisantí, de triple arch, que descansa sobre sis columnetas situadas de tres en tres, paralelament y en sentit de la profunditat del mur. Lo ben trassat de totas sas líneas y lo color negrench de la pedra donan al conjunt de la obra una majestat y bellesa indescriptibles.

En una de las peanas dels apóstols notárem la següent inscripció que potser s' refereix al autor ó al que sufragá 'ls gastos de aquella magnífica plana del art arquitectónich.

Llegenda de una peana dels apóstols de la portada de la iglesia de Castelló d' Ampurias.

Nicolay Torrom, diu la llegenda anterior, y en un dels costats y com si fòs á continuació se llegeix la paraula *ca(m)psor* que no 'ns ha sigut fácil determinar.

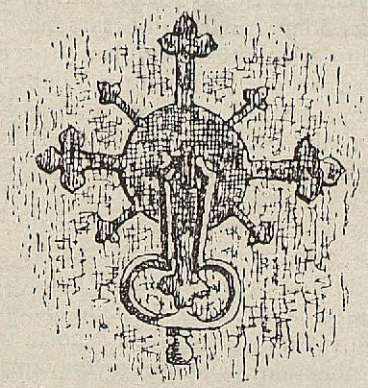
Entrant en lo temple, s' observa ja una diferencia en son estil comparat ab lo de la fatxada: las líneas sòn severas, los adornos escassos, las columnas que sostenen y divideixen las tres naus sòn prismáticas, y las ojivas tenen pochs bordons.

La nau del mitj es grandiosa y de bonas proporcións, las dels costats sòn elegantíssimas; aquesta part del temple es del sigle XIV. En arribant al creuher s' observa major rudesa, si aixís pót dirse, y efectivament es la part mes antiga del temple, ja que sa construcció data del sigle XI, á mitjans del qual se comensaren los fonaments.

L' altar major es d' estil gótich flamejant ó florit y sas líneas generals, en nostra humil opinió, poca bellesa tenen, á pesar de que, segons parer de persona observadora y entesa, la part superior de dit altar fou afegida en época molt posterior á la del que 'n podrian dir retaule; no obstant, aquella massa de alabastre tè certa grandiositat, y la riquesa de sos detalls fa oblidar ben prompte aquell defecte. Consisteixen dits detalls, apart de la ornamentació, qu' es exhuberant, una multitut de alts relleus

que representan diversos passos de la Passió, en los que l' artista empleá tal primor y delicadesa, que lo mes exigent no hi tindría res que dir: mòlta ingenuitat en la expressió de las figuras, y algunas ben encertadas; lo conjunt tan afiligranat, que ha de produhir un sorprenent efecte quan pót contemplarse ab favorables condicións de llum. Lo alabastre es procedent de las pedreras de Sagaró y Beuda, segons consta de un manuscrit de l' any 1838 que obra en poder de l' actual propietari de ditas pedreras, nostre consoci delegat D. Estanislao Vayreda, del Noguer de Sagaró.

En l' altar major hi ha també de notable la mesa formada de un sol bloch de pedra, quals dimensións són 3^{m} 25 per 1^{m} 74 y 0^{m} 21 de gruix y está sostinguda per cinch columnetas, y lo pom de la porta del Sagrari.

Pom de la porta del sagrari del altar major de Castelló d' Ampurias.

A la amabilitat del Sr. Rector deguérem lo poder véurer també lo tresor de la parroquia, que en veritat tè mes valor material que arqueológich. Són de notar un viril gótich de plata y alguns reliquiaris; además, com curiositat, un reliquiari d' or contenint una moneda que per tradició se considera, y una inscripció ho assegura, ésser un dels trenta diners pera qual preu Jesús fou venut.

No podem menys de senyalar com altre curiositat del temple, lo baptisteri ahont se veu una pica de batejar, ó millor dit, duas picas juntas formadas de un sol bloch de pedra de dimensións extraordinarias.

En sortint del temple de Santa María, notable per tants conceptes, tinguérem ocasió de admirar en casa del Sr. Nouvilas, que 'ns rebé ab suma amabilitat, una Biblia manuscrita que jutjárem ésser del sigle XIV, en vitela, tamany fólio á duas columnas, contenint una profusió de inicials coloridas y adornadas de bon gust. També 'ns mostrá dit senyor una edició bastant rara del Vinyola ab gran nombre de grabats de mòlt mérit.

Aquí terminá nostra visita á la vila de Castelló d' Ampurias, despedintnos de totas aquellas personas que 'ns havian afavorit ab sa grata companyía, y á las quals no podem menys de tributar las mes expressivas gracias, especialment al Sr. Arcalde y al Sr. Secretari del Ajuntament (nostre consoci delegat) que vinguéren á última hora de la vetlla pera dirnos adèu y fernos tota mena de oferiments.

L' endemá al matí á las 6^h 50^m sortírem de Castelló en direcció á Perelada, no podent anarhi directamente per lo mal estat del camí ab motiu de las darreras plujas, y preferint ferho, pera guanyar temps, passant per Vilatenim y Vilabertran.

Lo dia era primaveral, l' atmósfera pura y lo paysatge, al fons del qual s' alsaba majestuós y espléndit lo Canigó ab son blanch ropatje matisat per la llum del sol, era de un efecte encisador.

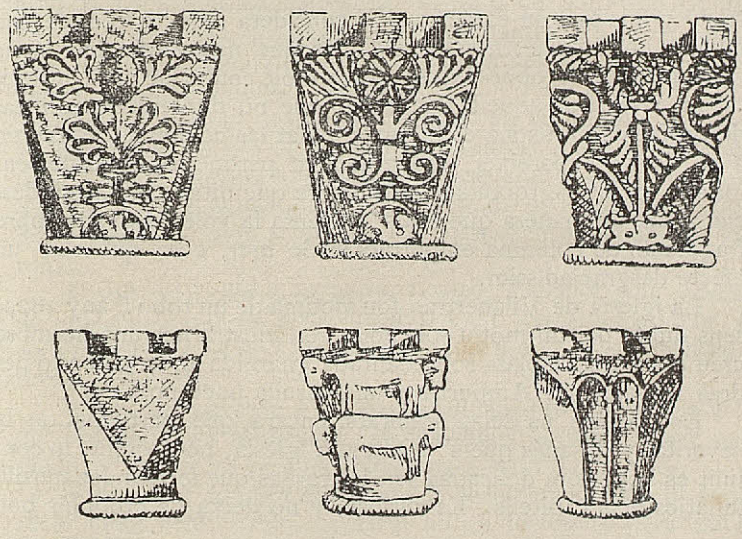
Seguint donchs la carretera que va á Figueras, arribavam á Vilatenim á las 7^h 30^m, y trencant cap al N. per un camí que atravessa lo carril de Fransa entravam á Vilabertran á las 7^h 45^m. Sens deturarnos y en la meteixa direcció passárem lo Llobregat; poch depres ja veyam á la esquerra l' horta y molí de Perelada, y atravessant finalment la Muga, arribavam á las portas del palau á las 8^h 15^m.

Allí 'ns esperavan nostres apreciables consócis delegats en Treyter y en Moncanut juntament ab los quals y gracias á la amabilitat del majordom del Sr. comte, per trobarse aquest senyor ausent, passárem á visitar lo palau, del que poch d' antich ne resta, y está convertintse actualment en una magnífica possessió ó siti de recreo. No obstant, es digne d' elogis la solicitut ab que van recullintse y aprofitantse pera la ornamentació de la obra nova los fragments que tenen algun mérit artístich, adaptantlos de la millor manera possible, y preservantlos aixís del oblit y de la destrucció. En una de las salas poguérem admirar tres quadros al oli de grans dimensións, quals autors no 'ns fou possible averiguar, mes nos sembláren relativament moderns; representan

los principals fets d' armas dels comtes antepassats y són notables per la correcció de dibuix y vigorosa entonació.

De allí passárem á la iglesia del Carme, que es lo panteon dels comtes de Perelada, en qual claustre hi ha una bella lápida sepulcral de la que 'n treguérem copia.

Visitárem despres lo claustre de Sant Domingo (ara destinat per hospital) lo que 'ns deixá maravellats. Es lo dit claustre d' estil románich bisantí (que atribuhirem al sigle X); tè poca semblansa ab los demés de sa classe tant en la disposició de sas arcadas com en la varietat de capitells, encara que són toscament traballats. Mòlt nos dol que un monument de tant valor

Capitells del claustre del hospital de Perelada.

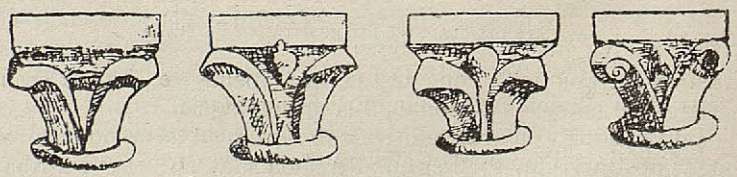
artístich sia tan poch conegut, ja que apenas es citat ni se 'n parla gayre entre los aficionats á la arqueología.

Impressionats en gran manera y ab sentiment de no poder prolongar nostra visita, sortirem de Perelada á las 10 h 17 m y arribavam á Vilabertran á las 10 h 45 m, ahont nos esperavan encara nous motius de admiració, al meteix temps que de pena. Lo antich convent de l' ordre de Sant Agustí, edificat á últims del sigle XI y convertit en colegiata desde lo sigle XVI va perdent sa

fesomía baix las injurias de la paleta y del temps. Lo bell campanar bisantí, contemporani y mòlt semblant al de Castelló, ab la sola diferencia que 'ls finestrals són de doble arch sostingut per duas columnetas ab capitells abiaixats, ha merescut no fa gayre lo coronament de una barana de mahó que 'n suporta una de ferro, ¡sens dupte perque fassia mes goig! En la iglesia la profanació artística ha pres encara majors proporcions: dita iglesia se compon de tres naus: la del centro mòlt elevada ab volta de punt rodó que s' apoya sobre groixudas columnas adossadas al mur; las naus laterals són baixas y obscuras, formant volta tirada, de quart de cércol, qual part superior s' apoya contra la nau central; lo conjunt, en fí, es matusser y pesat, lo qual res tè de estrany y fins está en carácter si 's considera que lo temple fou edificat en lo sigle XI, y per un abat que necessariament havia de imprimir á la obra eixa severitat mòlt conforme ab l' austeritat monástica de aquell temps. Lo que no duptem en calificar de profanació artística es lo haver tallat las columnas de mitj en avall, fent desaparéixer, probablement perque no destorbessen, los alts sóculs y groixudas bases sobre que ditas columnas descansavan, de manera que ara s' presenta la volta apoyada sobre fragments de columna empotrats en lo mur, cosa qu' es d' un efecte desgraciadíssim.

La iglesia de Vilabertran fou víctima de un robo l' any 1822; sens dubte per tal motiu sols poguéren mostrarnos una hermosa creu bisantina de plata sobredaurada guarnida ab camafeos ó pedras romanas de Ampurias y una casulla poch notable.

Lo claustre 'ns deixá admirats: encara que participa de la severitat y pesadés que s' nota en la iglesia, no obstant, lo conjunt es bell, com delicadas són las ratllas que forman los senzills fullatjes dels capitells. Es curiosa, y no deixa de produhir bon

Capitells del claustre de Vilabertran.

efecte la disposició de las arcadas quals apoyos consisteixen ja en duas columnetas, ja en un macis de pedra alternadament. També

ofereixen bon cop de vista los archs diagonalment colocats á cada ángul de las galerías y que s' presentan de cairell al recórrer aquellas; sensible es que no hajan pogut lliurarse de las caricias de la bronja.

Sortint del claustre, passárem per un pórtich baix y d' especial disposició ja que lo forman dos archs encrehuats que reposan sobre pilanets de poca altura; aquest pórtich dòna pas al pati del convent.

De allí pujárem á la sala capitular, que va arruinantse per moments y de la qual sols ne resta de notable dos finestrals gótichs mòlt elegants. Desde las teuladas poguérem véurer la extensió del antich clos enmarletat que voltava lo convent. Tot baixant no poguérem menys de fixarnos en una coincidencia estranya: aquell lloch qu' en altre temps, segons tradició, havia estat asilo dels darrers templaris, es avuy dia, segons poguérem véurer, escola y capella protestant.

A pesar de tenir lo temps mòlt just, no volguérem tornar á Figueras sens pujar á visitar lo famós castell edificat per Fernando VI, essent ministre lo marqués de la Ensenada en 1757, y contemplar lo lloch ahont morí als 22 de Janer de l' any 1809 mártir de la patria, lo insigne Alvarez de Castro, gobernador de Gerona.

Al sortir del castell dirigírem la vista á aquell gran nombre de poblacións que de allí s' distinjeixen, despedintnos per ara de aquell bell tros de Catalunya que 'ns deixá mòlts desitjos de tornar á véurerl.

Nos acompanyáren á la estació del carril los ja citats amichs en Treyter y en Moncanut, ab los quals havíam passat bona diada, y arribárem per fí á Barcelona á las 8 del vespre.

Encara que aquesta excursió pót considerarse com d' exploració únicament, caldrá tornarhi ab un fotógrafo pera traurer tot lo profit possible; no obstant alguns traballs se feren y consisteixen en los dibuixos següents: Castelló de Ampurias. La fatxada de Casa Pastells. Detall de ferro labrat de una porteta que hi ha darrera lo altar major de Santa María. Una piqueta que hi ha en lo presbiteri prop de la mesa. Vista posterior del convent de Sant Domingo. Calch de una inscripció de la fatxada.—De Perelada. Lápida sepulcral que 's troba en lo claustre del Carme. Varios capitells del claustre de Sant Domingo.—Vilabertran. Prop la meytat dels capitells del claustre y un croquis de una ala del meteix.

GASTO.—3 terceras de Barcelona á Figueras á 35'50 rals y tornada, 213 rals.—Tartana de Figueras á Castelló d' Ampurias, 3 assientos á 2'50 rals, 7'50 rals.—Hostal de Joan Palou, dinar, sopar y quarto lo 28, esmorsar lo 29, pera tres, y estrenas, 64 rals.—Dia 29, Tartana á Vilabertran, Perelada y Figueras, 20 rals.—Beguda en Vilabertran, 2'12 rals.—Visita al Castell de Figueras, estrenas 3 rals.—Dinar pera tres en Figueras, y estrenas, 32 rals.—Estació de Figueras, 5 cafés, 5 rals.—Total: 346'62 rals. Toca per cap 115'54 rals.

HORARI.—Dia 28 Abril 1880: Sortida de Barcelona en lo primer tren.—Id. de Figueras á las $12^h\ 15^m$.—Pas per Vilatenim á las $12^h\ 30^m$.—Id. per Vilasacra á las $12^h\ 42^m$.—Arribada á Castelló á la $1^h\ 20^m$.—Dia 29: Sortida de Castelló á las $6^h\ 50^m$.—Arribada á Vilabertran tornant á passar per Vilatenim á las $7^h\ 45^m$.—Id. al palau de Perelada á las $8^h\ 15^m$.—Sortida de Perelada en direcció á Vilabertran á las $10^h\ 17^m$.—Regrés á Figueras y arribada á Barcelona á las 8 del vespre.

Lo Secretari accidental, A. VERDAGUER.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

COSTUMS ANTIGAS DE LAS VALLS PYRENAICAS.

Perseguits los antichs pobles que habitavan las faldas dels Pyrineus, íberos, cántabros, ó galo-romans, per los invasors franchs, sarrahins ó visigoths, se refugiáren en las fraus poch accessibles de llurs montanyas. Ab la edat mitjana y sas costums feudals, conservaren intactas, contrariament á l' estat polítich de las terras baixas, totas las llibertats de las comunas y dels municipis romans. No obstant, en aquellas petitas valls elevadas, la comuna era la vall entera, perque sos habitants no possehian mes que poblets, y aqueixa vall estaba baix la soberanía, mes nominal que real, d' un feudatari de la Corona.

La noblesa hi era quasi bè desconeguda, á excepció dels *abats llebs* encarregats de defensar la frontera. Eixos abats ó préberes llechs, qu' eran uns laichs instalats del temps de Carlemany en antigas y petitas abadías (d' ahont prengueren llur nom), percibian las rendas de la Iglesia, mes també tenian á llur cárrech la conservació dels edificis y las pagas dels sacerdots; haventse donat cassos de que abats llechs protestants féssin las presentacions pera las vacants de las rectorías católicas.

Mòltas valls pyrenaicas, prou independentas las unas de las altras, prenian de vegadas lo nom de *república* en lo sentit polítich, y de *pascal* en lo religiós. Llurs magistrats s' anomenavan sovint *cónsuls* y lo comte de Bigorra, allá per

los sigles x y xi, era denominat á voltas *consul Bigorritanus*, títol mòlt apropiat á la mena de poder qu' exercía en aquella época.

Vaig á donar un rápit bosqueig dels costums y usatjes antichs d' algunas valls dels Pyrineus, referintme per mes amples detalls á las obras dels Srs. Castillon, Cénac-Moncaut, Cordier, de Lagrèze, Nogués, etc.

Es digne de notar que si la unitat de la França ha fet necessaria desde fá un sigle la supressió de semblants costums, subsisteix encara la república d' Andorra, que per sa constitució primitiva y pastoral dòna una perfecta ideya de l' autonomía de que gosavan avans las valls vehinas.

Costums de la Vall de Barèges.

I. Historia.—Per *Vall de Barèges* s' entenia, y s' enten encara avuy, tot lo territori que forma lo cantó actual de Luz, poblat per 6,200 ánimas. Lo nom de Barèges s' ha aplicat despres á aquella població ahont hi ha los banys situats en la petita vall del Bastan, y que ni tan sols es comú. La vall, composta de 16 comuns, está voltada de montanyas escarpadas que arriban fins á 3,200 metros, y las únicas comunicacions que tè sòn per uns colls elevats, ab dos valls espanyolas, la de Beose-Pineda y la de Bucharo-Broto. Dos solas carreteras la posan en comunicació ab las valls francesas: la una per lo coll de Perafita ab la vall de Lavedan, y l' altra per la frau de Turmalet ab las valls d' Aura y de Campá.

Los baregenchs gosaren en tots temps de una gran llibertat consagrada per los *furs de Bigorra*, publicats vers l' any 1100, y seguits de furs particulars per cada vall, que los constituhí en veritables repúblicas. Avans de publicar eixos furs, lo comte de Bigorra consultá la noblesa, lo clero y lo poble; y d' aquest acte nasquéren los estats de Bigorra. Los inglesos primer, y despres los reys de França, confirmáren aquellas inmunitats.

Independent y tranquila en sa pobresa, protegida per defensas naturals invencibles, la vall de Barèges no fou teatre de batallas. No obstant, baix lo régimen de Auger-Lafitte, se sublevá contra la dominació inglesa y ajudá á Joan de Borbó, comte de Clermont, á apoderarse del castell de Santa María de Luz, á pesar de sa posició inespugnable, ocupat alashoras pe 'ls Inglesos.

L' instint de batallar dels baregenchs no 's despertava mes que per las freqüents disputas ab los *vehinats* (valls ó repúblicas vehinas), á propósit de pasturatjes y altras qüestions de igual mena. Certs tractats de pau y d' aliansa, denominats *paxeries*, posavan terme á las disputas, lo qual fou motiu de que los baregenchs revindiquessen ab fermesa, devant la cort del Parlament de Navarra, lo dret de conclóurer tractats de pau y de comers ab los espanyols, sos vehins.

Barèges feu un *acort de paxeries* ab la Vall de Broto (Aragó) l' any 1390, y las dificultats del meteix se jutjaban á Gavarnie. Un tractat semblant existía ab la Vall de Beoso (Aragó) renovable cada any, tant aviat á Pineda com á Heas. Aqueixas concordias tenian tal poder, que durant la guerra de Successió d' Es-

panya, los baregenchs y los aragonesos s' avisavan mútuament l' arribada de las tropas enemigas. Los habitants de Campá pactáren també ab los del *vic* de Labatsus.

Lo baregench d' aquell temps, aislat en sas montanyas, acullía sempre l' estranger ab mòlta desconfiansa.—¡Cóm han mudat los temps!—Si s' arribava á véurer un estranger en la vall, que no fos dia de mercat, los estatuts de Luz prescribían que debia convocarse á so de campana als habitants en la plassa, y condemnaban á una penyora de 2 escuts á aquell que hagués donat hospitalitat gratuita á l' estranger ó l' hi hagués llogat una habitació sens lo consentiment del poble. ¡No hi havia mes!

Eixos estatuts prohibian també los jochs de cartas als fills de familia y als criats; solsament estavan en voga á Barèges los jochs corporals, la cassa y la dansa. Tothom sap la forsa dels montanyesos y llur habilitat per tots los exercicis del cos; un de llurs jochs, que citaré per curiositat, consistia en untar de greix la cúa d' un porch; aquell que á pesar d' aixó, podía detenirlo, quedava duenyo de l' animal.

II. Organisació política y judicial.—La Vall de Barèges abrassava setze poblets, ó *comunitats*, repartidas en quatre circunscripcions anomenadas *vics*, y á mes la comunitat d' Estève, que no dependía de cap vic, mes tenia dret á las ventatjas dels quatre. Los bèns comunals pertanyian uns á las comunitats, altres als vics y altres, en fi, á la vall entera.

Los caps de casa nombravan als *cónsuls* que devían administrar la comunitat; lo vic era regit per los cónsuls de las comunitats que aquell comprenía, baix la presidencia del primer cónsul corresponent al cap de partit del vic, y tots los cónsuls reunits á Luz, baix la presidencia del primer cónsul de dita vila, administravan la vall. Aqueixos tenian dret á capirot y llibreya; llur trajo era vermell y negre.

Los vics elegían ademés cadascú dos *obidors de comptes* pera examinar escrupulosament la gestió dels primers cónsuls dels vics y de la vall, qu' eran al meteix temps los tresorers.

Las eleccions tenian lloch per Totsants. Lo cárrech de cónsul era anual y gratuit, y únicament los cónsuls de Luz se reserbavan lo dret del *tast*, que consistía en una *pinta* per cada carretada de ví que s' descarregava en la ciutat, y una lliura de carn per cada vaca que s' matava degollada.

Lo primer cónsul de Luz y un cónsul diputat per torn de cada comunitat anavan á representar la vall en los Estats de Bigorra; l' impost votat per los Estats era repartit per tots los cónsuls reunits.

La policía era desempenyada per uns agents anomenats *messiers*, que depenían dels cónsuls.

Lo poble se reunía á voltas en assambleya general al toch de la campana de Luz, que no sonava mes que en las ocasions solemnes.—En temps ordinari no podía tocarse, baix pena de una penyora de *2 sols jacqués*.—Aqueixas reunions, que 'n deyan *soulas*, tenían lo dret de fer reglaments pera evitar disturbis.

Los *bésiaux*, altras asambleas freqüents en la edat mitjana, foren definitivament suprimidas en lo sigle XVIII, ab motiu de la brega que s' hi movia. Avans hi havia obligació d' assistirhi «baix pena d' un *quart* de vi, aplicable á los que estavan en lo concell, y un *quart* de cera per la obra de la iglesia de Luz.»

Los cónsuls eran *jutges* al meteix temps. La justicia criminal pertanyía tota entera á aqueixa petita cort composta del primer cónsul de Luz assistit de sis cónsuls. Unas lletras patentas, de l' any 1584, confirman aquest privilegi «ab motiu de l' aspresa y escabrositat del dit país, ahont las avingudas, »passatjes y estrets sòn tan incómodos é inaccessibles, que difícilment podrían »ferse capturas de delinqüents per altres que 'ls habitants.»

Los assumptos polítichs y civils referents á las terras, y per valor de 65 *sols morlans*, eran de la competencia dels jutjes.

Lo rey, en lo passat sigle, estava representat per un magistrat que prenía lo títol de procurador y conceller del rey en la sede consular de Barèges.

La servitut, la gabela y los drets de peatje foren sempre desconeguts en Barèges.

Tal era, en sa simplicitat, la Constitució d' aqueix petit poble.

BARÓ G. A. DE SAINT-SAUD,
soci delegat á Lourdes (França).

(Seguirá.)

UNA LAPIDA DEL CASTELL DE SANT SALVADOR

(SANT PERE DE RODA).

Nostres laboriósos socis delegats D. Esteve Trayter y don Pere Moncanut, de Figueras, nos han tramés lo dibuix de la lápida qual copia acompanyem, al meteix temps que sa traducció. Creyem que nostres lectors veurán ab gust que donguem á llum aquest traball, puig que es innegable sa importancia histórica.

TRADUCCIÓ DE LA LÁPIDA.—«En lo mes de Juliol de l' any de Cristo 1283, »lo Sr. Pons Hugo, comte d' Empurias, viscomte de Bas y Cabrera, fill de la »Sra. Civila, comtesa d' Empurias, construí est fort de Sant Salvador, qual fort, »junt ab lo comtat d' Empurias, dos anys aprés de dita construcció, los perdí »lo Sr. Comte per ma dels francesos en lo mes de Juny y recobrá ab ma armada »sis mesos despues del predit Juny, PERE, il-lustríssim Rey d' Aragó y expelí »d' esta terra á los francesos y..(1).. de França los quals foren vençuts en lo coll »nomenat de PANISSARS y lo Sr. Rey Felip de França morí en dita excursió.»

(1) Espay borrat per un llamp, se créu, y que diria «á son rey.»
La lápida tè d' alta un metro y de ample mitj aproximadament.

Lápida del castell de Sant Salvador (San Pere de Roda).

CORRESPONDENCIA DE CASPE.

Sr. D. Ramon Arabía y Solanas.

Estimat amich: arribat á aquesta ciutat avans de ahir á la tarde, vaig ésser agradablement sorprés per la bona acullida que m' feu lo vehinat y mòlt especialment lo Sr. Pinyol, arcalde primer, que, com lo sèu nom ho indica, es catalá, y no ha deixat de obsequiarme un sol moment. Y no deixa d' explicarse lo entussiasme causat en aquesta població per la meva arribada y la de mos companys, puig la nostra presencia representa pera ella la esperansa de possehir dins de un terme mes ó menos breu un ferro-carril que la uneixi directament ab Barcelona, que aquí es considerada com lo cervell d' Espanya, y ab Madrit á qui, com nosaltres, consideran com á un inmens pop que ab sos tentáculs paralisa los esforsos y la vida de tot lo reste de la nostra península.

Lo carácter de aquesta gent es francot y mòlt alegre, pero es tossuda com ella sola. Com á proba de aquesta última qualitat vull citarli un fet.

Hi tingut com á company de cupé, desde La Zaida fins á Chiprana, un capellá alt, sech, vestit ab la clássica sotana, capa de valona y barret de copa. Al sortir de La Zaida volgué encéndrer un cigarret de paper, y, veyent jo que no podía conseguirho, vaig oferirli foch ab lo mèu, que, com sap vosté, sempre tinch encés; mes ell lo refusá, y continuá encenent cerillas, que ab lo traqueteig del cotxe y ab lo vent, se li apagavan sempre. Al arribar á Escatron, á quatre horas de La Zaida, encara no havia conseguit encendrer lo cigarret ni havia volgut admétrer los mistos d' esca que jo li ofería. Mentres mudavan los caballs podia lo capellá haver entrat al hostal y encéndrer; mes ell era massa aragonés pera ferho aixís. Esperá tranquilament ab lo cigarret á la ma y una volta de nou lo cotxe en marxa, torná á la sua tasca d' encéndrer cerillas y lo vent no interrumpí tampoch la sua de apagárlashi. Ab tot aixó s' quedá sense cerillas, y al baixar del cotxe á Chiprana, me digué tranquilament, sempre ab lo cigarret á la má:—Estaba de Dios que no había de poder fumar yo en todo el viaje.

Per lo demés Caspe, com tota ciutat antiga, conserva alguns recorts, encara que pochs, dels temps de la velluria.

Lo pórtich de la iglesia es notable, mes está mòlt deteriorat: hi mancan varias de las estátuas decorativas, y algunas de las que s' hi troban son incompletas y mutiladas.

Hi ha además una porteta lateral de mòtl bon gust, qual reproducció fotográfica m' ha promés fer lo fotógrafo Sr. Alcaine, qui s' ha mostrat mòlt generós y complacent ab mi, regalantme las dos fotografías de la iglesia y donant á l' Associació de excursións catalana la vista de una part de Caspe, avans de la desaparició del antich castell en que tingué lloch lo «compromís de Caspe» y la copia del quadro de Dióscoro Puebla, que representa l' acte en que Sant Vicens Ferrer participa á la noblesa y al poble, reunits en la plassa de la Iglesia, lo nombrament d' en Ferran d' Antequera per rey d' Aragó, nombra-

ment fet per los nou compromissaris elegits per los tres estats que formavan la Coronilla.

Com la historia de aquest compromís está mòlt lligada ab la de nostra ben volguda Catalunya, li envío també pera l' Associació las llegendas d' en March Zapata, y d' en Mariano Uriol y Altemir sobre aquest compromís. La primera m' ha sigut regalada per l' alcalde y la segona per lo meteix autor. Aquesta última está plena de notas eruditíssimas y curiosas que no poden menys d' ésser consultadas ab gust y profit per quants se interessan per la historia del antich realme d' Aragó.

L' interior de la iglesia está emblanquinat, á pesar d' ésser de pedra picada, com ho es lo de tots los temples gótichs. Es una verdadera llástima perque la iglesia es bonica.

Encara es mes llástima l' emblanquinament del preciós sepulcre de marbre que hi ha en la segona capella á ma dreta, en que descansavan los ossos del cardenal bisbe de Barcelona D. Martí García, qu' era fill de aquesta ciutat: es una de aquellas profanacions del art que ni s' esplican ni s' comprenen quan sòn fetas per capellans, que, en lo sol fet d' ésser tals, debem créurer que posseheixen certa instrucció. Lo fet es que dit sepulcre, que debía ésser ennegrit com los lleons que lo sostenen, únichs que conservan llur vert color, es blanch y sembla de fusta pintada de aquest color dit de porcelana.

També hi ha en dita iglesia lo sepulcre del Gran Maestre de la órdre de caballería de San Joan de Jerusalem Fray D. Joan Fernandez de Heredia, que per cert es encara mòlt millor que lo del bisbe García y ha tingut la sort de lliurarse del emblanquinament. Aquest sepulcre, lo meteix que l' anterior, té una estátua jacent.

Una llosa, ab un alt relleu que representa un guerrer del sigle XII, cubreix, segons se diu, la tomba del Gran Castellan de Amposta, Armengol de Aspe, que es lo meteix que prengué possessió de Caspe en nom de la órdre de Sant Joan de Jerusalem quan lo Rey D. Alfonso II li cedí en 1193. Aquesta tomba se troba á rans de terra al peu del presbiteri.

Apart de aixó, hi ha algun quadro regular y la reliquia de la *Vera-creu*, que es un' obra d' argentería antiquíssima, puig servía de guió en las ceremonias religiosas de Roma en que hi anava lo Papa, avans de que Clement VII la regalés á Joan Fernandez de Heredia, qui la cedí á l' iglesia de Caspe.

La capella en que s' conserva aquesta reliquia, que conté un gran tros de *Lignum Crucis*, es lo millor que he vist del género *xurriguerescb;* mes los ángels que l' adornan, que sòn mòlts, están tots decapitats, y los medallons que hi ha en la part superior de la capella han sigut tots despullats de las telas que los adornavan y que, segons dihuen, eran quadros de algun valor artístich.

Caspe, com vosté sap, está situada en la vora esquerra del riu Guadalope, mitj' hora avans de juntarse ab l' Ebro. Aquest riu Guadalope sembla que ha sigut flotable fins fá uns quarant' anys. Quan Cárlos III de Borbon feu tallar los pins de Monroyo pera utilisarlos en las construccions navals, aquestos pins foren baixats formant *almadías* per lo riu citat; mes avuy es tan poca l' aygua que

porta, que s' pót passar per tot arreu á peu. Això no pót atribuirse á res mes que á las enormes é inconcients tallas que s' han fet en aquesta regió, que avuy está tan faltada d' aygua, que hi ha mòltas y grans partidas de terra sens conrehuar perque ni hi plou ni hi ha medis de regarlas. Aquest fet demostra una vegada mes la gran necessitat que tenim de replantar las montanyas si no volem que los nostres fills tingan de fugir de la nostra terra á causa de la sua completa esterilitat per falta d' aygua. Y si això succehis, com succehirá si seguim tallant los boscos ó no 'n plantem de nous, los nostres fills malehirán ab rahó la nostra imprevisió, que haurá reduhit una terra fértil y generosa al qui sábiament la conrea, en un desert ingrat y completament estéril.

Los árabes, que, lo meteix que los romans, coneixian lo valor del aygua pera la agricultura, dotáren á aquest país de una bona presa destinada á regar dos partidas de terra que encara avuy són de las mes fértils de aquesta regió: tals son las hortas de Rimer y la de la Herradura, en la vora dreta de l' Ebro.

Aquesta presa es coneguda ab lo nom de *aqut de los moros*, y está situada á 3 kilómetres mes amunt de Caspe en lo ja esmentat riu Guadalope. La seva construcció es tan forta, es tan enginyosa la disposició de las pedras que la forman, que cap de las colossals avingudas que ha tingut aquest riu, ha conseguit causarli lo mes petit desperfecte. Y això que la sua part superior está traballada per las ayguas ni mes ni menos qu' eixas bocas que forman lo llit de alguns rius ho están per los enormes palets que las ayguas arrossegan ab furor en las fortas crescudas.

Desde aquest *aqut* passa l' aygua per dessota de la montanya per medi de un túnel que no tè mes que un respiradero, lo anomenat *Luna de la Herradura*, obra també dels moros, y penetra en las acequias que fertilisan aquesta vora del Ebro.

Sé qu' existeixen també per aquestos vols las ruinas de alguns forns de vidre de la época romana, quals productes arribáren á tenir universal renom. Si en lo transcurs de mon traball tinch la sort de passar aprop de aquestas ruinas y hi ha res que valgui la pena, ja li diré.

Per ayuy no tinch altra cosa que comunicarli.

Caspe 24 de Abril de 1880.

CELS GOMIS.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

OBLIT.—En lo derrer número, pl. 93, per error d' imprempta deixá de continuarse al peu del acta de la excursió á Blánes, lo nom del Secretari, D. Eudald Canibell.

JOCHS FLORALS.—Celebrárense los d' enguany ab lo lluhiment acostumat lo primer diumenge dia 2 de Maig prop passat, ab l' assistencia de poetas y literats forasters, obtenint premis los Srs Franquesa, Verdaguer (Jacinto), Aguiló,

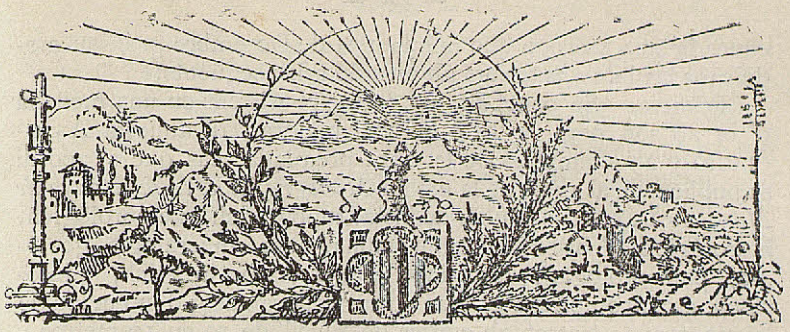
Ubach, Martí y Folguera, María de Bell-lloch, Gayetá Vidal de Valenciano, Sanpere y Miquel, Oller y Lieutaud, de Marsella. Donya Pilar Maspons (María de Bell-lloch) resultá ésser guanyadora del premi ofert per nostra Associació per sa bonica col-lecció de tradicións nomenada: «Montseny». Rebin tots nostra coral enhorabona.

Invitacións.—S' han rebut en Secretaría las que han dirigit á nostra Associació lo Club Alpí Italiá, secció de Florencia, pera la excursió á Camaldoli de Casentino los dias 12 y 13 del actual Juny; lo meteix Club Alpí Italiá, Direcció Central pera lo XIII Congrés anyal que celebrará á Catania los dias 16, 17, 18, 19 y 20 de Setembre vinent; Lo Club Alpí Suís, secció Bachtel, pera la reunió y excursións que tindrán lloch á Bachtel los dias 21, 22 y 23 d' Agost prop vinent; y lo Club Alpí Francés, secció del Sud-Oest, pera la reunió de Luz y Gavarnie, los meteixos dias del anterior. Agrahim la deferencia y es probable qu' en algunas al menos de aqueixas reunions hi estem representats.

Excursións.—S' han celebrat ja ab felicitat y profitosos resultats totas las anunciadas y á mes lo dia 17 de Maig prop passat, una particular y en extrem concorreguda á la Beguda alta pera explorar unas sepulturas trobadas en dit terme. Aqueixa excursió será objecte de un traball especial, que apareixerá en un dels prop vinents números, degut al soci honorari D. Salvador Sanpere y Miquel. Las observacións y datos presos en lo Montseny permeterán també determinar exactament las alturas, rectificant las estampadas en lo número 18, plana 74 d' aquest Butlletí, en las quals, com presas de referencia, cap responsabilitat tenim. En Mallorca y Mahó, pues á abdós punts s' han dirigit los excursionistas, á mes de las notas y dibuixos presos, s' ha fet gran recull sobre tot de moluscos. Los obsequis que han rebut los excursionistas de l' Associació en tots los punts que han visitat, excedeixen á tota ponderació. Los senyors Witte á la Beguda, preparantlos un espléndit refresch; la població de Breda, festejantlos ab una magnífica serenata, com lo Sr. Osona allotjantlos en sa casa, y sa amable senyora féntloshi los honors d' ella ab esquisita distinció; á Palma lo soci honorari Sr. Quadrado y altras distingidas personas de la població, com aixís meteix la Compañía dramática catalana dirigida per lo Sr. Fontova, que acompanyáren y obsequiárem continuament als excursionistas; tots, á qui mes ha pogut, s' han manifestat desitjosos de probar llur simpatía per la idea que representa l' Associació y llur consideració envers sos individuos. Que á tots y á cada hu arribi la expressió afectuosa de nostre coral agrahiment.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusións exposadas per llurs respectius autors.

Imp. dels Successors de Ramirez y C.ª. Passatje de Escudellers, núm. 4. Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA

ANY III. JULIOL DE 1880. NUM. 21.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

TRABALLS DEL MES DE AGOST.—*Excursións col-lectivas.*—A Luz y Gavarnie; reunió del C. A. F. y ascensións als principals pichs dels Alts Pyrineus, en los dias 21 á 23, á quals actes fou invitada l' ASSOCIACIÓ en lo passat mes de Juny.—Lo dia 11 sessió preparatoria.

Dia 29.—A la Garriga y Granollers.

No haventse pogut verificar en lo dia anunciat la excursió á Mataró, Argentona, La Roca y Granollers, se avisará oportunament lo dia en que tingui efecte.

Junta general.—Dia 26.—Junta general ordinaria y sessió preparatoria pera la excursió á la Garriga y Granollers.

NOTA.—Los demés actes s' avisarán á domicili.

CERTÁMEN D' ENGUANY.—PRÓROGA.—Habent espirat lo plasso fixat pera la presentació de traballs sens que se 'n haja presentat cap, la Junta directiva, en sessió del 21 del corrent, acordá

concedir una próroga que finirá en 31 de Desembre próxim, modificant las bases anteriors ab arreglo á las següents:

Primera. Se concedirá un premi consistent en una medalla d' or ab son nom, lo títol de soci honorari d' aquesta ASSOCIACIÓ y 25 exemplars de la obra premiada, cas que s' acordi sa publicació, al autor de la mellor *Monografía de la montanya de Montserrat*, baix sos punts de vista: topográfich, meteorológich, hidrológich, d' historia natural (fauna, flora, mineralogía, geología, paleontología), histórich, prehistórich, artístich, pintoresch, etc; acompanyada d' un ó mes panoramas y d' un mapa de la montanya, trassat ab curvas de nivell de 10 en 10 metros y líneas de relleu topográfich, á la escala máxima de 1/20,000 y ab indicació de camins, alturas, distancias, etc. També podrán obtar al concurs los traballs sobre un ó varios dels extrems mencionats. La monografía deurá esser escrita en catalá y tenir una extensió mínima equivalenta á 50 planas del BUTLLETÍ DE LA ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA y máxima de 150. Será preferit lo traball que continga mes datos nous y d' observació propia y que al meteix temps en son plan y en sa execució mellor responga al propósit que anima á la ASSOCIACIÓ, de popularisar lo coneixement de nostra terra y l' afició á estudiarla.

Segona. La propietat de la obra premiada quedará á favor de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA durant dos anys. Després de dit plasso, pasará á favor del autor mitjansant las formalitats legals necessarias y ab condició de fer constar sempre en la portada de la obra lo nom de la ASSOCIACIÓ y la circunstancia d' haver sigut premiada per la meteixa.

Tercera. Las obras que aspirin á dit premi deurán esser entregadas al infrascrit secretari de la ASSOCIACIÓ ó á qui 'l substitueixi en dit cárrech, per tot lo dia 31 de Desembre del any actual, en lo carrer del Hospital, 141, segon.

Las obras se presentarán sens firma ni rúbrica de llurs autors, ni copiadas de sa má, ni ab sobrescrit de sa lletra. Cada una portará un lema y anirá acompanyada d' un plech clos, ab lo meteix lema, dintre lo qual hi haurá lo nom y residencia del autor. Lo secretari donará rebut de totas las obras que se li entreguin y las no premiadas podrán esser retiradas oportunament, mitjansant lo retorn del rebut.

Barcelona 22 de Juliol de 1880.—*Lo President accidental*, ARTHUR BOFILL.—*Lo Secretari*, E. CANIBELL.

Museo.—Segueix la llista de donatius:

De D. Joseph Canal y Febrer, procedents d' unas excavacións verificadas en l' Atmetlla del Vallés, las 5 monedas següents totas de coure: Etobesa? (Sestini), Ausa (Saulcy); Ilerda et Cissa (Sestini), Ilergetes (Saulcy), Succosa (Boudard); (gran bronze), Celso; Tarraco, August y Tiberi; Cartago? Africa (ab una palmera).

De D. Ramon Valls, pbre., rector de Serdanyola y soci delegat en dita població: 1 moneda celtíbera, en coure Ilduni, segons Sestini; Ilduri? segons Saulcy.

De D. Marsal y D. Ramon Ambrós y Ortiz: 34 monedas Helmántica (Vel., Sest. y Saulcy), Salmántica (Boudard): un exemplar ab un delfí al costat del busto y un altre ab y un caball alat al revers; Irssona; Velia.—Semis de la república romana; Claudi I, imp. rom.; Vespasiá; Constanci Cloro; 5 de Constantí; Constant I; Decenci Magno; Teodosi I; 3 de Galieno; Victorí; Maximí II Daza; Diocleciá.—Cæsar Augusta, August.—3 de Jaume I de Aragó; Pugesa de Lleyda; Tarragona, anv. ab la creu de Sta. Tecla y revers escut ajedressat ab la següent inscripció: DE : TA : RA : GO : NA : ✝; 1 sisó de Ibiça; Enrich III de Castella y Lleó (1309-1406); Felip IV, 1663; 3 monedas esborradas.—Fóssils: 1 *Conus*, 1 *Turritella rotifera* Desh; 1 *Natica* y 1 *Pecten* del mioceno de Montjuich; 1 *Marginella?*, 2 *Solarium;* 3 especies de *Cerithium* (11 exemplars); 1 fragment d' *Ostrea* y 11 especies de zoofits (49 exemplars) de la conca de Tremp.

De D. Pere Aldavert: 12 monedas de coure: ; altre celtíbera esborrada; Teodosi I imp. rom.; Constantí Magno, id.; Tetric, id.; Valentiniá, id.; Claudi, id.; Lluis XIV de França, sisé de coure, 1664, Barcelona; Felip V, 2 ardits ressellats pera valguer 2 diners, 1709, Barcelona; Pugesa de Lleyda.

De D. Joseph Pleyan de Porta, soci delegat á Lleyda: 13 monedas: Ilerda, Lleyda; * ; Claudi I, imp. rom.; Claudi II lo Gótich, id.; Pugesa de Lleyda; Tarragona, s. xv; Ferrand II de Aragó 1512-1516; ral de Navarra (plata); Manresa, sisé, 1642; Felip IV, 1662 y 1664; Ardit de Barcelona 1678; Carlos III, 1708; Jordi IV, Inglaterra, 1826.

De D. Joseph Ricart y Giralt: 1 exemplar de mica.

De D. Joseph Cortils y Vieta, delegat á Blanes: 1 medalla, de bronze, conmemorativa de Cervantes y 1 moneda de plata, acunyada en América, de D.ª Juana la Loca (1516 á 1519); 1 id. romana, de coure.

De D. Pere Moncanut y Sala y D. Esteve Trayter y Colomer, socis delegats á Figueras: copia d' una lápida del castell de Sant Salvador (Sant Pere de Roda).

EXTRACTE DE LAS CONFERENCIAS PÚBLICAS

CELEBRADAS PER L' ASSOCIACIÓ.

CONFERENCIA UNDÉCIMA.—*Dia 15 de Mars de 1880, per lo soci D. Valentí Almirall, sobre l' tema: «Una excursió al Etna».*

Comensá ponderant la utilitat de las excursións en general, fundantse en que lo moviment, al meteix temps que signe de vida, es productor de vida. La civilisació dels pobles s' encalla quan deixan de comunicarse ab los altres pobles, quan se tancan dintre de murallas, com las antigas de la Xina.

Si las excursións, en general, son útils—seguí dihent,—molt han de serho en la nostra terra, que si no está separada dels restants pobles per murallas reals y verdaderas, ho está per costums y per altras causas, que fan l' efecte de aquellas murallas.

Las excursións fetas desde Barcelona á fora serán sempre civilisadoras, ja que Barcelona es port de mar, y está, per consegüent, situada en lo plá, y es ben sapigut que la ilustració va sempre del litoral al interior, del plá á la montanya.

Una associació excursionista no sols pót fer excursións, sino que tè medis pera prepararlas, excitant en los socis desitjos de ferne. Per tal motiu tots los socis deuhen imposarse lo deber moral de presentarse á la associació á dar compte dels viatjes ó excursións que realisin. Si lo viatjar il-lustra, las descripcións de viatjes, ab las observacións propias del que 'ls ha fet, il-lustran també. Veusaquí—digué lo conferenciant—per qué vinch á ressenyarvos un viatje al Etna. Convidat pe 'l nostre digne president —afejí—á dar una conferencia, vaig manifestarli que triés lo tema entre un viatje al Etna y una excursió á la Argelia, que eran los dos únichs que habia fet. Lo nostre President va triar lo mes difícil: lo viatje al Etna, y per aixó vinch á parlarvos del Etna. Sobre d' ell vos diré lo que podré, y vosaltres vos faréu cárrech de que, com dihem los catalans, qui dòna lo que tè no está obligat á més.

L' Etna está situat en la part llevant de l' isla de Sicilia, l' antiga Trinacria; la mes gran y disputada del Mediterrani. Hem donchs d' anar á parar á n' aqueixa isla, y á la ciutat de Catania, que es la ciutat verdaderament Etnéa.

Hi ha varis medis per anar á Sicilia. Inútil es dir que s' hi

pót anar directament per mar, y que per desgracia no tenim vapors que hi fassin viatjes regulars y directes.

Es, donchs, precís donar una mica de volta, y poden empendrers dos camins, fent la volta al nort ó fentla al sud de la isla de Sicilia. Nosaltres aconsellaríam que s' anés per l' un costat y s' tornés per l' altre.

Si s' volta pe 'l nort, s' atravessa la hermosa terra d' Italia y s' va á parar á Nápols. Desde Nápols hi ha per lo menos dia per altre vaporets (piróscafos) que portan á Messina en 18 ó 20 horas. Desde Messina lo camí de ferro porta á Catania en duas horas (95 kilómetros). Desde Nápols pót també péndrers lo camí de ferro, que donant la volta pe 'l taló de la bota d' Italia, porta á Reggio en Calabria. Reggio está separat de Messina sols per l' estret del nom d' aquesta darrera ciutat, que s' atravessa en mitj' hora.

No aconsellaríam, ab tot, aqueixa volta, no sols perque es pesada y llarga, sino perque no es de mòlt tant pintoresch lo viatje com fet per mar.

En efecte, los piróscafos surten de Nápols de tres á quatre de la tarde, hora la mes á propósit pera admirar la explendent bahía, qual entrada guardan las pintorescas islas de Capri y de Isquia plenas de recorts y de poesía. Desde la cuberta no s' cansa un d' admirar lo panorama sens rival que tè per fondo lo Vesubi y las ciutats y vilas Partenópeas posadas á sa falda, y quan comensa ja á pérdrerlas de vista, l' avisan per dinar. Dina un y descansa, y al llevarse al dematí següent, se trova un ab un panorama tant expléndit com lo de la vigilia. Lo vapor navega per la mar mes bonica que existeix, quals ayguas reflectan los colors exuberants y variats d' aquella atmósfera, y mentres á la dreta s' veuhen las antigas islas d' Eólo, avuy Lípari, ab son volcá Stromboli, fanal perpétuo pe 'ls navegants, al frente comensa ja á divisarse la terra de Sicilia, dominada per son jegant coronat de fum, y confosa ab lo continent italiá, qual divisió estreta no s' repara. L' aficionat á recorts clássichs se sent conmogut al passar per entremitj de Scilla y Caribdis al embocar en l' estret de Messina.

Si s' vol voltar pe 'l sud, se surt de Barcelona cap á Gibraltar. De Gibraltar se va á Malta en grans vapors que fan la carrera. De Malta hi ha piróscafos que portan á Siracusa, en Sicilia, y de Siracusa á Catania hi ha sols 87 kilómetros, que s' fan en camí de ferro.

Lo final del viatje es l' Etna, que es no sols l' accident de la

naturalesa mes grandiós d' Europa, sino que está ple de recorts simpátichs de tota mena.

Segons la mitología, allí tenían llurs fargas los Ciclops, que forjavan los llamps per Júpiter. Allí estava encadenat Encelado: allí aprop tenía sa caverna Polifemo. Y 'ls recorts mitológichs se conservan tant vius, que de la fábula de Aci y Galatea se conservan una pila de poblacións quals noms comensan per Aci (Aci-reale, Aci-catena, Aci-santa Lucía, etc., etc.).

Tots los voltants del Etna están plens de recorts clássichs. Lo gran filosoph y cantor de la naturalessa Empedocles, morí en lo cráter del Etna, tal vegada com Plini en lo Vesubi. Allí s' troban recorts de Policleto, de Neocastro y en Siracusa s' ensenya la tomba del gran Arquímedes, y la maravellosa Orella de Dionissi, que avuy per avuy conserva sas admirables condicions acústicas.

Pe 'ls amants dels recorts artístichs no hi ha allí un pam de terreno que no recordi á Homer y á Virgili. Sens dubte que la sublimitat del Etna inspirá lo final de Norma y las apassionadas notas de Saffo a'ls dos grans reformadors de la música dramática en lo nostre sigle, puig que 'n Bellini y 'n Paccini foren fills de Catania.

Y encara hi ha un' altra mena de recorts, tan simpátichs com los dits. Tots los voltants del Etna están plens de recorts catalans. Las murallas de Siracusa son obra del nostre predomini, y allí fins las criaturas vos parlan de las Vespras sicilianas. Molt prop del Etna, en la provincia de Messina, hi ha la ciutat de Barcelona, ab 20,000 habitants, que te com á títol de gloria lo haver auxiliat als voluntaris de 'n Garibaldi ferits en los memorables fets de Milazzo en 1860.

L' Etna es bonich de lluny y d' aprop. De lluny te dos punts de vista expléndits: Taormina y Catania. Una y altra están á uns 30 kilómetros del cráter central; aquella al nordest; aquesta al sud.

Taormina conté mòltas ruinas de sa antiga grandesa grega. Allí s' conservan los restos del teatro y del anfiteatro de Taormenium. Per entremitj de las ruinas gregas se veu lo gran volcá vomitant foch y vapors. L' espectacle es verament font de sublimitat. Allí l' home se sent aterrat devant de la ma del temps y de las forsas de la naturalesa.

Catania es una ciutat bellíssima de 50,000 habitants. Son carrer principal, la vía Etnéa, de dos kilómetros de llarch, ab

grans edificis moderns y ple de vida y d' animació, te per horisont lo cráter central del Etna. Desde la vía Etnéa l' espectacle no es sublim com desde Taormina, pero es agradabilíssim. Allí s' passan horas enteras contemplant l' expléndit panorama.

Tant desde Taorminia com desde Catania l' Etna no s' presenta tan gran com es en realitat. Lo cráter central, quals peus se banyan en lo mar Jónich, te l' alsaria de 3,312 metros (7 vegadas lo Tibidabo, 19 vegadas Montjuich), y no obstant sembla petit. Aquest efecte que hem notat en altres llochs, com per exemple devant de Sant Pere del Vaticá, s' explica per la suavitat, amplitud y justas proporcións de las líneas de la montanya. L' Etna no es un turó escarpat; es una altura quals faldas tenen un rádio de 30 kilómetros.

Quan l' Etna está en erupció, presenta un efecte óptich notable. La montanya es negrenca á causa d' ésser formada de lavas, y en sa part baixa está cuberta d' una vegetació exhuberant. Donchs bè, durant las irrupcións, las cendras que llensa se depositan sobre la montanya, y tenyeixen de blanch tota sa part pelada. Aquesta circunstancia li dòna un aspecte singularíssim.

Si desde Taormina ó desde Catania nos anem acostant al Etna, crida desde luego l' atenció la població inmensa que allí viu. Los terrenos de lavas son tan fértils, que poden sostenir mes gent que los altres.

L' Etna, com totas las grans montanyas, tè tres zonas. La mes baixa es la de cultiu (vinyas, tarongers, cereals, horts, etc.) y puja fins á uns 1,300 metros de altura, ab un rádio de 13 kilómetros. La que segueix es la boscana, que puja fins als 3,000 metros, ahont acaba tota vegetació. Dels 3,000 metros per amunt, la montanya es pelada.

Donchs be: en la zona de cultiu hi viuhen 300,000 habitants en 69 centros de població. Pera ferse cárrech de aquestas xifras basta dir que la població general d' Italia es de 90 habitants per kilómetro quadrat. En cada kilómetro quadrat de la zona Etnéa hi viuhen 550 personas. La ascensió al Etna s' fá desde Catania en dos dias cómodament. Se va en cotxe fins á Niculosi (uns 15 kilómetros). A Niculosi s' pren un matxo y un guía (reglamentat per la secció del club alpí de Catania) y s' va á dormir en la casa Etnéa ó *degli inglesi*, á 2,942 metros d' altura, ahont actualment s' está terminant un bon observatori, que será lo mes elevat d' Europa. Desde la casa Etnéa s' pujan á peu los 350 metros que faltan per arribar al cráter.

La vista que desde aquest se descubreix es explendenta. La isla de Sicilia s' veu com un mapa, y la mirada s' enfonza fins al continent italiá. Pero si la vista es expléndida, los efectes que sent lo cos son desagradables. Basti dir que desde Catania la pressió baromética ha baixat d' uns 257 milímetros, y lo thermómetro de 22 á 28 graus. Lo cos humá, que al nivell del mar sostenía una pressió de 15,500 kilógramos, s'ha reduhit á 10,250. Aquesta falta enorme de pes, dona la *pesadés* coneguda baix lo nom de mal de la montanya.

Quan un puja al cráter, lo guía acostuma recomanar que 's porti una botella de *Champanya*. Al destaparla en lo cim, es ben difícil béure 'n ni una gota. La falta de pressió fa que s' evaporí casi tot en forma de espuma.

Tota la superficie de la montanya Etnéa es accidentada y plena de cráters. La elevació extraordinaria del central, fa que las lavas en cada erupció se busquin sortidas novas y formin nous cráters. Per aixó es que las vetas de lavas antigas y modernas encrehuan la montanya en totas direccións.

No es l' objecte de la present conferencia fer una descripció técnica del Etna, que hem de mirar sols baix lo punt de vista del excursionista. Per aixó es—afejí lo conferenciant—que no vos diré res del grandiós esqueixament titolat *Valle del Bove*, que ha sigut objecte d' estudi per tots los geólechs, desde Humbolt á Lyell y al nostre company, l' actual president del club alpí de Catania, lo professor Oracio Silvestri, y que presenta en son centro paissatges completament llunars, mes que terrestres.

Després de ressenyar lo conferenciant la impressió que va causarli la irrupció del Juny del any prop passat, á que assistí, dedicá un recort d' admiració y de simpatía al dit professor Silvestri, que per l' estudi que 'n feu y per haver predit desde mòlts anys avans lo que havía de succehir, s' ha fet un nom inmortal, col-locantse al nivell de las primeras eminencias científicas d' Europa, y termená fent vots pera que la ASSOCIACIÓ pugui estendrer son vol y organisar grans excursións, las que digué, han d' ésser la base de la regeneració y del progrés de la nostra pobre patria.

EXCURSIÓ Á MONTALEGRE

EFECTUADA EN LO DIA 4 DE ABRIL DE 1880.

Eran las 8^{h} 15^{m} del dematí del diumenje 4 de Abril quan,

reunits los socis Srs. Araba, Arnet, Canal, Fiter, Gran, Utrillo y l' infrascrit sortíam d' aquesta ciutat ab lo tren de la costa. Al aturarse á la estació de Badalona se presentá lo soci D. Anfons Sabadell, que ab satisfacció de tots, passá á aumentar lo número dels excursionistas. En marxa altra volta l' tren, als 5 minuts éram á la estació de Mongat, punt ahont baixárem pera empéndrer á peu lo camí que devía guiarnos al lloch objecte de la expedició.

Pochs passos havíam caminat riera de Tiana amunt, quan, per indicació del Sr. Sabadell, pujárem lo marge de la dreta, passant al derrera de un curt rengle de casas, que 'n dihuen las Mallorquinas, pera véurer la pedrera d' un dels mòlts forns de cals situats á la falda de aquellas montanyas, y que constantment están en activitat. Segons uns traballadors que allí trovárem un de aquells dias se havía ensaijat ab bon éxit la cocció de la cals, sustituhint las feixinas de brosta y llenya, ab carbó de cok, que nos diguéren reportava una aprofitable economía. Era aquest ensaig lo segon que de tal sistema s' feya á Catalunya, puig lo primer, poch temps avans se havía efectuat també felisment en un forn de Matadepera. Després de seguir lo forn y pujar dalt lo curull, que per lo calor que desprenía, bé deixava compéndrer lo gran caliu que amagava, remerciárem á n' aquella bonagent tanta complascencia, y saltárem altra vegada á la riera seguint lo camí, del que per aquell breu rato nos havíam desviat.

Tristesa dona avuy passar per aquella riera, á qui ha pogut en altre temps deleitar sa mirada contemplant las xamosas rengleras de tarongers que la enjoyavan. Enmalaltits avuy pe 'l *Mytilaspis anquinus*, perniciós parássit anomenant vulgarment *sangonera*, aixís per sa forma com perque s' creu que 'ls xuclan, ja no ostentan com avans llur fresca ufanó los simbólichs copolls de la nevada flor; lo suau oreig ja no rumoreja silvestres acors per llur espés fullam, ni s' emporta la delicada essencia pera perfumar l' espay, puig que aquella munió de llarchs branquillóns que s' entreteixían, com pera aidarse á sostíndrer los milers del daurat fruyt, quedan en gran cantitat espurgats casi fins á la soca, únich medi pera salvarlos de moment de una propera mort. Mòlts ensaigs s' han fet pera extirpar tal parássit, mes per mal fat, encara, com la *Phylloxera*, impunement campeija.

A las 9^{h} 30^{m} arribavam al pintoresch poble de Tiana, ahont solsament nos aturárem pera provehir de algun comestible, em-

prenent tot seguit l' accidentat camí que devía dirigirnos dalt lo pich de Montalegre.

A las 10h 35m entravam al gran edifici, que l' corona, anomenant Conrería. Lo seguírem y res hi sapiguérem véurer, artísticament parlant, que valgui la pena de apuntar. No deixant d' esser un poch curiosa sa historia, creyem del cas dirne alguna cosa, ab tal mes motiu quan oportunament ha vingut algun escrit á fer mer fácil nostra tasca.

En l' acta que prengué lo soci Sr. Arnet, de la excursió que féu aquesta ASSOCIACIO en 27 de Juliol del any passat, á Sant Pere de Tarrassa y Tarrassa, diu: que l' castell de Vallparadís de l' antiga Egara fou en lo sigle XIV convertit en un monastir de cartuixos (1). Donchs bè, aqueixos monacals que, per donació de D.ª Blanca de Centellas, filla de 'n Bernat, senyor que fou de Tarrassa, cambiavan en cartuixa l' antich castell, prenentne possessió en 6 de Febrer de 1344, fóren los meteixos que mes tart, considerant poch convenient pera llur institut lo edifici de Vallparadís, compráren al Hospital de Santa Creu lo que 'ns ocupa, segons escripturas otorgadas en 16 de Febrer de 1415.

Avans que tot fou la Conrería un convent compost de damas de la noblesa, baix la regla de Sant Agustí. Haventse aquestas trasladat á n' aquesta ciutat, passá allavors á ésser propietat de la colegiata de Santa Eularia, qual colegiata, en 17 de Mars de 1399, lo traspassá á fray Arnald de Torrevella, que junt ab algun altre company, hi feren vida anacoreta durant 9 anys, ó sía fins á 8 de Febrer de 1408, que lo venguéren al Hospital, pe 'l qual fou conservat fins á 1415, que com ja havém dit, lo compráren los cartuixos provinents de Vallparadís.

Al cap d' uns quants anys, no bastántloshi l' local, y no permetent lo lloch ahont es emplassat exténdrerl mes, determináren edificar lo gran monastir, que mes tart visitárem, que s' trova en la meteixa montanya, y á curts passos, en la vertent de llevant.

La venda de la propietat de Vallparadís, qu' encara conservaban, un llegat que 'ls feu un tal Bertran Nicolau, mercader d' aquesta ciutat y fundador del monastir de Sant Geroni de la Murta, y donatius de D. Anfons V y sa esposa D.ª María, foren recursos ab que s' contá pera la nova construcció, que terminá á mitjans del sigle XV. Además, contáren també ab la decidida

(1) Tomo 1.er pág. 200 de aquest BUTLLETÍ.

protecció del Nunci apostólich Fray Joan de Nea, que feu que s' imprimís doble activitat á l' obra; puig essent amich íntim del papa Nicolau V, obtingué de aquest carta blanca pera gastar quant creyés convenient de las rentas apostólicas pera dit objecte. Aixís meteix los doná son estandart, que posáren per frontal en lo altar major.

Quan estiguéren los frares possessionats en lo nou monastir, s' utilisá l' antich pera dipósit dels grans y demés fruyts de las cullitas, aixís com pera guardar los objectes de conreu. D' aquí que se li dongués lo nom de Conrería.

Nostre il-lustrat soci honorari D. Víctor Balaguer, en sa *Guia cicerone de Barcelona á Arenys de Mar*, conta d' aqueix lloch duas curiosas tradicións que son una bonica mostra del esperit fantasiós y poétich de nostre poble. La una fá referencia á la fundació de aquella cartuixa, atribuhintla á certa profética inspiració; l' altra es lo sacrifici que, de sa hermosura ideal, feu una monja, de las que avans havem dit que hi habitáren, pera desenganyar á un cavaller que, perdudament enamorat d' ella, tots los dias rondava l' convent buscant ocasió pera parlarli. Un dia, per fí, ella s' hi dirigí y li digué: «Cavaller, ma bellesa vos ha cautivat, ho sé; y puig es ella la culpable de vostre mal, mori donchs, y recobri la salut vostra ánima enmalaltida y esgarriada.» Y desseguida, ab un cop de daga s' talla la galta y lo nas; creyent lo vulgo qu' en lo lloch de la escena hi nasqué l' arbre que s' trova en mitj d' un petit sembrat, al devant meteix de la Conrería, y que indistintament es conegut per l' *arbre del foch* y per l' *arbre del nas* (1).

A mitj dia sortíam de la Conrería pera campejar un poch per aquells agrestes llochs. Desde l' cim de Montalegre, per una y altra part, tot seguit atrauhen la mirada los pintoreschs accidentats de l' alta serra, que tot boreijant capritxosament nostre Mediterrani, forma la hermosa costa de llevant, y la fértil comarca del Vallés, niu de tradicións y arxiu de gloriosos fets pera l' historia pátria.

---

(1) La gent de la terra está en la creencia de que no existeix en Catalunya un altre representant de aquesta especie. No obstant, examinat per nostre consoci lo Dr. D. Francisco de P. Benessat, un branquilló que portárem, resultá ésser lo *Cercis siliquastrum* L., planta de la familia de las Lleguminosas, anomenada vulgarment *Arbre de Judas* ó *del amor*, que segons D. Anton Cipriá Costa, en son *Catálogo razonado de las plantas de Cataluña*, pág. 73, s' observa com espontáneo en las plantacións de nostre Principat.

Tot caminant baixárem á dinar á la font de las Monjas, que s' trova un poch mes avall y á ponent del antich convent. A las 3 de la tarde 'ns dirigírem á la cartuixa avans esmentada. L' any 1835 seguí aquesta la sort dels demés convents, desapareixent, segons se diu, entre l' fum y las flamaradas, una biblioteca de bastanta importancia. Ab motiu de l' amortisació passá després á ésser propietat del Sr. Coronas fins per allí l' any 1866, que los cartuixos li compráren, fentlo altra volta de llur propietat. Allavors hi anáren á habitarlo un reduhit número de dits frares, ocupantse de sa restauració; quan sobrevenint mes tart lo moviment polítich de 1868, lo abandonáren de nou, trasladantse á la nació vehina. Avuy torna á ésser habitat per dos frares y dos llechs. Nos rebé lo superior, y enterat de nostre objecte, mòlt complassent nos acompanyá á seguir lo monastir.

Passat lo dintell de la porta del casal, que recorda las obras pictóricas del malaguanyat Zamacois, s' entra en un pati á quina banda esquerra s' alsa un gran edifici qu' en lo temps esplendorós del monastir servia d' allotjament á las familias dels pares que anavan á visitarlo y ahont avuy habitan los que componen la comunitat. Aquella casa prou porta marcat lo sello del sigle XVIII; está adosada en un dels ánguls sobre la tétrica galería ojival que conduheix á un petit claustre del sigle XVI d' arcadas senzillas y en la qual no s' mostran, com en altres llochs, los estragos de la destrucció. En l' ala esquerra s' obra la porta de comunicació ab la iglesia, bastant esbelta y de bonich estil, que sembla conservar las tradicións románicas, per mes que pertanyi marcadament á la decadencia ojival. Sembla que l' Prior está decidit á seguir sa restauració, que com avans havém dit, quedá sospesa en 1868, poguent salvarse aixís la elegant portada de últims del sigle XV que reuneix una fantasiosa combinació de motlluras y qu' es greu llástima s' hagin de acotar sota l' porxo, puig aixís resultan desproporcionadas las agullas dels costats, ricas també en detalls com los capitells de tanta y tan ben combinada columneta. En la capella provisional que han utilisat los pares, poguérem véurer lo atinat projecte de setial pera l' cor de la iglesia, que segons los preceptes de la ordre, ha de ocupar mes de la meytat de la sola nau que aquella conté, destinantse al poble l' altra part que s' tancava ab una reixa de ferro.

Baix lo punt de vista artístich poch tè de notable lo grandiós claustro, també del sigle XVI, construhit fins en sas motlluras, voltas y claus, ab obra de cerámica. Allí s' trovan las celdas, que

visitárem (fent lo Sr. Utrillo lo plano aproximat de una d' ellas), formadas per una sala cuyna, una sala d' estudi ab arcoba, una sala menjador, algun' altra pessa y un jardinet. Cada una de aquellas vivendas está baix l' advocació d' algun sant, y en mitj de las ruinas encara pot ferse cárrech lo visitant de las costums d' aquells homes que vivian separats per mes que visquessen en comunitat.

Veus aquí las impressións que 'ns causá la cartuixa de Montalegre.

Vist ja lo monastir y després de havernos despedit del Prior, emprenguérem lo regrés en direcció á Badalona. De pas, en la riera de Montalegre s' trova la torre coneguda pe 'l Marram, propietat de casa l' Sr. Sabadell. Invitats per aquest senyor hi entrárem á visitarla, en qual delitós lloch tinguérem lo plaher de saludar, junt ab llurs apreciables familias, á nostres volguts consocis senyors Sabadell (Joseph), Cusachs y Ricart (Felip).

Després de havernos fet seguir totas las dependencias d' aquell inmens casal, de construcció forta, que antigament fou convalescencia dels frares, nos conduhíren á lo vast menjador, ahont forem obsequiats ab un espléndit refresch, acompanyat de la mes espontánea y franca voluntad. Nos despedírem d' aquells senyors, remerciántloshi tant distingit obsequi, agafant novament lo camí de Badalona.

Tan prompte hi arribárem, passárem á visitar á nostres entussiastas consocis delegats en aquella localitat, donant luego un passeig per la importantíssima vila, qual número d' habitants era, segons lo cens en 1877, de 13,749 y de la qual casi pot dirse que tè vida propia per gosar de tres principals elements de riquesa, com son l' agricutura, la marina y la industria; essent aquesta mòlt variada y especial.

Avuy, com totas las demés localitats marítimas é industrials de nostra malhaurada nació, se hi fá bastant sensible la crísis, ja casi crónica, que s' está atravessant.

A las 8 del vespre férem cap á la estació, y havent passat lo tren ab 30 minuts de retart, serían las 9 quan arribavam á n' aquesta ciutat, mòlt satisfets tots de tal expedició.

Barcelona 19 Juny 1880.—*Lo Secretari de la excursió,* PERE CLAPÉS Y TRABAL.

EXCURSIÓ Á SANT PONS Y CORBERA,

LO DIA 16 DE MAIG DE 1880.

En lo primer tren de la línea de Tarragona eixírem en direcció á Molins de Rey los Srs. Fiter é Inglés (J.), Canal, March Sala y l' infrascrit Secretari.

Arribats á Molins de Rey, prenguérem una tartana, medi únich de fer ab prontitut lo camí que va de aqueix últim punt fins á Vellirana, ahont baixavam á las 8 del matí, pera fer un lleuger esmorzar, emprenent als tres quarts lo camí de Corbera, dolent per excés, que ferem á peu acompanyats de un baylet que servintnos de guia portava l' aparato fotográfich del Sr. Sala.

Dos quarts d'onze eran al arribar á Corbera, havent fet lo camí sens entretenirnos, puig si bè lo panorama es bellíssim en aquell trajecte, lo vent un xich mes que fort nos impedía fer paradas de consideració.

Corbera es una població petita, complertament agrícola, sense altre porvenir, á causa d' estar situada en lo llom d' una serra que l' obliga á un continuat desnivell bastant considerable. L' aspecte de la vila es un tant especial, així per la seva situació com per la entonació vermellenca que li dona la pedra argilosa, tan propia de la comarca enclosa entre l' agrupació de montanyas que separa lo plá de la Marina del del Panadés. Los carrers son estrets, ni mòlt curiosos ni de mal aspecte, notantse en las casas aquell bany de netedat tan característich de la major part de Catalunya.

Ab tot lo dit se deixa ben entreveurer la poca importancia de Corbera. Cap edifici, ni tan sols mitjanament notable, trovárem en tota aquella població. La iglesia, col-locada en lo mes alt de la vila, es una continuació de renovacións fetas á un temple probablement bastant primitiu, pro despossehit de carácter. En la casa rectoral poguérem apreciar algunas joyas de no escás mérit artístich, consistents en una custodia gótica de bon gust, un reliquiari, una creu parroquial mòlt elegant y un cálzer gótich també, amen d' algun altre objecte, al qual, encare que li atribuheixen gran antigüetat, ni es tal, ni val la pena baix lo punt de vista artístich ó arqueológich. Hi ha motius pera creurer que tals objectes son deguts á argenters alemanys.

La amabilitat del Sr. Rector consentí en deixárnosen tréurer una fotografía, pro lo vent que regnava nos ho impedí per

complert, puig al col-locar los objectes en lloch suficientment il-luminat pera traballar l' objectiu fotográfich, tot se sotmovía ab las ventadas qu' entravan per tot arreu. No hi hagué altre remey que abandonar lo projecte de reproducció, després de una porció de tentativas, y empéndrer lo camí de Sant Pons, que no es pas gayre distant.

Eran las 12 al eixir de Corbera y tocavan tres quarts de una al arribar á Sant Pons, despues de haver fet mitj quart de parada en una font que prop de la última població raja á doll vora l' camí.

Sant Pons, es una reduhida agrupació de pagesías sentadas en un puig coronat per una superba iglesia que dona nom al lloch. Aquella iglesia es un dels mes peregrins monuments que l' arquitectura románico-bisantina aixecá en Catalunya. Tant es aixís, que de moment un no s' dòna compte del perqué fou edificat tan bell edifici en un lloch tan petit que es mòlt possible no haji constituhit jamay població.

Una escala de planta semicircular, composta per sis ó vuit grahons, nivella la diferencia del terreno que s' nota desde l' ábside á la fatxada donant accés al temple, al que s' entra per una porta sumament baixa, afectant en conjunt la forma semicircular.

La fatxada es severa en extrem; está dividida en tres requadros, que comensan: los dos laterals al costat de la porta en lo comensament de llur arch, y lo tercer al bell demunt, deixant un petit espay. Lo requadro central te una subdivisió truncada casi en son extrem per un doble finestral partit per una columneta qual capitell y abaco son desmesurats. L'espay intermediari entre lo finestral citat y la porta es complert per dúas finestras paralelas, de bonica configuració. Lo frontis rematat per dúas líneas inclinadas, dessota de las quals corra graciosa una faixa de arquets semicirculars que circuheix tot lo edifici. Aquest conjunt, que havém intentat relatar, produheix un efecte indescriptible degut, á mon modo de véurer, á la simplicitat del conjunt y á la ben entesa varietat de la armoniosa línea recta empleada allí en abundancia.

Los costats del edifici son així meteix bells y elegants, en especial lo qu' está envers Corbera, per trovarse desembarassat de construccións modernas que lo tapin com á l' altre,. Lo conjunt que s' ofereix á la vista desde aqueix ángul es notable, sense exageració. Preséntas desde allí la iglesia de San Pons ab tota sa esbeltesa y encertada combinació de líneas; nótas á pri-

mera vista la forma de creu llatina que mòlt marcadament presenta lo conjunt, realsat per la degradació del cimbori, sobre lo qual s' aixeca lo quadrat campanar. L' ábside, contra lo acostumat en los temples románichs-bisantins de Catalunya, es la part menos bella del edifici, puig que es mòlt rebaixada, lo qual fa que s' presenti un tant deforme. Examinat ab cuydado lo monument, se troba lo motiu de semblant desproporció en lo desnivell que presenta lo terreno y que ja havem fet notar al parlar de la fatxada. A pesar d' aquest defecte y de un adefessi sensible, l' ábside presenta un efecte magnífich, puig que allí tot está sacrificat á la eurítmia. Dominan aquell conjunt tres tambors, lo del centro major que 'ls laterals; remata la paret á continuació describint lo rebaix dels tambors citats y en lo bell mitj, demunt, sobresurt lo cimbori y campanar, tot lo qual presenta un aspecte tan bell com original.

Verdadera sorpresa causa la entrada al interior del temple, puig exteriorment poch sembla que dintre aquells murs puga enclóurers una nau alta, ample y llarga com aquella ab tan justas proporcións. Aquell interior participa de la severitat de tot l' edifici, y sens dubte que aventatje á totas las demés parts en aqueix cas. La nau no es destorbada per la mes insignificant línea arquitectónica fins al creuher ahont hi han duas capellas laterals al bell costat del presbiteri, que está elevat per un ó dos grahons. Los ánguls que forman las dúas capellas mencionadas son compostos per una robusta columna rematada per un capitell sense motllura de cap mena en lo que no hi ha mes que quatre líneas inclinadas unidas per llurs extrems. Aqueixas dúas capellas reben la llum per unas oberturas petitetas en forma de creu, en las quals, al penetrarhi lo sol, pren una varietat de matisos á causa del gruix del mur y las angulositats de la obertura. La volta de canó seguit y l' arch semicircular dominan en tot l' interior, així en las dúas capellas laterals com en la nau y lo presbiteri.

Una particularitat digna de notarse s' observa en los materials de construcció empleats allí, cosa que si bè un xich comuna en algunas comarcas del extranger, en Italia per exemple, es mòlt raro en Catalunya. Me refereixo á la combinació de pedras de distints colors empleadas en calitat d' ornato. Aquesta combinació s' observa en la major part dels archs exteriors y en especial los del frontis. Ja havém fet notar, al parlar de Corbera, que es mòlt característica de aquesta comarca la pedra verme-

llenca argilosa semblant á la *esmoladora*. Donchs bè, l' artista que realisá la obra tingué lo bon acert de aprofitarse d' un recurs que la localitat li ofería, y encare que en petita escala portá á terme son projecte, alternant en los archs la pedra vermellosa ab la blanca.

Com á curiositat, apart del edifici, res mes hi ha que una imatje antiquíssima, coneguda per la gent de la encontrada ab lo nom de *Verge de la Llet*, á la que deu haberhi especial devoció per quant está mitj cuberta de presentallas de cera. D' ella en tragué una bona fotografía nostre consoci lo Sr. Sala, que també 'n feu altras dúas del edifici, axió es: una vista general, en la que domina la fatxada, treta desde l' ángul que mira dret á Corbera, y altra vista del costat oposat, en la que domina l' ábside. Malhauradament á pesar de quantas prevencións foren presas, lo vent remogué la cámara fotográfica mentres operava pera obtíndrer aquesta darrera vista, y al arribar á Barcelona resultá tenir una oscilació tan notable, que á pesar d' esser ab lo colodion sech, no pogué servir.

A un quart de 3 sortírem de Sant Pons pera visitar lo famós pont del Lladoné, ahont arribárem al cap de una hora. Poca estada férem allí tota vegada que, á pesar d' esser una obra superba no ofereix cap particularitat digna d' estudi, empro sí que val la pena de una visita, puig es una obra grandiosa y ben entesa. Fou construhida á principis del sigle que correm.

Era un quart de 5 quan arribavam á Vellirana, ahont no 'ns quedá mes que lo temps precís pera dinar y empendrer la marxa en direcció á Barcelona, pujant en una tartana que ab una hora nos portá á la estació de Molins de Rey, en qual lloch pujárem en lo carril.

Lo Secretari, E. CANIBELL.

EXCURSIÓ Á LA BEGUDA, PROP DE MARTORELL,

LO DIA 17 DE MAIG DE 1880.

L' endemá de haver efectuada la excursió á Vellirana, Sant Pons y Corbera nos reunírem en la estació de Tarragona á l' hora de marxar lo segon tren, lo soci honorari, S. Sanpere y Miquel, y Srs. Alvar Verdaguer, Joseph Canal, Joseph Fiter, Tomás Lletjet, Gayetá Pié, Roman Arnet, Elías de Molins (A.) y l' infrascrit Secretari.

Aproximadament en una hora nos trasladárem á Martorell, en qual població pujárem á una tartana que galanament nos oferíren uns amichs d' en Fiter, y després d' un trajecte de dúas horas passat en animada y agradable conversació, arribárem á La Beguda Alta, terme de nostra expedició.

Per lo camí se 'ns feu notar un pí de grans proporcións situat en lo terme de Sant Esteve Sasroviras al bell peu de una masía nomenada *casa l' Almirall*. Se 'ns digué, puig no l' vegérem d' aprop, que tres homes no arriban á abrassar la soca, quedant uns 6 pams libre.

En La Beguda Alta notárem una creu de terme preciosíssima en son conjunt y detalls, que estant amenassada de cáurer recomanárem al propietari, que es un particular, sa conservació, y per lo cas que feu de lo que nosaltres diguerem, casi es segur que será atesa tal recomendació.

L' objecte que 'ns portava á La Beguda Alta era lo d' investigar unas sepulturas que se 'ns havia dit existían intactas en una vinya propietat dels germans Wite.

Nos dirigírem á dits senyors, que 'ns dispensáren una acullida no acostumada, posant á nostras ordres quant fos menester pera lo major éxit de la expedició y 'ns obsequiáren ab un expléndit refresch.

Era mes de mitj dia quan nos dirigírem á la propietat del Sr. Wite, ahont son emplassadas las sepulturas y á pesar de que plovisquejava, s' emprenguéren sens demora los traballs d' investigació.

Lo emplassament de las sepulturas es entre La Beguda Alta, Sant Esteve Sasroviras y Sant Llorens d' Ortons, al bell mitj d' un vinyat. Se trovan aproximadament cubertas per un pam de terra y formadas per varias pessas imperfectament planejadas d' una arenisca esquistosa ó *soldó*.

Al principiar las excavacións apareguéren prompte dúas grans llosas blavencas; foren aixecadas y s' descubrí un tros de cráneo. Mes tart, treyent la terra que havía entrat per las junturas durant lo trascurs del temps, aparegué altre tros de cráneo y després varios altres ossos humans. No tardáren en aparéixer en bastant bon estat de conservació un húmero y un fémur. Després altre fémur ab la particularitat de tenir una arrel de cep passada de l' un cap al altre; junt ab aquest últim fémur se trová una tibia.

Entre tant s' anava excavant per los voltants y prompte 's

trová un'altra sepultura. Tenia 35 cent. d' ample, 180 de llarch y 40 de fondo.

Seguidament se trová una tercera sepultura. Aquesta tenía las midas següents: 180 cent. de llarch, 40 d' ample en lo cap, 34 en lo extrem corresponent als peus y 40 de fondo. Totas ellas estavan orientadas en igual direcció mirant envers l' Orient.

Se componían de 3 á 4 llosas d' uns 44 centímetros de gruix.

Es de notar que sols en Martorell se trova una arenisca roja que puga esser un xich semblant á n' aquella. En tots aquells voltans no n' hi ha una sola mostra.

Las ossamentas descubertas foren galanament cedidas per lo Sr. Wite al museo de nostra ASSOCIACIÓ. Serán convenientment estudiadas y oportunament donarém á conéixer lo parer de las personas encargadas de tan delicada comissió.

Lo Secretari, E. CANIBELL.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

COSTUMS ANTIGAS DE LAS VALLS PYRENAICAS.

Continuació (1)

III. LLEYS CIVILS Y PENALS.—Als 2 de Juny de 1670, los cónsuls de la Vall de Barèges, provehits de poders especials, se reuniren pera la publicació «dels »articles de costum en tots temps observats y practicats en la Vall de Barèges, »sens recort de lo contrari.» Los articles havían estat primitivament debatuts en cada comunitat.

La conservació sens divisió de la familia y de la propietat, y además la igualtat de drets en los dos sexos, pera conseguir dit objecte, serveixen de base á aquesta costum, d' ahont se deriva necessariament lo dret de primogenitura.

Strabon nos diu que entre 'ls cántabros l' home aportava lo dot al casarse, y que la dona era sols la hereva. A Barèges la dona tenía senzillament la meteixa aptitut que l' home pera representar, menar y perpetuar la familia.

Lo primer nat del matrimoni, noy ó noya, heredava tots los bèns; se l' anomenava *hereu* ó *hereva,* y á sos germans ó germanas *cadets.* Si un *hereu* moría sens fills, la successió passava al major de sos germans ó germanas, y si aquest havia mort, á sos fills; mancant aquestos, los bèns devían tornar á la branca colateral inmediata, d' ahont la familia procedía.

De manera que lo gran ho era tot, y res los *cadets*; axis es que á aquestos los anomenavan *esclaus* ó *esclaves.* No podían traurer de la successió de llurs

(1) Véjis la pág. 136.

pares mes que una petita part que 'n deyan *llegítima*. Las llegítimas reunidas se treyan, en los darrers temps solsament, de la tercera part dels bèns si eran menys de cinch fills, y de la meytat si eran cinch ó mes. L' *hereu* prenía també sa part de *llegítima*.

En cas de que un *cadet* morís sens fills, sa llegítima tornava á l' *hereu*, y en qualsevol temps que s' extingís la posteritat d' un cadet, aqueix dret de retorn s' exercía á favor de la casa payral. Pera deixar la casa payral, necessitava lo *cadet* autorisació de sos pares ó de l' *hereu*—que podía escáurer en que fos sòn nebot,—d' altra manera devía donar compte de sas adquisicions á l' hereu ó á sos germans ó germanas.

L' *hereu* conserbava lo patrimoni y nom de la casa al contráurer matrimoni. Si era home, no podía casarse mes que ab una *cadette* que la anomenavan *bru* (nora), la qual no tenía part en las milloras *(acquêts)* del matrimoni, mes sí lo dret á l' escreix del dot. Si l' hereu era dona, sols podía escullir per marit á un *cadet*, lo qui conserbava sòn nom, mes los fills portavan lo de la mare.

Se l' anomenava *gendre*: sa condició era bastant dura pera un home; de fet no era mes que l' primer criat de sa muller, com una especie d' *espós-consort*. Tot sòn traball era en benefici de la casa d' ahont ell no havía surtit, perque no anava á mitjas en las milloras. No podía emportarsen la dona ni las criaturas en cas de incompatibilitat de geni ab los cunyats, perque lo tráurer á aquestos de casa sols dependía de la *hereva*, y aixó encara després de haverlos pagat llur *llegítima*. Lo *gendre* no podía contráurer la mes mínima obligació, y sols tenía dret, en son cas, á la reclamació de la meytat de son dot, ó sía sa llegítima.

Lo *gendre* y la *bru* sobrevivents, tenían l' usufruyt y l' administració dels bèns, aixís com la tutela dels fills fins á la major etat que s' fixava á llur casament ó á vint y cinch anys, ab la condició precisa que no podía sortir de la casa y per consegüent tampoch casarse. Altrament perdían la tutela, l' usufruyt, y ademés la meytat de la llegítima, si era un *gendre*. La tutela s' confiava alashoras al parent mes próxim dels fills.

Los *cadets* que s' casavan entre ells s' anomenavan *sterles* ó *meytadés*, perque anavan á mitjas en los guanys del matrimoni. Lo rigor de costum se suavisava per ells, y la sort de un *meytadé* era mes felís que la de un *gendre*; ab tot, era menester que lo contracte estipulés la divisió de las milloras, mes la llegítima quedaba á part. Lo meytadé sobrevivent se reservaba ademés la meytat de la *llegítima* del cónjugue difunt si no havían tingut fills; y si 'n tenía, podía tornarse á casar ab un *cadet* sobre 'ls bèns del difunt, per conservarne l' usufruyt y la tutela del fills.

Mòltas vegadas los *cadets* no s' casavan; alashoras sempre trobavan la casa payral oberta y rara volta se 'ls refusava lo dret de restarhi y fins de retirarshi. Sempre hi havía per ells un siti en la llar, que á voltas subsistía sols per llur abnegació. Prenían interés per la prosperitat de la casa, estimavan los fills de la meteixa, y s' aconhortavan fácilment de llur posició precaria.

Quan un *cadet* se feya pagar sa *llegítima*, no podía reclamar los interessos vensuts. Com no era cap de casa, tampoch tenía vot.

A causa de la conservació dels patrimonis, los frares y capellans, inhábils pe 'l matrimoni ab motiu de llurs vots, no podían heretar, aixís com los folls, los pródichs, los imbécils ó *tarós*, mes aquets darrers devían ésser mantinguts en la casa payral, que s' retenía la *llegítima;* encara que lo foll recobrés la rahó y lo pródich s' esmenés, un cop excluhits ho eran per sempre. La costum, que tenía per regla constant que 'ls bèns de la familia estiguessen en mans seguras, no s' fiava de l' home que havía estat una volta ó foll ó pródich.

Los *cadets*, ja fossen laichs, ja eclesiástichs, que vivían en lo celibat no podían disposar de llur llegítima. Los *cadets* eclesiástichs devían justificar que possehían fondos, anomenats *títol clerical*, quina renda fos suficient pera mantenirlos; sols ne tenían l' usufruyt y devían tornarlo si adquirían alguns altres bèns que poguessen assegurar llur subsistencia.—*(Acabará)*.

BARÓ G. A. DE SAINT-SAUD,
soci delegat á Lourdes (França).

NOTICIA
DE ALGUNAS TROVALLAS ARQUEOLÓGICAS
FETAS EN LO DISTRICTE MUNICIPAL DE VILANOVA Y GELTRU AB OCASIO DELS TRABALLS DE CONSTRUCCIO DEL FERRO CARRIL DE VALLS A VILANOVA Y BARCELONA.

Coneguda era de tots los aficionats á antigüetats que aquestos encontorns visitat havían, la existencia de restos evidentament romans, en la part, sobre tot, de Mitjdía de la població, en las inmediacions del camí y ermita nomenats de Sant Gervasi.

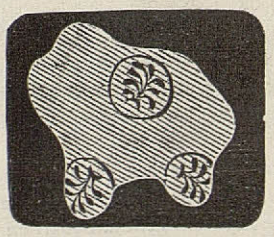
Tots havíam tingut ocasió de observar las grans massas de formigó que per dessota la terra vegetal de las vehinas vinyas apareixen en diferents punts del espressat camí, massas que lo intel-ligent anticuari en Bonaventura Hernandez calificá de indubtable construcció romana: tots havíam sentit parlar de cráneos traspassats ab un clau, trobats al remóurer terras en aquells dits encontorns; tots havíam també pogut examinar la lápida que, tombada cap per avall, se veu empotrada en la paret de fatxada de la esmentada ermita y diu: EX-VOTO C. CLODIVS ÆMILIANVS: y apoyats en aytals datos consideravam, per lo tant, mòlt possible que com diu lo erudit escriptor doctor en Jaume Pascual, canonge de Bellpuig de las Avellanas (en sa interessanta carta endressada á en Francisco Papiol de nostra vila en 1789 sobre lo debatut tema del orígen de l'antiga Olérdula), en las voras de la platja que, plana y arenosa, s' exten per la part de Llevant de la punta dita de Sant Gervasi, no sols hi hagués hagut una població romana, s'no tal volta avans altra cantaginesa, y fossen aquellas mas-

sas de formigó vestigis de antigas salinas y saladero pertanyents á una especie de factoría ahont acudissen las naus en aquells reculats temps, y se provisionessen, per ventura, los qui ocupavan una posició militar tan importanta com la que constituheix lo que fou aprés ciutat de Olérdola y se diu avuy Sant Miquel d' Erdol.

Mes aytal suposició se ha degut véurer últimament mes y mes confirmada per lo que á la época de la dominació romana pertoca, desde lo punt en que ab ocasió dels desmonts practicats pera la construcció de la esmentada vía-ferrissa se han trobat los nous vestigis y objectes següents:

Sota la torre-vigia col-locada en lo mes alt del turó que porta lo dit nom de Sant Gervasi, de antiquíssima fundació, si bè remuntada y descaracterisada posteriorment, en lo tall que se ha degut fer pera obrir un túnel, si hi va trobar una mina ó camí soterrani que anava descendint cap á la platja.

Entre las terras que se han remogut, se han trobat: una gran pedra, de calitat estranya al país, ab la forma de un capitell quadrat de pilastra, pero esborrats sos detalls; trossos de granit traballat, pedra tambe en lo país desconeguda; una especie de bala de pedra no ben arrodonida; una pedra arrodonida ab un forat al mitj, y en sa meytat, cónica, com las que servían pera móldrer á ma; nombrosos trossos de teulas planas de molta extensió y gruix; nansas y qúas ó peus de ánfora; un tros de vidre vert cilíndrich; diferents fragments de aquells fins utensilis de fanch, negres y vermells, que tan maravellosament traballavan los gerrers de aquell temps, y un de quins fragments mostra son fons com sagellat ab tres sagells iguals que representan una especie de palmera; un

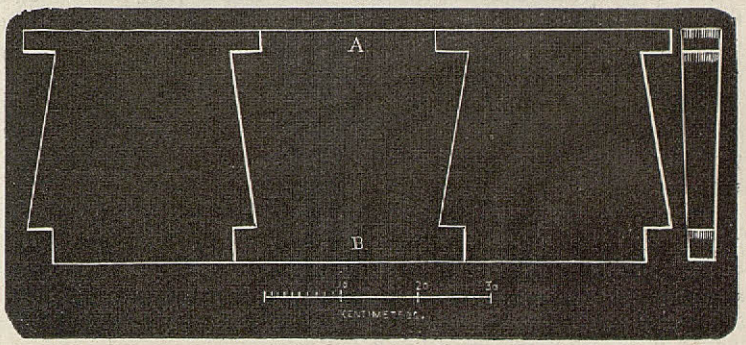

FRAGMENT DE UTENSILI DE FANCH.

tros de planxa de marbre blanch en la que inútilment vaig cercar algun vestigi de la inscripció que tal volta portaría la part principal que quí sap ahónt para; trossos de arrebossat interior ab pinturas murals, dels vius colors, pulcritut de ratllas y consistencia que se veuhen en las excavacions que se fan en Tarragona, y per últim un bon nombre de pessas de obra cuyta de la estranya figura que mostra lo grabat de la página següenta.

Sobre aquestos derrers objectes he fixat mòlts ratos la meva atenció, mes no he pogut compéndrer lo destino que devían omplir. En ma escassés de coneixements arqueológichs, no sé si en altras parts se haurán trobat pessas iguals, y si se coneix per lo tant aquell destino.

Al principi creguí haver fet un gran descubriment al trobar que, juntant las ditas pessas cap y culadas, com diríam, formavan exacta filera, y al deduhirne de aixó que hauría pogut esser (encara que bastant exótich) una especie de enrajolat; mes quan, mirat ab mes detenció, trobí que las tals pessas eran, per tall ó al través, de forma de tascó ó pitja, es á dir, mes groixudas de la part A que de la part B, mos cálculs vingueren á terra y me vaig quedar en la meteixa incertitut de avans.

PESSAS DE OBRA CUYTA, TROVADAS EN LO DISTRICTE DE VILANOVA Y GELTRÚ.

Sensible es que lo escás remenament de terras que las obras de que se tracta han ocasionat en lo lloch á que m' referesch no hagin permés descubrir lo mòlt mes important que déu suposarse existirá sota aquellas terras sobreposadas ahont creixen vinyas de luxurianta vegetació; pero las cosas han vingut així, y ha degut ab aixó sól acontentarse ma vigilanta curiositat, que ha estat sempre al tant de lo que se feya y ha remenat las terras remogudas ab verdadera cobdicia de anticuari (aficionat).

En altre punt de la explanació de la vía de que s' tracta, al obrirse altre túnel en lo que se diu la «Punta grossa» han sigut descobertas també algunas curiositats, si bé que de distint género, y son unas grans covas, en relació, á lo que sembla, ab las ja conegudas que hi ha en las voras del mar, rublertas totas de bonicas cristalisacións de carbonat de cals ab estalactitas y estalacmitas, y que malhauradament quedarán sens poder ésser visitadas, per haver sigut precís aparetarlas per la poca seguritat que en algunas parts oferían, y quedar sobre la volta de rosca que déu donar al dit túnel la necessaria solidés.

En la part que se ha pogut examinar, se composan de diferentas cambras ó departaments que s' comunican per baixíssims passatges; y en un d' ells se hi trobaren ossos mitj petrificats de animals de quatre potas.

Si realment aquestas covas seguissen en direcció á Tramontana, podríaïn deduhirne un argument en llur favor los que dihuen que existía una comunicació subterránea entre la platja del mar y la avans esmentada ciutat de Olérdola, per la que se provehía de peix fresch cert capdill dels Alarbs sitiat allí per los cristians en la época de la dominació Sarrahina.—THEODOR CREUS.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

Invitació.—Havém rebut la de la *Società degli alpinisti tridentini* per la reunió que tindrá lloch á Lavarone lo 8 del próxim Agost.

Expedició á Vallfogona de Riucorp.—Segons noticias que havém rebut, se tracta en Lleyda de organisar una expedició á dit poble, ahont se celebrarán un funeral y una vetllada literaria en honor del célebre Dr. Vicens García, prenenthi part alguns de nostres consocis.

Sortida.—A mitjans de aquest mes ha sortit pera Suissa y algun altre punt del estranger nostre President D. Ramon Arabía y Solanas. Probablement representará á l' Associació en alguna de las reunións dels Clubs alpins á que ha sigut aquesta invitada.

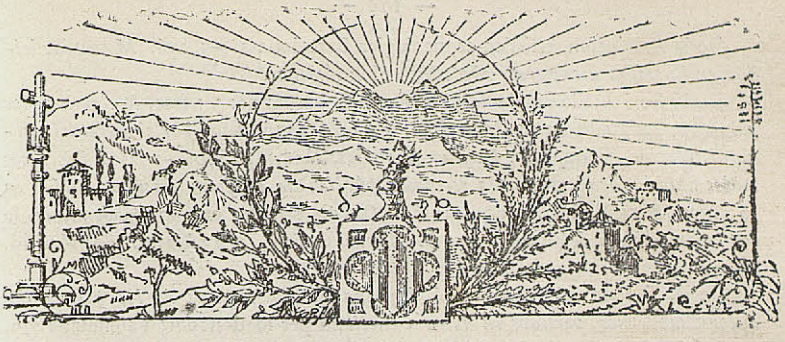
Acta de la excursió al Ampurdá.—Parlant, en lo derrer número, de la inscripció que s' troba en la peana de una de las estátuas que adornan la portada de Santa María de Castelló, s' estampá la paraula *ca(m)psor* en lloch de *lam(p)sor* que en vista del calch que s' en tragué y segons personas entesas no pot dir altra cosa que *lampresor*.—Además en la plana 128, lín. 37, ahont diu «portal de la Gallada» deu llegirse «portal de la *Gallarda*».

Certámens.—S' han rebut en Secretaría, ahont podrán consultarlos los socis que ho desitjin, los cartells dels que celebrarán *El Eco de Badalona*, lo dia 15 de Agost de aquest any; *El Ateneo igualadino de la clase obrera*, lo dia 25 de Setembre vinent; *Lo bòlit*, de Tarragona, lo 12 del meteix mes, y lo *Centro agrícola del Panadés*, lo dia de la festa major de Vilafranca.

Excursió á las covas de Artá.—La companyía de vapors mallorquina ha anunciat una excursió á las covas de Artá á bordo del vapor *Bellver* que sortirá de Palma lo diumenge 8 de Agost, costant lo viatje trenta rals, anant á cárrech de la empresa tots los gastos de guías, llums, etc. En lo vapor hi haurá fonda, gelats, confituras y demés á cárrech d' en Bartomeu Bastard. Com que la empresa ha disposat que tampoch hi faltés un piano, se tracta d' organisar un concert entre 'ls excursionistas durant lo trajecte. Pera los que desde Barcelona vulgan concórrer á la mencionada expedició s' han donat algunas ventatjas posantse de acort ab lo vapor *Lulio*. Mòlt celebrém que s' comensi á despertar l' afició á viatjar, puig si bè l' ensaig es petit debém tenir present aquell adagi catalá: *Poch á poch se va lluny*.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusións exposadas per llurs respectius autors.

Imp. dels Successors de Ramirez y C.ª, Passatje de Escudellers, núm. 4. Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA

ANY III. AGOST DE 1880. NUM. 22.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

TRABALLS DEL MES DE SETEMBRE.—*Excursións col-lectivas.*—Quedan suspesas durant aquest mes.

Vetllada literaria.—Dia 22.—Se llegirán las actas de la primera y segona excursió al Montseny, per D. Ramon Arabia y Solanas, y una *Memoria científica* sobre las meteixas per don Joan Montserrat y Archs.

Junta general.—Dia 28.—Junta general ordinaria.

Lo Secretari, EUDALT CANIBELL.

OBRAS CEDIDAS PERA LA BIBLIOTECA.—De D. Cels Gomis: 1 tomo. *Les richesses des Pyrénées françaises et espagnoles*, par Cenac Moncaut; París, 1864.—1 tomo. *Esperimentos y observaciones sobre los sexos y fecundacion de las plantas,* por don Antonio de Martí; Barcelona, 1791.—1 tomo. *La philosophie zoologique,* par Victor Meunier; París.—1 tomo. *Explication de Playfair sur la théorie de la terre par Hutton, et examen comparatif des systèmes géologiques,* par C. A. Basset; París 1815, ab láminas.—1 tomo. *De la fécondation naturelle et artificielle des végétaux et de l' hybridation,* par Henri Lecoq; París, 1845.

De la Asociacion Artístico-arqueológica Barcelonesa.—1 vol. *Memorias leidas en la sesion inaugural, año 1880, ab 4 láminas.*

De la Real Academia de Bellas artes de S. Fernando:—1 fasc. *Resúmen de las actas y tareas de dicha sociedad durante el año 1879, leido por el secretario general interino, Excmo. Sr. D. Simon Avalos;* Madrid, 1880.—1 fasc. *Discursos leidos ante la Academia en la recepcion pública de D. Juan Facundo Riaño, en 16 Mayo 1880;* Madrid, 1880.—1 fasc. *Discursos leidos ante la Academia en la recepcion pública del Excmo. Sr. D. Manuel Cañete, en 23 Mayo 1880;* Madrid, 1880.

De D. Teodoro Llorente: 1 vol. *Leyendas de oro. Poesías de los principales autores modernos, vertidas en rima castellana* per lo donador; Valencia, 1879.

Del Sr. Baron A. de Saint-Saud, soci delegat á Lourdes: 1 fasc. *Excursions nouvelles dans les Pyrénées françaises et espagnoles.*—I. *De Gavarnie à Barcelonne.*—II. *De la Noguera Ribagorçana á la Noguera Pallaresa,* per lo donador; Tarbes, 1880.

De la Contessa Palazzi-Lavaggi Carolina.—1 fasc. *Prima ascensione del Moncimor (metri 3,350 circa.)* per la donadora; Torino, 1880.

Del Sr. Guiamet, soci delegat á Gratallops: 1 vol. *Le petit docteur Gall ou l' art de connaître les hommes par la Phrénologie,* ab grabats intercalats; París.

De D. Francisco Gras, soci delegat á Falset: 1 vol. *Notas perdidas, poesías originales,* per lo donador; Barcelona, 1880.

De D. Joaquim Manuel de Moner, soci delegat á Fonz. 1 vol. *Gramática castellana, ó tratado gramatístico de la lengua española,* per lo donador; Fonz, 1871.

De D. Fidel Fita y Colomer, Pbre., soci honorari. 1 fasc. *Lo llibre vert de Manresa,* per lo donador; Barcelona, 1880.

De Mr. Maurice Gourdon, soci delegat á Luchon. 1 fasc. *Une excursion dans les montagnes d' Eristé (Aragon). Juillet 1879,* per lo donador; Tarbes.—1 fasc. *Cinq jours à pied en Espagne,* per lo donador; Tarbes.—1 fasc. *Note sur un nouveau gisement du grenat chromifère ou uwarowite masif, amorphe et cristallisé dans les montagnes de Venasque (Pyrénées)* per lo Comte de Limur; Vannes, 1879.

De D. Alvar Verdaguer: 1 vol. *Principios de geología y paleontología por José J. Landerer,* obra adornada ab 190 grabats; Barcelona, 1878.

De D. Frederich Garriga: 1 fasc. *Asociacion de arquitectos de Cataluña; lista de los individuos que la componen;* Barcelona, 1880.

Del Dr. D. Jaume Almera, Pbre: 1 vol. *De Monjuich á Papiol al través de las épocas geológicas,* Memoria leida ante la Academia de ciencias naturales y artes de Barcelona, en la recepcion pública del donador; Barcelona, 1880.

Museo.—Segueix la llista de donatius:

De D. Miquel Utrillo y Morlius: Mamíferos: 1 esquirol *(Sciurus),* de Mata-

ró.—Moluscos: *Murex trunculus* L. Mediterrani; *M. endivia* Lam., Filipinas; *Triton corrugatum* Lam., Mediterrani; *Purpura; Columbella mercatoria* L., Isla de Cuba; *Cassis sulcosa* Lam., Mediterrani; *Malea pomum* L., Filipinas; *Conus textile* L., id.; *Strombus minimus* L., id.; *Cypræa lurida* L., Mediterrani; *C. erosa* Lam., Filipinas; *C. tigris* L., id.; *C. vitellus*, id.; *C. talpa* L., id.; *C. monetta* L., Costas africanas; *Nerita versicolor* Gm., Isla de Cuba; *Turbo rugosus* L., Mediterrani; *Trochus ziziphinus* L., Mediterrani; *T. granulatus* W. id.; *T. Laugeri* Payr., id.; *Patella cærulea* L., id.; *Cardium tuberculatum* L., id. —Minerals: Ferro magnétich, Mina Olimpia, prov. de Gerona; Galena ab limonita, Maladetta; Sulfat d' estronciana, Granja d' Escarpe, prov. de Lleyda; Esteatita (sabó de sastre), Amélie-les-bains; Plombagina y ferro, Reynés, id.; Espato fluor, Canejan, Vall de Aran; Vetas de cristalls de guix ab cals interposada, Amélie-les-bains; Guix, Tremp, alt. 800 met.; Marga, Montjuich, alt. 50 m.; Estalactitas, San Miguel del Fay; Galena, Vall de Aran, Vilallé, á 1,200 m.; id. de Sant Pere Mártir, á 200 m.; id. amortisada, id., id.; Blenda sobre carbonat de cals, Vall de Aran, Arties, á 1,200 m.; Guix ab capas de calissa, Putxet; Bióxit de manganés, de Sant Joan de las Abadessas; Calissa concrecionada, Putxet; Ferro, Amélie-les-bains, á 900 m.; Cuartz ab calissa, Putxet; Cuartz negre ab vetas blancas, jaspe de Montjuich; id. roig, blanch y groch, id.; Pedra de toch, jaspe libi, Montserrat; Cuartz? de las runas de St.-Cloud, París; Pirita de coure sobre esquistos, Vall de Aran, Canejant, á 2,000 met.; Mica, Gerona; Mispiquel, Maladetta; Dolomia, Tredós; Mirall d' ase, Lleyda; Fragment d' aereolito. —Fóssils: *Lucina*, Tremp.; *Ostrea*, Mur, id.; *Rhynchonella*, id.; *Equinido*, id.

De D. Joseph Raguer, delegat á Ripoll: 1 medalla en coure: Anvers: *Dios, Patria y Rey;* revers: *Berga 27 de Marzo de 1873.*—1 goigs de Sant Eudalt, que 's venera en Ripoll.

De D. Álvar Verdaguer, procedent de la excursió col-lectiva á Montserrat: 1 dibuix al llápis de un capitell de marbre que serveix de pica d' aygua beneyta en la parroquial iglesia de Collbató.

De D. Antoni de Samá las especies següents de moluscos: *Patella zebrina* Lesson; *P. coffea* Reeve; *P. cuprea* Lesson y *P. clypeaster* Lesson, recullidas en las costas de Chile y del Perú per mossen Ramon Paró; 2 *Cypræa exanthema*, L., de la Isla de Cuba; 1 *Cassis sulcosa* Lam., de Barcelona. 1 *Unio Requieni* de Banyolas; 1 *U. Valentinus* Rossm, de la Albufera de Valencia.—Zoófit de Vilanova y Geltrú.

De D. Cels Gomis, soci delegat á Montesquiu: 204 especies de fóssils de las següents localitats, pendents mólts d' ells de clasificació; de Montesquiu: Ginestet, 6 especies; Damunt los Baussus, 9; Plá de la molinera, 21; Collada de Planesas, 13; Illas de Planesas, 1; Margas blavas de Vibulas, 2; Tarrés de Vibulas, 7; de San Quirse: Illas de Planesas, 1; Tarrés de can Guixá, 3; Tarrés de la creu, 3; de Cussons, casa espadaler, 13; de Sora: Camps de Sora, 11; Solana de can Riera Rabassa, 8; Collet del Camps, 1; Collet del coll de Bassa, 1; de Santa Olalla de Riuprimer: Font de can Rius, 6; Casa Botet ó Botay, 1; Soveya: Rovira pla-

na, 7; Puig, 4; Hostal, 2; Prats, 1; Víboras, 3; Sant Bartomeu del Grau, 3; Casa del Tigre del Grau, 3; Oris: Puig dels acopios, 6; Vinyolas d' Oris: casa Canyet, 2; San Sebastiá: Encontorns de Vich, 3; Grau de San Hipólit, 7; Santa Cecilia de Voltregá, 9; Besora: Molí del Ferrés, 3; Gurb: Part alta, 6; San Juliá (Vich): Serra de la Noguera, 1; Saderra: Illas de Saderra, 5; Vinyolas: Casa Sidroy, 1; Camí de Besora á Vidrá: dessota lo plá de garrofer, 10; Bassa de la Sala, 3; Entre lo blanell y lo Collet d' Oris, 1; Camí de Vidrá á l' ermita de Bellmunt, 6; Camí de Sant Pere á Sant Vicens de Torelló, 2; Camí de Sant Vicens de Torelló á Saderra: De casa Vilá á Canyamás, 1; de Canyamás al Collet del Sol gran, 2; Camí de la coromina á Besora, 4; Del Collet de Pedrosa á Saderra, 1; Serra del oratori, 3, y Castell d' Oris, 1.—MINERALS: Arenisca roja y conglomerat del cim de Bellmunt (devant de la hermita), Arenisca numulítica de la Rovira plana Soveyas, guix y sulfat de cals del Barranch de Caganell en Ripoll.

De D. Ramon María de Bolós, las especies següents de plantas recullidas per ell en la provincia de Gerona: FANERÓGAMAS DICOTILEDÓNEAS: THALAMIFLORAS. FAMILIA DE LAS RANUNCULÁCEAS: *Thalictrum Costæ* Timb., Collsacabra; *Anemone alpina* L., Setcasas; *A. nemorosa* L., Olot; *Ranunculus parnassifolius* L. *(Herba del mal gra)*, Puigmal, Nuria; *Trollius europæus* L. *(Flor de St. Patllarí, Crocotons)*, Camprodon; *Helleborus viridis* L. *(Marxibuls)*, Olot; *Aconitum lycoctonum* L. *(Matallops)*, Camprodon.—CRUCÍFERAS: *Sisimbryum pinnatifidum* DC., Nuria; *Cardamine amara* L., St. Joan las Fonts; *C. impatiens* L., Olot, Camprodon; *Dentaria pinnata* Lam., Olot, Corp; *Draba pyrenaica* L., Nuria, Coma de Vaca; *Iberis spathulata* Berg., Nuria, Puigmal.—VIOLÁCEAS: *Viola lutea* Huds., Tragorá, Caraups.—POLIGALÁCEAS: *Polygala Vayredæ* Csta., Coll de Carrera (Olot).—CARIOFILÁCEAS: *Silene Saxifraga* L., Camprodon; *S. rupestris* L., Camprodon, Setcasas; *Saponaria ocymoides* L., Mare de Deu del Mont; *Dianthus monspessulanus* L., Camprodon, Surroca, Olot; *Moehringia muscosa* L. Olot; *Stellaria graminea* L., Olot, Camprodon; *Malachium aquaticum* Fr., St. Joan las Fonts.—LINÁCEAS: *Linum viscosum* L., Olot.—GERANIÁCEAS: *Geranium Sylvaticum* L., Camprodon; *G. phæum* L., Camprodon.—HIPERICÍNEAS: *Hypericum montanum* L., Olot.—RUTÁCEAS: *Dictamnus albus* L. *(Ruda cabruna borda)*, Olot, rara.

CALICIFLORAS. FAMILIA DE LAS RAMNÁCEAS: *Ziziphus vulgaris* Lam. *(Jinjoler)*, Montagut; *Rhamnus cathartica* L., Olot.; *R. Frangula* L., Olot, St. Joan las Fonts.—LLEGUMINOSAS: *Genista tinctoria* L., Bianya, Corp, prop de Olot; *G. pulchella*, Vis., Corp, Batet, S. Roch, prop de Olot; *Lupinus angustifolius* L., Darnius; *Trifolium montanum* L., Pla traver; *T. alpinum* L. *(Regalessia de montanya)*, Nuria, Coma de Vaca; *T. lævigatum* Desf., Agullana, Darnius; *Lathyrus niger* Wim., S. Valentí, prop de Olot, raro.—AMIGDÁLEAS: *Prunus avium* L. *(Cirerer bort)*, Castellfollit.—ROSÁCEAS: *Spiræa ulmaria* L. *(Herba del pobre home)*, la Pinya, Olot; *Dryas ociopetala* L., Puigmal; *Potentilla Fragariastrum* Ehrh., Olot; *P. pyrenaica* L., Nuria, Coma de Vaca; *P. hirta* L., Darnius; *Fragaria collina* Ehrh., Olot; *Rubus cæsius* L., Olot, la Pinya; *Rosa*

arvensis Huds., Olot; *R. mollis* Sm., Tragorá (Pyrineus); *R. Pouzini* Tratt, Olot; *Agrimonia odorata* Mill., St. Joan las Fonts.—POMÁCEAS: *Amelanchier vulgaris* Mönch., Corp., Olot, Bassagoda.—ONAGRARÍEAS: *Epilobium Duriæi* Gay, Olot; *E. montanum* L., Camprodon.—CRASULÁCEAS: *Sedum Fabaria* Koch., Olot; *S. reflexum* L., Camprodon; *Sempervivum montanum* L., Nuria.—SAXIFRAGÁCEAS: *Saxifraga stellaris* L., Coma de Vaca (Pyrineus); *S. exarata* Vill., var. *condensata* Csta., S. Miquel y Grau den Bast.—UMBELÍFERAS: *Orlaya grandiflora* Hoffm., Capsech (Brianya); *Laserpitium gallicum* C. Bauh. *(Turbit)*, Camprodon; *Angelica sylvestris* L., Plá traver; *Meum athamanticum* Jacq. *(Men)*, Coma de Vaca, Setcasas; *Bunium carvi* Bieb. *(Cumi)*, Nuria, Camprodon; *Ptychotis heterophylla* Koch., Olot; *Molopospermum cicutarium* DC. *(Coscolls)*, Tragorá; *Conium maculatum* L., Tortellá, *Astrantia major* L., la Pinya, (Olot); *A. minor* L., Nuria, Setcasas.—CAPRIFOLIÁCEAS: *Lonicera nigra* L., Setcasas.—RUBIÁCEAS: *Galium cometerrhyzon* Lapey., Nuria; *G. Lapeyrousianum* Jord., Nuria. — DIPSÁCEAS: *Cephalaria pilosa* Gr. Godr. Camprodon. — COMPOSTAS: *Aronicum scorpioides* DC.?, Estanys de Carrençá (Pyrineus); *Senecio viscosus* L., Mare de Deu del Mont; *S. adonidifolius* Lois., de Camprodon á Setcasas; *S. leucophyllus* DC. *(Herba florida blanca)*, Puigmal; *Inula Helenium* L. *(Herba del ala)*, S' acot, Olot; *Carpesium cernuum* L., Olot; *Cnicus benedictus* L. Vilafant prop de Figueras; *Lactuca Scariola* L., Montagut; *L. virosa* L., Olot; *Sonchus aquaticus* Pourr., Olot, Castellfollit; *Crepis pygmæa* L., Nuria.—CAMPANULÁCEAS: *Jasione perennis* L., Nuria; *Phyteuma spicata* L., Olot. —ERICÁCEAS: *Vaccinium uliginosum* L., Setcasas, Nuria; *Arctostaphyllos uva-ursi* L. *(Buxarola)*, Setcasas; *Erica scoparia* L., Montagut, S' acot; *Rhododendron ferrugineum* L. *(Nerets)*, Nuria.

COROLIFLORAS. FAMILIA DE LAS PRIMULÁCEAS: *Primula integrifolia* L., Nuria. —GENCIANÁCEAS: *Gentiana acaulis* L., Nuria; *G. verna* L., Nuria.—BORAGÍNEAS: *Anchusa undulata* L., Olot; *Onosma echioides* L. *(Pota de colom)*, Montagut; *Myosotis sylvatica* Hoffm., *b alpestris* Koch, Puigmal; *Asperugo procumbens* L., Figueras.—ESCROFULARIÁCEAS: *Linaria alpina* DC., Coma de Vaca, Nuria; *Veronica montana* L., Olot; *Erinus alpinus* L., Camprodon; *Eufragia viscosa* Bth., Agullana, Darnius; *Pedicularis rostrata* L., Camprodon.—OROBANCÁCEAS: *Latræa Squammaria* L., parásita sobre *Populus*, Castellfollit.—LLABIADAS: *Mentha arvensis* L., Camprodon; *Thymus nervosus* Gay., Nuria, Tragorá; *Melissa officinalis* L. *(Herba bayera)*, Corp y Olot; *Nepeta latifolia* DC., Setcasas; *Galeopsis Tetrahit* L., Camprodon; *Stachys sylvatica* L., Olot; *S. palustris* L., Camprodon.—PLUMBAGÍNEAS: *Armeria alpina* W., Nuria.

MONOCLAMÍDEAS. FAMILIA DE LAS POLIGÓNEAS: *Polygonum Bistorta* L., Camprodon, Nuria; *P. mite?* la Pinya, prop de Olot.—CUPULÍFERAS: *Quercus Suber* L. *(Suro)*, Darnius; *Q. Ilex* L. *(Aglans dolsas)*, Montagut.—SALICÍNEAS: *Salix cinerea* L., la Pinya.

FANERÓGAMAS MONOCOTILEDÓNEAS: FAMILIA DE LAS LILIÁCEAS: *Allium oleraceum* L., Olot.—CONVALLARIÁCEAS: *Polygonatum multiflorum* Desf., Olot.—ORQUÍ-

DEAS: *Epipactis palustris* Crantz., la Pinya (Olot); *Orchis ustulata* L., Batet (Olot); *O. militaris* L., Olot; *O. maculata* L., Olot; *Ophrys Scolopax* Cav. *(Flor d'abella)*, Olot.—JUNCÁCEAS: *Luzula lutea* DC.—CIPERÁCEAS: *Cyperus badius* Desf., St. Joan las Fonts; *C. globosus* All., Besalú; *Eriophorum angustifolium* Roth., Camprodon; *Carex setifolia* Godr., Olot; *C. digitata* L., Olot; *C. glauca* Scop., Olot.—GRAMÍNEAS: *Calamagrostis lanceolata* Roth., la Pinya (Olot); *Agrostis canina* L., Olot; *Trisetum flavescens* P. B., Camprodon; *Holcus mollis* L., Olot; *Koeleria cristata* Pers., Olot; *Poa alba* L., Olot; *Eragrostis megastachya* Link, Olot; *E. poeoides* P. B., Olot; *E. pilosa* P. B., Olot; *E. brizoides* Csta., sp. nova, Olot; *Melica Magnolii* Godr., Olot; *M. uniflora* Retz., Olot; *Festuca ovina* L., Camprodon; *F. arundinacea* Schrb., Olot; *Bromus sterilis* L., Olot; *B. mollis* L., Olot.

ETEÓGAMAS: FAMILIA DE LAS FILICÍNEAS: *Aspidium lonchitis* Sw., Puigmal, Fontfreser, Nuria; *Asplenium marinum* L., Plá de Bagudá (Olot).

Del meteix, los següents exemplars dels terrenos volcánichs de Olot: Basalt ab cristalls de olivino, Montsacopa; Basalt comú (pedra ferral) ab olivino, Bosch de tosca; Basalt, la Garrinada; Cristall de Zeolita en la lava, Montolivet; Lavas, Montsacopa; Lavas ab cristalls de schorlo, id.; Lavas, la Garrinada; Lava esponjosa, Montsacopa; Lavas, Montolivet; Piroxeno, id.; Puzolana gris, Bosch de Tosca en S' acot; Puzolana (greda), Montsacopa; Pedra pomez (tosca), Santa Margarida, S' acot; Piroxeno (turmalinas), id.; Zeolita, id.

EXCURSIÓNS AL MONTSENY.

1.ª (COL-LECTIVA).—DIAS 26 A 30 DE MAIG DE 1880.

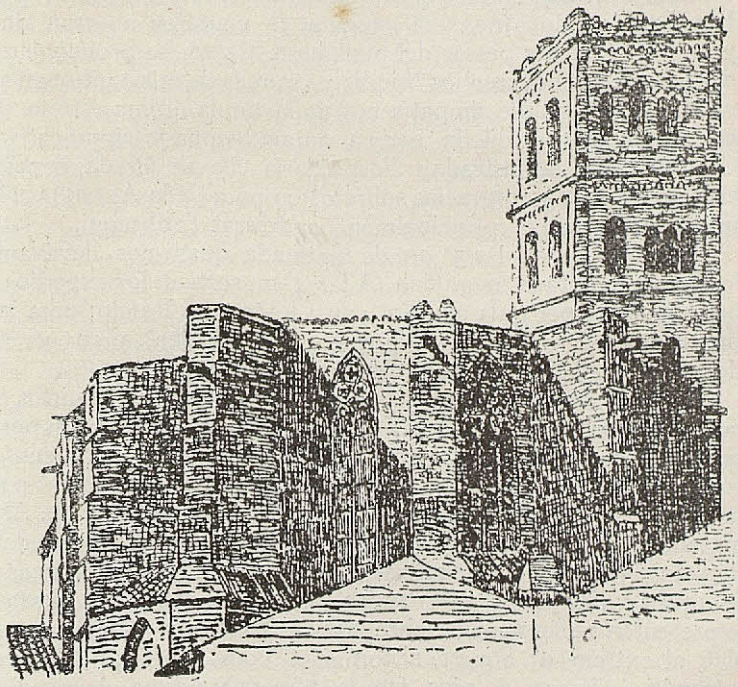
Extracte de l' acta.

Fóren los assistents á la primera excursió los senyors socis següents: D. Joseph Canal, D. Alvar de la Gándara, D. Modest Lleó, D. Gabriel Miró, D. Arthur Osona, D. Alfons Rosset y lo infrascrit. Lo itinerari, combinat ab lo Sr. Osona, autor de la «Guía del Montseny», y pera quina execució prengué aquest anticipadament totas las disposicións oportunas, consta imprés en nostre BUTLLETÍ (Núm. 18, plana 74).

L' objecte d' aquesta excursió era múltiple: col-locar en Santa Fé un thermómetro de máx. y mín.; fer observacións barométricas y thermométricas pera lo cálcul de las altituts, en combinació ab nostre consoci D. Joan Montserrat y Archs, pera quina *Memoria*, que tindrém lo gust de publicar dintre poch, deixaré tot lo referent á la part científica de la excursió; pendrer tots los datos possibles pera la rectificació dels diversos planos de la encontrada, tots més ó ménos incomplerts ó inexactes; y donar

un colp d' ull general, una mirada de conjunt al terreno escullit com á camp d' excursións á fí de preparar ab més fruyt las exploracións successivas y ordenar ab més acert los traballs que aquestas requerissen.

Dia 26 de Maig.—2h 20 t. M.=2h 43 t. Barcelona.—Sortírem puntualment ab lo tren los socis expressats, exceptuant als

ÁBSIDE Y TORRE-CAMPANAR DE LA IGLESIA DE BREDA
(ANTICH CONVENT DE ST. SALVADOR.)

Srs. Osona y Miró, á qui trobárem esperantnos al arribar á la estació de *Breda* á las 4h 3 t. M.=4h 26 t. Barcelona. Feta aquí detingudament (4h 55 t.) la primera observació barométrica, nos dirigírem á la vila per lo pintoresch camí que atravessant sa ombrívola riera hi conduheix en mitja hora llarga; visitárem la iglesia ab lo notable sepulcre de marbre de sos fundadors, los comtes Gerau y Ermesinda de Cabrera, y las ruinas del elegant claustre bisantí del antich monastir de Sant Salvador, de la ordre

de Sant Benet, en miserable estat, y férem la segona observació barométrica en la plassa de la iglesia, de la cual ne dibuixá lo infrascrit lo ábside y la airosa torre románica. Lo Sr. Osona nos obsequiá ab un dinar espléndit, al que férem honor cóm corresponia, brindantse ab entussiasme, al acabar, per lo anfitrió, per sa amabilíssima senyora, per lo bon éxit de la excursió, per l' ASSOCIACIÓ, etc., etc. En mitj dels brindis, nova sorpresa; lo coro de Breda venia á donarnos una serenata. Se cantáren ab gran ajust y expressió varias pessas del malhaurat Clavé, se pronunciáren discursos, se renováren los brindis y era més de mitja nit quan ab mútuas protestas de simpatía nos donávam la última estreta de má y termenava aquella escena animadíssima y significativa. Gracias mil á la ilustrada y hospitalaria vila de Breda; gracias en nom nostre, pero gracias sobretot en nom de la ASSOCIACIÓ, puig á ella anava principalment endressat l' obsequi.

Dia 27.—Eran las 3^h 30 de matinada quan nos llevávam; lo dia s' presentava magnífich. A las 4^h m. sortíam los expedicionaris, portant per guia á n' En Joan Llorens (a) Rafeló; pera las provisións y pera los qui volguessen aprofitarsen, prenguérem dos matxos ab los corresponents mossos de peu.

Ab la fresqueta de la matinada donava gust de caminar, y tant per tenir temps com per las precaucións ab que debiam portar lo barómetro de mercuri qu' ens havía deixat galantment lo soci Sr. Dalmau, marxávam poch á poch aturantnos sovint pera admirar los magnífichs paisatges que anávam descobrint. Aixís aném passant per ca *'N Pega*, enrunat casal de la edat mitjana á la dreta del camí de Riells (4^h 35 m.), *Coll Llabrosa* (4^h 45 m.) y *Pla de Fogueras* (5^h 45). Magnífica vista: las Agudas se presentan perfectament sobre lo pla, extens y tot cobert de blat; al extrem d' aquest, al tornar á comensar la pujada per entremitj de boscos de pins, fem la tercera y última observació ab lo barómetro de mercuri, puig sense saber cóm, se 'ns va trencar. Si bè teniam dos excel-lents aneróides, propietat del Sr. Gándara, observats á Barcelona per lo Sr. Montserrat, no podíam ja pensar en fer ab los datos que ab ells en endevant prenguéssem, cálculs de precisió. A las 6^h 06 m. torném á empéndrer la marxa; passém *Sant Climent* (6^h 26m.) y comensém á entrar ja en la regió dels castanyers ab arbres magnífichs y un camí en extrem pintoresch; *ca 'N Romualdo* y *ca 'N Torrent* nos entretenen ab sas vistas superbas y fins á las 8^h 15 m. no arribém á la *Feixa llarga*. Aquí fem alto pera esmorsar y reposar; la con-

templació del extens y bellíssim panorama fa agradable la estada y no es estrany que la prolonguém fins á las 10h m. Torném á empéndrer la marxa ab un sol que torra: á las 10h 50 m. som als *Bimanés* deixant á la dreta lo alterós *Pich de Coll de Té*, en quinas estribacións de granit disgregat va serpejant planer lo camí; las fonts y torrents que brollan per tot arreu nos fan aturar més d' una vegada: més enllá los faigs arquejan sas brancas, brindantnos descans y ombra per alguns minuts; passém per la *Font de la Teula*, naixement de la *Riera de Breda* á las 11h 35m., y deu minuts més tart arribém al plá de *Santa Fé*.

En lo hostal que hi ha al costat del *Santuari de Santa Fé* nos reposém un poch, nos rentém y encomaném menjar. Mentres lo hermitá En Francisco y la seva dona lo arreglan, aném nosaltres á col-locar lo thermómetro de máxima y mínima, tercer instalat per l' ASSOCIACIÓ, en lo punt, sino mellor, lo menos dolent possible. Al cap de no pocas dificultats, produhidas per la calitat de la paret, composta de pedras irregulars y cantalludas, sens cap mena de rebossat, podém al fí portar á cap la empresa, gracias en gran part á la trassa y fertilitat dels recursos del nou soci D. Gabriel Miró, que no pará fins á deixar sólidament instalat lo thermómetro. Quedá aquest col-locat á las 2h 30t.; adossat á la paret E. del Santuari, á 2m 70 d' alsada sobre lo pla terreno y á 1 del ángul S. E. del edifici. Lo thermómetro es de Negretti y Zambra, ab doble escala (Réaumur y centígrada) en tots dos tubos, y va col-locat en una caixeta, perfectament nivellada, ab persianas en los dos costats y al devant, pintada de negre al interior y de blanch y vernissada al exterior, ab la tapa inclinada formant teulada, de manera que s' logri per una part la llibre circulació del aire y per altra la ombra més perfecta y la anulació més completa possible dels efectes de la radiació solar. Lo hermitá Francisco quedá encarregat de péndrer las observacións cada 10 dias (1).

A las 3h 15 de la tarde, refets un poch nostres cossos ab un l'euger ápat, per quin *ménu* obtingué una merescuda ovació nostre consoci Sr. Osona, baix la direcció del meteix emprenguérem la fácil y agradable ascensió del *turó del Morou*. Eran poch mes de las 4 quant arribávam al cim, desde l' qual alegrá-

(1) Efectivament, En Francisco ha anat enviant periódicament las observacións decadals, que publicarém oportunament, fentse mereixedor dels elogis de totas las personas que s' interessan per la ciencia y estiman nostra terra.

ren nostra vista la hermosa vall del Tordera, la frondosíssima de Arbucias, la accidentada de Breda, que havíam recorregut al matí y en-llá d' en-llá, cap á llevant y mitj emboyrada per la calitxa, la extensa plana del Empurdá y los llunyáns Pyrineus. La població de Breda estava á nostres peus, y tant aprop, que semblava tot just á un tret de pedra; era la diada del Corpus y véyam desde allá dalt la plassa de la iglesia, animada per la gent, y los carrers que comensávan á guarnirse pera la professó.

Al tornar, nos enfilárem á un dels cims (ó *esquells*, com ne diuhen en la comarca ab son expressiu llenguatge); situat al N. O. del pich verdader que acabávam de deixar y de formas abruptas y fantásticas, s' alsa sobre un precipici horrible en forma de *circo*, com ne dirian en los Pyrineus, feréstech y salvatge en extrém.

A las 7 sopárem ab bona gana y satisfets del tracte: férem encare ab lo company Gándara algunas observacións, mentres lo previsor Sr. Osona donava totas las disposicións pera la marxa del endemá, y en pau y gracia de Dèu nos ficárem tots al llit, dormint com benaventurats fins á punta de dia.

Dia 28.—Nos llevém á las 4 del dematí, preném un bossí, y avans no están guarnits los matxos, carregadas las provisións, fet lo exámen del hermitá y termenadas nostras observacións, passa 1 hora y mitja. Sortim al fí (5^h 30 m.) cap al *Coll de Santa Elena, Pla de Pedrers* (6^h 30 m.), ahont fem beguda, *Coll de Montllubar* (7^h 05 m.) y *Coll del Aire* (7^h 22 m.): lo camí ve planejant, la temperatura es agradable y la vista que á cada costat se desplega, sumament pintoresca y á cada punt mès grandiosa. A las 7^h 45 m. arribém al *Turó Gros*, lo més oriental dels tres que s' veuhen desde Barcelona; nos deturém 10 minuts pera reposar y mirar, passém lo *Turó de Coll sas Bassas* (8^h 30 m.) y deu minuts més tart guanyém lo cim del *Turó del Home* (8^h 40 m.), lo més alt del grupo del Montseny y lo més occidental mirat desde nostra ciutat. La inmensa vista que desde aquí s' domina bè mereix los 25 minuts que 'ns hi deturém: ¡quántas valls y quántas montanyas conegudas y estimadas de tots nosaltres descubrim desde allí; quánts recorts de nostras excursións, quánts estímuls pera ferne de novas! Se pot dir ben bè que desde 'ls Pyrineus á l' Llobregat y desde l' mar als confins occidentals de nostra provincia, no hi ha un pam de terra que no poguém escorcollar ab nostras miradas.

A las 9^h 05 m. nos separém; lo Sr. Rosset, lo Sr. Gándara y

jo nos dirigím á *las Agudas* per lo pedregós camí de la carena; lo gros de la expedició, ab lo guia, traginers y matxos, baixan á esperarnos y á preparar lo esmorsar á la *Font de Briansó*. A las 9h 50 m. arribém á *las Agudas*; tenim tot just lo temps de veurer la gemada vall d' Arbucias y lo poble, estés en anfiteatro, com pera mellor contemplar aquest espadat cingle, lo de nom més escayent que hi ha en lo Montseny: als 5 minuts la boyra puja á glopadas y 'ns tapa per aquesta banda tot panorama. Per la part oposada y per ahont havém vingut, en que s' domina la fonda y encongida vall de Sant Marsal y lo poderós contrafort del Matagalls, l' horisont es molt més circunscrit y l' paisatge menos rialler y variat. Gran rato aném seguint ab los ulls la caravana formada per nostres companys, que veyém baixar á la desfilada per lo magnífich hemicicle que forman las vertents meridionals del *Turó del Home* y *Agudas*; quant la boyra comensa ja á trasposar nostre enlayrat mirador robantnos la sola vista qu 'ens queda, allavors nos deixém cáurer de dret per entremitj dels faigs y en poch ménos de mitja hora nos reunim ab nostres amichs y esmorsém allí.

La *Font de Briansó* dona una aygua fresca y delitosíssima; llástima que no hi hage més ombra. En ella naix, segons nos digué lo Sr. Osona, lo riu de Santa Fé, afluent del Tordera. Era més de mitj dia quant nos en despedíam pera empéndrer pe'l *Coll de Pla del Espinal* (1h 15 t.), ahont sota lo espés brancatje dels faigs nos deturárem 5 minuts, lo camí de Sant Marsal á la esquerra de la bifurcació. En la *Riera de Vilanova* (2h 25 t.) fem altra vegada un gran alto; á despit de la ombra dels faigs, la calor es excessiva y la atmósfera pesa com plom. Aquesta riera que ve del peu meteix de las Agudas senyala una de las revoltas del camí en que comensa la pujada; la caballería desmonta, cedeix la plassa á la infantería y *¡vorwärts!* (*¡avant!*) com diria un *Hauptmann* prussiá. Al girarnos, veyém los esgarrifósos esquells de las Agudas destacantse fantásticament sobre l' horisont derrera nostre ab tota sa imponent grandesa.

Lo camí desde l' *Coll de Pla del Espinal* fins á la entrada de la vall de St. Marsal, es dels més bonichs del Montseny: se va donant la volta al inmens basament de las Agudas, pujant y baixant sempre per petitas pendents, creuhant rieras y ombrívols boscos de faigs y vorejant aromosas florestas boscanas. En cambi, la vall de St. Marsal es monótona y tétrica; la mole de las Agudas, tota pelada y núa, las primeras estribacións del Mata-

galls en lo costat oposat y en lo fondo interminables y uniformes serras tancant tot horisont se presentan tant grans y tant severas, que aixafan materialment á qui las contempla. Son prop de las 4 quan arribém á la *Creu dels tres Bisbes*, tosca creu de fusta sobre una pedra rodona, en que está senyalada la partió dels tres bisbats de Vich, Gerona y Barcelona, en un turonet sobre lo camí de Viladrau á uns 5 minuts del Santuari.

(4h 15 t.) *Santuari de St. Marsal.*—Aquí havém de fer nit. Avisat lo hermitá ab anticipació per lo Sr. Osona, trobém las habitacións preparadas y la seguretat de que no mancarán las provisións. Guiats sempre per lo meteix amich, infatigable en sa obsequiositat y coneixedor del terreno com altre no n' hi ha, aném primer á la ombrejada y fresquíssima *font del Tordera*, á uns 5 minuts del Santuari. De allí, remontant lo camí y passant altra volta per la *Creu dels tres Bisbes*, penetrém en un bosch de magestuosos faigs fins al *Sot Mal*, fondalada magnífica ab contrastos de color esplendents, produhits per lo gneiss y lo granit rosat sobre 'ls ginestells y la alegre verdor dels arbres, y tot xano xano torném després al Santuari, que visitém detingudament, convencentnos de que, si per sa historia té importancia, puig aquí tinguéren lo convent los monjos de St. Benet fins qu' en lo sigle XI passáren al monastir de Breda, lo qu' es per l' art no n' té gens ni mica, ja que la primitiva fábrica bisantina, que tampoch fou may important, s' ha malmés y profanat ab aditaments barrochs, com tantas y tantas desde últims del sigle passat. Lo més digne d' esmentar es un quadro representant á St. Segimont, rey de Borgonya, retirat en lo cor de aquesta montanya, venint á rébrer ab altres hermitáns lo pa dels monjos de St. Marsal.

Poch queda ja que dir de aquest dia; un mineral de *galena* sumament rich, qu' ens digué lo hermitá que havia sigut trobat allá aprop per un noy, excitá poderosament nostra atenció, pero dubtém que siga certa sa procedencia, puig ab lo molt escorcollat que ha sigut lo Montseny llarch espay de temps, y no fa gayre, per sas amatistas violadas sobretot, que tallavan y montavan en Vich y rumbejan avuy encare las pagesas de aquesta encontrada, seria miracle que no s' hagués trobat una mina de plom tant rica com demostra lo mineral que examiném.

A las 7h t. nos sentávam á taula, assaborint ab fruició la rica sopa feta ab extracte de carn Liebig, que lo turista previsor deu sempre emportarsen al Montseny, pero en que ningú de nosal-

tres atiná, exceptuant lo Sr. Osona, qui decididament es nostra providencia. No faltá en nostre sopar, á més del tradicional y obligat arrós, las excel-lents patatas y auténticas monjetas del país, com tampoch lo daurat ví ranci ni lo aromátich café, impotent no obstant pera fernos passar la son. No eran las 9h n. quant nos en anárem al llit, y no eran las 9h 05 quan ja roncávam tots sens' escoltar al sereno, vull dir lo gos, que guarda la casa quant dormen sos habitants.

Dia 29.—Sortím á las 5h 15 m.: tenim d' empéndrer lo *Coll de St. Marsal*, que si be ben ombrejat, es dret y pesadíssim; nos repartím los torns de matxo y *amunt!* Lo camí de Matagalls se pren de costat ó á la esgueyada, deixant á la dreta lo de Viladrau; la pujada del coll se fa en zig-zag contínuo, reposém un poch en lo *Coll del Parany* (5h 45), pero no obstant avansém camí y arribém á *Coll de sas Portadoras* ab mitja hora de ventatja sobre lo itinerari (6h 15): nos deturém un moment á contemplar sota nostres peus las *Guillerías*, la gent de peu monta á caball, descabalguém los caballers y proseguím sens flaquejar amunt sempre. A las 6h 50 m. arribém al *Coll Pregon* després de atravessar lo magnífich bosch de faigs y abets colossals (un, que tinch copiat en l' álbum, fa 25 pams de circunferencia) que s' troba al sortir del coll anterior; aquesta part del Montseny, tant ben vestida encara de bosch, es deliciosa, com també lo *Coll Pregon*, ab sa molsa verda y fina y sa graciosa pendent, que convida á rodolar per la coma avall. Passat lo coll, comensa novament la pujada, y atacantla sens un moment de vacilació, á las 7h 20 m. saludém respectuosament la *Creu del Matagalls*, y trepitjém victoriosament lo cim, lo tercer del Montseny per sa altitut, pero no per la grandiositat del panorama.

No vos faré jo la descripció de aquest: me sento impotent pera tal empresa y crech que difícilment, per exacta y sentida que fos, podría donar á qui no ho ha vist ni una idea de tanta inmensitat.

Després de un gran rato de contemplació, baixém per la dreta á la *Font de Matagalls* (8h m.), ahont esmorsém. A la mitja hora escassa, torném á caminar; deixém á la dreta la *Font del Ascot* (la riquesa d' ayguas del Montseny es realment prodigiosa) y á la mitja hora més, dominant sempre lo *Pla de la Calma* á la esquerra, al girar lo camí, s' ens presenta sobtadament al devant la hermita de *St. Miquel del Barretons* (9h 10 m.), sobre lo Santuari de St. Segimont, tant poéticament descrita per Na María

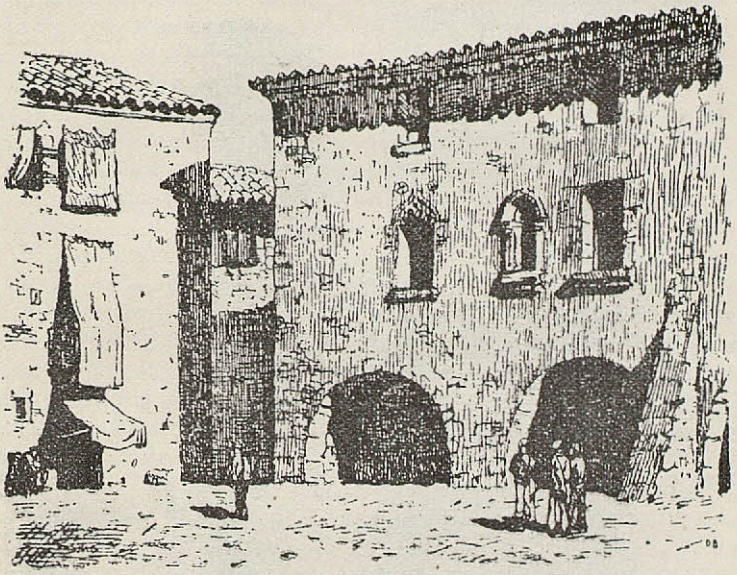
Bell-lloch en sas *Tradicións* que obtinguéren en los Jochs Florals d' enguany lo premi ofert per l' ASSOCIACIÓ. L' horrorós precipici sobre l' que s' alsa l' hermita se flanqueja á la dreta per una baixada curta, pero dolenta y perillosa á tot serho per las moltas pedras que *l' adornan* y 'ls precipicis que la voltan; á las 9h 20m. arribém á *St. Segimont*. Desgraciadament, encare es tancat y no podém visitar lo santuari més que per fora: es un gran edifici, sólit y ab vistas preciosas, abrigat dels vents, pero orejat pe 'ls aires. Diuhen que á l' hivern la neu arriba á setiarlo moltas vegadas, pero en cambi á l' estiu no s' hi sent la calor may.

Mentres jo dibuixo y los companys descansan, destaquém á n' En Rafeló á Viladrau, pera fernos arreglar lo dinar. A las 9h 35 m. torném á nostra tasca: deixém á la dreta la *Font dels Capelláns* y la *Cova de St. Miquel dels Sants*, y als 35 minuts arribém á la *cascada del Oratori* (10h 10m.), quina capelleta trobém sobre lo precipici passada la riera, ahont havém fet uns minuts d' a'to: massa recordéu la bella tradició contada per la senyoreta de Bell-lloch sobre aquest piadós *memento* de la aparició angélica al sant rey de Borgonya. Atravessém, baixant sempre, un hermosíssim bosch de castanyers, alguns d' ells fins de 40 pams de circunferencia, y á las 11h nos assentém sota 'ls pórtichs de la típica *Capella de l' Arola* pera desuarnos una mica y regalarnos ab la fresca aygua de la *font de l' Arola*, qu' ens va á cercar un baylet.

A mida que aném baixant, va cambiant lo paisatje; deixém poch á poch los castanyers y comensan novament las alsinas y de tant en tant las albas y pollancres prop de las rieras: deixém derrera *la Sala*, gran pagesía ahont se diu nasqué lo llegendari don Joan de Serrallonga y qu' en nostras malhauradas lluytas civils ha jugat també gran paper per sa posició estratégica; y á punt de mitj dia, mentres lo campanar senyala las horas, fem nostra entrada á *Viladrau* (12h m.) y poch després á l' hostal.

Lo dinar se fa esperar més de duas horas: aném á visitar la iglesia, que res conté de notable, al menos á la vista; recorrém la població, pintorescament situada, pero no bonica, y al fí nos assentém á taula. Lo dinar no respon á la fama del hostal ni á la fam dels hostes, pero no hi ha més que contentarse. A las 3h 10 t. sortim de Viladrau; á las 3h 30, *Coll de Sas Pregarias* pujant sempre suaument fins al *Serrat dels Sardáns* (4h 10), que marca la divisió de las vertents del Ter al NO. y del Tordera al

SE. Deixém á la esquerra lo *Pla de las Arenas* y *Espinelvas*, á la dreta lo *Matagalls*, las *Agudas* y lo poblet de *Liors:* baixém més d' una hora rápidament per pedregós camí, passém lo rieral que queda sempre á la dreta y entrém en la pintoresca y gemada *Vall d' Arbucias*, á quina vila arribém á las 7^h 10 t. Aquesta, tant coneguda dels barcelonins y tant atrayent y simpática ab sos carrers moderns, sas *torres* ó casas de recreo, sas fondas y sos passeigs, presenta un animat aspecte de festa. En la típica plassa

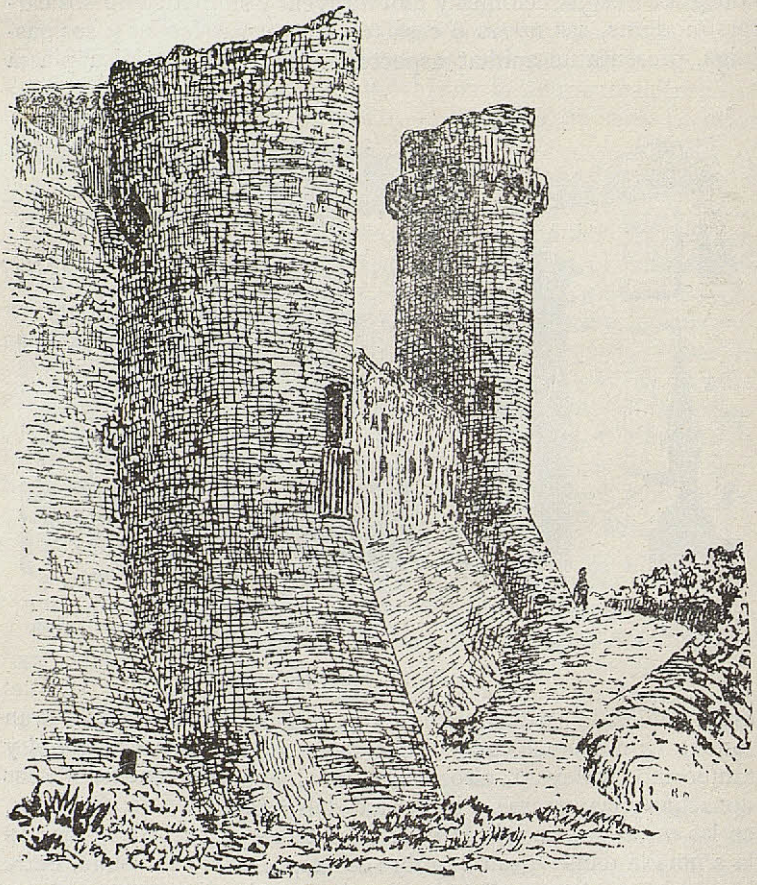

PLASSA DE ARBUCIAS.

están ballant la sardana més de un centenar de personas; la gran rodona va moventse cadenciosament al só de la tenora, fluviol y tamborino, voleyant airosament los blanchs mocadors de las donzellas y las vermellas barretinas dels minyóns: sota las voltas, en las escalas de la iglesia y desde balcóns y finestras segueixen la animada dansa gran nombre d' espectadors forasters, entre los quals no som nosaltres los derrers en aplaudir y engrescarnos.

Entrém, acabat lo ball, en la iglesia, gótica, sens gran cosa de notable; molt més nos cridan la atenció alguns finestrals de casas particulars. Lo avansat de la hora nos impedeix véurer bé los retaules bisantins que s' hi conservan; passém després altra

volta lo pont y recorrém lo carrer que voreja la esquerra de la riera y desde l' qual se disfruta una magnífica vista de conjunt sobre la vila y lo Montseny, las Agudas en primer terme: fins á las 8h 30 t. no retorném á la fonda, y fins á las 9 no 'ns posém á taula. Es de suposar lo desenllás.

MURALLAS DE HOSTALRICH.

Dia 30.—Aquest dia se dividí la expedició; á las 5h m. sortíren los Srs. Osona, Miró, Lleó, Rosset y Canal, per la *Faneta* y *Coll de Castellar*, al *Castell de Montsoriu* y *Hostalrich*, en quin

punt seguíren los tres últims cap á Barcelona y los dos primers ab lo guia En Rafeló (los matxos y traginers s' havian despedit á *Coll de Norri)* s' en tornáren á Breda: mentres que lo Sr. Gándara y jo sortírem á las 7 de Arbucias ab la diligencia, ell pera péndrer, al arribar á Hostalrich (8h 28 m. M=8h 51 m. Barcelona) lo tren descendent que arriba á Barcelona á las 10h 49 m. M.=11h 12 m. B.) y jo pera pujar 21 minuts més tart, que 'm permetéren fer lo adjunt dibuix, fins al *Empalme,* baixar desde allí ba lo tren del litoral á *Mataró* y fer una bonica excursió á *Argentona, Castell de Burriach* y *Alella,* que vos contaré un altre dia, si á Deu plau. De las bellas ruinas del *Castell de Montsoriu,* que s' oviran contínuament á la dreta de la magnífica carretera de Arbucias á Hostalrich, com tampoch de las típicas murallas y altras curiositats d' aquesta, res ne diré are, no haventhi estat aquesta vegada: quedará pera un' altra excursió que fém més reduhida.

Y aixís doná fi la primera excursió al Montseny. Per separat lo detall de las observacións thermométricas presas en part per mí y en sa majoría per lo Sr. Gándara en los quatre dias que durá: las dels aneróides y del barómetro de mercuri, ab tot lo demés referent á la part científica de la excursió, serán objecte de la Memoria del Sr. Soci D. Joan Montserrat y Archs, encarregat de fer aquí á Barcelona las observacións correlativas pera lo cálcul de las altituts.

Per extracte de l' Acta, lo Secretari accidental,
RAMON ARABÍA Y SOLANAS.

THERMÓMETRO CENTÍGRADO Á L' OMBRA.—*Dia 26 de Maig de 1880.*—2h 40 t. B. Estació de Barcelona, 22°.—4h 55 t. Id de Breda, 23°.—6h 35 t. Plassa de la iglesia de Breda, 21°.

Dia 27.—3h 30 m. Breda: portal de casa lo Sr. Osona, 14°.—5h 45 m. Pla de Fogueras, 16°2.—8h 15 m. Feixa llarga, 17°3.—12h m. Santa Fé, 19°.—4h t. Turó del Morou, 20°5.—7h t. Santa Fé, 16°5.

Dia 28.—4h m. Santa Fé, 7°.—6h m. Coll de Santa Elena, 10°5.—6h 45 m. Pla de Pedrers, 12°.—8h 15 m. Turó Gros, 11°.—8h 45 m. Turó del Home, 11°.—9h 50 m. Las Agudas, 12°5.—2h 15 t. Sant Marsal, 17°.—8h v. Id. 10°.

Dia 29.—4h m. Id. 10°.—7h 20 m. Matagalls, 8°.—9h 30 m. St. Segimon, 14° 5.—12h m. Viladrau, 16° 7.—7h 10 t. Arbucias, 12°.

Dia 30.—6ʰ m. Arbucias, 12°.

FONTS.—De la Teula, (11ʰ 30 m.) 8°.—De Santa Fé, (12ʰ m.) 9°.—Del Coll de Santa Elena, (6ʰ m.) 9°.—De Briansó, (10ʰ 30 m.) 8°5.—Del Tordera (St. Marsal) (4ʰ t.) 10°5. Id. á 5 minuts de distancia, 9°5.—De Matagalls, (8ʰ m.) 6°5.—Del Oratori, (10ʰ 15 m.) 12°5.—De la Cucurella, (4ʰ t.) 11°5.

GASTO.—En Santa Fé, 38 pessetas.—Llangonissas, 4'75 id.—En St. Marsal, 53 id.— En Viladrau, 17 id.— En Arbucias, 28 id.— Al Guia Rafeló, 20 id.—Al fill del hermitá de Sta. Fé, 2 id.— 2 matxos y mossos (4 dias), 56 id.—Total (4 dias 7 personas, més guía y 2 mossos de peu) 218'72 pessetas.— Toca á cada un, 31'25 pessetas.—Viatje en 2.ª classe, de Barcelona á Breda, anar y tornar, 11 pessetas.— Total general per persona: 42'25 pessetas. Per dia: 10'56 pessetas.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

COSTUMS ANTIGAS DE LAS VALLS PYRENAICAS.

Acabament (1)

L' *hereu* podía, sens lo consentiment del cónjugue, permutar, véndrer ó empenyar los bèns arrels en cas de necessitat absoluta, obrant sempre útilment y sens frau. Disposava de sas milloras, y sos deutes personals eran pagats de la mota dels bèns propis y de las milloras. Si no tenía fills, podía igualment disposar de la meytat dels bèns arrels. La costum de Lavedan era encara mes rigorosa.

En lo retracte llinatjer *(retrait lignager)* (2) lo parent mes próxim era preferit al mes allunyat sens considerar si era ó no lo mes hábil pera la successió.

Las altras lleys no tenían gran cosa especial. Lo marit podía *castigar* á sa muller,—¡trista compensació per un *gendre!*—Las penyoras que s' imposavan ab freqüencia consistían mòltas voltas en quarterons de vins.

Lo baregench era amich de bons ápats en circunstancias solemnes. Los estatuts de Luz imposavan la penyora de 50 sols si després d' un enterro hi havía en lo dinar mortuori algú que no fos parent ó vehí próxim.

Las barallas devían ésser freqüents á Luz, mes també podía empresonarse fins á reconciliació á «aquell que mogués bregas ó debats en la dita vila.»

Estava en us en Barèges una mena de contracte de societat anomenat *gaçai-*

(1) Véjinse las pág. 136 y 163.

(2) Acció de recobrar ó trèurer de mans estranyas una herencia venudə per algun parent, embossant al comprador.

lle. L' arrendador hi posava lo bestiá que l' arrendatari devía mantenir com á bon pare de familia; al acabar la societat, se partían per meytat los animals existents sens tenir compte á l' arrendador dels que haguessen mort fortuita ó naturalment.

La costum de Barèges fou reformada en 1768, per ben poch temps, tocant las modificacions á diversos punts. La *noblesa*—poch numerosa en Barèges—fou eximida de la costum; los *sacerdots* pogueren heretar y disposar lliurement de llur llegítima; los *cadets* que s' casavan entre ells sens capítols, foren regits per la llegislació pel régimen de la comunitat; los *gendres* ó *brus* aprofitaren de la meytat de las milloras fetas per ells, ó de la quarta part si los pares del cónjugue, futur *hereu*, vivían encara; los *cadets* obtinguéren la entera disposició de llurs adquisicións y del quart de llur *llegítima*, y finalment—¡gran derogació de las antiguas costums!—lo cap de casa cridá *hereu* á aquell de sos fills que bè li aparegué y en defecte de fills, á un de sos germans ó germanas, nebots ó fills de nebots; finalment, mancantlhi los parents d' aqueix grau, pogué disposar de tots sos bèns ab complerta llibertat.

No comentaré aqueixas innovacións, que foren la transició cap á las lleys novas.

Las *herevas* presumptas, totas desoladas, cantáren alashoras:

(Patua gascá.)	*(Traducció catalana.)*
....Quaüque mala brume	.... Qualque mala broma
Qu' abousse poudut estouffa	Que hagués pogut ofegá
Lou prémé què parla	Al primer que parlá
D' arrèhè la costume;	De refer la costum;
Mal-ayé èra may qui l'a créat	Malhaja la qui l' ha creat
Et qui èra caouse n'ey estat	Y la qui causa n' ha estat
D' aquet cambiamen	D' aquesta mudansa
Dit del Parlamen,	Dita del Parlament,
Disent las dé Barétyé;	Deyan las de Barèges;
Maou-grat es parents	Mal-grat los pares
Caousiben les yens;	Ellas escullían son espós;
Oh! quin dous pribilétyé!...	Oh! quín dols privilegi!...

IV.—Temps moderns.—L' antiga administració s' ha quasi perpetuat en nostres días baix la forma d' un sindicat que s' anomena *Sindicat de la Vall de Barèges*. Eix sindicat tè en part l' administració de la montanya, y ha conservat uns poders bastant extensos en quant als pasturatges, milloras dels camins, etc. Totas las qüestións que necessariament han surgit desde vuytant' anys ensá ab motiu d' aquest nou estat de cosas, están ben lluny de ser aclaridas. Terras hi ha sobre qual propietat y drets no estan d' acort las comunas; ab tot, l' autoritat administrativa, quan no pót tancar los ulls sobre mòltas irregularitats impossibles de regularisar, concilia, no sens dificultat, los interessos varis qu' están en lluyta.

Si aqueix petit país, avans, per dirho aixís, independent, gosava en la edat mitjana de unas llibertats mòlt grans per aquella época, s' ha de créurer que en sa debilitat es ahont trobava sa independencia. ¿Tindrá motius de queixa per haver estat, fa un sigle, complertament incorporat á França? No ho crech, perque sa fortuna y sòn benestar han aumentat.

Tan bon aculliment dona ara á l' estranger que avans no admetía, que alguna volta fins l' explota.

Las miradas se giran cap al Nort, d' ahont li ve la civilisació, y lo mal estat dels camins y colls-fronteras, tan freqüentats avans, mostran la disminució de relacións ab Espanya.

Lo dret de primogenitura s' ha conservat generalment; lo primogénit reb tot lo que la llei permet donarli. Lo cadet deixa sovint sa part dels bèns á la casa, acontentantse d' un módich interés. Si una noya es *hereva* lo nom de sòn marit s' afegeix al sèu, fins en los registres de l' estat civil á pesar de la llei, y los fills adoptan freqüentment lo nom de llur mare. Ab tot, eixos vestigis de la costum antiga disminuheixen de dia en dia.

Sols lo carácter no muda; lo Baregench—lo *Toye*, com vulgarment l' anomenan alguna volta,—es encara lo que ha estat: franch, alegre, valent, servicial y adicte.

BARÓ G. A. DE SAINT-SAUD.
Soci delegat á Lourdes (França.)

ALGUNS MOLUSCOS DE LA VALL DE ARAN.

Si la vertent francesa dels Pyrineus comensa á esser coneguda baix lo punt de vista conquiliológich, no succeheix altre tant respecte de la vertent espanyola. A excepció dels moluscos de Sant Juliá de Loria, tan ben estudiats per M. Bourguignat, y de las vagas indicacións contingudas en la malacología de la Argelia, del meteix autor, pera lo estudi de la distribució geográfica de las especies, aixís com en lo catálech iconográfich y descriptiu dels moluscos terrestres d' Espanya, qu' está publicant lo Sr. Hidalgo, no tenim noticia de que s' haiji donat á llum cap traball sobre aquesta interessant regió.

Havém aprofitat nostras expedicións en l' any 1879 per la vall d' Aran, pera recullir las conquillas que hi trovárem.

Creyém esser útils als malacozoólechs publicant avuy una senzilla *llista* de las especies observadas, esperant que las novas exploracións que 'ns proposém verificar nos permetrán fer lo *catálech* mes complert dels moluscos de aquesta pintoresca vall espanyola.

Llista de las especies.

1. VITRINA ELONGATA. Draparnaud, 1805.—Talweg de la vall del Garona.
2. SUCCINEA PYRENAICA. Bourguignat, 1877.
3. ZONITES SUBRADIATULUS. Bourguignat, segons Fagot, 1879.—Vall baixa de la Garona.

4. Helix rotundata. Müller, 1774.—Lès-les-bains. (600 metros).

5. Helix Xanthelea. Bourguignat, segons Fagot, 1879.—Havém recullit aquesta especie en nostras excursións per la Vall d' Aran, mes nos descuydárem péndrer nota de la localitat.

6. Helix Moulinsiana. Farines, 1834.—Cim granítich del pich de Montartó dels aranesos (2828 m.)—1 individuo mort.

7. Helix lapicida. Linneo, 1758.—Tota la vall baixa; de 600 á 1,500 m., especialment sobre lo granito.

8. Helix nemoralis. Linneo, 1758.—Tota la vall d' Aran, de 600 á 1,450 m.

9. Helix Hortensis. Müller, 1774.—Ab la *Helix nemoralis*. Los individuos mes petits arrivan hasta á 2,200 metros.

10. Helix limbata. Draparnaud, 1805.—Tota la vall baixa, de 600 á 1,500 m.

11. Helix carthusiana. Müller, 1774.—Entre Artías y Salardú, á uns 1,200 m.

12. Helix lapicida. Linneo, 1758.—Bosost (700 m.)

13. Helix carascalensis. Ferussac, 1822.—Vall alta de Colomés, sobre lo granito, á uns 2,300 m.

14. Helix ericetorum. Müller, 1774.—Entre Artías y Salardú (1,100 á 1,250 m.). Dos varietats.

15. Helix obscura. Müller, 1774; Bulimus obscurus. Draparnaud, 1801.—Bosch de Barricadau, prop de Viella (1,200 m.)

16. Helix detrita. Müller, 1774; Bulimus detritus. Ferussac, 1807.—1 individuo en lo camí que va de Viella (900 m.) á la Bordeta, en un rahim.

17. Helix quadridens. Müller, 1774; Chondrus quadridens. Cuvier, 1817.—Viella (900 m.)

18. Achatina exigua. Menke, 1830.—Ferussacia exigua. Bourguignat, 1864.—Lès-les-Bains (600 m.)

19. Balia Deshayesiana. Bourguignat, 1857.—Lès-les-Bains (600 m.)

20. Clausilia laminata. Turton, 1831.—Betren, Cazaril (1,100 m.)

21. Clausilia gallica. Bourguignat, 1877.—Bertren, Cazaril (1,100 m.)

22. Clausilia Rolphi. Leach, 1819.—Viella (900 m.).

23. Turbo nigricans. Pultney, 1799; Clausilia nigricans. A. Schmidt, 1857.—Vall baixa del Garona.

24. Chondrus megacheilos. Cristofori et Jan, 1832; Pupa megacheilos. Des Moulins, 1835.—Bosost (700 m.)

25. Pupa Bigorriensis. Charpentier segons Des Moulins, 1835.—Ab la precedent.

26. Pupa pyrenæaria. Michaud, 1831.—Lès-les-Bains (600 m.)

27. Nerita elegans. Müller, 1774; Cyclostoma elegans. Draparnaud, 1801.—Paratjes baixos de la vall del Garona.

28. Pomatias crassilabris. Dupuy, 1849.—Betren y Artías (de 900 á 1,100 m.)

29. Pomatias Partioti. Moquin Tandon, segons de Saint-Simon, 1848.—Vall del Garona.

30. Ancylus Jani. Bourguignat, 1853.—Estany llarch de Vilamos, vall alta del Margalida, en la base del pich de Montelude.

31. Helix limosa. Linneo; Limnæa limosa. Moquin Tandon, Var: *glacialis* Boubée.—Ab la especie precedent.

32. Buccinum truncatulum. Müller, 1774; Limnæa truncatula Bak, 1837.—Ab la precedent. Llochs pantanosos de la alta vall (ó circo) de Colomés.

Maurici Gourdon del C. A. F.,
soci delegat á Luchon (França.)

UN POCH DE MINERALOGÍA.

Entremitj de Montesquiu y Ripoll, y una mica mes amunt de la desembocadura de la riera de Vallfogona ó de Fogonella, que ab los dos noms es coneguda, lo riu Ter corre encaixonat entre dos altíssimas y escabrosas montanyas. Per la de la dreta passa la carretera de Barcelona á Ribas, sostinguda en aquest indret per un llarch muro, y per la de la esquerra passa la llaugera locomotora fentne ressonar lo seu estrident xiulet, nunci de civilisació, per entre los mil replechs de la vall dins quin fons corren las cristallinas ayguas de l' segon de nostres rius, ayguas que, gracias á sa rápida pendent, están destinadas á posar en moviment tota classe d' artefactes, portantne la vida y la riquesa á aquest fins avuy desert y casi oblidat recó de nostra terra. Aquest punt, ahont lo Ter tè apenas quatre metros de amplada, es vulgarment conegut ab lo nom de *salt de'ls carlins*, perque segons pública veu, aquestos saltavan lo riu en aquest lloch, sempre que s' veyen perseguits desde massa prop per los tropas lliberals durant la penúltima fratricida lluyta.

En lo esmentat indret, y en la vora esquerra de l' Ter, he trovat un mineral que desde lo 19 de Mars de 1871 no havia trovat en lloch. Tal es la varietat de silicat de magnesia conegut ab lo nom de *paper* ó *cartró de montanya*, del qual acompanyo alguns exemplars.

Lo terreno en aquest punt está format de capas de arenisca de trenta centímetros á un metro de gruix, colocadas verticalment en sentit paralelo al riu, y separadas las unas de las altras per petitas faixas de argila. La arenisca conté *nummulites* en gran cantitat, y entre mitj de aquesta y de l' argila s' hi trova lo mineral adjunt que deu á aquesta última son color groguench.

No sé que fins ara hagués ningú senyalat la presencia del silicat de magnesia en aquest punt y per aixó me apresuro á ferho, esperant me dispensin si aquesta trovalla desperta en mi recorts de un altra trovalla igual que crech no 'ls disgustará véurer aquí consignada, encara que no sia mes que pera poder establir comparacións.

Era lo 19 de Mars de 1871. Trovantme en Madrid y volguent possehir algun exemplar de *Magnesita* recullit per mí meteix, m' dirigí á Vallecas, ahon tenía

noticia que n' hi havia. Arribat en aquest poble y havent prés los informes necessaris, vaig sortir ab direcció del puig de Almodóvar, situat entre Vallecas y Vicálvaro. Entremitj de l' primer de aquestos pobles y lo peu del esmentat puig hi ha una pedrera de magnesita, coneguda en aquella encontrada ab lo nom de *pedra boija* (piedra loca), á causa de la sua gran llaugeresa. Aqueixa pedra ó mineral se trova allí disposada en capas separadas totas ellas las unas de las altras per una especie de paper mineral, mes ó menos gruixut, semblant á las mostras que acompanyo, pero mes blanch y algunas voltas mòlt lluent. Pegats en aquell paper hi havía gran cantitat de petits cristalls romboédrichs, quina naturalesa no poguí determinar de moment, mes á mon retorn á Madrid, lo análisis demostrá que eran de carbonat de cals, lo que no deixa de ésser una estranyesa si s' considera que en aquell lloch, si cals s' hi trova, es sols en estat de sulfat.

La magnesita de Vallecas es bastant grossera y únicament se emplea en la confecció de una classe de fogons portatius de que se n' fa mòlt us á Madrid y en los seus encontorns. La que existeix á Cabañas, provincia de Toledo, es mòlt mes fina: es la varietat coneguda ab lo nom de *espumita*, y ab ella s' fan eixas pipas y boquillas de *escuma de mar* que son la delicia de los fumadors.

Mes tornem á ma excursió á Vallecas. A meytat de la pujada de l' puig de Almodóvar y entremitj de las vinyas (sempre per la part que mira á Vallecas) vaig trovar la magnesita en pols, ó sia la *farina fóssil*, com se li diu vulgarment.

Arribat á dalt de l' puig, sobre tot en lo indret en que s' alsa lo pilá que senyala un dels vértices de la triangulació general d' Espanya, vaig trovar en gran cantitat *calcedonias* de un blanch lletos y de un blau cendrós, *ópalos céreos*, de un hermos color de cera groga, varios *semi-ópalos* blanquinosos, y diferentas *ágatas*.

Aquestas últimas las he trovat també en lo *puig de 'ls ángels*, á Getafe (prop de Madrid,) á la vora de l' pilar que senyala la direcció de la meridiana que passa per l' Observatori astronómich de Madrid, pilar que, si fá ó no fá, vé á ésser lo punt central de nostra península.

Las ágatas se trovan també, y per cert en molta abundancia, en nostra montanya de Montjuich, sobre tot en las pedreras de l' port, dessota meteix de 'l castell, ja formant vistosas estalactitas blancas ó groguencas á lo llarch de las areniscas, ja en faixas mes ó menos transparentas entre las capas de aquestas mateixas areniscas.

Pero veig que de un *silicat* he passat sensa adonarmen á la *sílice* y que poch á poch aqueixa noticia se ha allargat una mica massa. Femhi donchs punt y dispensin si en aquesta rápida excursió, comensada á la vora de l' Ter, los he fet passar per los encontonrs de Madrid pera venir á deixarlos en mitj de las pedreras de ahont han sortit los sillars que serveixen de basa á la major part de los edificis que hermoseijan nostra ben volguda ciutat comtal.

CELS GOMIS,
soci delegat á Caspe.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

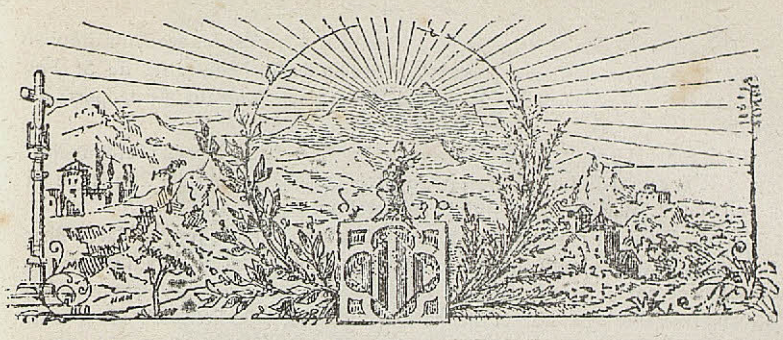
LLIBRE INTERESSANT.—Ho es lo publicat per lo *Club Alpí Suis* ab lo títol de «Compte rendu de la réunion des Clubs Alpins á Genève les 1, 2, 3 et 4 Août 1879». Está dividit en dos parts; la primera conté las actas detalladas de las conferencias tingudas y de la excursió al Salève; la segona, qu' es la més extensa é interessant, conté íntegras las memorias científicas, discursos, etc., llegits en dita ocasió. Vegis lo índice: *Discurs inaugural,* per Henri de Saussure; *L' Etna,* per Ch. Durier; *La meteorología de montanya y lo Club Alpí Italiá,* per lo Pare Denza; *Recort del Montblanch,* per Henri de Saussure; *Presentació de una congesta artificial,* per lo profesor A. Favre, *Lo mal de montanya,* per lo profesor Schiess-Gemuseus; *Relació entre los terremotos y las montanyas,* per lo profesor Albert Heim; duas *poesías* per Mr. Louis Didier. Los Srs. Socis que vulgan adquirir aqueix llibre poden dirigirse á D. Alvar Verdaguer ó al President de la Associació (Portaferrissa, 13, 3.er d.ra). Preu, 12 rals.

ASCENCIÓ.—Lo dia 18 de Juny prop passat feu nostre delegat Sr. Baró de S. Saud, acompanyat de varios joves de Puigcerdá, una magnífica excursió al Puig d' Alp (2800m). Lo dia 20 lo meteix senyor pujá al cim més elevat de la Serra de Cadí, lo Puig de la Canal-Baredana, que té uns 2750 metros d' alsada sobre l' mar. La pujada fou dificultosa á causa de la molta neu glassada que hi havia; la baixada s' efectuá per la vertent sud y lo poblet de Tuxent, prop de la Seu de Urgell. Es probable que dintre poch publicarém la relació detallada de ditas ascensións.

FLORA DE CATALUNYA.—Los *Anales de la sociedad española de Historia natural* han acabat de publicar un interessant treball de nostre soci delegat don Estanislao Vayreda y Vila, titolat: *Plantas notables por su utilidad ó rareza que crecen espontáneamente en Cataluña ó sea apuntes para la Flora catalana,* ahont, entre altres datos, s' hi troban mòltas indicacións de localitats, desconegudas fins ara, de las plantas espontáneas de nostre Principat. La circunstancia de haver recullit lo autor la inmensa majoría de las especies citadas en aquellas localitats, dòna mes importancia encara á la obra, per quan suposa un gran treball y no menos zel en profit de la ciencia y del país. Además hi há las descripcións y las láminas de algunas especies que ha donat á conéixer per primera vegada y n' enumera mòltas que no havían sigut citadas encara en Catalunya. Felicitém coralment al Sr. Vayreda, y esperém que seguirá per tan bon camí ab lo meteix entussiasme.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusións exposadas per llurs respectius autors.

Imp. dels Successors de Ramirez y C.ª, Passatje de Escudellers, núm. 4 Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA.

ANY III. SETEMBRE DE 1880. NUM. 23.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

TRABALLS DEL MES DE OCTUBRE.—*Excursións col-lectivas.*—Lo 31, á la Garriga, Llerona y Granollers.

Junta general.—Lo 30, junta general ordinaria y sessió preparatoria pera la excursió del 31.

Vetllada.—Lo 26, en obsequi al primer Congrés Catalanista, llegintse los següents traballs: *Segona excursió al Montseny*, per D. Ramon Arabía y Solanas; dibuixos de D. Dionís Baixeras.—*Excursió botánica al baix Ampurdá*, per D. Estanislao Vayreda.—*Excursió de Ribas al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll*, per D. Santiago Rusiñol; dibuixos del meteix; fotografías de D. March Sala.—*Una excursió al avench de Sant Pere dels Grechs* (terme de Oliete, provincia de Teruel), per D. Cels Gomis.—Acabada la lectura, lo soci Sr. Dalmau fará experiments ab lo *fonógrafo de Edison*.

Lo Secretari, EUDALT CANIBELL.

DONATIUS PERA LO MUSEO: De D. Joseph Fiter é Inglés: los següents dibuixos de St. Joan de las Abadesas: pont de la entrada de St. Joan, porta de St. Pol, lápida del Sepulcre de Berenguer Arnau (col-legiata) y detalls de la porta de St. Pol.

Dels senyors Brú, Barcons y Garrigosa: dos goigs de St. Marsal (Serdanyola), escut de la casa del Marqués de Serdanyola (Castell), remat del frontis de la capella de St. Marsal (Castell) y vista general del Castell.

De D. J. Ciuró: DIBUIXOS: Tipo de Martorellas; riera de Junyé, Martorellas; casa Gori, id.; casa Jamis, id.; creu de Llavayol, en lo terme de Vallvidrera.—MONEDAS de coure: 4 de Barcelona, de Lluis XIII y XIV, 1 de Fernando VI, princep de Catalunya, 1754; 2 ardits, de Barcelona; 1 de Felip IV, 1663; 2 de Felip V, 1710 y 1712; 1 de Inglaterra, Jordi III, 1806; 1 id. Jordi IV, 1822; 1 de França, República, 1793; 1 d' Austria, 1816; 1 de Lombardo-Veneto, 1862; 1 d' Italia, Napoleon, 1808; 1 dels Estats-Units, 1846; 1 del Brasil, Pere II, 1869; 1 del Paraguay; 2 del Uruguay, 1869; 4 indeterminadas.—Medalla de confiansa de 5 sous reembossables en assignats, Moneron frères, negociants á Paris, 1792.—MOLUSCOS: *Patella cærulea* L., del Mediterrani; *Cyprœa mappa* Lam., de Filipinas.

De D. Cels Gomis: MINERALS: Ver espath d' Islandia; Sulfuro de zinc, Santander; Cuartz piritós, Pedralbes; Silicat de magnessia, Vallecas; Agata mamelonada, de las pedreras del port, Barcelona; 7 ágatas pulimentadas; 3 cornalinas pulimentadas; 2 sanguinas pulimentadas; Jaspe, Montjuich; Ferro oxidulat, id.; Cinabri, Almaden; Sofre, Sicilia; Guix del camí de Vaciamadrid; Docrosa cristallisada, Vesubi; Mica, Ural?; 2 jaspes pulimentats; Micas, Tibidabo; Wacka argiloide pseudopoliédrica, Alt Loire; Guix de Rocafort de Queralt; Cuartz rosat ó cristall de Bohemia, Bohemia; Carbonat de cals romboédrich, costas de Garraf; Pirita de ferro; Falsa amatista, Salamanca; Argila prismática; Pirita cúprica; Pirita de ferro, Montjuich; Cals carbonatada; Fragment de geoda; Carbonat de cals cristallisat; Cristall de cuartz fumat, demunt de feldespath, Alpes Suissos; Calissa romboédrica verda; Cuartz hialino irisat; Guix cristallisat; 4 cristalls de fosfat de cals, Jumilla (Múrcia); Granats naturals; Pisolites calissos; id. ferruginosos; Mica; Berilo; Feldespath, Alpes Suissos; Falsa amatista, Montseny.—FÓSSILS.—*Pecten*, del mioceno de Montjuich; Nummulites, del barranch del Bou d' or, Gerona; 7 especies de moluscos, del nummulitich del coll de Marinyas, La Escala, terme de la parroquia de Ripoll; 1 *Natica* dels alrededors de Ripoll; 2 Zoófits, de id.; 1 fragment de crustáceo, de id.—Fóssils característichs de la turba (*Limnæa*, 3 especies; *Planorbis; Bulimus; Helix; Paludina*), Amposta.—MOLUSCOS.—*Bulimus ventrosus* Fer., Castell de Fels; *B. quadridens*, Müll., de id.; 2 esp. marítimas de las costas de Garraf.—1 de Salou y 1 de Amposta.

De D. Vicens M.ª Triadó, pbre., rector de Mollet y soci delegat: 1 moneda romana, de coure.

De D. Joan Grau: 1 moneda turca, de coure.

De D. March Sala: 1 fotografía de las penyas de sobre la cova de la Mare de Deu, en Montserrat.

De Mr. Maurice Gourdon las següents vistas fotográficas dels Pyrineus, tretas per lo donador: Sommet du Montarto des Aranais (2828 m).—Les aiguilles de Sabouredo (entre le val d' Aran et le val de Ruda), vue prise au dessus du lac Gervais.—Pic de la Bonaigue.-Vallée de la Bonaigue.-Lac ou estany Gervais.—La Fourcanade (2882 m), vue prise du col des Aranais.—Col de Biret (vue prise des sources de la Garonne (1872 m).-Contrefors du Pic de Lostarges.—Pic Labater.—Vallée des Artias.-Pueblo de Solardu (val d' Aran).—Pic de Liat.-Fonderie des mines de Cap de Guerri dans la vallée de St. Jean de Torau (val d' Aran).—Grand lac de Liat à la base du Crabère.—Pic Crabère (2630 m).-Cabane des mines (2000 m) de Liat et de Montolieu (ou Manberme 2881 m).—Table maudite de la Maladetta.—Pic de la Maladetta.-Glacier de la Madaletta.-Dent de la Maladetta.—Dans la forêt de pins entre le lac de los Caballeros et les bains de Caldas de Bohé (Catalogne).—Les pics de Malibierne et de Rio Bueno sus du col de la Gèlade.—Pic d' Erilaball entre Erilaball et Sinet.—Col de la Coiada N. pic d' Erilaball, entre Erilaball et Sinet.—Lac de la Restenque et vallée conduisant d' Artias à l' hospice de Vieilla par la part N. le lac de Rieux.—Déversoir du lac de los Caballeros (entre la Sierra de Como las Pales et celle de Montarto).—Lac des Monges et Pic de Montarto des Aranais (2828 m) versant Sud.—Vallée de l' Essera.-Pic d' Estatax.-Le Gallinero.-Lac de Gourgotte.—Vue prise entre le port de la Glîne et le lac Gourgotte sur le versant Espagnol du port de la Glêne.

De D. J. Cortils y Vieta, de Blanes: varios fragments de cerámica romana, trobats en la antigua Blanes (Blanda).

De la Capitanía General de Catalunya: 1 gran mapa de Catalunya.

Del Club Alpí Italiá, Direcció Central: 1 gran oleografía del Montblanch.

De D. Francisco Domingo: 1 mapa de la provincia de Barcelona.

De D. Joaquim Carrera: 1 mapa de la regió del Montseny.

De D. Enrich Joseph Alcaine: 1 fotografía de un quadro del compromís de Caspe, pintat per Dióscoro Puebla.—1 vista de dita població.

EXTRACTE DE LAS CONFERENCIAS PÚBLICAS

CELEBRADAS PER L' ASSOCIACIÓ.

CONFERENCIA DUODÉCIMA.—*Dia 31 de Mars de 1880, per lo soci D. Ramon Arabia y Solanas, sobre lo tema: «Ascensións y passejadas pe'ls Alpes.—I.—Orografía y datos.»*

Feu lo disertant una curta introducció justificant lo tema escullit, que si pot semblar impropi als qui judiquin del catalanisme per son aspecte purament extern, no ho será may pera 'ls

que l' interpretin com lo conjunt dels esforsos fets pera la millora y progrés de Catalunya. A Catalunya, donchs, que te hermosíssimas montanyas poch menos que desconegudas (pera no citarne d' altres, los meteixos Pyrineus, tant inexplorats de nostre vessant com reconeguts y pam á pam estudiats del costat francés), á Catalunya pot interessarli saber lo que s' es fet pera fer coneixer los Alpes y aplicar la llissó fins á lograr que ab bons mapas, bonas guias, vias de comunicació, etc., etc., se atraygui á nostra terra part d' aqueix milió y mitj d' extrangers que l' any passat deixáren en Suissa de 50 á 75 milións de duros.

Dividí lo tema en dúas parts: la primera destinada á fer coneixer la situació y donar una lleugera descripció dels Alpes, y la segona, á exposar algunas de las principals ascensións fetas en los meteixos, podent servir á abdúas d' epílech la conferencia donada per lo meteix disertant en igual dia de l' any passat sobre los Clubs Alpíns. Prometé ocuparse un altre dia dels Pyrineus espanyols seguint lo meteix plan.

Los Alpes (*Alpe, Alpen,* al., de la paraula gala *ailp, alb,* altura) forman un sistema orográfich de uns 2,000 kilómetros de llargada per una amplada que varia de 150 kilómetros fins á més del doble cap al E., ahont, á mida que 's ramifican y aixamplan, disminueixen també d' altitut. Es lo nús central de la Europa y lo inmens laboratori en que s' abeuran sos rius principals. Comensan al S., sobre las ayguas del Mediterrani, en Nissa, formant un gran arch que serveix de frontera al N. de Italia ab França y Suissa y envia després al E. y al S. diferents ramals, determinant algunas de las divisións del sistema.

En son conjunt, aquestas se distingeixen ab lo nom d' Alpes occidentals, centrals y orientals, pero més científicament se divideix lo sistema en los cinch grupos següents: Suís (central), Itálich (meridional), Eslavo-grech (oriental), Eslavo-germánich (septentrional) y Franco-céltich (occidental). Lo conferenciant, per medi de una estrella irregular trassada en la pissarra, aná aclarint gráficament la situació y direcció de totas eixas cadenas al meteix temps que verbalment ne fixava la situació geográfica ab relació al meridiá de París. Després de contraposar lleugerament los Alpes y 'ls Pyrineus (situació, desarrollo, direcció de las cadenas derivadas, pendents generals de las concas hidrográficas, llachs, regularitat, aspecte), entrá á ocuparse més particularment lo Sr. Arabía del grupo central ó helvétich, qu' es lo vulgarment anomenat Alpes per antonomasía, subdividintlo en

tres grans seccións: del Coll de Tenda al Monte Rosa, nús del San Gotardo y la cadena rético-nórica.

La primera, enllassantse pe 'l Coll de Tenda ab lo grupo itálich dels Apenins, forma una ondulació de S. á N.N.E., ab tres vértices occidentals que son lo Mont Pelvoux, lo Tabor y lo Montblanch (4,810^{m}), rey del sistema y de las montanyas europeas, y dos vértices orientals, lo Monte Viso y lo Iseran. En lo antich corresponían á n' aquesta secció los Alpes Marítims (fins al Monte Viso), los Cótichs (fins al Mont Cenis), los Gráichs (fins al Col du Bonhomme) y los Pennins ó Alts Alpes (fins al Monte Rosa, 4,638^{m}). Separa la conca del Po al E,. de la del Ródano al O., y en igual direcció respectiva lo Piemont (*ad pedem montis*), del Daufinat, ó siga Italia de França. Es la més estreta pero la de majors altituts, absoluta y relativament, de tot lo sistema.

La segona secció, qu' es la central per excel-lencia, es ja més complicada. Del macís del San Gotardo (2114^{m}), n' arrencan cinch cadenas: 1.ª, del Simplon, al S.O., entre l' Tossa y l' Ródano; 2.ª, los Alpes Bernesos, al O., entre l' Ródano y l' Aar, ab lo Finsteraarhorn (4,275^{m}) y la Jungfrau (4,167^{m}); 3.ª, al N., entre l' Aar y l' Reuss, ab lo Titlis (3,239^{m}) y lo Pilat (2,222^{m}) sobre l' romántich llach dels Quatre Cantóns; 4.ª, al N. E., entre lo Reuss y lo Rhin, ab lo Tödi (3,623^{m}), desde ahont se bifurca en direcció als llachs de Zurich y de Constansa; y 5.ª, al E., entre lo Rhin y lo Tessino, termenant en lo Sant Bernardino (2,139^{m}), ahont comensa la tercera secció ó cadena rético-nórica. Rebé en la antigüetat clássica lo nom de Alpes Lepontíns ó Helvétichs y obsérvis' cóm en ella s' cumpleix la lley indicada, de anar baixant las altituts cap al E. á mida que s' bifurcan y aixamplan las cadenas.

La tercera secció del grupo central ha conservat son nom histórich de cadena Rético-nórica y se ramifica més encara que la anterior, podentse aixís comparar tot lo grupo central del sistema alpí ab un gros arbre, quina soca, regada per lo Mediterrani, envia al E. brancas y branquillóns, tant més prims y nombrosos com més s' apartan de aquella. Efectivament; la cadena rético-nórica presenta primer un gran ramal compacte, conegut ab lo nom de cadena del Vorarlberg, entre lo Rhin y l'Inn; després entre las fonts del Adda y del Adigio un poderós contrafort, l' Ortler (3,905^{m}), que 's ramifica al S., formant la Valtelina; y mes enllá, al E. sempre, prop de las fonts del Drave y del Sal-

za, afluents de la dreta del Danubi, lo nús de la Dreiherrenspitze (3,326^{m}), que s' trifurca enviant un ramal al S. O., un altre al S. E. (Terglú) y un altre, lo central (Groszglockner, 3,796^{m}), que segueix unit poch espay puig qu' en las fonts del Mur y del Ens (Mont Ellen) se trifurca novament inclinantse tot ell lleugerament al N. E. y formantne lo bras central lo Wienerwald ó Selva de Viena. Lo nom de rétich se deu á atravessar la cadena l' antigua Rhœtia, avuy en gran part cantó suís dels Grisons, y lo de nórich al territori Noricum ab que denominavan los Románs part del actua ducat d' Austria y de la Iliria. La nomenclatura antigua comprenía més á més los Alpes Cárnichs, Juliáns y Dinárichs, dels quals los primers corresponen encara al segon grupo, central ó helvétich, senyalat per lo conferenciant, arribant fins al Terglú, y los altres dos, los uns, del Terglú al Kleck y los altres d' aquest als Balkans, respectivament, venen avuy compresos en lo modern grupo, meridional ó eslavo-grech, del qual lo Sr. Arabía manifestá que no devía ocuparse.

Per sa altura sobre l' nivell del mar se divideixen també los Alpes en baixos, mitjos y alts, quins límits varian respectivament de 650 á 1.500, de 1.500 á 2.700, y de 2.700 metros en amunt. Las neus eternas no comensan per tot á la meteixa altitud; la proximitat al Equador eleva lo límit d' aquesta. Aixís també s' nota en los Alpes qu' en lo vessant meridional, no comensan las neus eternas fins á 2.800 metros al pas qu' en lo septentrional se troban ja á 2.600.

Lo alsament geológich dels Alpes es modern relativament, molt més que l' dels Pyrineus, essent produhit per una erupció que si be no lográ generalment posar en descobert lo granit del fons en los cims y carenas, dislocá y redressá totas las capas de formació anterior. Aixó per lo que toca á la zona mitja ó central, puig las laterals, producte de pressións en aqueix sentit, son de formació calcárea. A n' aquesta acció geológica, que ha parat, s' agrega la que continúa obrant y transformant los Alpes, es á dir, la dels cambis de temperatura, corrents de aygua, moviments dels *glaciers* (congestas), avalanxas, disgregació, enfonsaments y esllabissaments, etc., etc. De tot aixó resulta aqueix aspecte tant capritxós y fantástich dels Alpes, abs as agullas, corns y dents *(Spitze, Horn, dent)*, esqueixadas, angulosas, punxagudas: los *circos* dels Pyrineus, antiguas congestas *apagadas* (com digué atrevidament lo disertant), no s' coneixen en los Alpes: l' activitat en aquestos es encara plenament actual.

Entrá luego lo conferenciant en un lleuger exámen, baix lo punt de vista pintoresch més que científich, del clima, vegetació, fauna, mineralogía y meteorología de la regió alpina. Aixís feu una pintura d' eixos admirables paisatges en que las diferencias de altitut, compensant las de latitut, ofereixen armonisats los aspectes de las zonas temperada y glassial; aixís parlá del elegant *bouquetin*, delicia dels cassadors, entre ells del difunt rey Victor Manuel, que com lo gobern suís, tantas midas prengué pera evitarne la extinció inminent; de las marmotas, companyas del saboyá; de las vacas, riquesa del diligent suís; dels marbres, cristalls de roca, turmalinas verdas, ágatas, cornalinas y topacis, objecte de actiu comers; dels vents, de las neus, de la formació de las congestas, de las avalanxas, del *Alpglühen* ó illuminació dels Alpes, dels impetuosos torrents, caudalosos rius y nombrosos llachs que 'ls hermosejan.

Pera fer practicable y atractiva, més de lo que ho es per naturalesa, tota aquesta bellíssima regió, exposá luego lo Sr. Arabía los traballs inmensos que s' han fet en las vias de comunicació que per tots cantóns la solcan y atravessan, la inmellorable organisació de fondas y hostals, lo perfeccionament y difusió de la cartografia; la multiplicitat y excel-lencia de guías, alguns dels quals, per sa energía, instrucció é integritat, han esdevingut los amichs de sos parroquiáns agrahits y han fet modestas y honradas fortunas.

En menos de un sigle, principalment per lo esfors del gobern y nació suíssos, s' han cobert de carreteras, carrils y telégrafos tots los Alpes; s' han fet obras colossals, ponts, viaductes, calsadas; s' han perforat las montanyas ab innombrables y llarguíssims túnels, entre ells los famosos del Mont Cenís y del San Gotardo; s' han establert sobre 'ls llachs nombrosas líneas de cómodos vapors. A l' hora d' are, comptan los Alpes helvétichs ab uns 5.000 kilómetros de carretera, uns 2.500 de ferro-carrils y uns 6.500 de telégrafos, malla que cada dia se va estrenyent y aixamplant á la vegada, portant la vida, lo moviment y la riquesa als més apartats é inaccessibles recóns d' aqueixas montanyas. Al costat d' aquestas grans vias se multiplican també los camins vehinals y de ferradura, los hostals y las *cabanyas de refugi* en las regións més elevadas del Alpes, que de dia en dia se van fent més accessibles als curiosos y visitants, cada any també més nombrosos. La estadística d' aquestos se porta ab tota regularitat y s' estudia tant atentament com la producció vinícola ó dels grans

en altres paíssos. Aixís sabém que l' any passat visitáren los Alpes prop de un milió y mitj d' extrangers, alguns mils més que l' promitj dels últims quatre anys, y que la composició d' aquesta massa se distribuheix per nacionalitats en: 20 p °/₀ inglesos, 50 p °/₀ alemanys, austríachs y danesos, 15 p °/₀ francesos, 5 p °/₀ russos, y 10 p °/₀ *yankees* y d' altras nacionalitats, comprobantse que 'ls alemanys aumentan y qu' en cambi los inglesos disminuheixen.

«Ara bé, senyors, — termená dihent lo disertant; — no es »aquest un gran exemple pera Catalunya? no tenim aquí molt »que apendrer y molt que imitar? ahont sont nostras cartas »y mapas, ahont nostras guias, ahont la organisació y segu»retat que permeti recórrer y fassi atractivas nostras mon»tanyas y nostras valls? qué 'n farém de tenir bellesas natu»rals de primer ordre y monuments bellíssims, si unas y altres »son desconeguts fins pera la majoria de nosaltres, quant més »dels extrangers; si fins després de ferlos coneixer restan tant »inaccessibles, figuradament parlant, com ho eran avans? Veus' »aquí donchs cóm s' obre devant nostre una tasca inmensa, una »llarguíssima jornada d' estudis, de sacrificis, de verdader y prác»tich catalanisme. Jo crech que no estima sols á sa patria qui »canta sas gestas y enalteix sos mérits: jo crech que dona també »probas d' estimarla qui li fa veurer sos defectes y qui li ensenya »lo camí per ahont pot aumentarse extraordinariament sa prospe»ritat y la consideració que als extranys meréixi, sobre tot si, »com fem nosaltres en nostra *Associació d' excursións Catalana*, »contribuhím en la mida de nostras forsas á conseguir tant enve»jable y patriótich resultat.—HE DIT.»

EXCURSIÓNS AL MONTSENY.

2.ª (PARTICULAR), DIAS 26, 27, 28 Y 29 DE JUNY DE 1880.

Extracte del acta.

Aquesta excursió s' anunciá com particular per celebrarse en iguals dias altra col-lectiva á Mallorca, mes, respecte á traballs y resultats, anávam resolts tots los expedicionaris á ferne participar á la ASSOCIACIÓ ni més ni menos que si com á oficial se hagués avisat.

Eram los excursionistas: D. Ignasi y D. Dionís Baixeras, D. Alvar Verdaguer, D. Alfons Rosset y lo infrascrit. Portávam

aquesta vegada un bon barómetro Gay-Lussac, un aneróide, thermómetros, brúixula, etc. etc., y també, com en la primera excursió, devia lo soci Sr. Montserrat y Archs, que préviament havia observat nostres instruments, fer observacions correlativas en Barcelona pera poder procedir després á las oportunas correccións y calcular las altituts ab més precisió. Ell quedá també encarregat de descríurer y explicar tot lo relatiu á la part científica de aquesta segona expedició.

Lo itinerari de la meteixa consta imprés en los núms. 19 y 20 del BUTLLETÍ, pág. 102; desde Santa Fé á Matagalls era completament igual al anterior, pero are anávam á Santa Fé per Palau y lo Pla del Tordera y baixávam del Matagalls per Coll Formich, Plá de la Calma y Tagamanent, prolongant la volta fins á Sant Miquel del Fay.

Dia 26 de Juny de 1880. — Sortím á las 2 h. 20 t. del meridiá de Madrid, ó sian 2 h. 43 t. del de Barcelona, ab lo meteix tren de l'altra vegada, y á las 3 h. 34 t.=3 h. 57 t. B., arribém á la estació de Palau, ahont fém la primera observació lo Sr. Verdaguer y jo, prenentnos més temps de lo que pensávam á causa del fortíssim vent que s' alsá y de la nuvolada qu' ens tapava la ja escassa llum del sol ponent. A la estació trobém á n' En Francisco Casals ab son carro y al guia Martí Icart, tots dos de Sant Esteve de Palau Tordera, que, previnguts per lo sempre servicial Sr. Osona, nos esperávan.

A las 5 h. 15 t. sortím de la estació y á las 6 h. arribém á la vila de *Santa María de Palau Tordera;* la vall va desplegantse en tota sa magnificencia, que realsa una hermosíssima posta de sol ab sa llum incerta y sos espléndits celatges. La *hermita del Remey*, la vila de *Sant Esteve* y las solitarias pagesías blanquejan graciosament sobre los armónichs verts de la plana, variats al infinit, desde l' blanquinós de las albas y pollancres que ombrejan sas innombrables fonts al d' esmeragda dels ufanosos prats y al negrench de las pinedas y alsinars, que cobreixen allá d' enllá tot lo repeu del cendrós Montseny, quina massa colossal tanca lo fons del paisatge.

A las 6 h. 15 t. arribém á *Sant Esteve de Palau Tordera*, fent cap desseguida al hostal d' En Francisco Casals; mentres arreglan l'ápat, En Dionís Baixeras trau una vista del exterior de la iglesia gótich-bisantina del poble, l' hostaler va á emparaular un mosso de peu, y lo Sr. Verdaguer y jo, aprofitant lo correu, enviém quatre mots de lletra á la familia. Sopém, preparém las

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

mantas é impermeables perque lo temps s'empluja, y á las 7 h. 30 v. empreném la marxa, guiats per en Martí Icart, cap á Santa Fé. Caminém ab la celistia atravessant un alsinar y tresquém pera arribar á la *passera de la Vallmanya* y al *Tordera* (8 h. v.) avans no s' fassi nit; á la dreta del camí deixém las hermitas de *Santa Margarida* y *Santa Magdalena*, entre las quals se descobreix encara un *castell feudal* enderrocat, quins restos indican haver pertenescut á una gran familia; mes enllá ovirém al lluny y sempre á la dreta, lo altre *castell feudal de Sant Esteve;* pujém sempre per entremitj de un bosch de pins, fins á *ca'N Farrés* (8 h. 45) que deixém á la dreta; sobre lo cel ennuvolat destaca melancólica una creu, recort de un assessinat comés fa dos anys en lo plá que domina la era. Lo camí fa un recolse y baixa entre grossas alsinas fins á la *riera de Buscarolas*, que apenas torba ab sa cautelosa veu la inmensa soledat; la fosca es completa y avansém ab silenci y la més gran precaució. Atravessém la riera (8 h. 55), torném á pujar altra vegada entre pins, alsinas sureras y castanyers, formantnos en columna compacta pera no pérdre'ns, y á las 9 h. 30 n. fem un alto d' un quart en un clar del bosch baix de ginestells que seguíam: observém ab goig que 'ls núvols se desfán y que lluhen las estrellas y, reconfortats ab un poch d' ayguardent que 'ns ofereix lo Sr. Verdaguer, nos posém altra volta en marxa. Als 15 minuts se 'ns acaba lo camí, y lo guía reconeix qu' ens havém perdut: prop de mitja hora estém parats, ab un griso que glassa, mentres En Martí y lo mosso de peu voltan y tractan de orientarse; tothom sab lo molt qu' enganya la nit y per lo tant compendrá que aném perdent la esperansa de passarla sota cobert al veurer la tardansa del guía. Al fí torna y dona la veu de marxa: camps á través, als 20 minuts (10 h. 40) agafém de nou lo camí, y seguint sempre la carena, tenim la sort al poch rato de que surti clara y hermosa la lluna, esvehint las pérfidas tenebras que fa tres horas nos tenen á tots enguniosos. A la *Font del Profit* (11 h. 15 n.), ahont arribém ab més d' una hora y mitja de retrás, nos aturém un quart y probém l' aygua, que trobém massa fresca pera la ocasió: demano al guía quín camí havém fet desde *ca' N Farrés*, y apunto, *ca' N Félix* á la dreta, *ca' N Costa* á l'esquerra y *ca' N Parrách, ca' N Guilló del Serrat* y *ca' N Verdaguer* á la dreta.

Llestas las notas, amunt altre cop: lo camí es ample y de pujada suau; á las 11h45 n. som al *Coll de Santa Elena*, y baixant en

gran zig-zag, deixém á la esquerra la *roca de la penitenta*, que deu son nom á una curandera que fa 22 anys hi tenia son niu; á la dreta una feréstega fondalada en quin extrém se troba lo histórich *gorch de Gualba* y á las 12h25 m. entrém en la hermosa *vall de Santa Fé*, adormida tranquilament vetllada per la lluna. A las 12h30 m. truquém á la porta del *Santuari*: fa molt fret (4°C.)

Dia 27.—Lo programa prou marcava llevarse á las 4, pero també deya que ahir arribaríam á quarts de deu y no á quarts de una. Ab aixó, fins á las 6h m. no 'ns comensém á bellugar y avans no está amanit lo esmorsar, preparadas las provisións, carregat lo matxo, pagat lo compte, examinat lo thermómetro de máxima y mínima y son observador, en Francisco, y feta per lo senyor Verdaguer y jo la doble lectura de barómetros y thermómetros pera lo cálcul de la altitut de Santa Fé, passa una hora y mitja llarga y son prop de las 7h45 m. quant empreném la marxa.

Desde aquí fins á la Creu de Matagalls, ahont havém d' arribar demá á n' aquesta hora poch més ó menos, la excursió es igual á la feta lo mes de Maig, ab la sola diferencia de que, á la sortida, pera guanyar temps, no 'ns en aném á voltar per lo *Coll de Santa Elena* sino que pujém de dret per lo *Coll de Montllubar;* de que lo temps es menos pesat y la atmósfera més clara, disfrutant per tant ab més extensió de las hermosas vistas del *Turó gros, del Home, las Agudas* y *Matagalls* y de que, aquesta vegada, nos entretenim més per causa de las observacións barométricas que, siga 'ns perdonada la inmodestia, tenim á punt lo Sr. Verdaguer y jo fer ab tota conciencia. Prop del *Coll de Montllubar*, cosa que no 'ns succehí tampoch l' altra vegada, una eugada que pastura en llibertat s' esquiva á nostre pas y apreta á córrer tota esporuguida montanya amunt. Aquest incident nos entreté un rato distrayent la monotonía de la pujada fins al *Coll de Montllubar* (8h27 m.)

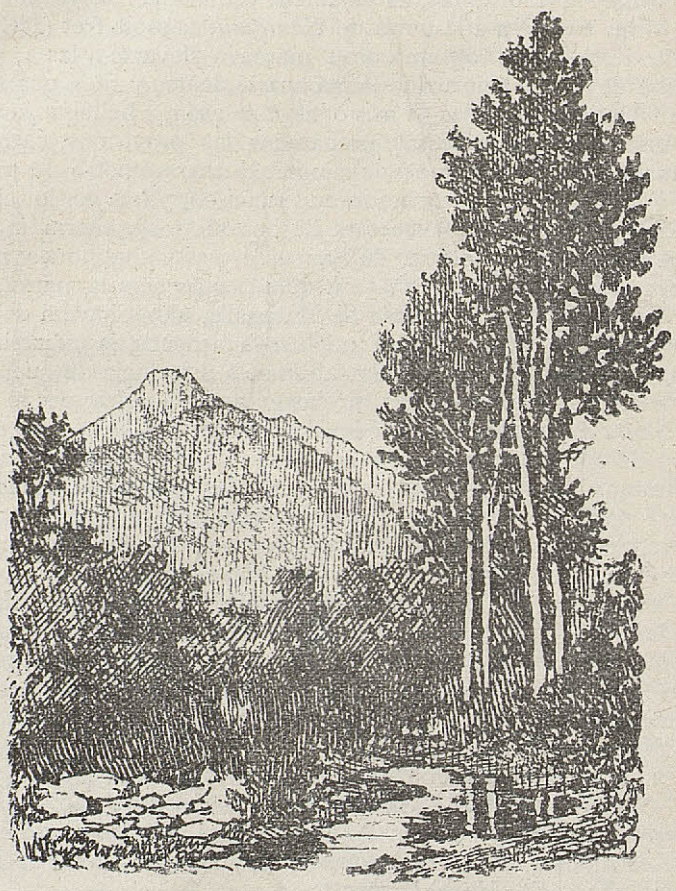
L' horari desde aquí á *Matagalls* en los dos dias es lo següent:

Dia 27.—Coll de l' Aire, 8h 45 m.—*Turó grós*, 9h 15 m.—*Turó de Coll sas Bassas*, 10h 45 m.—*Turó del Home*, 11h 20 m.—*Las Agudas*, 1h t.—*Font de Briansó*, 2h15 t.—*Riera de Vilanova*, 4h t.—*St. Marsal*, 5h35 t.

Dia 28.—St. Marsal, sortida, 5h15 m.—*Coll del Parany*, 5h 55 m.—*Creu de Matagalls*, 7h 35 m.

Com se veu, los intérvals entre las esmentadas estacións resultan molt més llarchs generalment qu' en la primera excursió y, com queda dit, es per causa de las observacións, alguna de las

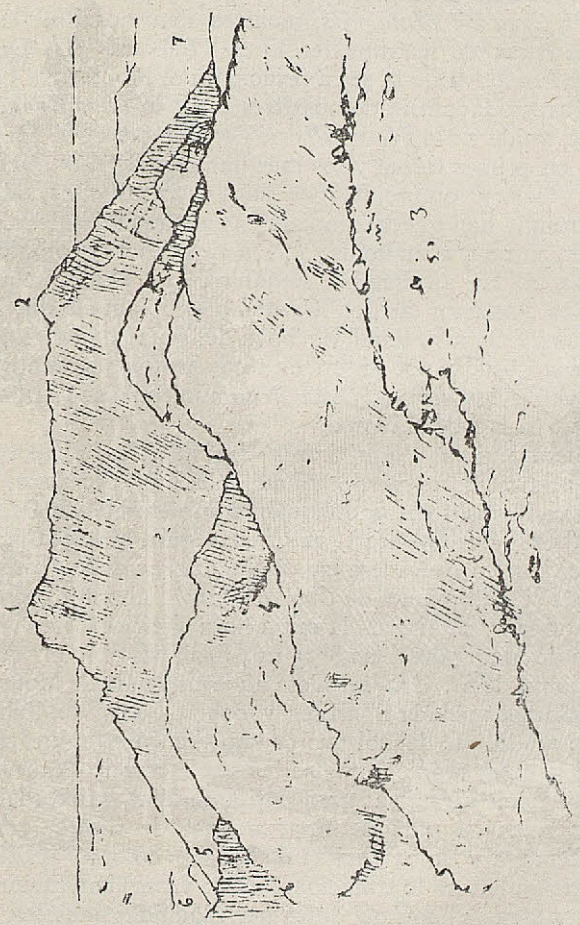
quals, per circunstancias especials, com per exemple, lo vent, la falta d' ombra, lo desnivell del terreno, etc., etc., nos prengué una hora. De primer entubi, ne necessitávam ja prop de mitja

LAS AGUDAS DESDE LA RIERA DE ARBUČIAS.
(V. Núm. 22, pág. 183.)

pera montar lo barómetro Gay-Lussac sobre los tres peus, mantenirlo á l' ombra uns 20 minuts (y si no n' hi havia, li haviam de fer nosaltres ab nostres cossos y alguna sombrilla) y

tornarlo á desmontar luego; las lecturas dels dos barómetros (Gay-Lussac y aneróide), dels 2 rellotjes, dels tres thermómetros (tots á l' ombra) y de la brúixula, com eran dobles é independents per part del Sr. Verdaguer y meva, necessitavan

PANORAMA DEL MONTSENY DESDE LA CREU DEL MATAGALLS.

1. Las Agudas.—2. Turó del Home.—3. Cim de la Creu de Matagalls.—4. Coll Pregon.—5. Direcció de Sant Marsal y Coll Fondo.—6. Id. de la Vall de Arbucias.—7. Id. del Plá del Tordera.

ben bé 7 á 8 minuts, de manera que pera cada observació, venint tot planer, no podíam rebaixarne rés de 35 á 40 minuts, y si s' presentava alguna dificultat arribávam á una hora sens' adonárnosen. Mes en fi, com veureu per la *Memoria científica* del nostre

amich Montserrat y Archs, lo bon éxit obtingut nos fa oblidar tota la fatiga del caminar, de las soleyadas y de las contraccións de tota mena, á que, en certs llochs, pera la bona lectura de la rama inferior del Gay-Lussac deguérem subjectar nostres cossos, ab perill de deslloriganos, lo Sr. Verdaguer y jo.

Desde la *Creu del Matagalls*, mentres fém nosaltres las esmentadas lecturas de instruments, lo Sr. Baixeras (D. Dionís) dibuixa la perspectiva de la serra principal del Montseny, que s' presenta atravessada enfront de nosaltres desde lo *Turó Grós* al de *las Agudas*, unida ab lo *Matagalls* pe'l envellutat *Coll Pregon*, que s' veu en primer terme y los més llunyáns de *Las Portadoras* y *del Parany*, ombrejats per faigs hermosíssims, alguns dels quals també han quedat copiats en nostres álbums. Lo senyor Rosset, en tant, pren notas sobre la constitució geológica de la montanya, de las que sembla deduhirse que l' alsament del *Matagalls* es posterior al del *Montseny* propiament dit, y lo Sr. Baixeras (D. Ignasi) recull de boca del guia la tradició, que del Vallés á la Costa se pot dir qu' en totas las fonts se renovella, segons la qual 'a *font del Ascot* está en comunicació subterránea y submarina ab la isla de Mallorca.

La primera vegada, d' aquí tirárem dret al N.N.O. cap á Sant Miquel dels Barretons y St. Segimont, Viladrau, etc.; are, deixém aquest camí á la dreta, y obliquant completament al O., fiats en la paraula d' En Martí Icart, qui 'ns assegura la arribada pera dintre de mitja hora, devallém cap á *St. Andreu de la Castanya*, gran pagesía á deu minuts de *Coll Formich*, ahont debém esmorsar. Caminant, caminant, la mitja hora s' ens en torna una, puig sortits de Matagalls á las 8^h35 m., fins á las 9^h30 m. no entrém en lo portal de *St. Andreu*. Tota aquesta banda de Montseny está completament pelada d' arbres y coberta sols de lluhenta pissarra, de modo que del sol que cau no s' en pert ni un raig, y al arribar á la casa, regalém que se 'ns pot escórrer. Aquesta té una fesomía poch atractiva: gran pati amurallat, groixudas parets, fortas reixas á part de fora; á part de dintre, rónega cuyna ab feixuga y típica terrissa de virolats colors y grotescas figuras; inmensa llar ab lo tradicional ascó; vastas habitacións de sostre baix y escassa llum, qu' entra per esquifidas finestras; moblatje pobre de corcada y negrenca fusta; cap mena de comoditat. La gent hospitalaria, pero aixuta: bon ví, bon pá, excel-lent formatge, aygua fresquíssima, en una paraula, tots los aliments del sigle d' or, inmellorables; lo Sr. Baixeras (D. Ignasi), á quin cár-

rech ab aplauso general corren las provisións, extén sobre la taula un bé de Deu de fiambreras, que á tots nos enterneix y qu' ens permet fer un ápat homérich, digne dels inmortals. Tot menjant, á través del obert balcó, passejém la mirada per los vessants meridionals del Montseny, entre quins boscos y garrigas se mitjamagan los poblets de *Montseny de dalt* y *de baix* y de *La Costa* y á quins peus remoreja un dels brassos del Tordera superior. Passadas duas horas, que no s' necessita ménos pera prepararnos pera la forta y pesada jornada qu' ens falta fer, refegím las provisións que s' poden, lloguém un caballet fins á Tagamanent y al punt de las 11h30 m. marxém.

Als pochs passos, vora un espayós safreig en que rentan ab gran gatsara varias pagesas, trobém una font, fresca, abundant y ben ombrejada, á la que deuhen sa ufana las tardanas verduras qu' en feixas esgrahonadas s' extenen á la esquerra del camí, rompent la monotonía de la vegetació espontánea de la montanya. A las 11h42 m. arribém á *Coll Formich*, punt d' enllás de la serra del Pla de la Calma ab la del Matagalls, ahont s' encreuhan los camins del esmentat Pla, que tira amunt á la dreta y lo de la Castanya, que baixa cap á la esquerra. Un gran pou de neu á la dreta del primer conté encare restos que recordan nostras sangrentas discordias civils: allí fóren enterrats 23 voluntaris lliberals de Vich, fusellats per los carlíns ab altres 22 enterrats á la iglesia de la Castanya, després de la sorpresa de Vich en Janer de 1875.

La pujada del *Pla de la Calma* es verament desesperadora. Desde lo *Coll Formich* lo camí trenca completament á mitjorn y després de una mitja hora en que encara s' domina la pintoresca vall del Tordera, s' entra en lo pla propiament dit, monótono, intermenable, sens cap vista, á causa de sa gran amplada y elevació y de sa vegetació raquítica y escassa. A las 12h50 t. arribém al *Café del Pla de la Calma*, nom pompós ab que irónicament se coneix una casa pobre y aislada, en la que nos deturém un quart. . . . . .

A la 1h5 t. torném á caminar y á la 1h28 t. á deturarnos; havém arribat al punt més culminant de la part del Pla de la Calma, que debém recorrer fins á Tagamanent y convenim ab lo amich Sr. Verdaguer en ferhi una observació. Escullím donchs lo punt més elevat á la esquerra del camí, y mentres los companys descansan, aném nosaltres á traballar. Lo sol crema com foch y no fa un alé d' aire; las pedras radian fortament los raigs solars, los

ginestells no fan prou ombra y havém de deixar passar prop de mitja hora avans no están los barómetros y thermómetros en disposició normal pera utilisarne las indicacións. La observació en total nos pren una hora justa, puig sortím á las 2h5 t. pera no parar ja fins á Tagamanent, ahont arribém á las 3h50 t. fent sols un alto d' un quart á mitj camí, en los vessants O. del Pla de la Calma, entre magestuosas alsinas y disformes penyals de granit, que en sa disgregació demostran lo efecte de la implacable acció de l' aygua. Al arribar, lo caball y lo bailet s' en tornan á Sant Andreu; nosaltres montém los instruments á l' ombra y reconeixém la localitat y lo panorama. Es aquest d' altre género que 'ls del Montseny: se domina més d' aprop la plana de Vich y tot lo Congost y á l' altra banda d' aquest, apareix en tota sa llargada la original serra de Bertí, disposada com cortina d' una muralla inmensa en faixas horisontals sobreposadas de sólits penyals. Extrem S. del ramal unit per lo Coll Formich al Matagalls, lo cono aislat de Tagamanent es lo vértice d' una bifurcació que relaciona orográficament la serra del Montseny ab la de Bertí, formantne un dels brassos, de O. á E., lo límit meridional de la conca del Tordera superior, enclosa entre ell, lo Pla de la Calma y lo Montseny propiament dit, y dirigintse l' altre de N.E. á S.O., pera termenar, després de abaixarse sobtadament obrint pas al Riu Congost, en lo esbeltíssim Puig Graciós y en las montanyas de St. Miquel del Fay. De una mirada podem donchs abarcar tot lo camí que avuy y demá nos toca fer encara: Ayguafreda, Centellas y lo Pla de la Garga, La Garriga, Llerona y Granollers s' oviran clarament ab mil y mil altras: la via de St. Joan, que arrenca de aquesta última vila, se domina quasi en tota sa longitut.

Després d' examinar la iglesia, que rés conté de notable, com no sia la portada bisantina y las campanas que se senten quatre horas entorn, fem á las 4h35 t. una detinguda observació barométrica. Termenada la lectura dels instruments, fem un ápat verament de pagés, comprém com á recort un fluviol cada hú y á las 5h40 t. empreném la baixada. Lo terreno enganya: lo pla inclinat sobre l' que s' aixeca Tagamanent, sembla prolongarse suaument fins al nivell dels pobles de la línea, y lo que resulta es que fins á n' aquestos s' han de baixar tres ó quatre grahons y cada un tapa 'ls altres y pareix esser l' últim. Pedras brunyidas y relliscosas per efecte de la continua llepada de las ayguas, ufanosos alsinars y rieras y torrents, sorrals y pedregam, tal es lo camí fins á Aygua-

freda, passant per *Puigagut*, *Font amargosa* y *Serra de Planellas*. Arribém á *Ayguafreda* á las 7ʰ15 t.; la entrada per la part de la riera, ab lo pont, l' aygua, las casas y 'ls arbres, es típica, y á no portar tanta pressa, nos hi aturaríam á traure 'n una apuntació. Per sort, aquesta vegada la falta de puntualitat dels carrils nos favoreix: lo tren que, pujant cap á Vich, debia passar per Ayguafreda ó St. Martí á las 6ʰ34 t. del meridiá de Madrit=6ʰ57 t. del de Barcelona; no passa fins á las 7ʰ35 t., de manera que tenim encara 20 minuts pera descansar. A la estació passém comptes ab lo guía y traginers, produhintse una escena qu' ens fa lamentar que lo servey de guías y acémilas sía encara en nostra terra tant rudimentari y sens cap mena d' organisació. Altra tasca que deuríam empendrer nosaltres, mes pera la qual, sols, som impotents: que 'ns ajudi qui pot y deu y responém de que algo farém de profit pera Catalunya.

Disset minuts tarda lo tren en arribar á Centellas: tant punt baixém (7ʰ52 t.), montém lo barómetro en lo *anden* de la estació y fem un' altra observació, importantíssima, perque podrém compararne lo resultat ab la cota del carril: gracias qu' ens trobém en la estació en que hi ha los dias més llarchs del any, puig d' altre modo no podríam fer las delicadas lecturas que s' requereixen. A las 8ʰ10 v. l' acabém, y tot seguit, mitjansant los bons oficis del amable *jefe* d' estació, un mosso del carril nos conduheix á l' hostal y allí emparaulém matxos y guías pera l' endemá.—Tota la nit, com diada de St. Pere, hi ha hagut gran xibarri: la canalla á saltar los fochs, los joves més espigats á la verbena: lo rebombori de la plassa y del passeig apenas nos ha deixat dormir, pero estávam massa aixafats pera anar á disfrutarne.

Dia 29.—Son las 4ʰ45 m.; la campana de la próxima iglesia nos crida ab son continuat ressó y encara podém oir la missa de 5. Esmorsém tot seguit y 'ns posém en marxa: son las 5ʰ55m. quant deixém lo últim carrer de Centellas. Lo dia es espléndit: ni un núvol, ni un *fumissol* (com diuhen en la encontrada), pertorba la serenitat de la atmósfera: l' aire es pur y l' aspirém ab delicia. Nos distribuhím los torns de matxo pera que tothom puga fer mitj camí á peu y mitj á caball: los guias, trempats y expansius, alegran lo camí ab mil anécdotas. Se coneix desseguida que tenen més tracte de gent y que lo camí que fem l' han fet á centenars de vegadas.

Es aquest preciosíssim y l' hora acompanya. Passém al cap de una pe 'l peu del castell de Centellas, esqueixat de dalt á baix y

guaytant desde dalt del turó tant orgullós com en los mellors temps de sa gloriosa historia; los boscos de pins y alsinas van alternant ab los bruchs, roldós y boixos, y lo terreno, que puja primer fins á la *Fumada*, baixa desde aquí decididament fins á St. Miquel del Fay. Desde la *Fumada* se voreja sempre lo Rossinyol y lo paissatje creix en bellesa á cada pas. Realment, lo camí no tindria sortida, pero un dels priors de St. Miquel del Fay feu obrir en la roca viva un portal, surmontat avuy ab son escut, qu' es lo únich punt per ahont los pobles de la vall poden comunicarse ab los de la montanya. Aquest portal es verament d' un efecte preciós: segueix una baixada y més enllá lo camí que vé de Riells, de Bigas y La Garriga, ombrejat per altíssims pollancres. Trenquém á la dreta y á las 8h45 m. entrém en lo Santuari.

No vos faré ara una descripció d' aquest ni de las maravellosas grutas, ni de la cascada, ni del petit llach: ha sigut ja Sant Miquel del Fay objecte d' altras expedicións y n' havém publicat ja los detalls més principals en nostre BUTLLETÍ. Més á més, Sant Miquel del Fay, com Montserrat, es per sort un dels punts de Catalunya més coneguts, y per tant, ociós seria descriurer, si aixó fós posible, lo que á la memoria de tots estará present sens dubte.

Passo per alt donchs la part descriptiva y afegiré tan sols qu' en lo pati que s' troba passada la porta, férem lo Sr. Verdaguer y jo un' altra observació barométrica, y que desde la finestra, tot esperant lo esmorsar, nostre company Baixeras tragué una apuntació al oli de la magestuosa cascada.

Acabat lo esmorsar, formém lo consell de guerra, vull dir, de pau: anar á La Garriga passant per Vallderrós, Bigas y la Atmetlla, com pensávam, es massa llarch pera que siga la excursió profitosa: decidím tornar per lo meteix camí. A la 1h10 t. sortím; á las 3h5 t. fem un alto de 40 minuts en la deliciosa font de Viladeball y á las 4h38 t. torném á entrar á Centellas. Lo tren, sempre ab retrás, no passa fins á las 6h03 t. y á las duas horas, 8h10 n., nos deixa en la ciutat comtal.

Per extracte de l' acta, lo Secretari accidental,
RAMON ARABIA Y SOLANAS.

OBSERVACIÓNS BAROMÉTRICAS Y THERMOMÉTRICAS.—(Se imprimirán en la memoria científica del Sr. soci D. Joan Montserrat y Archs.)

GASTO.—Provisións compradas en Barcelona (carn, peix, llangonissa, extracte de carn Liebig, xocolate), 21 pessetas.—Pa y ví en Sant Esteve de Palautordera, 6'25 id.—Tartana de la estació á dit poble, 3 id.—Gasto en Santa Fé, 8 id.—Estrenas al noy del hermitá per acompanyarnos fins á la Font de Briansó, 2 id.—Gasto en Sant Marsal, 26'25 id.—Id. en Sant Andreu, 2'25 id.—Id. en Tagamanent, 2 id.—Id. en Centellas, 13'75 id. —Id. en Sant Miquel del Fay, 12 id.—Visita á las grutas (*Las Maravillas*) 1'50 id.—Al guia Martí Icart, 24 id.—Al mosso de peu, 19'50 id.—Total (3 dias, 5 personas més lo guia y un mosso de peu), 141'50 pessetas.—Toca á cada un 28'30 pessetas.—Bitllet de 2.ª classe, de Barcelona á Palau, 4'37 id.—Id. de 3.ª id. d'Ayguafreda á Centellas, 0'35 id.—Id. de id. de Centellas á Barcelona, 3'25 id.—Total general per persona, 36'27 pessetas. Per dia, 12'09 pessetas.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

UNA EXCURSIÓ
AL AVENCH DE SANT PERE DELS GRECHS.
(TERME DE OLIETE, PROVINCIA DE TERUEL)

Trovantme accidentalment á Andorra, no he volgut pérdrer la ocasió de visitar una curiositat natural de las mes notables d' Espanya, que s' trova situada á quatre horas y mitja de aquest poble.

Lo 17 del actual á las cinch de l' matí, surto ab aquest objecte de Andorra, petita població de uns dos mil habitants, situada á la vora de l' Regallo, riu de que tractaré extensament un altre dia, y que ocupa una encantadora posició á l' peu de l' turó coronat per la hermita de Sant Macari y entre mitj de dos hermosas valls. Segueixo una de aquestas valls, la de l' *Concejo*, deixant á la meva dreta lo *Puntal de la Cerrada*, altíssima montanya situada á la dreta de l' *Estret de la Cerrada*, qu' es un llarch desfiladero per ahont passa la carretera de Hijar, passo la divisoria entre las ayguas de l' Regallo y las de l' Gargallo, riu que desemboca en la vora dreta de l' Martin, y s' presenta á ma vista lo espectacle mes estrany, mes sorprendent que pugui un imaginar: *la vall de Arinyo*.

Lo fons de aquesta vall, casi completament desprovist de vegetació, está format per argilas negrencas ó de un roig fosch que produheix l' efecte de un terreno cremat per una inmensa corrent de foch, y á dreta y esquerra hi ha una llarga fila de turóns en los que la Naturalesa sembla haber vessat á plenas mans tots los colors que pugui imaginar la ment del pintor menos armónich. Allí s' hi veu lo blanch al costat de l' negre, lo roig ressaltant sobre lo groch, lo vert barrejat ab lo blau, lo morat mes fosch contrastant ab lo color de rosa mes

delicat, etc., etc. Feu trasladar á la tela per lo paissatjista de mes renom la vista de aquesta vall, y tothom dirá: *Sembla un paissatje de menjador de Gracia.*

Per damunt de tots aquestos variats colors domina un tó general entre negre y rojench que fá que no se 'ns aparti de l' pensament la idea de que aquesta vall ha sigut cremada per un gegantesch incendi y fá que un camini trist y apesarat per entre mitj de aquells turóns, com ho faría per entre mitj de las runas deixadas per lo foch, y que no se atreveixi á caminar per por de cremarse los peus.

En lo fons, allá lluny, molt lluny, s' hi veu un antich hostal: *L' hostal de la Barrabassa.* Quan lo guia me diu aquest nom, no puch menos de respóndrerli: *Es molt llógich; sols Barrabás ó la sua muller podían posar un hostal en semblant lloch.*

Tota aquesta vall de Arinyo está formada per argilas y areniscas *abigarradas.* A dreta y esquerra s' hi veuhen molts munts de terra negrenca: son resultat de las exploracións fetas per lo nostre paisá en Rómulo Zaragoza en busca de *lignito.*

Fá ja una hora llarga que hi sortit de Andorra. Arribo á la *Barrabassa,* y en lloch de trovarhi una terrible diablesa, hi trovo l' home mes amable de aquest mon: lo senyor Martí, capatás de las minas de lignito anomenadas de *Arinyo,* minas que s' trovan á un tiro d' escopeta de la antigua *venta,* á la dreta de la vall. Li faig present mon desitj de visitarlas, á mí m' agrada veureu tot; l' aculleix ab molt gust, prenem llums de minaire y nos dirigim cap á la boca d' entrada.

A l' pas trovo las parets de un gran edifici, parets que han sigut comensadas y no acabadas; escampadas aquí y allá s' hi veuhen moltas pedras picadas qu' encara no han ocupat lo lloch que las hi estava destinat; en un costat hi ha una llarga fila de picas de pedra. Me sembla que aquell edifici devía esser destinat á fábrica: ¿pero fábrica de qué? Ho pregunto á l' meu guía, que no n' está mes enterat que jo. Després he sapigut qu' en lo sigle passat, poch temps avans de que la Revolució francesa enfonzés los fonaments de la societat antigua, vingueren aquí dos francesos que, després de haber recorregut lo país, després de haver pres de aquí y de allí mostras de terra, comensaren aquest edifici. Mes vingué la Revolució y los dos francesos desapareixen sens que ningú hagi pogut saber ni qué s' havían fet, ni quin destino volían donar al edifici. Mes aquesta última part me sembla fácil d' endevinar: las argilas de aquesta vall son molt aluminosas, tant que encare avuy los vehins de Arinyo n' extrauhen l' alum; tal volta los francesos, sempre mes industrials que nosaltres, y sobre tot que los aragonesos, devían volguer explotar en gran, fá ja casi un sigle, lo que los de Arinyo explotan encare avuy en petit. ¡Trista mostra de l' nostre retrás y abandono en tot quant té per objecte la explotació de las riquesas naturals de la nostra terra! Y lo pitjor es que lo mal es ja una mica mes que vell: los fenicis, los grechs, los cartaginesos, los romans, los árabes, tots quants pobles han invadit lo nostre territori han sapigut tréurer de sas riquesas naturals

mes partit que nosaltres. Avuy meteix, si algun negoci bó hi ha en nostra terra, los estranjers son qui se n' aprofitan. ¡Benhaja la nostra proverbial gandulería!

Fent aquestas reflexións arribo á la boca de la mina; enceném los llums y baixém per una galería de una pendent fortíssima (1), estreta, fangosa, rellisquenta; ¡no sé com no he caigut cent vegadas! Aquesta galería está oberta entre fortas capas de lignito, que m' sembla molt propens á pulverisarse, atravessadas en totas direccións per petitas vetas de guix fibrós. Una volta á baix, á una profunditat de vuitanta metres, lo lignito sembla ja mes compacte, pero sempre conté las meteixas vetas de sulfat de cals. ¡Es llástima que la falta de vías de comunicació fassi que aquesta mina estigui casi completament abandonada, puig encara que l' combustible mineral que d' ella s' extrau no fos de tan superior qualitat com alguns pretenen, la sua abundancia (2) y sa baratura (3) farían que fos buscat per moltas industrias, y aquest país tindría un nou poderós element de benestar.

Una part de aquestas minas está en ignició fá ja alguns anys, un' altra part está inundada: totas ellas respiran l' abandono. Mes que minas, semblan runas de minas. Si los romans haguessin conegut lo combustible mineral, las minas de Arinyo podrían péndrerse per romanas. ¡Quina diferencia entre lo moviment y la vida que reinan en las minas de la Granja y la quietut y la mort que aquí reinan! Bé es veritat que las primeras tenen una vía de fácil tránzit que res deu á nostres goberns: lo Segre y l' Ebre; mentres que aquí las ayguas no han fet mes que un trist xaragall que tenim que seguir á l' peresós pas de dolentas caballerías.

Los detritus de rocas que de las minas de Arinyo s' extrauhen produheixen lo meteix fenómeno de inflamarse y depositar certa cantitat de sofre en la superficie que las de la *Granja d' Escarpe*.

A l' sortir de la mina trona terriblement y plou á cantis; mes com lo capatás m' ha dit que aquí á la vora hi ha algunas *petrificacións*, obro la sombrilla, quina tela m' demostra eloquentament que no ha sigut feta á prova de aigua, deixantme mullar de cap á peus, y m' dirigeixo á un barranch quinas voras son de una roca calissa blanquinosa, y una volta allí, deixo de pensar en los llamps, en los trons y en l' aygua pera no ocuparme en altra cosa que en triar las millors de las *terebratulas, belemnites, encrinites* y altres fóssils que en gran nombre cubreixen las rocas. Mon gust fora passarhi tot lo dia, mes no puch disposar de molt temps; son las vuit y encara tinch que caminar tres horas y mitja pera arrivar al *Avench de Sant Pere*.

Torno á la Barrabassa carregat com un camálich, esmorzo en quatre esgarrapadas y segueixo mon camí, no sense haber donat las mes expressivas gracias y una forta estreta de má á l' honrat y amable capatás Martí.

Sortint de la Barrabassa deixo la *Val d' Arinyo* á la dreta, passo per lo que

(1) Quaranta tres per cent, segons lo capatás.
(2) He vist capa quin espessor passa de 4 metres.
(3) o'50 de pesseta lo quintá á boca de mina.

n' diuhen *montanya de Alloça* (1), y, després de unas tres horas de marxa, arrivo á l' riu Martin, que per cert vé una mica crescut, lo passo y baixo de caball á la porta de la *Granja de Sant Pere dels Grechs*, propietat avuy de D. Vicents Rays, senyor á qui dech tota classe d' atencións, y entre altras la de haverme recomanat molt eficasment á l' inginyer francés, senyor Lartigue, que avuy está á l' frente de l' explotació de l' avench.

Com son ja las onze, sens péndrer lo mes petit descans, vaig cap á l' avench, que s' trova á un tiro de fusell de la Granja; mes enproufeynas m' acosto á ella quan lo guarda me crida: Atrás, y prenent la escopeta se dirigeix cap á mí. Li dich que porto una carta de l' senyor Rays, que es també propietari de l' avench, pera que m' hi deixin baixar; mes lo guarda no s' enten de rahons: l' inginyer no hi es, vosté no baixa.—¿Ahónt es l' inginyer?—A Oliete; aquell poble que s' veu allá adalt.—¿Quánt hi ha de aquí á Oliete?—Una horeta.—Dich á l' meu guía que prengui la caballería y la carta y vagi á buscar lo permís de Mr. Lartigue, pera baixar á l' avench.—Després de haver fet quatre horas y mitja de camí pera veurerl ¡no faltaba mes sino que m' entornés sens lograr mon objecte!

Mentres lo guía vá y torna de Oliete, poble que té 1890 habitants y está situat en la vora esquerra de l' Martin, segueixo los voltants de l' avench, fent una gran cullita de petitas *ostreas*, de *ammonites* de tres especies y d' algunas *terebratulas*. Atravesso un fondo barranch, quinas escarpadas voras de dura roca calissa, molt propia pera la fabricació de ciment, estant lliteralment cubertas de *ammonites*, alguns dels quals tenen fins quaranta centímetros de diámetro, y pujo á un turó elevadíssim, desde l' que s' disfruta de una magnífica vista, y ahont hi ha las runas de un castell.

D. Vicens Rays m' havía dit que, segons l' actual arquebisbe de Saragossa, aqueixas runas eran fenicias. Sens dubte degué ferli créurer axó lo fet de que las parets, que son molt altas y gruixudas, estiguin fetas en sech; mes jo crech que aqueixas runas son romanas y m' fundo en los tres motius següents: primer, durant ma excursió per lo Regallo he trovat las runas de nou pobles romans construhits tots en sech, lo meteix que aquest castell; segon, los testos de terrissa son iguals á los dels pobles citats, y tercer, hi he trovat un pes d' argila cuyta en un tot igual á los que he trovat en las runas de l' antigua *Palermo*, de l' *Cabeço de l' Moro* y de l' *Cabeço de l' Puig*.

En las runas de l' castell que m' ocupa, que sembla que eran conegudas per los árabes, que tant de temps ocuparen aquesta encontrada, ab lo nom de *Kala-petré*, ó lo que es lo meteix, de *Castell de la roca* ó *Castillo de la peña*, s' hi veuhen encara los restos de dos enormes torres casi circulars, quinas parets, fetas ab calissa plena de *ammonites* de diferents tamanyos, tenen los vuits plens de terra, que sens cap mena de dubte feya l' ofici de argamassa; mes sens que s' hi vegi la mes petita senyal de cals ó de guix, á pesar de ser molt abun-

(1) Poble que te 1726 habitans y dista hora y mitja d'Andorra.

dants abdós materials en aquestos llochs, lo qual no impedeix que hagin desafiat impunement fins avuy la furia de las tempestats.

Després de haver recorregut las runas y de haver observat que degué haverhi en altre temps una cisterna oberta en la roca, baixo per una escabrosíssima costa cap á la Granja pera véurer si ha tornat lo meu guía, y mentres l' espero repasso en la memoria lo poch que sobre aquestos llochs ha tingut la amabilitat d' explicarme lo ja esmentat D. Vicens Rays, que es molt amant de las tradicións que á la sua finca fan referencia.

Lo 30 de Juny de 1331 Artado de Alago cambiá y cedí á l' rey en Jaume los castells y las vilas de Alcaine, Oliete y Avés, rebent de dit rey las vilas de Pina y de Alcubierre (1).

En 11 de Juliol de 1430, N' Anfós 4.º de Aragó, confiscá lo poble y los castells de Oliete, per rebelió de son posessor en Juan de Sessé, y en 1431 ó 32 los doná á Berengario de Bardaxino (2).

Sembla que la possessió en que está enclavat l' avench, perteneixía ja en mil trescents y pico á un convent de mercenaris anomenant de *San Pedro de los Griegos*, essent mes tart absorbit per lo convent de la meteixa ordre, conegut ab lo nom de *l' Olivar*, encara avuy existent. Transformat lo de *San Pedro* en Granja, fou una especie de sucursal de l' de *l' Olivar* fins á 1836, en que s' decretá la venda dels bens eclesiástichs.—(*Seguirá.*)

CELS GOMIS,
soci delegat á Caspe.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

TORNADA.—A últims del prop passat agost ha tornat de sa expedició á Suissa Pyrineus y Aragó, nostre President D. Ramon Arabía y Solanas, havent verificat varias ascensións interessants en los Alpes y Pyrineus é iniciat importants relacións ab lo *Institut Géographique international* de Berna y la *Société Ramond*.

CONFERENCIA SOBRE LA FILOXERA.—Ha sigut impresa en catalá per ordre y á expensas de la Diputació provincial de Barcelona la conferencia que sobre la *Filoxera vastatrix* doná D. Joseph Presta á varias poblacións de la Provincia en cumpliment de un acort de la esmentada Diputació.

CONGRÉS CATALANISTA.—La Redacció del *Diari Catalá* nos ha enviat las bases pera la celebració de aquest Congrés que deurá inaugurarse lo dia 9 de Octubre prop vinent. Havent acordat la *Associació* en Junta general de 28 del actual, pendrer part individualment en dit Congrés, la Junta directiva ha resolt passar á tots los socis residents y delegats las bases rebudas del *Diari Catalá* acompanyantlas ab una circular invitantlos á inscriurer.

NOUS TRABALLS SOBRE LA FAUNA Y FLORA CATALANAS.—Nostre consoci D. Estanislao Vayreda ha publicat derrerament en la *Crónica Científica* un interessant

(1) Arxiu de Saragossa, tomo G.
(2) Arxiu de Barcelona.—Decima tercia de las gracias concedidas per aquest Rey, fol. 49.

article titolat *Excursion botánica al Montseny y Guillerías*, ahont hi ha nous é importants datos pera la flora de aquells llochs.

També D. Miquel Cuní y Martorell, individuo de nostra Associació y autor de varios traballs referents á la entomología y botánica de nostra terra, ha publicat en un dels últims quaderns dels *Anales de la Sociedad española de historia natural* una *Excursion entomológica y botánica á S. Miguel del Fay, Arbucias y cumbres del Montseny*, enumerant un sens fí d' especies, resultat de sas investigacións per aquellas localitats.

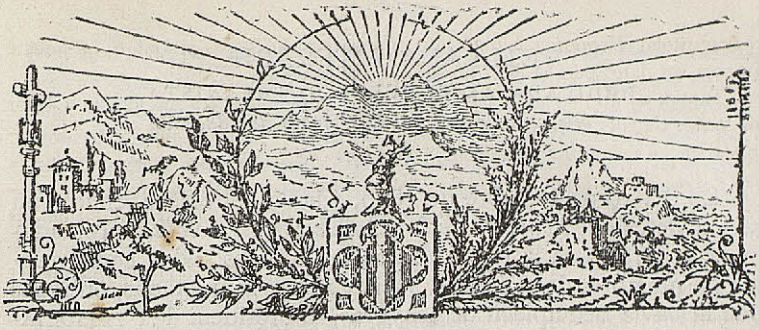
Molt dignes d' alabansa son nostres consocis los Srs. Vayreda y Cuní per l' activitat que despleguen en donar á conéixer nostras riquesas naturals, proporcionant tants datos referents á nostra Fauna y Flora.

Estacións meteorológicas alpinas en Italia.—La secció de Bolonia del C. A. I. nos ha remitit un imprés ahont hi ha la deliberació que tingué lloch en la assamblea general lo 22 del mes passat, segons la qual se acordá promourer, entre altras, las següents propostas y llur realisació: «Serán agregadas á la red nacional dirigida per lo concell y oficina central de la meteorología italiana, las estacións de la Correspondencia alpino-apenina que encara no 'n forman part.—La publicació regular de las observacións verificadas per totas las estacions reunidas queda confiada á la oficina central de meteorología, indicantse no obstant, ab las inicials C. A. I., las estacións fundadas per lo club alpí y enviant copia dels anals de la meteorología italiana á la Direcció central y á las seccións del C. A. I.—La oficina central de meteorología comunicará á la direcció del *Bollettino* del C. A. una nota trimestral de meteorología alpina segons un método que s' estableixi entre la Direcció central del Club y la esmentada oficina.» Creyem, com nostre colega lo *Oesterreichische Alpen Zeitung*, que aquestas proposicións son molt dignas d' esser atesas.

Excursió á Luz y Gavarnie.—Lo 20 del passat mes de agost, per la tarde, acudiren á la estació de Pierrefitte, ahont los esperaba una nombrosa y lluhida comissió de la secció del Sud-oest del C. A. F., lo president Sr. Arabía, lo vicepresident Sr. Bofill y los Srs. Canal, Gándara, Pié y Tobella representant á la Associació d' excursións catalana, y los Srs. Torras, vice-president de la *Catalanista d' excursións científicas*, Faura, Mitjans y Sunyol en representació de aquesta última societat, pera pendrer part en la reunió del C. A. F. á Luz y Gavarnie (Alts Pyrineus) que tingué lloch los dias 21, 22 y 23. A son degut temps publicarém l' acta donant compte de las festas, *banquets*, brindis, excursións y ascensións. Sols dirém de pas que dels catalans que assistiren á aquesta reunió, sols pogué verificar l' ascensió al Mont Perdu lo Sr. Arabía, per haberse inscrit á son degut temps. Dit senyor representá també oficialment al *Club de turistas austriach*.

La ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusións exposadas per llurs respectius autors.

Imp. dels Successors de Ramirez y C.ª, Passatje de Escudellers, núm. 4 Barcelona

BUTLLETÍ MENSUAL
DE LA
ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA.

ANY III. OCTUBRE DE 1880. NUM. 24.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

TRABALLS DEL MES DE NOVEMBRE.—*Excursió col-lectiva.* —Lo 28, á Castell de fels y Garraf.

Junta general.—Lo 26, junta general ordinaria y sessió preparatoria pera la excursió del 28.

Vetllada literaria.—Lo 26, llegintse los traballs següents: *Excursió á las minas de lignito de la Granja d' Escarpe, propietat de D. Ignasi Girona, en la provincia de Lleyda;* per D. Cels Gomis.

Inscripcións inéditas y segell del comtat de Castelló d' Ampurias; per D. Salvador Genís y D. A. Gifre.

Catálech de las plantas observadas durant la excursió á S. Sagimon (Montseny) en los dias 14 y 15 de Setembre de 1880; per los Srs. D. Ramon Masferrer y Arquimbau y D. Francisco de P. Benessat; classificadas per lo Sr. Masferrer.

Lo Secretari,
EUDALT CANIBELL.

VETLLADA LITERARIA,

DEDICADA AL CONGRES CATALANISTA,

celebrada lo dia 26 de Octubre de 1880.

ACTA.

Lo dia 26 de Octubre de 1880, á las 9 del vespre, en lo gran saló d' actes del *Fomento de la Produccion Española*, apropiadament decorat pera la festa, ab nombrosa y escullida concurrencia de membres del Congrés, socis y personas invitadas, entre las que hi havia bell aplech de senyoras, lo President de l' ASSOCIACIÓ, D. Ramon Arabía y Solanas, declará oberta la sessió.

Seguidament, passá ell meteix á llegir sa memoria sobre la *Segona excursió al Montseny*, fentse circular al final d' ella los dibuixos y apuntacións al oli, de D. Dionís Baixeras, referents á la meteixa.

D. Marsal Ambrós doná lectura del traball remés per lo delegat á Caspe, D. Cels Gomis, relatant *Una excursió al avench de Sant Pere dels Grechs* (terme de Oliete, provincia de Teruel).

D. Jaume Rusiñol llegí la memoria de sa *Excursió de Ribas al Taga, Sant Joan de las Abadessas y Ripoll*, acompanyada de una nombrosa y bella col-lecció de dibuixos fets per ell meteix y de las fotografías del monestir de Ripoll, tretas per lo soci D. March Sala.

Lo Sr. Vice-President, D. Arthur Bofill, llegí finalment la *Excursió botánica al baix Ampurdá*, traball remés per lo soci delegat á Sagaró, D. Estanislao Vayreda, essent tots aquestos traballs saludats ab grans aplandiments.

Lo Sr. President, termenada la lectura, dirigí las següents paraulas á la concurrencia:

«Senyors: al iniciarse la idea del Congrés Catalanista, acordá nostra Associació reunirse un dia y, sens preparació de cap mena, mostrarse devant d' ell en lo exercici habitual de sa activitat, com si, per dirho aixís, se la sorprengués *infraganti* en un de tants actes en que s' dedica á sos traballs.

»De aquí aquesta vetllada, que més que un obsequi, es una exposició per nostra part, un estudi per la vostra. Aixó explica sa relativa falta de amenitat y sa total carencia de poesía, com també la índole y varietat dels traballs llegits y presentats. Memorias: unas, de senzilla exposició, ab tota la cruhesa de un itinerari, com la meva; altras, ab tot lo entussiasme de un cor jove é impressionable, com la del Sr. Rusiñol; unas, exclusivament científicas, enclohent en pocas ratllas preciosos datos, com la del Sr. Vayreda; altras, en que la ciencia se despulla de son espinós envoltori y s' fa amable y atrac-

tiva, com la del Sr. Gomis. Dibuixos: desde 'ls de impressió fets á corre-cuyta, pero ab gran justesa, del Sr. Baixeras, fins als traballats reposadament ab ver amor d' artista, del esmentat Sr. Ru iñol, y fotografías, com las preciosas del Monestir de Ripoll, tant estimat de l' Associació, del reputat Sr. Sala. Los cálculs de altituts del Montseny, deguts al Sr. Montserrat y Archs, als quals he fet referencia en ma memoria; las col-leccións de plantas, minerals, rocas, fóssils, monedas, antigüetats y altres interessants objectes, que, acabada la vetllada, podreu veurer en nostre Museo, fruyt de nostras excursións ó del desprendiment may prou alabat de nostres consocis ó de personas extranyas á l' Associació; tot això vos senyala altres tants objectius de sa múltiple activitat y altras tantas manifestacións de son catalanisme.

»Es aquest essencialment práctich; nostra divisa es l' *agere non loqui:* per això, fugint de tot quant avuy podria separarnos en lo camp catalanista; prescindint, com imperativament prescriu nostre Reglament, de tota idea política y relligiosa, havém escullit un camp neutral, pera tothom simpátich, pera ningú repulsiu, y fem ó aspirém á fer tot alló que no podrá menos tothom de reconeixer bó, útil y laudable.

»La trascendencia de las associacións d' excursións no es pas encare prou coneguda: ¡quants y quants hi ha, senyors, que s' crehuen encare que tot se reduheix á lo que vulgarmeut s' en diu, y dispenséu la expresió, *fer una arrossada!* Y no obstant, mireu si pot haverhi rés més important y que major bé puga produhir moral y material.

»Físicament: lo exercici, lo matinejar, lo respirar l' aire pur y embalsamat del camp y de las montanyas, lo arrencar al jovent de tants centres de dissipació y fins de inútil passatemps, com existeixen en las grans ciutats; moralment: la contemplació de la naturalesa, tant hermosa y tant gran; lo estudi tant variat de la terra en que havém nascut y dels monuments qu' ens llegáren nostres antepassats; lo ensenyar ab nostre exemple á respect rlos, á conservarlos, á estimarlos; la germanó qu' entre nosa tres existeix puig aquí no s' miran classes, categorías ni fortunas; lo cambi de ideas y relacións, mútuament profitosas, entre la gent de la ciutat, portadora dels avensos científichs, y la de la montanya, depositaria de la tradició vener ble: la emulació que s' desperta entre 'ls associats; lo aument de coneixements que resulta pera tots de s traballs especialistas de cada hú; la conciencia de una noble tasca y lo propósit de un indiscutib e bé; digu ume, senyors, ¿hi pot haver rés més sá, més bonich, més civilisador, més trascendental?

»Estimém nostra terra: per això la estudiém y per això la volém fer coneixer; nostre catalanisme comensa per mellorarnos nosaltres física, moral é intelectualment; nostra aspiració es q e igual mellora cápiga á Catalunya. En lo Congr s se parla avuy de tendencias del Catalanis ne; la nostra es aquesta y havém cregut convenient exposárvosla com á dato pera apreciar justament lo que sóm.

»Senyors: lo Congrés será lo que s' vulga, pero es una gran idea, y á la idea

honrém; honrats quedém nosaltres de vostra assistencia y per ella vos doném las gracias. He dit.»

Termenat aquest discurs, que fou coronat ab una gran salva de aplausos, lo soci Sr. Dalmau procedí á fer experiments ab lo fonógrafo de Edison, quina teoría explicá, amenisant la vetllada la Sreta. Wehrle y los pianistas Srs. Cortada Ramos y Boyer, cantant la primera y acompanyant ó executant los últims várias pessas al piano, saludadas totas ab los aplausos de la concurrencia.

Eran prop de las 12 de la nit quan termená la vetllada.

Barcelona 26 de Octubre de 1880.—*Lo Secretari*, EUDALT CANIBELL.

EXTRACTE DE LAS CONFERENCIAS PÚBLICAS

CELEBRADAS PER L' ASSOCIACIÓ.

CONFERENCIA DÉCIMA-TERCERA.—*Dia 14 de Abril de 1880, per D. Ramon Arabía y Solanas, sobre lo següent tema: «Ascensións y passejadas pe 'ls Alpes.*—II.—*Ascensións célebres.*»

Comensá lo dissertant fent un resúm de la última Conferencia que doná sobre la primera part del meteix tema lo 31 de Mars prop passat, y avans d' entrar en la part histórica de la de avuy, explicá en una curta introducció los perills y dificultats inherents á las grans ascensións alpinas y las precaucións qu' exigeixen en lo trajo, en la preparació, en la elecció de guia, en la alimentació y fins en las horas y oportunitat de caminar.

Respecte dels perills, digué que n' hi ha de varias classes: á part dels comúns á tota llarga marxa y exercici fatigós, hi ha lo conegut per *mal de las montanyas*, especie de mareig que pot esdevenir mortal, produhit per causas múltiples, y entre ellas la rarefacció del aire en los cims molt elevats per efecte de la disminució de pressió atmosférica; los cambis bruscos de temperatura; la radiació solar sobre los camps de neu, que pot arribar á cegar y á escorxar la cara y mans; las avalanxas; lo desprendiment de pedras, per petitas que sían, puig ab la velocitat enorme que adquireixen en la caiguda, lo colp de una pedreta aparentment inofensiva pot esser mortal; lo llamp, que atret per las puntas dels penyals, es en una tempestat una amenassa contínua á la vida del ascensionista; las relliscadas y desvaneixements en un terreno sembrat de abismes profundíssims.

Respecte á precaucións, resumí molt suscintament las princi-

pals. En lo trajo: vestit tot de llana, interior y exteriorment; roba més atapahida que groixuda, ab moltas butxacas, totas ab tapa y fins cordadas ab botó; las pessas, si pot esser, totas impermeables, sino, sols lo *plaid* ó gaban, que s' procurará sia també lleuger y resistent y que puga plegarse y arrollarse de diferentas maneras; una ó tot lo més dúas mudadas de roba interior y dos parells de sabatas; aquestas, fortas, de dobla sola y una mica altas de cama, fetas ja al peu y ab pochs claus, pero ben col-locats en lo taló y en la punta, y mellor encara, sense claus y ab ganxos ó *crampons* móvils; guants de llana; barret de feltre d' alas amplas, tou, impermeable y podentse subjectar sota la barba; ulleras (may lentes) fumadas lleugerament y, si s' es curt de vista, graduadas com convinga; altras de llarga vista ó *gemelos* á la espatlla; sach ó motxilla, lleugera, impermeable y cómoda, de las quals hi ha varis modelos, recomenant com mellor lo del italiá Bossoli; carbasseta ó ampolla pera cognac ó ayguardent; bastó ó *Alpenstock* fort, ab crossa y punta d' acer, més alt d' un pam que l' qui lo usi. Instruments y objectes de *toilette*, los que cada hu crega necessaris, recomanantne sols la lleugeresa, la solidés y lo poch volúm. En comptes de bastó, pera las grans ascensións en que sia precís tallar grahóns en lo glas, un picot, del qual hi ha bons modelos á ca 'N Lafontaine, óptich, á Paris: si es precís emplear la corda, que sia prima, lleugera y resistent, de cánem de Manila. En general, en los instruments y accessoris del trajo tota economía es contraproduhent, y al empréndrer una excursió, per bons y experimentats que s' tingan, convé revisarlos minuciosament pera convéncers' de que no han sufert cap dany. L' oblit d' aqueixas precaucións pot comprométrer en cassos donats lo éxit de una expedició y fins la vida dels excursionistas.

Si fa temps que no s' ha fet cap ascensió important, convé prepararshi ab graduats exercicis, tant pera fortificar las camas y lo cos, com pera acostumarlo paulatinament á las elevadas altituts. Al empéndrer una ascensió ab altres companys, s' ha de tenir la seguretat de que tots están preparats convenientment y en tota la plenitut de sos medis físichs y energía moral, essent inexorable en refusar al qui no estiga en tal disposició. No es qüestió de galantería, sino de seguretat personal de tots los altres.

Lo guía s' ha de escullir cuidadosament: s' ha de estar cert de que fa poch que ha estat en lo punt ahont se vol anar; en tot cas se li ha de preguntar quánt temps fa. Convé fer sempre lo

preu avans; per lo demés, las tarifas á Suissa l' acostuman á senyalar detalla ament. Com més vegadas hagi estat en lo punt que s' desitja, mellor. Las economías ab lo guía acostuman á esser encara més contraproduhents qu' ab los instruments y accessoris. En ascensións difícils, s'ha de destinar sempre un guía per persona; en las molt difícils (Mont Cervin, la Meije, etc.) dos. Lo guía es lo jefe absolut; deu obehírse 'l sens réplica. Moltas desgracias venen de no haverho fet aixís.

Es necessari conéixer la manera de caminar sobre la neu y l' glas, de servirse del bastó y de la corda. Al pujar, la neu s'ha d' atacar ab la punta del peu; al baixar, al revés, jugant los talóns; en un y altre cas, deuhen seguirse sempre las petjadas del guía. Sobre lo glas, igual precaució, procurant á més que lo peu s' arrapi, es á dir, que se sentin los claus ó ganxos trencar lo glas: si s' passa alguna aresta, redoblar las precaucións. En lo pas de congestas caminar sempre á la corda: distancia de l'un á l' altre 5 á 6 metros, la corda en un ó dos volts, no massa cenyida á la cintura, passant sempre lo cap de la ma dreta del de devant á la cintura del de derrera, ahont se fa lo nús; lo nombre máxim d' una corda es de 5 á 6 personas. En los Pyrineus se fa poch ús de la corda: á Suissa, al contrari, y fan molt be, perque la corda, ben empleada, preserva de molts accidents. Lo guía principal deu anar sempre en cap y un altre sempre al derrera. La corda no deu estar tibanta ni tampoch tant fluixa que arrossegui: tothom deu estar atent á sas indicacións, y en los passos difícils, sobretot, lo qui precedeix y segueix al qui s' en serveix. Lo bastó es també un gran auxiliar, ben manejat: descansa, sosté y assegura lo centre de gravetat. Serveix de tentácul pera assegurarse de la resistencia de la neu ó del glas en llochs determinats, aixampla la base d'estabilitat y dona punt d'apoyo pera saltar, escórrers, pujar ó penjar la corda: per aixó convé que siga ben fort. A la pujada ó á la baixada, deu apoyarse sempre en lo costat oposat al precipici, repenjantse sobre d'ell: al baixar relliscant per las congestas, serveix de timó y ab los dos peus aixarrancats forma un trípode seguríssim, tirant lo cos enderrera.

L' alimentació deu esser y es forsosament sobria, pero sustanciosa: ous dusos, carn fumada, extracte de carn Liebig, llet concentrada, essencia de café y thé: poch ví y poca aygua, glops de cognac, rom ó ayguardent pera restablir las forsas y renovar lo calor de tant en tant. En general, béurer poch y men-

jar sovint, cada tres ó quatre horas. Los ventrells delicats s' han de subjectar á un cert régimen avans d'atrevirse al de las ascensións alpinas.

Las horas de marxa ordinaria son de 10 á 12 pera las grans ascensións: no obstant s' ha d' estar disposat á estirarlas fins á 14, 16 y 18 si es necessari. La hora de sortida s' ha de calcular segons los cassos pera arribar á tal ó tal punt á la hora convenient: en general convé sempre sortir de matinada, ab llanterna si es precís, y de modo que si s'han de passar congestas ahont hi ha pedras, s' hi puga arribar avans que lo sol hi toqui, pera evitar lo perill de que, al fóndrers' ab la calor d'aquest la neu nova, no s' desprengan las pedras y rodolen sobre lo camí que ha de seguirse.

Fins en lo enrahonar deuhen seguirse certas reglas. Al guía, en general, no deu donárseli conversa: es precís que no s' distrega; lo meteix deu ferse entre los excursionistas; las conversas y conferencias s' han de reservar pera los moments de alto. A més, en alguns llochs, lo resó de una conversa basta pera posar en conmoció l' aire y determinar la formació y desprendiment de las avalanxas.

Donadas aquestas lleugeras indicacións sobre las dificultats qu' encara avuy ofereixen las ascensións en los Alpes, entrá lo Sr. Arabía en lo fondo del tema, manifestant que com la materia era vastíssima, se concretaría sols á fer algunas citas y á historiar rápidament las ascensións del Mont-Blanc y del Monte-Rosa, com síntesis de totas las altras.

En l'antigüetat es famosíssima la ascensió ó pas de Anníbal en octubre de 218 a. R., efectuada en 15 dias y ab pérdua de 30,000 hómens sobre 56,000 que n' portava. Com dintre pochs días digué lo Sr. Arabía que llegiría un traball del delegat Mr. Ch. Durier sobre aquest pas, no s'extengué en altras consideracións.

En maig de 1,800 de la nostra era, Napoleon I atravessá també los Alpes ab 40,000 hómens per lo Gran St. Bernat. Lo conferenciant feu una viva pintura de las dificultats inmensas vençudas pera triunfar de la empresa.

Entrant á parlar ja de las veritables ascensións alpinas, comensá lo dissertant dibuixant á grans rasgos la historia de las del Mont-Blanc. La primera mención coneguda de aqueix mont se fa en lo Atlas de Mercator, en 1595, anomenantne la cadena *les Glacières* y lo cim *Mont Maudit;* no obstant en los *Alpine*

travels de Scheuchzer, fets de 1702 á 1711, no s'en fa cap menció. En 1685, Fatio de Duillier, del país de Vaud, lo midá y en 1775 Sir George Shuckburgh trobá que tenia 15,662 peus inglesos (4,774^{m}) d'altitut, aproximació notable per la imperfecció de instruments de la época, y que ja s' diferenciava molt de las exageradas medicións del P. Riccioli en 1661 y del jesuita Kircher.

Desde últims del sigle XII se havía establert en la vall de Chamonix un priorat de Benedictins, mes los habitants tenían tant mala anomenada, que quan Sant Francesch de Sales hi aná en 1622, aixó sol li valgué esser tingut en olor de santedat. Los primers qne la recorreguéren foren los inglesos Wyndham y Pococke en 1743, que arribáren fins al Montanvert y dináren en lo *Roch dels inglesos*. Llur relació, publicada en *Le Mercure Suisse*, esperoná á molts altres, segons los inglesos, y desde llavors comensáren las probaturas de dominar lo colós: los suissos no obstant afirman que no tingué cap influencia y que passáren vint anys sens que ningú s' recordés dels Alpes ni del Mont-Blanc. En 1760 y 1761 De Saussure oferí en va una forta recompensa al qui descobrís un camí pera arribar al cim. En 1762, Pere Simon, guía de Chamonix, ho probá sens éxit, com també en 1775 quatre guías del meteix punt que 's trobáren aturats, ab gran extranyesa, per lo horrible calor en un camp de neu. En 1783, altres tres guías, passant probablement per lo *Grand Plateau*, feren un' altra tentativa infructuosa. Lo meteix any y lo següent 1784 Bourrit no fou més afortunat, com tampoch De Saussure qui en sa companyía probá l' ascensió en 1785.

Fins 1786 no s' conseguí dominar lo cim; lo 8 de Juny sortían set guías en diferentas direccións pera descobrir lo desitjat camí, mes desistíren devant las dificultats, y un, Jaume Balmat, que s' havia quedat expressament enderrera, creyent haverlo descobert, confiá son secret al Dr. Paccard, y tots dos, lo 7 d' Agost de 1786, sortíren de Chamonix, essent per primera vegada vencedors en la llarga lluyta empenyada. Lo Mont-Blanc degué acotar sa testa devant la tenacitat del home.

En 1787 tinguéren l'och tres probas: una, ó mellor un projecte, del sabi De Saussure que lo mal temps destorbá; dúas del guía Balmat, infructuosas, y una tercera, felís, en lo mes de juliol, per lo meteix, acompanyat de dos amichs.

Lo 1.er d' Agost del meteix any, tingué lloch la gran ascensió del eminent De Saussure, acompanyat de divuit guias y un

criat. Aquesta ascensió, ab la estada de 16 dias que feu l' any següent en lo *Col du Géant*, foren famosas y de grans resultats en los anals de las ciencias físicas y naturals. Lo coronel Beaufoy, pochs dias després que De Saussure, conseguí també pujar al cim en 1787.

En los 32 anys següents, es á dir, fins á 1819, sols se feren 9 ascensións; en lo 1820, al fer la 14.ª, tingué lloch la primera desgracia, produhida per haver cedit la neu al trepitjarla; quedáren enterrats en una esquerda *(crevasse)* tres guias, dels quals, en 1863, als 43 anys, se trobáren indubtables restos en lo *Glacier des Bossons*, havent caminat per tant cinch millas, seguint lo moviment de las congestas.

Desde 1820 ensá s' han repetit las ascensións molt sovint: unas vegadas pera trobar camíns més curts ó més practicables; altras pera emanciparse de la tiranía dels guias de Chamonix, quina independencia ha costat molts anys de lluyta arribar á vencer subjectantlos á un reglament; altras vegadas per fi sols per curiositat sens trascendencia. Aixís, en 1827, Fellowes y Hawes descobríren lo camí del *Corridor* y lo *Mur de la Côte*, qu' es avuy lo usual per no estar exposat al perill de las avalanxas com lo que seguí en 1820 lo Dr. Hamel ab tant mala sort. L' altre camí, per lo *St. Gervais*, costá set anys de probaturas, desde 1854 á 1861; en 1864 se descobríren los camíns del Miage y del *Col de Brenva*, en 1868 lo del *Glacier du Miage du Sud* y en 1872 lo de Courmayeur, en lo vessant italiá, quina facilitat l' ha fet lo rival més formidable dels de Chamonix.

Lo conferenciant citá encara algunas ascensións notables, entre ellas una del Dr. Tyndall en 1859, qui passá tota una nit dalt del cim pera fer experiments; doná una petita bibliografía del Mont-Blanc («Les fastes du Mont-Blanc», Ginebra; De Saussure «Voyages dans les Alpes»; Albert Smith, «Story of Mont-Blanc»; lo «Alpine Journal»; Kennedy, «Mont-Blanc»; Auldjo, «Id.»; Viollet-le-Duc, «Id.»; Ch. Durier, «Le Mont-Blanc»; etc.,) y termená manifestant lo cost, temps y manera de fer avuy la ascensió, despullada ja del principal perill, qu' es lo incert, lo desconegut.

Desitjant lo dissertant termenar en lo meteix dia sa conferencia y fentse ja tart, resumí molt més encara lo que pensava dir sobre las ascensións del Monte Rosa.

No es aquest macís tant accidentat com lo del Mont-Blanc, pero s' troba voltat de bellíssimas montanyas, que forman en-

torn d' ell un cercle majestuós, entre ellas las set puntas del meteix Monte-Rosa y lo terrible y malastruch Mont Cervin, Monte Silvio ó Matterhorn, que ab aquestos noms lo coneixen á França, Italia y Alemania respectivament. Tampoch es tant alt ni exigeix tantas horas, pero l' panorama es tant digne d' esser vist com lo del Mont-Blanc.

Fins 1840, tots los noms y datos sobre l' Monte-Rosa estavan equivocats y fins s' havia perdut la tradició dels colls qu' en la edat mitja se passavan ab animals. Zermatt, avuy cuartel general del ascensionista, apenas era conegut; molt menos Macugnaga en lo vessant italiá (ja se sab que la ratlla de la frontera entre Suissa é Italia passa per lo cim del Monte-Rosa y del Cervin). Ni lo meteix Riffelhorn, ahont avuy van fins las senyoras, se creya llavors assequible y lo metje inglés Forbes en 1841 se vejé deturat, al tractar de arribarhi, per un precipici impracticable. Lo any següent uns estudiants més atrevits saltáren los penyals y descobríren un pas que, donant la volta per lo costat de llevant, los portá fins al cim.

En quant al del Monte-Rosa, es á dir, la *Allerhöchste* (més alta que totas) ó *Dufour Spitze* (la punta de Dufour), aixís anomenada en honor del gran ciutadá que dirigí lo trassat de la gran carta de Suissa, fins 1855; los altres pichs (Nord End, Zumstein Spitze, Signal Kuppe, Parrot Spitze, Ludwigshöhe y Balmenhorn, en la ratlla de la frontera y Schwarzhorn y Vincent Pyramide, en terra d' Italia) fóren petjats per primera vegada, uns avans y uns després que lo gran cim, en 1861, 1820, 1843, 1863, 1822 y ?, 1819 y ?, respectivament.

Las probaturas pera escalar la Dufourspitze comensáren en 1847 y s' repetíren fins al 1855 sols dúas ó tres vegadas, no essent de molt tant interessants com las del Mont-Blanc. Lo camí per *Auf der Platte* es bó y relativament fácil fins prop del cim, ahont hi ha una aresta molt estreta perillosíssima, sobretot si, com sol succehir, bufa lo vent y la roca está vernissada per lo glas *(verglas)*, puig que al S. té un horrorós precipici sobre lo *Glacier de Grenz* y al N. una pendent de glas en extrém rápida que baixa cap al *Glacier du Monte-Rosa*. Aquest es lo camí encare avuy generalment seguit: en 1868 Digby y Heathcote ne trobáren un altre, rebassant per baix la difícil aresta y en 1874 Hulton conseguí arribar al cim sense tocarla: pe'l cantó italiá de Macugnaga, feren tres inglesos un' altra ascensió atrevidíssima en 1872. Tots aquestos camíns, no obstant, ó per esser més

llarchs ó més cansats ó més perillosos en realitat, no han obtingut lo favor dels turistas.

Relacionat ab lo Monte-Rosa hi ha lo Mont Cervin, «le lion de Zermatt», com se l' anomena familiarment per sa elegant forma de pirámide quasi regular y per lo molt que sobrepuja á las enormes montanyas que l' voltan y que apareixen pigmeos, comparadas ab ell. Lo *lleó* es notable realment per altres conceptes: per las desgracias que ha causat y per la competencia internacional que ocasioná entre inglesos, suissos é italiáns pera guanyarne lo cim, competencia de la qual n' isqué la fundació del Club Alpí Italiá. Los ingleses, després de varias tentativas sens éxit en 1862, 1863 y 1864, fóren los qui vencéren, pero deixant quatre de sos companys, á la baixada, en lo fons de un precipici de 1,500m d' altura. Tingué lloch aquesta desgracia, famosa en los anals del alpinisme, lo 14 de Juliol de 1865. Tres dias més tart, los guías de Valtournanche escalavan lo temible pich per lo costat italiá sens lo més mínim accident: realment no es tampoch tant difícil per aquesta banda. Desde llavors lo Monte Silvio, Mont Cervin ó Matterhorn es lo nom més gloriós y més desitjat que un verdader alpinista pot inscríurer en sa bandera.

La formació del Club Alpí Inglés y dels altres que l' seguíren, doná grans impuls á totas las ascensións, y avuy queda ja poch qu' explorar en los Alpes. Molts de aquestos intrépits ascensionistas, Forbes, Tyndall, Studer, Schlagintweit y avans qu' ells, De Saussure y Agassiz, fóren ó son encare sabis eminents y per resultat de llurs traballs, s' han aclarit infinitat de problemas de geología, meteorología, botánica, topografía, etc., ab ventatja efectiva no sols de la ciencia pura, sino dels meteixos paissos que cobreixen en grant part eixas inmensas montanyas. Lo Sr. Arabía termená fent vots pera que 'ls homens científichs de nostre país, que no n' mancan de competentíssims, dongan á n' aquest assumpto la importancia que mereix y, tot fent avansar la ciencia, contribuheixin noblement ab llurs investigacións á obtenir honra y profit pera ells y pera nostra estimada patria.

CONFERENCIAS DÉCIMA QUARTA, QUINTA, SEXTA Y SÉPTIMA.— *Dias 21 y 28 de Abril y 12 y 19 de Maig de 1880, per lo soci Dr. D. Francisco de Paula Benessat, sobre lo tema: «Análisis de las terras de cultiu.»*

Lo dissertant comensá fent una lleugera excursió al camp de

la Geología per arrivar al coneixement dels elements minerals constitutius de las terras de cultiu; s' ocupá luego de la manera de reconeixer llurs qualitats físicas y químicas á fí de determinar la p tencia y la riquesa de un terreno, detallant los procediments analítichs per los quals se puguin descifrar convenientament las bases alcalinas, térreas y algunas de las metálicas que ab mes freqüencia trobém en nostras terras d: cultiu, fixantse especialment en la posseació del amoniach, tan interessant en la vegetació.

(No s' dona més que aqest concis extracte, per esser la introducció á un curs complet de análissis de las terras de cultiu, que donará lo meteix conferenciant.)

CONFERENCIA DÉCIMA OCTAVA.—*Dia 25 de Maig de 1880, per lo soci D. Joseph Fiter é Inglés, sobre lo tema: «Geógrafos catalans.»*

Lo conferenciant, comensá exposant l' enllás íntim de la geograf a ab la idea excursionista; los punts de analogía y de importancia que servantse los propósits dels iniciadors, deuhen tenir dintre de las societats d' excursións los estudis meteorológichs y geológichs, lo coneixement dels productes de cada regió, dels datos estadístichs, en fí.

Digué que sa idea no era donar un curs de l'issóns, sino que tot lo breument que li fos possible s' proposava indicar com á vía d' inventari, lo que s' havía fet en Catalunya, pera lo cabal desarrollo del estudi geográfich, baix son aspecte físich.

Remontantse al camp de la historia antigua, feu á grans rasgos un concís estudi dels temps en que s' comensá á imprimir importancia, á la série de coneixements difusos que foren la base de la ciencia geográfica. «Lo meteix estat en que 's trovavan los primitius habitans de nostre planeta, lo mancament de tota forsa moral y sociable, despertant l' egoisme y las passións— digué lo Sr. Fiter—devía limitar los propósits primer del home enfront del home; després, de la tribu contra la tribu; mes tart de la nació contra la nació, y veus aquí perque, com á efecte del interés propi d' uns á altres se marcáren las fronteras; de la clasificació dels terrenos de cultiu, n' reportá beneficis sa denominació y l' esperit y la meteixa necessitat donáren lloch á las relacións de poble á poble, mentres la navegació estudiava prácticament las mars que solcava, y 'ls mercaders referian, al retornar de llurs viatges, las diferencias notadas en los llochs visitats. Aquestas diferencias d' observació, los estudis tan insignificants y á voltas inconscients, foren la base de la Geografia en forma tan imper-

fecta y tan plena de fábulas, que pera esbrinar la veritat fou necessari analisarlos ab tota detenció.»

Referí las tradicións mes correntas en aquellas épocas, las descripcións ilusorias que 'ls pobles antichs feyan del globo, destinanthi una regió que suposavan colocada al centre de la terra, creyent per aixó qu' era superior á las demés, citant lo mont Meru en la India y l' Olimpo á Grecia.

Feu una atinada digressió entre las ventatjas que á la geografía reportaren los pobles mercantils; los fenicis en primer lloch.

Esmentá los indicis que en los llibres sagrats se trovan ja en época de Moisés, referents al estat de aquell estudi en los pobles hebreus, fenicis, alarbs y altres de l' Asia occidental, que avans de las conquistas de Alexandre, fins ignoravan la existencia de la meteixa Europa.

Parlá dels escassos coneixements geográfichs que en sos poemas mostra Homero; de Anaximandre que segons alguns autors, doná nom als continents; del grech Scylax; d' Herodoto y especialment de son viatge al Egipte 460 anys avans de Jesucrist.

Referí l' impuls que al comens del sigle III avans de J. C. havía obtingut ja la geografía com á conseqüencia dels viatges d' Hannon y d' Hipócrates, la retirada dels deu mil, las conquistas d' Alexandre lo Magne y l' impuls de las relacións comercials.

Recordá lo sistema de reducció d' Erastoteno y las bases de relació entre las especialitats física y astronómica donadas per Hiparch de l' escola d' Alexandría; las conquistas de Roma que reportáren coneixements geográfichs que 50 anys avans de J. C. va reasumir Estrabon en sa obra, en la que son de sentir alguns datos equivocats, per ignorar la verdadera situació topográfica d' alguns paíssos.

Se referí als estudis de Pomponi Mela, Ptolomeu y altres homes que fins al sigle XII s' afanyaren en descubrir importants principis, convertint en ciencia lo que sols era vulgar coneixement; dels alarbs, dels jueus, de las conquistas de Carlemagne que arrivaren fins al Nort de l' Europa; de 'ls piratas escandinaus que fins á Groenlandia feren vía; de las creuadas, y del descubriment de la brújula, que contribuhiren á donar impuls als principis geográfichs.

Esmentá los viatges de Carpin, de March Polo, Tristan de

Vaz, Gonzalo Vello, Diaz, Colon y Joan y Sebastiá Cabot, los estudis del príncep Siriach Ismael Abulfeda y d' altres descubriments que, gracias també al concurs de las ciencias físicas y matemáticas, han contribuhit al desarrollo de la geografía, á la que si be es veritat que li resta encare algun problema important pera resoldre, no la veyém subjecte á las alucinacións del vulgarisme.

Los geógrafos catalans—digué lo disertant,—sens tenir en sa majoría renom universal, com Galileo en los temps mitjos y Malte Brun en nostres dias, han contribuhit no poch á esclarir veritats dignas de tenirse en compte.

Feu derivar l' afició dels estudis geográfichs en Catalunya, de sa situació topográfica, de l' estat d' esplendor que gosava en lo mon sancer, del geni emprenedor y actiu de sos habitants, que originá las extesas relacións comercials reflectadas en lo savi códich del *Consulat del mar*. Si Génova y Venecia—digué—s' alsavan prepotentas al comens de la etat mitja, Catalunya cercava ab afany no sols lo resultat positiu del tráfech, sino lo coneixement dels paíssos que havían de bordejar sas naus, y aixís tenim com en lo sigle XIV 'ns sorpren un mapa degut á un de nostres compatricis.

Comensá á ocuparse dels traballs dels geógrafos catalans, que referí per ordre cronológich, citant los següents:

Sigles X al XI. Dos códices en pergamí, procedents de la Biblioteca del monastir de Ripoll, que 's conservan en l' Arxiu de la Corona de Aragó, un d' ells miniaturat, ab lo títol *De sanctorum locorum Palestinæ, situ et ratione*, y l' altre nomenat *Tractatus de Sphera*.

Sigle XII. Berenguer de Puigpardines, autor de un *sumari de la població d' Espanya*.

Sigle XIII. Lo jueu de Gerona Moseh-bar Salomonis-Cherció, qu' escrigué dúas obras, curiosas per lo que á la Geografía se refereixen.

Sigle XIV. En la Biblioteca del Rey D. Martí, en lo convent de Mercenaris de Barcelona se conservava una *Carta de Navegar*.

Jaume Ferrer, que sortí pera esplorar las costas de Guinea en 10 de agost de 1346, y feu observacións notables per demés, baixant fins á un paralelo ahont ningú havía encare arrivat.

Sigle XV. Maciá de Vila Destes, autor de una carta hidro-

gráfica plana que delinea las costas descubertas fins aquell temps y que lo P. Villanueva creu esser la primera que 's conserva de sa naturalesa.

Geroni Pau, distingit geógrafo, conseller del rey Joan II.

Lo bisbe de Girona Joan Margarit, que descriu la Europa en sa obra *Paralipomenon*.

Fr. Bernat Boil, á qui lo zel religiós, mes que l' amor á la ciencia, portá á llunyas terras acompayant á Colon en alguns de sos viatges.

Jaume Ferrer, natural de Vidreras, autor de un Mapa ó *forma mundi* dedicat als reys católichs á comens de 1495, y que actualment existeix en la Biblioteca reyal de París, descrit per los senyors Buchon y Llobet y Vallosera, intervingué en las negociacións entre Portugal y Castella respecte á la divisió del Occeá, y fou consultat quant Colomb presentá son projecte á D. Fernant y D.ª Isabel.

Sigle XVI. Francisco Tarafa, de Granollers, que vivía en 1551, escrigué dúas obras de geografía intituladas: *Dels pobles, rius y montanyas d' Espanya* y *Diccionario geográfico de España*, dedicat á D. Felip II.

Lo tarragoní Geroni Girau, fou cosmógrafo de Cárles I y deixá escritas dúas obras, una de *Cosmografía* y altra de *Geografía Universal*, de la que 's feren diferentas edicións.

Altre fill de Tarragona, Pere Grau, publicá en 1575 una *Cosmografía* acompayantla de una taula de longituts y principals latituts de las Indias.

Francisco Compte, autor de una *Geografía dels comptats del Rosselló y Cerdanya*, que tracta científicament dels límits d' Espanya y França.

Sigle XVII. Lo catedrátich de la Universitat de Lleyda Joseph Serra, fill de Tortosa, publicá en 1619, una *Cosmografía general del mundo y particular de la Tierra Santa*.

Fr. Jaume Rebullosa, lectoral de Lleyda, traduhí la *Descripcion del Mundo*, per Botero, mes no 's nota en sos escrits mes que sobrada bona fé.

Lo capitá general Joan Orpí, fill de Piera, conquistador y poblador dels indis de Cusamanaya, Pipitus y altras nacións de Nova Espanya, y especialment de las Islas de Barlovento; feu una *sumaria* descripció de aquells paissos dedicantla á Felip IV.

Lluis Baldó, de nacionalitat no prou definida, per mes que

generalment se l' crega catalá, escriugé una *Descripcion de los Condados de Rosellon y Cerdaña.*

Lo pilot Esteve Carbonell, relatá lo viatge fet al Golf de las Californias avans de 1627.

Fr. Francesch Forma, escrigué una «*Nova descripció de Catalunya y dels seus sis comptats.*»

Fr. Gaspar Sala y Berart, fou autor de duas obras bastant notables, la *Division geográfica de los reinos de Francia y España*, y la *Armonia geografica Hispaniæ*, malhauradament perdudas.

Sigle XVIII. Lo noble barceloní D. Pau Ignasi Dalmases y de Ros, publicá en 1700 baix lo pseudónim de Ramon de Santa Eulalia, lo *Compendi geográfich* de *Launai Gilesio*, traduhit al castellá.

La compte de Darnius y de las Illas, excelent cosmógrafo, publicá en 1707, un *mapa dels comptats de Rosselló y Cerdanya*, traballant també un *mapa del principat de Catalunya*, que deixá inédit.

Lo mataroní Esteve Cortils, escrigué en 1717 una *Descripcion del mundo*, contenint 24 mapas bastant exactes, trassats á ploma.

Lo Dr. Jascinto Puig fou autor de una *Clave geográfica.*

Ignasi Campcerver, de Manresa, jesuita de vastíssims coneixements, escrigué una *Cosmographia físico-histórica e stato presente dal mondo* y un *anuario geográfico.*

Bernat Espinalt, de Santpedor, fou autor de una curiosa obra titolada *Atlante español*, en que s' dona gran importancia al estudi de la geografía.

Masden, ab sa preciosa *Coleccion geográfica de España lapidaria y numismática*, ab la reducció de la geografía antiga á la moderna, compendi tan sols de la que deixá á mitx acavar á sa mort: Cacesmar ab sa *Disertacion sobre la antigua y nueva poblacion de Cataluña*, que deixá inédita, y lo publicat *Diccionario de la provincia de Cataluña;* lo P. Agustí Canyellas, que en prova de la vasta reputació que com á geógrafo y á matemátich gosava, comenta 'ls estudis de la comissió internacional pera medir lo quadrant del meridiá terrestre, base del sistema métrich decimal, lo P. Agustí Canyellas, que al comens del següent sigle desempenyaba gratuitament en las escolas de la Junta de Comers de Barcelona, la classe de cosmografía aplicada á la geografía, que abandoná en 1809, pera defensar ab las armas la Independencia de la patria, delineant durant aquella

formidable lluyta alguns planos importants; y finalment, Capmany, que en 1793 reimprimí y mellorá lo *Diccionari geográfich universal* escrit en inglés per Echard y traduhit al castellá per D. Joan de la Serna, donáren un poderós impuls á aquest estudi que s' havía ja sacudit lo mantell de ilusoria fantasía, y s' apoyava en los principis verdaders y en las bases mes fundadas.

Sigle XIX. Després de citar á Domingo Badía y á Joaquim Gatell, que ab llurs viatges al Africa, tant han contribuhit al coneixement de sa geografía, referí los traballs dels senyors següents:

D. Antoni Gallart, autor del *Mapa original del Corregiment de Talarn.*

D. Antoni Monfort, á qui s' deuhen los primers *globos terraquis y celestes*, publicats en Espanya en 1829 y que ja en 1818 va alsar un plano de Barcelona y sos voltants, dedicat al general Castaños.

D. Joan Siurana, autor de un *Diccionario corográfico del principado de Cataluña*,—1825.

D. Ramon Vila y Figueras, uns *Principis de geografía universal*,—1828.

D. Pere Felip Monlau, quinas publicacións son prou conegudas.

Lo professor Andreu, que en 1829 publicá un *Compendio de geografía moderna.*

D. Rafel Miracle y Cesat, autor de un *Prontuario manual de la provincia de Barcelona.*

Lo Sr. Mas y Casas, de Manresa, que escrigué las obras *Descripcion geográfica de Bélgica*, 1833, y un *Curso completo de Geografía*, en 1834.

D. Joan Zafont, conegut per l' Abat de Sant Pau, il-lustrat catedrátich entre quinas obras se n' hi contan algunas de geografía física y astronómica.

En los darrers quaranta anys, lo Sr. Fitér esmentá los noms de tots prou coneguts dels distingits géografos catalans, senyors Cortada, Patxot, Paluzie, Criviller, general Barraquer, y lo del nostre consoci Sr. Vidal y Valenciano (D. Cayetá).

Lo conferenciant acavá, dolentse de que avuy per avuy, l' estudi científich de la geografía no segueixi en nostra terra l' impuls que s' imprimeix á altras ciencias, y digué que molt podían y devían fer pera alcansarlo las societats excursionistas. «Permeteume—digué—,avans de acavar, que os diga, que fou

aquesta una de las ideas que m' impulsaren á iniciar aquestas corporacions, enlayrat propósit que, certament, espero veurer desarrollat ab lo concurs de tots.»

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

UNA EXCURSIÓ AL AVENCH DE SANT PERE DELS GRECHS.

(TERME DE OLIETE, PROVINCIA DE TERUEL.)

Acabament (1).

L' avench *de Sant Pere* fou sempre considerat com un lloch tenebrós y fatídich, y ha sigut no pocas vegadas la tomba de las víctimas violentament tiradas á dintre, ja per los carlistas durant la *guerra dels set anys*, ja per alguns dels facinerosos que han tingut aterrorisat aquest país ab llurs fetxorías.

En lo llibre de defuncións de la parroquia de Oliete, tomo 1.er, consta que en 26 de desembre de 1633 fou violentament tirada á l' avench una jove de Andorra anomenada Gracia Navarro, quin cadáver hi permanesqué sis dias, passats los quals ne fou tret *miraculosament*, continuant encara dos dias mes sense enterrar y sense que s' corrompés lo mes mínim.

Sembla que lo primer que baixá á l' avench fou un home de Oliete en 1810, lo qual ho feu per fanfarronada, y per cert que estigué á punt de costarli car. Sembla que la juguesca era deixarse baixar lligat ab una corda y péndrer inmediatament un bany en l' aygua que hi ha en lo fondo. Mes degué sens dupte impresionarse molt durant la baixada, y lo bany li sentá tan malament, que degué guardar llit molt temps.

Los demés descensos á l' avench de que s' té noticia son:

Lo efectuat per varios joves de Oliete en 1831; lo de diferents joves de Arinyo en 1856 y, per últim, lo realisat per los mestres de casa que restauraren la capella de *Sant Pere dels Grechs*, dirigits per D. Pere Gargallo, en 1864.

Es ja la una quan veig arrivar un senyor á caball. Es l' inginyer Mr. Lartigue que, al rébrer la carta de l' senyor Rays, en lloch d' enviarme lo permís pera baixar á l' avench, volgué venir ell meteix pera acompanyarmi.

Després dels saludos y cumpliments de ordenansa nos dirigim cap á l' avench. Aquest se trova á mitja vessant y á l' mitj de un barranquet, y no s' veu fins que s' hi arriva á la vora meteixa. L' espectacle es imponent: la boca té uns 70 metros de diámetro y aquest se vá aixamplant á mesura que aumenta la profunditat, arrivant á ésser de uns 110 á 120 metros á los dos tersos de la altura total, contada de dalt á baix.

Mentres nos dirigim cap á l' punt desde ahont havem de baixarhi, Mr. Lar-

(1) Vègis la pàgina 211.

tigue ab la excessiva amabilitat propia dels francesos, m' explica detingudament l' objecte de la empresa industrial qu' ell dirigeix, y que no es altre que l' següent:

Desde temps inmemorial ha cridat l' atenció del habitants de aquesta encontrada lo gran nombre de coloms y de gatxs que nían dins de l' avench. Ara bé: sembla que un senyor de Madrid tingué la idea d' explotar la colomassa que en la llarga successió del temps devía havers' hi acumulat, y denunciá l' avench com un dipósit de materias *térreo-alcalinas*, y obtinguda per aquell la concessió pera explotarla, la traspassá mitjansant una prima á una companyía francesa, quin representant y director es lo esmentat Mr. Lartigue.

Aquest ha comensat per fer una série de fossos per tota la vessant superior de la montanya pera posar l' avench á cubert de las aygu s de l' barranch, quin objecte sembla haver conseguit plenament; y avuy está fent los traballs preparatoris pera separar la colomassa de las ter as y poguer empéndrer la explotació de aquella en gran escala pera entregarla com adolp á l' agricultura.

Hem arribat á la vora de l' torn ahont hi ha enrotllada la corda pera baixar á l' avench. L' inginyer fa una senya y puja l' aparato.

Quan veig l' empostissat que forma l' embastida damunt meteix del avench, compost tant sols de *vuitenas;* quan arriva á dalt l' aparato descensor y veig que es una especie de coba de p sar fideus ja mitj dest rtalat, casi m' venen ganas de desistir de visitar lo fondo de l' avench. Pero la por de fer un paper ridícul y, mes que t t, lo desitj de satisfer ma curiositat, me decideixen á sent rme en una post que hi ha á mitja altura de l' coba, y Mr. Lartigue se senta á l' meu costat.

Al principi lo coba passa casi fregant á la roca, mes á 'ls pochs metros, aquesta s' aparta repentinament, y nos trovem penjats al mitj de un enorme precipici de 114 metros de altura, que axó es lo que hi ha desde l' *embarcadero*, si se m' permet la expressió, fins al nivell de l' aygua.

Durant lo descens observo detingudament las parets de l' avench, formadas de enormes banchs de roca calissa ab gran munió de *ammonites*, y no poden menos de cridarme l' atenció los milers de parells de coloms que nian entre llurs anfractuositats. Cada reconada formada per las rocas n' está literalment cuberta.

Una vegada arrivats al fondo, surtim de l' coba Mr. Lartigue y jo, que comenso per béurer un bon trago de l' aygua que hi ha en lo fondo, formant un estany de uns 60 metros de diámetro per 20 de altura. A mi m' havían assegurat que aqueixa aygua era corrent, mes la completa quietut de las plomas que n' cubreixen la superficie m' demostra lo contrari. Lo únich que noto son algunas filtracións provinentas de l' riu Martin, quin llit es 60 metros mes alt que l' fondo de l' avench.

Per lo demés aquesta aygua, á pesar d' esser estancada, y de la molta porqueria que de los nius diariament hi deu cáurer, té molt bon gust y es molt fresca.

Mr. Lartigue m' fá 'ls honors de l' seu domini ab la major finura, mostrant-me tots y cada un dels seus detalls: los sachs ja plens de colomassa; las capas que d' aquesta han quedat sepultadas baix las rocas despresas de la boca, que cada día s' vá axamplant, ó de las terras arrossegadas per las ayguas torrencials de l' barranch superior.

Comensa á tronar de nou. L' inginyer me fa observar que voldría trovarse á Oliete avans qu' esclatés la tempestat, y torno á ficarme en lo coba, mes aquesta vegada tot sol, per ser la pujada molt mes pesada pera los que están á l' torn, que la baixada.

Durant lo descens, la curiositat per una part y la amable conversació de Mr. Lartigue per altra, me impediren fixarme en certs detalls. Mes ara que estich tot sol y que, en mitj de l' silenci que m' rodeja, sento cruixir los bímechs de l' coba, no puch menos d' esperimentar certa congoixa que no m' deixa fins á l' moment de saltar en terra ferma. Los sis minuts que ha durat l' assenció m' han semblat sis sigles, y si ara m' oferissin cent duros pera tornarhi á baixar no ho faria, á menos de cambiar lo sistema avuy empleat per un altre de mes sólit y menos perillós. Axió no vol dir que aquest avench, que segons diuhen, es major que lo tant renombrat de la Cabra, no valgui la pena d' esser vist.

Mr. Lartigue puja detrás de mí; li dono las gracias per la sua complacencia, nos despedim y me n' vaig á dinar á la Granja de Sant Pere. Me sembla que ja es hora de ferho: son las tres y mitja y desde las vuit no he tastat res.

Ara bé: ¿cóm s' ha format aquest *avench de Sant Pere?*

Es opinió general entre la gent de l' país, que aquest avench es lo cráter de un volcá, mes los que tal dihuen, ni coneixen la geología, ni han vist may un volcá, puig lo terreno no té la mes petita senyal de volcánich.

Mr. Lartigue, fundantse en que l' avench té próximament la forma de un ou, creu que aqueixa cavitat es deguda á una gran cantitat d' ayre que s' hi acumulá en lo moment de refredarse la crosta terrestre. Mes axió, que fora admisible si l' avench se trovés en terreno primitiu ó ígneo, no ho es desde l' moment en que s' trova en terreno estratificat.

Tampoch pot esser aquest avench degut á la dislocació de las capas de l' terreno que la rodejan, perque aquestas son casi completament horisontals.

Pera mí la formació de aquesta inmensa cavitat no té altra explicació racional que la següent:

Las ayguas de l' riu Martin, qu' en altre temps degué ésser molt mes caudalós que avuy, filtrantse per entre mitj de las capas inferiors, acabaren per trovar una sortida subterránea, y la contínua erosió de las ayguas acabá per produhir l' enfonzament de una part de las capas superiors. Las ayguas de l' barranch, que, com deixo dit, hi ha en la part alta de l' avench, devían córrer damunt meteix de aquest, y, filtrantse per las esquerdas produhidas en lo terreno per l' enfonzament mencionat, degueren anar ocasionant poch á poch lo desprendiment de novas rocas, anantse engrandint paulatinament l' avench fins arribar á l' estat en que avuy se trova. Aquesta explicació pera mí té la ventatja de apoyarse en

dos fets que encara actualment tenen lloch: primer, las filtracións de l' riu Martin, quinas ayguas penetran avuy meteix en l' avench; segon, lo desprendiment de las rocas superiors que s' repeteix á cada moment.

No queda mes que la següent objecció: Haventhi aquesta cavitat subterránea baix lo fondo de l' avench, ¿cóm es que las ayguas que hi ha en aquest fondo hi permaneixen estancadas? Pera mí la resposta es la següent: Plena aquesta cavitat per las rocas despresas de la part superior, s' han omplert los espays que quedavan entre aquestas rocas per las argilas arrossegadas per las agyuas torrencials exteriors, formantse de aquest modo un fondo impermeable.

Me guardaré molt d' assegurar que la explicació que acabo de donar sigui la verdadera, pero á lo menos es mes fundada que las dúas suposicións que deixo esmentadas.

Essent ja las quatre de la tarde, pujo de nou á caball, segeixo la esquerra de l' Martin, quinas escarpadas voras m' obligan á passar mes de una vegada per dintre de l' aygua; atravesso lo Martin sota meteix de Arinyo, poble de 1372 habitants, situat dalt de un turó en la vora de l' riu, y, remontant la vall que porta lo seu nom, passo novament per la *Barrabassa*, arrivant á Andorra á las vuit de l' vespre.

Empaqueto tot lo recullit en aquesta excursió, sopo y me n' vaig al llit.

No vull acabar sense donar de nou las gracias á l' antich diputat á Corts en Vicens Rays per sas atencións durant la meva estada en Andorra, aixís com també per l' amabilitat ab que m' ha proporcionat totas las noticias que desitjava referents á aquesta encontrada.

Cels Gomis,
soci delegat á Caspe.

INSCRIPCIÒNS INÈDITAS Y SEGELL

DEL COMTAT DE CASTELLO D' AMPURIAS.

Los laboriosos delegats de Castelló d' Ampurias, en Salvador Genís y en A. Gifre, han tingut la galantería de remétrens algunas apuntacions epigráficas de dita població pera ampliar l' acta de la excursió feta en aquella comarca (végis la pág. 126), quina excursió com disposárem de curt temps, pot dirse que fou mes d' exploració que de traball.

A continuació publiquém, donchs, lo que havem rebut de dits senyors delegats referent á epigrafía y sigilografía.

Lo fragment epigráfich qual dibuix se acompanya, forma part de l' escala principal del convent de S. Domingo de Castelló d' Ampurias. Se trova en lo primer replá. ¿Es verament romá aqueix fragment? Així va semblárnosho á primera vista lo dia de la expedició, pero se 'ns ocorreguéren alguns dubtes que avuy encara no havem pogut desvaneixer en vista del dibuix adjunt y especialment de la última lletra ó signe del mencionat fragment.

***

En la paret de l' hort d' en Anton Pagés, de Castelló d' Ampurias, se trobá empotrada una pedra sepulcral ab dúas inscripcións hebraicas, que 'l Sr. Gifre feu trasladar al museo provincial de Gerona, quals inscripcións, interpretadas per nostre distingit consoci en Fidel Fita, pbre., diuhen:

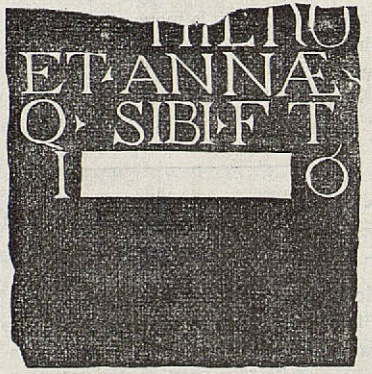
La inscripció de la cara horitzontal ó de desobre:

«Aná á sa eternitat (1), lo mes de Ab del any 103 de la era menor.
Sia son ánima atesorada en lo tresor de los que viuhen (2). Amen, amen.»

La inscripció de la cara perpendicular afegeix:

«Se delectá en los manaments (divins) (3) y á ells ab lo rugit (de un lleó famolench) anhelá apartantse del mal y essent temerós de Deu (4). Passá del dia de las efusions (de la ira divina) (5) lliure de culpas (6). Son nom (fou) rabí Ruben fill de Rabí Aguinay. Sa memoria (sia) pera la vida del sigle vinent (7).»

Rabí *Ruben-ben-Aguinay* morí en lo mes de Ab del any *5103 de la Creació*; y de consegüent durant lo espay que va del 23 de juliol al 21 d' agost del any 1343. Son apellido vulgar era sens dubte *Aguay*.

FRAGMENT EPIGRÁFICH DE CASTELLÓ D' AMPURIAS.

***

Fins fa alguns mesos en la Casa de la vila de Castelló se guardava una petita lápida, qual inscripció, esculpida en correctíssims caracters gótichs diu aixís:

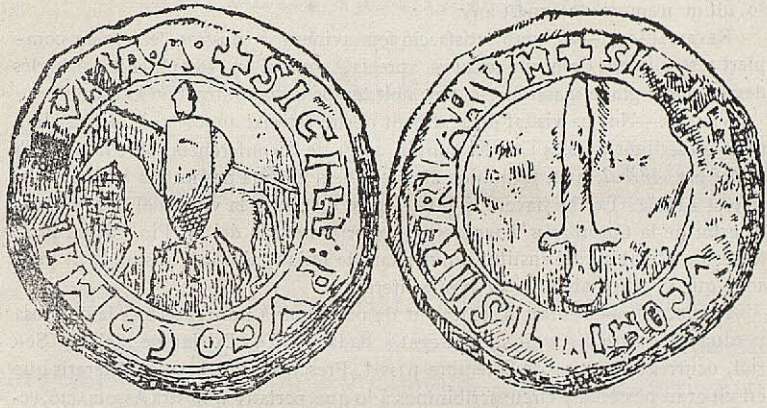
(1 Eclesiastes XII, 5.—(2 Invocació presa del primer llibre de Samuel XXV, 9.—(3) Alusió al salm CXII, 1.—(4 Job, I, 1.—(5) Job XXI, 30. Lo sentit es: *passá de aquest mon al aire y comparegué devant lo terrible tribunal del Suprem Jutje.*—(6) A la lletra: *pur de transgressións.*—(7) Idea comú del símbol cristiá: *vitam venturi sæculi.*

EN NOM DE DEU SIA—E DE LA VERGE MARI—A AQUESTA SEPULTUR—A ES DEN FRANCESCH—LANER E DELS SEUS—FET LAN DE M.C.C.C.L.XX—II :

La lápida transcrita está are en poder dels Srs. Godo, comerciants de farinas, als quals fou cedida per l' Ajuntament de Castelló. Segons nostras noticias, dintre pochs dias será portada á Barcelona. ¿Quí sab si d' una manera semblant han desaparegut d' aquella població las duas lápidas romanas citadas per varios historiadors com existentas en Castelló de Ampurias que tan en vá buscárem nosaltres com avans ho havía fet en Piferrer?

*
* *

Altre dels dibuixos que acompanyant una breu ressenya nos ha remés lo Sr. Gifre, es lo acabat facsímil del segell en plom del sigle XII, usat per lo comte Pons Huch I.er, del qual no se 'n coneix sino un sol exemplar, trobat en lo arxiu de la catedral de Gerona.

SEGELL DEL SIGLE XII. COMTAT D' AMPURIAS.

Descripció —En l' anvers.—Lo comte montat y ab llansa en ristre caminant dret á la esquerra. Porta lo cap cubert ab casco de visera y calva cónica; lo cos queda cubert ab lo pavés; se distingeix l' estreb de mitja lluna y lo agulló en l' escarpe. La llegenda del vo tant, diu:

✠ SIGILL*(um)* : P*(ontii)* VGO*(nis)* COMIT*(is)* *(imp)*VRIAR*(um)*.

En lo revers —En lo centro una espasa curta ab puny de creu. La llegenda diu: SIGILL*(um)* : *Pontii* V*(gonis)* COMI✠TIS *(i)*MPVRIARVM.

Acompanyava á las noticias transcritas un magnífich dibuix de la lápida del castell de Sant Salvador que donguérem á coneixer á nostres llegidors en la página 140, per qual motiu no la reproduhim. Sols dirém, per complement, que dita lápida mideix 91 centímetros de altura per 5 de amplada ab un espessor de 15; es d' una pedra molt dura, está molt ben grabada y en la orla hi campe

jan onze escuts iguals de lacasa d' Ampurias. Los correctíssims tipos de la inscripció tenen uns dos centímetros d' altura. En 1843 fou arrencada del portal del castell perque tingué de figurar en lo plet que seguí lo comte d' Ampurias contra l' administrador de bens nacionals de la provincia de Gerona sobre adjudicació de bens, y avuy está en Castelló en casa 'l procurador del Sr. comte.

Aprofitem la ocasió pera fer públich l' agrahiment de l' Associació envers los Srs. Genís y Gifre per sa manera de secundar los propósits de la meteixa.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

Advertencia.—Se suplica als senyors que tinguin algun traball publicat en lo present tomo del Butlletí, al qual hi hagin notat erradas, se servescan remétrer la rectificació avans del 31 de desembre, per poderla insertar en lo últim número de aquest any.

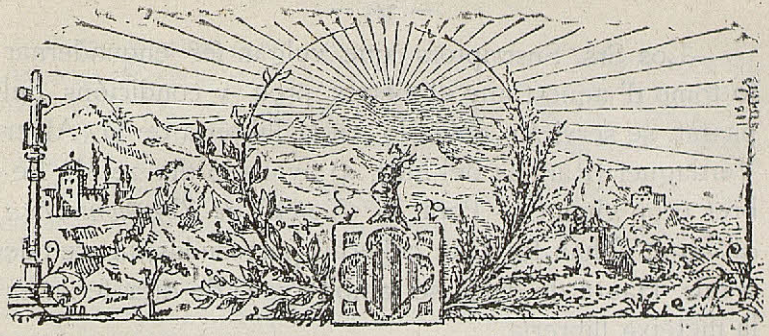
Restabliment.—Ab gran satisfacció fem avinent á nostres lectors lo complert restabliment de nostre actiu y apreciat consoci en Joseph Fiter é Inglés després de la grave malaltía que per molt temps lo ha retingut en lo llit.

Visitas.—Nos ha visitat derrerament nostre estimat amich lo distingit alpinista y escriptor francés Charles Durier, autor de la conferencia sobre *lo pas dels Alpes per Anibal*, que, traduhida al catalá llegí en una de nostras vetlladas lo senyor Arabía. També havem tingut lo gust de rébrer la visita del Sr. Serrano, director de la *Gazette des Touristes*, y posteriorment la del Sr. Pio Ragda, professor de literatura del Institut universitari de Milan, alpinista distingit y persona que s' ocupa ab amor de nostra literatura.

Necrología.—Tenim lo sentiment de participar á nostres lectors la dolorosa perdua de nostre distingit soci delegat á Badalona Dr. D. Jaume Solá y Seriol, ocurreguda en 21 de Setembre passat. Prescindint de sos dots literaris que en alt grau possehia y circunscribintnos á lo que pertany á nostra Associació, volem donar quatre tochs que pintin á tan malhaurat soci com excursionista y arquitecto. Infatigables traballs de investigació tenía fets pera la confecció de la historia de Badalona, vila de sa naixensa, que com á folletí del Eco de la meteixa la publicava ja; havía coleccionat un no molt nombrós, pero escullit monetari, aixís com també un curiós museo d' historia natural. Sens nombre eran las no llunyanas, pero profitosas excursións que havía fet á Montalegre y la Conrería, á Sant Geroni de la Murtra y á la Palleresa, á Montaguilar y Reixach, escribint d' algunas d' ellas interessants resenyas.

La ASSOCIACIÓ D'EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusións exposadas per llurs respectius autors.

Imp. dels Successors de Ramirez y C.ª, Passatje de Escudellers. núm. 4. Barcelona.

BUTLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA.

ANY III. NOVEMBRE Y DESEMBRE DE 1880. NS. 25, 26, 27.

AVISOS.

A fí de regularisar y facilitar la administració y posar al corrent ensemps la publicació del BUTLLETI, numerém lo present quadern (més voluminós que lo que correspon als dos mesos que compren, comptanthi lo *Apéndice*), ab los núms. 25, 26 y 27, comensant totas las suscripcións á 1.er de janer prop vinent ab lo núm. 28.

—S' ha publicat ja la obra *Un estudi de Toponomástica catalana*, de D. Salvador Sanpere y Miquel, premiada per la ASSOCIACIO en lo certámen de 1879. Forma un volúm en 4.rt prolongat de XIV—174 planas. Se ven en la llibrería de Verdaguer, al preu de 20 rals; edició de luxo, 40 rals.—Los Srs. Socis podrán adquirirne cada hú un exemplar de la edició ordinaria, al preu de 16 rals.

—Los Srs. Suscriptors que vulgan fer enquadernar lo tomo d' aquest any al meteix preu y condicións del passat, se servirán deixarlo en la llibrería de D. Alvar Verdaguer (Rambla del Mitj, 5) avans lo dia 20 de Febrer prop vinent.— Pera lo *Estudi de Toponomástica catalana* s' han fet unas cobertas parescudas, al preu de 6 rals. Haurá de deixarse també avans de dita fetxa en la meteixa llibrería.

SECCIÓ OFICIAL.

ANUNCIS OFICIALS.

TRABALLS DEL MES DE DESEMBRE.—*Visita.*—Lo dia 12, al Museo del M. I. Sr. Comte de Bell-lloch.

Sessió inaugural.—Lo dia 16 (V. l' *Acta oficial*, pl. 243).

TRABALLS DEL MES DE JANER. —*Excursións.*—Lo 1 y 2, (particular) á Santa María del Estany.—Lo 23 (col-lectiva), á Granollers y La Garriga.

Visita.—Lo 30, á la Col-lecció entomológica de D. Manuel Martorell y Peña.

Junta general. — Lo 14, elecció de cárrechs (Conservador del Museo, Bibliotecari-Arxiver y Secretari, segons Reglament); aprobació de comptes y sessió preparatoria pera la excursió del 23.

Vetlladas literarias.—Lo 14, llegintse los traballs següents: *Acta de la visita al Museo de Santa Agueda*, per lo Sr. Canibell; *Id. de la excursió á Garraf*, per lo Sr. Vilaseca, ab fotografías de D. Miquel Aragonés.—Lo 28, llegintse las *Actas de la visita al Museo del M. I. Sr. Comte de Bell-lloch*, per los Srs. Martí Turró, Llorens y Riu y Baixeras (D. Dionís); *Excursións en la provincia de Guadalajara*, per D. Cels Gomis; *Primera ascensió del «Puig de la Llansa»* (2665^{m} Vall d'Aran), per Mr. Maurici Gourdon.

Conferencias públicas.—Lo 21, per D. I. Martí Turró, sobre «Astronomía popular: instruments necessaris al astrónomo.»

CERTÁMEN DE 1880.—Pera optar al premi ofert per aquesta ASSOCIACIÓ en lo certámen d'enguany, quin plasso ha termenat avuy 31 de Desembre de 1880, s' ha rebut una sola obra ab lo títol: «Estudi hidrológich de la montanya de Montserrat», lema: *¡Mirabilis mons!*

PREMI EN LOS JOCHS FLORALS.—La ASSOCIACIÓ ha ofert enguany lo següent: «Una joya artística y alegórica que s' entregará al autor del mellor estudi crítich-histórich sobre la poesía popular catalana, donantse la preferencia, en igualtat de mérit, al qui acompanye un aplech més nombrós y escullit de cansóns populars inéditas».

Lo Secretari, EUDALT CANIBELL.

SESSIÓ PÚBLICA INAUGURAL

CELEBRADA LO DIA 16 DE DESEMBRE DE 1880.

Lo dia 16 de desembre de 1880, á las 9 del vespre, reunida en lo gran saló d' actes del *Fomento de la Produccion Española*, artísticament decorat ab grupos alegórichs, banderas y lo escut de l' ASSOCIACIÓ, una nombrosa y escullida concurrencia de Srs. Socis y personas invitadas, entre ellas bell aplech de senyoras; representats per comissións ó delegats la Excma. Diputació Provincial, lo Illtre. Sr. Rector de la Universitat, lo Consistori dels Jochs Florals, la Societat Económica de Amichs del País, la Barcelonesa de Amichs de la Instrucció, lo Foment de la Producció Espanyola, la Academia médico-farmacéutica, la Catalanista d' excursións científicas, la Protectora de animals y plantas y altras, havent excusat sa presencia ab atents oficis lo Excm. Sr. Capitá General y lo Excm. Sr. Alcalde Constitucional, y ab assistencia de representants de la Prempsa; lo senyor President de l' ASSOCIACIÓ, D. Ramon Arabía y Solanas, declará oberta la sessió.

Lo infrascrit Secretari llegí la *Ressenya* dels traballs practicats per l' ASSOCIACIÓ durant lo any académich prop passat.

Seguidament, lo soci resident D. Francisco X. Tobella y Argila llegí l' *Acta de la Excursió á la isla de Mallorca*, practicada últimament per la ASSOCIACIÓ.

Y per fí lo Sr. President pronunciá un discurs sobre lo *Pervindre del excursionisme*, en lo qual, després de fixar lo sentit del tema y fer un resúm de la historia, tendencias y resultats dels

Clubs Alpíns extrangers, se ocupá més detingudament de la *Catalanista d' excursións científicas*, la propia ASSOCIACIÓ D' EXCURSIÓNS CATALANA, la *Institucion de enseñanza libre de Madrid*, la secció excursionista de lo *Rat-Penat* de Valencia y la *Exploradora* de Vitoria, estudiant lo carácter de llurs excursións y la benéfica influencia, que pot tenir lo creixent moviment que desarrollan, en la conservació de nostres monuments, en la investigació científica y artística, en la cultura general, en la mellora físico-higiénica y en lo aument de la riquesa del país, á qual objecte aduhí datos auténtichs, que sorprenguéren al auditori, relatius á lo que en aqueix punt ha passat en lo extranger.

Després de lo qual, remerciada la concurrencia, Autoritats y Corporacións, declará termenat l' acte.

Eran las onze.

Barcelona 16 de Desembre de 1880.

Lo Secretari, EUDALT CANIBELL.

BIBLIOTECA.—Llibres procedents de revistas y periódichs:

De *El Eco del Centro de lectura* de Reus: 1 fasc. *Corona fúnebre dedicada á Joaquim Maria Bartrina;* Reus, 1880.

De la Societat valenciana «Lo Rat Penat»: 1 vol. *Jochs Florals de 1879;* Valencia, 1880.

De *La Renaixensa:* 1 vol. *Garlanda de joyells, estudis é impressións de Barcelona monumental,* per Joseph Puiggarí; Barcelona, 1879.

De *La Revista Popular:* 1 vol. *Leontina,* novela per Matilde Bourdon; Barcelona, 1880.

Llibres procedents de Associacións y particulars:

De D. N. N.: 1 fasc. *Exposition de tableaux anciens de décoration et d' ornement;* París, 1880.

De D. Valentí Almirall: 3 vol. *Jardin de Maria plantado en el Principado de Cataluña;* Gerona, 1766.—*Plantas usuals iluminadas per Joseph Peix,* obra manuscrita, inédita, ab 312 plantas.—*Chaffard: guide officiel des chemins de fer d' Italie;* Genève, 1879.

De D. Pere Alsius y Torrent, delegat á Banyolas: 1 vol. *Plan y reglamento general de escuelas de primeras letras aprobado por S. M. en 16 Febrero 1825;* Madrid, 1825.

De D. Ramon Arabia y Solanas: *Les tremblements de terre et leur étude scientifique,* par Albert Heim; Zurich, 1880.—*Hochgebirgs-Ansichten Photographien nach der Natur,* (format 12/17 centimeter), von J. Beck.—*Hochgebirgs-Ansichten, Photographien nach der Natur* (in Quarto, demi-plaque) von J. Beck.—*Calendari dels pagesos del Principat de Catalunya per l' any 1881;* Barcelo-

na, 1880.—*Análisis de las aguas salino-termales de La Garriga,* por D. Benito Torá y Ferrer; Barcelona, 1876.

De D. Roman Arnet: *Guia general del Principado de Cataluña con espresion de los pueblos, distancias, rios, canales, ferro-carriles, etc., de las cuatro provincias;* Barcelona, 1879.

De D. Joaquim Batet, delegat á Vilafranca: 1 vol. *Sintáxis latina ó sea explicacion clara y sencilla de su programa de 2.° curso de latin y castellano,* per lo donador; Barcelona, 1880.

De D. Ramon María Bolós: 1 fasc. *Elogio histórico del doctor D. Francisco Javier Bolós,* por el Dr. D. Agustin Yañez y Girona; Barcelona, 1847.

Del «Club Alpino Italiano, sezione d' Aosta»: 2 vol. *La Vallée de Valtornenche en 1867,* Notice de G. Carrel, chanoine; Turin, 1868.—*Album d' un Alpiniste,* 3me Cahier; juillet, 1880, ab 51 láminas y molts grabats.

Del meteix «C. A. I. Sezione di Firenze»: 1 vol. *Scritti varii di argomento attenente all' alpinismo;* Firenze, 1880.

Del «Club Alpin Suisse»: 4 vol. *Catalogue des membres du Club Alpin Suisse, accompagné de notices et de Renseignements sur le club et les sections;* juin, 1880.—*Orographie de la partie des Hautes-Alpes calcaires, etc.,* par E. Renevier; Lausanne, 1880.—*Jahrbuch des Schweizer Alpen Club,* ab moltas láminas, mapas, etc.; Bern, 1880.—*Beilagen zum Jahrbuch des Schweizer Alpen Club. Band* XV ab 7 importantíssims mapas y panoramas; Bern, 1880.

De D. Ramon Codina Länglin: 1 fasc. *Algunas consideraciones químico-legales sobre el estudio de la sangre,* per lo donador; Barcelona, 1880.—1 vol. *El agua en la tierra.* Estudios sobre el orígen, régimen y accion de las aguas en la corteza terrestre, por D. Silvino Thos y Codina; Barcelona, 1878.

De D. Miquel Cuní y Martorell: 1 fasc. *Escursion entomológica y botánica á San Miguel del Fay, Arbucias y cumbres de Montseny,* per lo donador.

Del P. Francesco Denza: 1 vol. *La corrispondenza meteorologica italiana alpina-appenina,* per lo donador; Torino, 1879.—*La meteorologia delle montagne italiane,* per lo donador; Torino, 1880.

De la Excma. Diputació provincial de Barcelona: 1 fasc. *Conferencia sobre la filoxera vastatrix, donada á varias poblacións de la provincia, en cumpliment d' acort de la Excma. Diputació Provincial,* per D. Joseph Presta; Barcelona, 1880.—*Memoria sobre las reformas, régimen y estado de la Casa de Caridad de la provincia de Barcelona;* Barcelona, 1880.

De D. Edmund von Fellenberg: *Ein Abstecher in die hohe Tátra Reise Erinnerungen,* per lo donador.—*Geologische und Topografische Wanderungen im Aare-und Rhonegebiet in den Jahren 1877, 1878 und 1879,* per lo donador; Bern, 1880.—*Geologisch-mineralogische Lection,* per lo donador.

De D. Cels Gomis, delegat á Brihuega: 4 vol. *Historia de la villa de Santa Coloma de Queralt;* Barcelona, 1879.—*Classification des sciences,* par Herbert Spencer; París, 1872.—*Principes de géologie transformiste, application de la théorie de l' évolution á la géologie,* par Gustave Dollfus; París, 1874.—*Com-*

ment on observe les nuages pour prevoir le temps, par André Poëy; París, 1879.

De l' abbé Gorret Ainé: 1 fasc. *Excursion au Mont Fallère le 21 Août 1879;* Turin, 1880.

De Mr. Maurici Gourdon, delegat à Luchon: 3 fasc. *Le glaciaire de la Vallée du Lys.—Note sur l' isard des Pyrénées;* Tolouse, 1880.—*Quelques mollusques de la Vallée d' Aran (Espagne),* escrits per lo donador.

De la «Junta de defensa de la produccion é industria corcheras»: 1 fasc. *Informacion abierta por la sociedad económica Gerundense de Amigos del pais;* San Feliu de Guixols, 1880.

De D. Tomás Lletjet: 1 fasc. *La teoria de Adhemar y los periodos glaciales del globo,* per lo donador; Barcelona, 1879.

De D. Vicens Plantada y Fonellada, delegat á Mollet: 2 vol. *Teorias para impedir la formacion del granizo y el desarrollo del viento en los dias tempestuosos,* per lo donador; Barcelona, 1880.—*Algunos amigos intimos del agricultor,* per lo donador; Barcelona, 1880.

De la sociedad «La protectora infantil»: 1 fasc. *Estatutos;* Barcelona, 1880.

De Mr. Reymondle Brun: 1 fasc. *Geographische Gesellschaft in Bern, 1879-1880,* redigirt von G. Reymond-le Brun; Bern, 1880.

De Mr. Le Baron A. de Saint-Saud, delegat á Lourdes: 2 fasc. *Excursions nouvelles dans les Pyrénées françaises et espagnoles: De Gavarnie à Barcelone. III. —Le Cap de Bou-Mort (Du Noguera-Pallaresa au Llobregat),* per lo donador; París, 1880.—*Excursions nouvelles dans les Pyrénées françaises et espagnoles: Le pic d' Arré.—De Castets à Bielsa et à Gavarnie;* Tarbes, 1880.

De D. J. Texeira Bastos, delegat á Lisboa: 2 fasc. *Lyra Camoneana,* per lo donador; Lisboa, 1880.—*Os Jesuitas,* per lo donador; Lisboa, 1880.

De D. Francisco María Tubino, delegat á Madrid: 1 vol. *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia,* ab láminas, per lo donador; Barcelona y Madrid, 1879.

Museo.—Llista de donatius.

De D. March Sala: 4 vistas fotográficas de Blanes: 1.ª *Iglesia y Palau.*—2.ª *La font vella.*—3.ª *Lo palau, vista general.*—4.ª *Carrer y campanar;* executadas per lo donador.

De D. Cels Gomis, delegat á Caspe, 2 vistas fotográficas: *Portalada de la Iglesia de Caspe devant de la qual tingué lloch lo* compromís; y *Vista general de la Iglesia de Caspe.*

De Mr. le Baron A. de Saint Saud, delegat á Lourdes: 6 vistas fotográficas: 1.ª *Serras de tres Pouys y frontera de las Valls de Aran y del Alt Noguera-Pallaresa,* presa de la punta de los Encantados.—2.ª *Serras de Vert y Mitjaser (prop de Tuxent),* presa pujant á la collada de las Creus.—3.ª *Penyas de los Encantados (Vall del Noguera-Pallaresa).*—4.ª *Lo Puig de Pedra Fodra (ó del Aliga),* provincia de Gerona, presa de la Serra de Cadí.—5.ª *Serra de Cadi,* presa pujant

al Puig de Alp.—6.ª *Riu Pequera y Salt del Arroyo en la Serra de los Encantados* (provincia de Lleyda); tretas totas per lo donador.

De D. Enrich Joseph Alcaine, delegat á Caspe: 2 vistas fotográficas: *Copia del compromis de Caspe.* quadro pintat per Dióscoro Puebla, quin original se trova en lo saló de sessións del Congrés de Diputats, y la vista de la *Sala ahont tingué lloch lo Compromis de Caspe, del campanar de la Iglesia y del convent de Sant Joan;* executadas per lo donador.

Col-lecció de goigs:

De D. Joseph Fiter é inglés: *Goig de la Mare de Deu del Brugué, avuy dia del Sitjar.*

De D. R. Arnet: *Goigs de Santa Elena.*

De D. Cels Gomis: *Goigs de Ntra. Sra. de Borgoñá.*

De la excursió á Ripoll: *Goigs de Sant Eudalt.*

Dels Srs. Brú, Barcon y Garrigosa: *Goigs de Sant Marsal.*

De N. N. *Goigs de Ntra. Sra. del Pilar, Goigs en obsequi de la Reina de tots los Sants.*

Donatius procedents de la excursió á Mallorca:

De D. Bartomeu Ferrá: 1 fotografía de la *Custodia para exponer á Jesús Sacramentado,* estrenada en la parroquial iglesia de Pollensa lo dia de Corpus de 1880.

De D. Rafael Tous, Pbre., prior del Hospital de Palma: 2 fotografías de diferents tamanys, representant un preciós Sant Cristo que s' venera en la Iglesia del Hospital provincial de Palma.

De D. Francisco Sotorras: 4 dibuixos grabats al cer, de la Llotja de comers de Palma, representant la 1.ª la fatxada principal, la 2.ª una de las fatxadas laterals, la 3.ª demostració del *corte,* pe 'l llarch, y la 4.ª la planta.

EXTRACTE DE LAS CONFERENCIAS PÚBLICAS

CELEBRADAS PER L' ASSOCIACIÓ.

CONFERENCIA DÉCIMA-NONA.—*Dia 1.r de juny de 1880, per lo soci D. Isidro Martí y Turró, sobre lo tema: «Introducció á un curs públich de Astronomía.»*

Comensá lo Sr. Martí y Turró dihent que després de mes de dos anys de traballar pera fer de l' Astronomía una ciencia popular en Catalunya, havia cregut que de cap manera podía lograrho ab millors resultats que obrint un *curs* públich en que s' exposessin los principals coneixements que á aquesta ciencia pertanyen, per qual objecte havía pres la paraula. «Lo camí que conduheix á la esmentada ciencia, digué, que s' presenta cubert d' espinas pera los que per primera vegada lo trepitjan; aquest

camí, que ab tan bon acert seguíren en altre temps varios célebres catalans que tant honran nostra historia, aquest es lo que m' proposo, mostrarvos, fentvos veurer los admirables horisonts y las bellesas que per ell se descubreixen.»

Digué després que no totas las ciencias están igualment adelantadas; que mentres unas progressan rápidament, altras quedan estacionarias, manifestant que entre las primeras era potsér la que figurava al devant de totas la *Astronomía,* á la que anomená *mare de totas las ciencias;* digué que la Astronomía se ocupa de lo infinit, de l' univers, que molts sabis s' hi havian dedicat sens ningú arrivar al fí, afegint que com mes s' estudiava, com mes se progressava, mes se veya la inmensitat de tals estudis: «en prova de aixó, digué, en temps dels antichs sols se creya qu' existían unas 300 estrellas, pero que després Hiparch formá un primer catálech ahont n' hi feya constar 1000; mes endevant Argelender en publicá un ahont s' en consignavan 3256; Humboldt posteriorment ne contá 4146; en lo sigle passat Lalande, en sa *Historia celeste* consignó la situació de mes de 47000 y no fá molts anys Bessel y Argelander en trováren lo assombrós número de 100000. Pero ¿han arrivat los astrónomos al máximum ab aquestos números?.... No, puig segons habém dit, com mes se adelanta mes s' ens aparta lo límit, y tant es aixís, que Herschell, ab son grandiós telescopi de 20 peus, estimá en 77000000 lo número d' estrellas visibles en un any, hasta la 13.ª grandor.»

Ponderá després la sublimitat del infinit, s' ocupá de la importancia de la Astronomía y feu notar lo renom que la divulgació de sos coneixements podría donar á nostra patria catalana, després de lo qual parlá, ja que la conferencia era *introducció al curs,* de la historia y antigüetat de la Astronomía y oferí llegir, al termenar la conferencia, lo programa que publiquém mes avall (Vegis pág. 250). Digué que la Astronomía havía d' ésser la primera ciencia que devía naixer y la que devía obrir lo camí pera las demés, puig que no podían los astres deixar d' excitar la curiositat dels primers moradors racionals de nostre planeta, lo que fá que son orígen se perdi en la fosquetat dels remotíssims temps prehistórichs; ab tot, sembla que, á jutjar per la rahó natural los Caldeos, exclussivament pastors, que vivían en las fértils encontradas del Assia, ahont se gosa de una atmósfera tant pura y transparenta, se deuhen atribuhir los primers elements ó rudiments de aquesta ciencia en que avuy tant se descubreix y avansa.

La observació mes antigua que registra la historia de la astronomía data del sigle XVIII, avans de nostra era, ó sia uns 2,600 anys enrera, segons unas tauletas de fanch escritas en carácters cuneiformes, trovadas en las ruinas de Nínive, formant una obra titolada: «Observacións de Belo» y dividida en XL llibres, que se ocupan en particular de Marte, Venus, etc.

Los rudiments dels Caldeos no tardáren en introduhirse al Egipte, aquest bressol del art y de la ciencia, desarrollantse allí y passaren després á Grecia, ahon progressáren, gracias als molts filosops que de aquesta ciencia se ocuparen, entre los quals lo dissertant esmentá á Thales, que estudiá los moviments del Sol y de la Lluna, á Anaximandro, que inventá los globos terrestres, y á molts altres de quals progressos feu especial esment.

Exposá després las diversas teorías per las que s' explicavan los antichs filosops lo cel, las estrellas, llur moviment, etc., referint la de Tatius, segons la qual la Terra descansa sobre grans pilastras que s' extenen hasta lo infinit; la de Pitágoras y Anaximandro, ó dels cels cristallins, error que fou seguit per Eudoxi, Euclides, Ciceron y altres filosops de no menos importancia.

Lo primer que intentá explicar lo verdader sistema del Univers, digué, fou lo célebre Ptolomeo de Alexandría, que visqué á mitjans del sigle II de nostra era, autor del llibre que anomená *Sintaxis*, apreciable baix mólts conceptes y traduhit per los *Alarbs* baix lo nom de *Almagesto:* Ptolomeo considerava la terra fixa al centro del Univers, y lo Sol y los planetas jiravan á son entorn. Després parlá de Copérnich, resucitador del sistema de Pitágoras, dihent que á pesar de las persecucións y dels obstacles que se li oposáren, ha arrivat dit sistema á esser acceptat universalment. Parlá després de Ticho-Brahe, fent véurer lo gran error de son sistema y acabá aquesta part de la conferencia explicant los molts progressos de la Astronomía, gracias als célebres homes que s' en havían ocupat, entre altres Galileo, Descartes, Huygens y sobre tot lo inmortal Newton, que descubrí la lley, segons la qual «los cossos se atrauhen mútuament en rahó directa de la massa y en rahó inversa del quadrat de la distancia.» Demostrá las grans ventatjas que podrán resultar pera l' Astronomía los sorprenents adelantos de la Espectroscopia, per la qual pot analisarse la composició química de aquestos cossos que poblan lo espay y s' trovan á remotíssimas distancias.

Per fí, exposá l' estat en que actualment se trova l' Astro-

nomía, fent veurer lo atrasso en que no sols aquesta, sino totas las demás ciencias se trovan en Catalunya y fent present las causas que lo motivan. «Dependirá, digué, de la falta de llibres escrits en espanyol, puig que la major part son traduccións, moltas de ellas mal fetas, de obras extranjeras y en particular francesas? No, senyors: mentras á França y altres nacións se crean societats destinadas á protejir al jovent, oferintli recursos de tota classe, aquí molt al contrari, los que deurían y podrían ajudarlo, quan no l' miran ab indiferencia, lo desaniman, tallantli aixís las alas, pera que ningú puga remontarse al de tots desitjat camí de la gloria, donant renom al meteix temps á la terra catalana.»

Doná fí lo dissertant á la conferencia, recomanant que, ja que nos ha cabut la ditxa de naixer en Calunya, siguém catalans de tot cor, traballant cada hú en lo seu ram en benefici de nos ra benvolguda pátria.

PROGRAMA DEL CURS PÚBLICH DE ASTRONOMÍA,

DONAT PER LO SENYOR I. MARTÌ TURRÒ.

CONFERENCIA I.—*Instruments útils á la astronomía.*—Propietats de la llum.—Idem de las lentes.—Telescopi refractor y reflector.—Ulleras meridianas.—Teodolitos.—Sextants y octants.—Micrómetros.—Brúixulas.—Modificadors.—Círcols repetidors.

CONFERENCIA II.—*Sistema planetari solar.*—Lleys de Keplero y de la gravitació universal de Newton.—Lo *Sol* á la simple vista y al telescopi.—Tacas solars, descubriment, y métodos de observarlas.—Estudi general de ditas tacas.—Rotació del Sol.—Lo Sol en lo mon planetari y sideral.—Proturberancias solars.

CONFERENCIA III. — *Planetas intramercurials.* — *Planeta Mercuri.* — Elements de sa órbita. — Moviments aparents.— Constitució física; atmósfera; inclinació del ax de rotació; climas; massa y densitat.—*Planeta Venus.*—Elements de sa órbita.—Moviments heliocéntrichs.—Fases de Venus.—Estudi telescopi.—Constitució física; atmósfera; inclinació del ax de rotació; duració del dia y de la nit; massa y densitat.—*Apéndice:* Observacións del hipotétich satélit de Venus.

CONFERENCIA IV.—*Geología.*—Classificació de las rocas mes

notables.—Disposició de las capas y disgregament dels terrenos.—Período antich ó primitiu, grupos granítich y porfídich. — Terrenos cristalofílichs. — Terrenos primaris, grupos Silurians, Devonians, Carboníferos y Permians.—Terrenos secundaris, grupos Triássich, Jurássich y Cretáceo.—Terrenos terciaris, grupos Numulítich, Falúnich y Sub-apení.—Terrenos quaternaris, formacións erráticas y diluvials.—Formacións modernas.—Minerals y fóssils que caracterisan ditas capas ó terrenos.

CONFERENCIA V.—*La Terra en lo sistema planetari.*—Forma, dimensións, excentricitat, distancias al Sol, etc., etc.—Moviment de rotació de la Terra.—Moviment de traslació, climas y estacións.—Quatre paraulas sobre la Meteorología.

CONFERENCIA VI.—*La Lluna.*—Elements de sa órbita.—Dimensións, fases, moviments.—Determinació de la distancia de la Lluna.—La Lluna vista al telescopi, topografía y geología de dit satélit.—Lo mon de la Lluna.

CONFERENCIA VII.—*Planeta Marte.*—Moviments, dimensións, forma, etc.—Marte vist ab lo telescopi.—*Satélits.*—Constitució física; aereografía. *Petits planetas.*—Ressenya dels mes importants.

CONFERENCIA VIII.—*Planeta Júpiter.* — Moviments aparents, dimensións, forma de Júpiter vist ab lo telescopi.—*Satélits de Júpiter.*—Moviments reals y aparents, forma, distancias y dimensións.—*Saturno.*—Moviments, forma, distancias, dimensións, etc., etc.—Estudi telescópich de Saturno.—*Anell de Saturno.*—Descubriment, forma, constitució, etc., etc. —*Satélits.*—Descubriment, distancias, revolucións, etc., etc.

CONFERENCIA IX.—*Planeta Urano.*—Moviments, distancias, dimensións, etc., etc.—*Satélits.*—*Planeta Neptuno.*—Moviments, dimensións, distancias, etc., etc.—*Satélit.*

Teoría dels eclipses.—Eclipses de Sol y de Lluna.—Teoría de las *mareas.*

CONFERENCIA X.—*Cometas.*—Los cometas en la antigüetat y en la etat mitja.—Los cometas en la etat moderna.—Moviments, órbitas, períodos, etc., etc., dels *Cometas.*—Agrupacións cometarias.—Constitució física de idem.—Massa, densitat, brillo de dits astres.—Diversas hipótessis.

CONFERENCIA XI.—*Estrellas.*—Fotometría estelar.—*Constelacións,* antigüetats.—Zonas circumpolars.—Equinoccis de primavera, constelacións mes importants; idem Solstici de estiu; idem Equinocci de la tardor, y del Solstici de ivern.—Distancias de las estrellas.

CONFERENCIA XII.—*Estrellas.*—Moviments propis, translació del sistema solar.—*Estrellas variables.*—Estrellas novas y desaparescudas.—¿Lo Sol es una estrella variable?—*Estrellas dobles.*—Cúmulus óptichs y cúmulus físichs.—*Estrellas coloradas.*—*Estrellas nebulosas.*—*La via Lactea.*

CONFERENCIA VIGÉSIMA.—*Dia 20 de Desembre, per D. V. Almirall sobre lo tema: «Alguns projectes d' excursións, y algunas reglas pera ferlas.»*

Va comensar lo conferenciant per indicar que l' havía induhit á donar la present conferencia la oportunitat de estar próxim l' estiu, época de viatjes. Va afegir que anaba á tractar la materia no com á *tourista* ni baix lo punt de vista rigurosament científich, sino com excursionista; es á dir, baix un punt de vista que participa dels dos.

Va indicar que la primera condició que deu reunir una excursió ó viatje es la de ser circular. Es la única manera d' aprofitar lo temps.

Entrant á examinar diferents viatjes circulars, prenent per punt de partida y de tornada la nostra ciutat, va classificarlos en viatjes per dins de Catalunya, per Espanya y per fora d' Espanya. Examinant los medis de locomoció de que disposem, va indicar que dintre de Catalunya son molt escassos. Per carril, sols son possibles dos viatjes circulars: lo de Barcelona al empalme, anant per una via y tornant per l' altra, y lo de Barcelona á Lleyda, anant per la via de Saragossa y tornant per la de Tarragona. Per combinació de carril, cotxos y barco; va citarne varios, entre ells lo que te per objecte baixar un tros del Ebro, que com á gran riu es una de las bellesas naturals mes grandiosas de Catalunya.

Sortint de Catalunya, va examinar lo mateix relativament á Espanya y fora d' Espanya, y despres de explicar algunas reglas prácticas per viatjar, va terminar la conferencia.

SECCIÓ DE PUBLICACIÓ.

EXCURSIO PARTICULAR
Á GELIDA, CASTELLVI DE ROSANES Y MARTORELL
EN LOS DIAS 24 A 29 DE AGOST DE 1879.

Lo dia 24 de agost de 1879, á dos quarts de 6 de la matinada, eixírem en lo tren de Valencia En Joseph Barcon, En Joseph Garrigosa, N' Enrich Brú y l' infrascrit nomenat secretari de la excursió.

Al baixar del tren eran tres quarts de 7; la estació dista del poble 1'100 kilómetros.

Los termes de Gelida son: al N. Sant Esteve Sasroviras, al S. Subirats y las montanyas d' Ordal, al E. Castellví de Rosanes y Corbera y al O. E. Sant Llorens de Hortons y Sant Sadurní de Noya. Segons l' últim cens, conta 1,994 habitants; correspon al partit judicial de S. Feliu de Llobregat y á la circunscripció de Vilafranca en quant al ram d' estancadas. Dista 21'94 kilómetros de S. Feliu, 18'76 de Vilafranca y 34'68 de la Capital.

Lo poble presenta sols un carrer bonich y uniforme—es lo Major, que segueix la direcció de N. á S. E.—,te de llargada 842 metros y son desnivell pot calcularse aproximadament en un 20 p°/₀. Sa riquesa la constituheix casi exclusivament la agricultura, cultivantse la vinya, molta d' ella á parcería. Mes apart d' aixó la industria que acredita l' activitat de nostre poble está allí representada. Prova 'n son las acreditadas fábricas de paper del senyor Guarro y dels fills de D. J. Jover que donan ocupació á mes de 200 obrers. Se texeix cotó en escala molt reduhida, mes tal volta no sía lluny lo dia d' establirse fabricació de filats y teixits, puig no hi faltan corrents d' aygua, existint además una minacanal en lo punt anomenat «Molins». Las ayguas del terme son excel-lents, abundanthi las sustancias alcalinas. A 1 kilómetro de la població, prop de la casa dita «Farigola», hi ha una font ferruginosa.

Comunica ab Corbera, Ordal y Subirats per medi de camins de ferradura y per anar als pobles de Castellví, S. Esteve de Sasrovisas, S. Llorens de Hortons, S. Sadurní de Noya y Martorell, conta ab camins vehinals de fácil tránzit pera los carros. Desde 1871 están practicats los estudis pera construhir una bona carretera que, arrencant de Martorell, passi per Castellví de Rosanes, Gelida, S. Sadurní y altras poblacións comarcanas, anant seguint las voras del Noya.

Abunda en lo terme, de terreno generalment montanyós, lo guix, pedra tosca, l' argila y en menos cantitat la cals. L' argila es de colors variats, essent de gran estima pera la fabricació de obra de terrissa y sobre tot pera la de teulas finas. Pera probar l' abundancia d' eix material que allí existeix nos bastará di r qu' en lo espay de dos anys s' en han extret mes de 3,000 metros cúbichs.

La iglesia parroquial es de construcció moderna (1868). La nau mideix 203 m. c.; l' estil arquitectónich es en un tot corinti. Son de notar en ella: l' altar major, que havía pertenescut á la iglesia de Junqueras de Barcelona, y dos altarets situats á dreta y esquerra de la porta d' entrada, procedents d' una antigua capella, dita de S. Miquel, que s' aixecava avans de la edificació de la parroquia, en lo meteix lloch ocupat avuy per aquesta. La parroquia existía avans en la iglesia situada dalt de una alta montanya que domina al poble y dintre lo meteix recinto de un que temps enrera fou fortissim castell.

Al mitj de la plassa major hi ha una font. Haventnos cridat l' atenció la pedra ó pilar ahont está clavada l' aixeta, procurárem averiguar la procedencia, la que nos fou explicada per lo Sr. Secretari del Ajuntament, que tingué l' amabilitat de satisfer nostres desitjos. Véusela aquí: Lo esmentat pilar permanesqué hasta á principis de l' any 1878 empotrat en un dels ánguls de la plassa, tenint en sa part superior una argolla ó corbatí de ferro, del que penjava una cadena. Servía tal aparato pera castigar als que haguessen comés algun furt en lo poble ó son terme, essent en ell exposats á la vergonya pública, ab lo cos del delicte á llurs peus. Lo cástich tenía lloch en dias festius, durant desde bon matí fins després de haver sortit los vehins de missa major. Es de advertir qu' encara que lo pilar permanesqué en son lloch fins á 1878, any de la instalació de la font, en lo poble no 's recorda l' haver vist castigarhi á ningú; avans hi havía grabada una inscripció ab fetxa de 1809, que fou emblanquinada y sustituhida per la del any de la traslació. L' argolla y cadena, que s' conservan en la Casa de la vila, tinguérem lloch de véurerlas.

Nos digué també lo esmentat senyor Secretari, que tant sols 50 ó 60 anys enrera la població contava no mes uns 300 habitants y que no es pas cosa de l' altra centuria las reunións celebradas dessota de un roure pera verificar la elecció de las personas que devían administrar la cosa pública y pera tractar assumptos de comunal interés.

Com fins al dia lo Ajuntament no tenía casa propia ahont celebrar las sessións, ne fá construhir una com pugan tenirla algunas grans vilas y ciutats de tercer órdre, y quina edificació está ja molt adelantada.

A la tarde visitárem als senyors Rector y Vicari, los quals nos reberén ab molta amabilitat, oferintnos lo primer las claus de la iglesia del castell pera quant volguessem pujar á visitarlo, y manifestantnos son sentiment lo segon perque, havent de marxar á la ciutat comtal aquell meteix día, no li era possible acompanyarnos en nostra pujada á las ruinas.

La meteixa vetllada passárem á saludar á D. Pere Munner, apothecari titular de la població, persona de quin saber y carácter franch teníam ja noticia, ab lo fi de véurer si 'n possehía alguna de las que nosaltres cercavam y de que ab sa opinió il-lustrés la nostra. Com á corals amichs forem rebuts, estant fins á las 10 en grata conversació y proporcionantnos lo pler de fer coneixensa y amistat ab D. Bartomeu Rourell, mestre de la escola pública municipal. Abdós senyors son avuy socis delegats de nostro Associació y á n' ells debém varis dels datos

de aquesta ressenya. Finida nostra tasca de aquell dia, nos dirigírem á la casa ahont nos hostatjavam: de sobretaula se discutí lo itinerari per l' endemá.

Lo castell, per lo camí ordinari, dista tres quarts d' hora del poble; mes passant per lo camí de la Font freda, hi ha unas dos horas y mitja de caminada, fentne vía las dos terceras parts d' ell per aspres caminets y feréstegas pinedas. Resolguérem anarhi per lo segon, brindantse á servirnos de guias nostre hostaler y son fill, lo que de bon grat acceptárem.

Eran las 4 de la matinada quan nos posavam en marxa, y després de mitj hora nos aturárem á desdejunarnos en la font dita de *Can Torrents*. Passada la font, lo camí cambia de aspecte; fins allí serpenteija per entre ben cultivadas vinyas, mes de la font per enllá, fins á la anomenada «Font freda» se veu á la esquerra alta y aspedada muralla de calcáreas rocas, y á la dreta fondos barranchs. Allí lo camí torna á variar y comensa l' ascenció de un pich bastant elevat, desde quin cim se domina lo castell. Se descubreixen desde allí gran munió de pobles y las montanyas de Montseny, Sant Llorens del Munt, Montserrat, Fontrubí y part dels Pyrineus orientals.

Entrárem á las ruinas—vulgarment se 'ls hi dona lo nom de *castell dels moros*—per una bretxa oberta en la muralla. Lo primer que s' presenta á la vista es un gran recinto, quinas parets, bastant conservadas de la part de la montanya, forman un perímetro de 750 á 800 pams. A la dreta del paratje per ahont s' entra hi ha una cova que s' diu servía de cisterna y quals dimensións son: 53 pams de llarch, 13 d' alt en lo punt mes elevat y 24 de ample. Aquesta cova está bastant enrunada. Dona pas á un altre recinte un portal quin arch no existeix ja; la paret de aqueix mur mideix 10 pams de gruix. També per la part de la montanya las parets están bastant conservadas; per la del poble te com á medi de natural defensa fondos precipicis; en los murs se veuhen encara algunas sageteras. S' entra luego en un altre recinte, qu' es ahont se conservan parets mes altas y groixudas y ahont hi existeixen dos oberturas: la una sembla es estat una gran finestra per la que se divisa lo poble y la comarca en una extensió dilatadíssima; l' altre es tant sols un forat obert en lo mur. Passant per aquesta obertura y baixant per entre munts de llisquenta runa, arribárem davant la iglesia, en la que no entrárem per haver determinat anarhi lo dia següent. Al sortir de las minas, se passa per un portal qu' es lo que fou porta principal del castell; se li dona los noms de «portal d' Entallada» y de «l' Entayada» indistintament.

Ja de tornada, se trova á cosa de mitj quart avans d' entrar al poble un' altra font dita de Sant Miquel. Aprop d' ella existeix un camí de ferradura poch tranzitat, anomenat «camí dels Grechs» y al meteix costat de aquet camí quatre grossíssimas oliveras que demostran tenir alguns sigles.

Invitats per lo Sr. Rourell, visitárem á la tarde lo local del estudi. Es una vasta sala capás per un centenar de noys y ahont n'hi assisteixen vuytanta. Una cosa nos complasqué en gran manera, y fou veurer penjat en una de las parets lo mapa de Catalunya del Sr. Porta, que desitjaríam figurés en tots los estudis.

Al retirarnos de la escola passárem á contemplar la fatxada d' una casa de la que havían parlat los Srs. Munner y Rourell y dit que havía estat la casa senyorial de Gelida (1). Al damunt del rodó portal del edifici s' hi veu un preciós escut d'armas tallat en pedra; á cada costat de la casa hi ha un torreó, y en lo de la dreta un pedrer de terra cuyta; tota sa fesomía acredita esser construcció del sigle XV. En aquest lloch tinguérem la sort de coneixer á D. Benet Bellí, distingit pintor de aquesta ciutat, qui estava dibuixant lo sobredit escut del que nos tragué una copia pera nosaltres, aixís meteix com de dos croquis del castell: l' un vist desde lo carrer de la Concepció y l' altre de la part de la montanya, pres en nostra segona pujada, á la que va fernos l'honor de acompanyárnoshi.

L' endemá, dia 26, visitárem la iglesia de dalt, dita de S. Pere, que deixá d' esser parroquia en 25 de juny de 1871; sa nau mideix 47 m. c. Ha sigut restaurada en diferentas épocas, vejentsi los diferents órdres d' arquitectura gótich, corinti y barroch. A la dreta de la porta principal hi ha un sarcófago sostingut per dos lleons de pedra, que conté una inscripció bastant esborrada y que interpretárem: «Assí jauen los molt honrats En Berenguer Bertran é En Nicholau Bertran, fill seu, las animes dels cuals sian en gloria.» Los cadavres á que la inscripció aludeix están encara en bon estat de conservació. Després de aqueix sarcófago, lo únich digne d' esmentarse es l' altar major, malauradament poch important per sa arquitectura d' estil barroch y un retaule representant á Jesús batejat per St. Joan. Al peu de la iglesia hi ha lo cementiri—desde 1856.— En aquest lloch se trováren, fá cosa de 5 ó 6 anys, sepulturas fetas en la roca y en ellas esqueletos de mes que regulars dimensións y que per llur perfecte estat de conservació indican no haver estat remoguts desde que allí s' depositáren.

A uns 300 metros del castell, seguint un camí angulós, se trova una casa de antich aspecte y qual frontis adorna una riquíssima finestra ojival digne de fixars'hi per lo contrast d' estils que ofereix, ab una ben traballada columneta de marbre blanch en lo centre. La tradició conta que aquesta casa ha estat palau del gobernador del castell.

A las 11 feyam la visita de despedida al Sr. Rector, lo qui, acompanyantnos á la sagristía, nos ensenyá, entre altres objectes, una rica y hermosa casulla gótica del sigle XIII. També vegérem la capella del baptisteri, que lo Sr. Bellí estava pintant y que res se pot dir d' ella per quant á las horas feya poch se havían comensat los traballs.

Eran las 4 de la tarde quan acabada nostra tasca á Gelida marxárem á Castellví. Visitárem de pas la gran fábrica de paper, propietat de D. Wenceslao Guarro, y arrivárem á Castellví á entrada de fosch. Aquesta població está situada entre Miralles, Gelida, S. Esteve Sasroviras y Martorell; conta 300 habitants y sa única font de riquesa es l' agricultura.

L' endemá de bon matí visitárem al Sr. Rector, en companyía del qual nos

(1) Encara avuy se la coneix ab lo nom de «Casa del Senyor».

desdejunárem. Nos ensenyá una galería de quadros del sigle passat, alguns d' ells bastant ben executats, y unas safatas de llautó, en quin fons hi havía grabada en relleu una alegoría representant S. Jordi ab lo drach sota las potas del caball, y en son devant, en actitud de súplica, una matrona ab corona comtal. Debem fer constar qu' en la rectoría de Gelida vegérem dúas safatas iguals en un tot á aquestas. La iglesia ha sigut restaurada en diferentas épocas, una d' ellas en nostres dias. La part mes moderna es d' estil corinti, part del presbiteri y l' altar major barroch, y gótich lo chor.

Despedintnos del Sr. Rector, emprenguérem lo camí de la possessió de nostre consoci D. Joseph A. Buxeres, coneguda ab lo nom de casa Abad, qual senyor es propietari del castell de S. Jaume, ahont s' hi trovan unas minas que nos proposavam visitar. Molt obsequiats forem per dit senyor y detingudament recorreguérem son grandiós casal, que be pot péndrers per modelo de opulenta casa de pagés. Haventse brindat á posar á nostras órdres un dels traballadors de la casa, aixís com á fernos pujar lo dinar dalt del castell, acceptárem de bon grat lo primer y refusárem lo segon, limitantnos, pera no pecar de desagrahits á tastar son riquíssim moscatell.

Al bell cim de la montanya y en un turó inaccessible se trova lo castell, ahont arrivárem á mitj dia. Molt poch d' ell queda en peu: se veuhen per la part del Noya unas mitjas torres aixecadas en las voras de fondíssims precipicis. La destrucció del fort data del temps de Feliph d' Anjou, l' enemich mortal de nostras venerandas llibertats, soterradas en lo passat sigle baix las ruinas fumants de Barcelona. De lo que fou torre de l' homenatje se conserva un tros de paret en forma de cartabó, d' uns 60 pams d'alsada. Al entrar en lo fort los soldats de Feliph, minaren la torre y cayent aquesta al damunt de la iglesia, á la qual servía de redós, la arruiná. Se conservan d' ella tres arcadas y alguns trossos de parets laterals.

En sas épocas primitivas lo castell podría haver estat un campament romá, y corrobora aqueixa suposició lo trovarse uns restos de gruixuda paret á flor de terra y en forma de zich-zach, estil de construcció observat en fortificacións de aquell orígen. Además, construhit aqueix fort en la meteixa ratlla que los de Pairet, Gelida y Subirats, be podría esser que en conjunt haguessen constituhit una vía ó série de campaments romans.

Després de haver dinat en la masía del castell, passárem á visitar la petita capella de S. Jaume, situada á cosa de mitj quart de la masía y voltada de pobladas vinyas: s' hi venera la imatje del Sant, y no hi trovárem allí res notable. Al sortir de aquell punt nos despedírem del guia y passant sempre per caminets entremitj d' extensas vinyas, ahont s' hi trova un petit castell anomenat «del Pairet» y mes avall una torre d' época mes moderna dita «d' En Nadal», arrivárem á Martorell á las 6 de la tarde.

Lo dia 28 passárem á veurer lo rich y variat museo arqueológich de D. Francisco Santacana, lo 29 visitárem lo célebre monument conegut ab lo nom de «Pont del Diable». Allí copiárem la lápida que 's trova en la paret, la qual al

peu de la lletra diu aixís: «Por los años de 435 de la fundacion de Roma fué «construido este admirable puente por el grande Aníbal, Capitan Cartaginés, «é hizo erigir el arco triunfal que aun existe á su salida en honor de su padre «Amilcar; despues de 1985 años de duracion, se hallaba esta fábrica muy mal-«tratada y en estado de arruinarse enteramente; pero á fin de conservar un mo-«numento de tan rara antigüedad, lo mandó restablecer en este año de 1748 «la Magestad del Sr. D. Cárlos III, Rey de España, á solicitud del Excelen-«tísimo Sr. D. Juan Martin Zermeno, Comandante general del cuerpo de Inge-«nieros.»

Haventse acabat já lo temps que teníam disponible, á las 12 pujárem al tren y emprenguérem nostre regrés.

Per extracte de l'acta, lo Secretari de la excursió,
JOAN BRÚ SANGLEMENT.

SECCIÓ DE NOTICIAS.

ARREGLO DEL SALÓ PERA LA SESSIÓ INAUGURAL. — Lo artístich arreglo del saló, que tant bon efecte causá la vetlla de la sessió inaugural, se deu als Srs. Socis Aragonés, Belau, Jorba, Llorens y Riu, Serra (Leonci) y Tobella, á tots los quals en nom de l' Associació, envia la Directiva, al meteix temps que sa entussiasta felicitació, un públich vot de gracias.

CERTÁMENS.—Se ha rebut de la «Academia de Bellas Artes de San Fernando» lo Programa del concurs á premis en l' any 1880-81, ampliant lo terme pera la presentació de memorias, y lo que se celebrará en Valls lo dia 3 de febrer vinent. Abdós, com de costúm, quedan exposats en Secretaría pera coneixement dels Srs. Socis.

GEOLOGÍA DE LA SEGARRA Y DEL PLÁ DE URGELL.—Ab aquest títol ha publicat D. Lluis Canaldá en la *Revista tecnológico-industrial* las conferencias que doná en febrer y mars del any 1880. Diu lo autor que la provincia de Lleyda es una de las que tenen la orografía mes complicada de la Península, lo que ha produhit divisorias de varios órdres que s' creuhan baix ánguls diferents, donánt per resultat la formació d' una conca terciaria ocupada en temps molt remots per un inmens llach, semblant als que poden véurers actualment en Suissa y altres diferents paissos. Aquesta conca lacustre se trova actualment entre la serra de Monclar y los contraforts que limitan la serra de Prades y las Garrigas, comprenent una gran part de la provincia de Lleyda, un poch de la de Barcelona é imprimint una fesomía especial á las encontradas de la Segarra y plá de Urgell. Las capas lacustres que caracterisan la esmentada regió corresponen, segons lo autor, al terciari Eoceno superior á contar de Calaf hasta l' altura de Tárrega, y desde aquí, en direcció á Lleyda, pertanyen al terciari Mioceno, que s' trova recubert en gran part del plá de Urgell per lo terreno Quaternari ó de aluvió antich,

també de aygua dolsa, corresponent al segon período ó formació diluvial, segons la classificació de M. d' Archiac. Lo esmentat terreno Mioceno no es mes que una ramificació del que constituheix la major part de la conca del Ebro, y aquest últim s' enllassa no lluny de Búrgos ab lo de igual época y orígen lacustre, que tant caracterisa las planas de Castella la Vella. La regió que rodeja l' antich llach se trova constituhida en la part N. y E. per los terrenos Numulítichs que tant ben caracterisáts se trovan en las provincias de Lleyda y Barcelona.

La direcció general de las capas eocenas de aygua dolsa de la Segarra, es próximament de N. á S., la inclinació de E. á O. y si be es poch considerable en la genaralitat dels punts, excedeix no obstant á la pendent del terreno, que s' inclina envers lo thalweg del Segre, lo qual fá que las capas més antiguas ó inferiors apareixin en la part superior de las Valls pujant de Tárrega cap á Caláf y que, per lo contrari se trovin capas mes recients ó superiors quant se vá baixan per lo plá de Urgell. Per la meteixa rahó los afloraments de las capas en las valls de la Segarra que tenen llur pendent general cap al Segre, presentan la forma de grans curvas que 's desarrollan per los dos costats y tenen lo vértice en la part inferior.

Passa l' autor, al final de son traball, á exposar algunas consideracións respecte de la naturalesa de la terra vegetal de las comarcas que estudia. En la Segarra depen casi exclusivament, per son carácter local, dels elements que constituheixen las rocas subjacents, de qual composició prové, además dels restos vegetals ó animals qu' en mes ó menos cantitat entran en la composició de totas ellas. Las terras locals de la Segarra se distingeixen fácilment per la identitat de composició ab las rocas inmediatas, aixis es que hi predomina l' element calisso. A mes del guix, magnessia y diferents óxits de ferro qu' entran com elements accessoris en la composició de aquestas terras, se trova en diferents punts lo sulfat de sosa; també existeix lo nitrat de potassa en lo trajecte de Cervera á Tárrega. Las terras de la Segarra no son de las mes fértils á causa de la proximitat del *sub-sol*. Lo *sol* y lo *sub-sol* del plá de Urgell corresponen á las terras de transport y presentan poca analogía ab las rocas miocenas subjacents; además comparadas ab las de la Segarra, ofereixen mes espessor, de manera que aqueix es en certs punts considerable. Lo *sol* presenta la composició de una marga arenosa: en alguns punts ahont falta lo *sub-sol*, la terra vegetal descansa sobre lo Mioceno. Es de notar la presencia de varias sals de sosa y del nitrat de potassa, degut sens dubte als antichs llachs que ocupavan las esmentadas regións. L' autor, després d' explicar que lo *sub-sol* del plá de Urgell está per regla general constituhit per los materials de forma diluvial, de que ha fet esment, classifica las terras de aquesta encontrada com de composició en extrem favorable á la vegetació.

Ornithología de la provincia de Gerona.—Lo conegut naturalista y professor en la facultad de farmacia de nostra Universitat literaria Sr Teixidor y Cos publica en lo *Restaurador farmacéutico* importants datos sobre la fauna ornithológica de la provincia de Gerona.

Indicacións geológicas dels encontorns de La Garriga.—En lo folleto que havém rebut sobre l' análissis de las ayguas salino-termals de La Garriga, per don B. Torá, s' hi trovan los següents datos referents á la geología dels voltants de aquella població: «Per totas parts se 'ns ofereix á la vista lo carbonat calís compacte ó térreo, mes ó menos barrejat ab materias diversas é intercalat en depósits arenáceos de naturalesa y espessor variables, disposats en capas ó estrats successius, sobreposats paralelament. Las pudingas, lo grés y alguns restos fóssils qu' en diferens punts havem trovat, nos permeten assegurar que los terrenos de La Garriga y de sos voltants pertanyen als sediments terciaris superiors ó subapenins.»

Tercer congrés geográfich internacional.—Aquest Congrés se reunirá en Venecia del 15 al 22 de setembre de 1881 y será obert per la Presidencia de la Societat geográfica de París que entregará la direcció á la Societat geográfica italiana. Lo Congrés se dividirá probablament en set grupos científichs: 1.er geografía matemática, geodesia, topografía; 2.on hidrografía, geografía marítima; 3.er geografía física, meteorológica, geológica, botánica, zoológica, 4.rt geografía histórica, etnográfica, filológica; historia de la geografía; 5.nt geografía económica, comercial, estadística; 6.e metodología, ensenyansa y propagació de la geografía; 7.te exploracións y viatjes geográfichs.

Agrahim á la Societat geográfica italiana sa finesa en remetrerns aquestas informacións preliminars y altras de qne s' donará compte en Secretaría per si algun senyor soci desitja enterársen.

Dos novas obretas.—Nostre soci delegat á Mollet, D. Vicens Plantada y Fonolleda, ha publicat un volúm ahont explica unas *teorías para impedir la formacion del granizo y el desarrollo del viento en los dias tempestuosos* y un altre en que dona á coneixer *Algunos amigos intimos del agricultor*. Es tant útil lo saber distingir los animals que favoreixen al agricultor dels que li son nocius, que no fá molt temps un autor extranger proposava que s' ensenyés als noys en totas las escolas. Es donchs per demés recomanar uns llibres que tenen per objecte uns assumptos de tant interés.

Erradas.—A mes de las que se n' ha fet esment en las planas 68, 96, 109, 143 y 168 deuhen corretjirse las següents que han passat en aquest tomo:

Pág.	Ratlla.	Diu.	Llegeixis.
63	26	*Polygonum Falopyrum*	*Polygonum Fagopyrum.*
»	37	*Dancus Carota*	*Daucus Carota.*
65	36	las fullas	sas fullas.
67	16	efecte natural	efecte natural del exemplar.
156	24	llur arch	son arch.
236	18	de la Cabra	de Cabra.
240	21	Pio Ragda	Pio Rajna.

La ASSOCIACIÓ D'EXCURSIÓNS CATALANA, al insertar en son BUTLLETÍ los extractes de conferencias y altres traballs individuals no enten per tant ferse solidaria de las ideas y conclusións exposadas per llurs respectius autors.

Imp. dels Successors de Ramirez y C.ª, Passatje de Escudellers. núm. 4. Barcelona.

Biblioteca
del
Centre Excursionista
de
Catalunya

R. 1624

Biblioteca
del
Centre Excursionista
de
Catalunya

m-4
91.05(46.21)(05) But
R. 19.479